

અર્પણપત્રિકા.

અખંડ સૌભાગ્યવંતા સ્વર્ગવાસી મણિબાઈ.

આપે અદ્ય જીવનમાં જે સદ્ગુણો દર્શાવી આપ્યા છે, તે દરેક આવિકાએ અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. ધાર્મિકવૃત્તિ, પતિ તથા ગુરુજન તરફ ભક્તિભાવ અને શીલપાલન વગેરે ઉત્તમ ગુણોથી આપે અલંકૃત થયાં હતાં અને તેથી આપે આપના વિદ્વાન પતિ શા. હનનલાલના પવિત્ર પ્રેમના પાત્ર બન્યા હતા. એવા આપના પરસોડ વાસી આત્માના સનત સ્મરણ રૂપ ભાવ અલંકાર રૂપે આ આવિકાભૂષણનો તૃતીય અલંકાર આપને અર્પણ કરી અમે હૃદયમાં આનંદિત થઈએ છીએ.

અમે હીએ,

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક વર્ગના,

વ્યવસ્થાપકો.

પ્રસ્તાવના.

આવક કુટુંબને પવિત્ર અને પ્રેમી કરી, સદગુણરૂપી પવિત્ર શબ્દગાથો શબ્દમારવાને તથા ધર્મસારને સુખરૂપ કરી આપેલું—પરંતુ સુધારવાને આધનરૂપ એવો આ આરિકા બૂતબુને તૃતીય અવંશરૂપ સાધર્મિ ખેડેનાના કર-લભગમાં મુક્તાં અમને વિશેષ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે. અવાંચીન કાળના વિદ્વાનોએ એવો ચિદ્રાંત કર્યો છે કે, “સર્વ પ્રગતી ધાર્મિક અને સાંસારિક ઉન્નતિનો આધાર શ્રદ્ધાગ્રંથની ઉપરજ છે.” તેથી શ્રદ્ધાગ્રંથની શ્રદ્ધ થાય, તેના અંશરૂપ સાધનો વંશરવાની વૃદ્ધિ આવશ્યકતા છે, જે આવશ્યકતા આ આરિકાબૂતબુના અવંશરૂપથી પરિપૂર્ણ કરવાની અમને ઉત્તમ અભિલાષા પ્રાપ્ત થાય છે.

આરિકા બૂતબુના પ્રથમ અને દ્વિતીય અવંશરૂપને સર્વ જૈન વર્ગ તરફથી ભારે આપકાર મળ્યો છે. જૈન મુનિઓ, જૈન મુલુપરીતક વિદ્વાનો અને સાધારણ આરિકાઓએ તેને માટે પ્રશસ્તિના પત્રો લખી અમોને અતિ ઉન્માદ આપ્યો છે. કેટલાએક બધુઓએ અને ખેડેનાએ એ અધોની તેના આંખીય અને જાન માટે તારીફ કરી છે, અને તેની અંદર આપેલા આખ્યાનોની અતિ શક્તિતાને સાનંદવદને રતરી છે. કેટલીએક બાળ અને નરુણ આરિકાઓ તેના મંલુક—મધુર ગીતોની દસક બની રહી છે અને સદા એ મનોહર અવંશરૂપથી પોતાના મનોભાવને અવશ્યક કરી પોતાનું બિન્ન સુધારવાને તૈયાર થઈ રહી છે.

આ ઉપરથી અમને ખાતરી થાય છે કે, આ કેશવજીરૂપ કાવ્યકલાને ખીલવનારા અને આરિકાઓના આનંદરૂપને વધારનારા આવા અર્થા પ્રગટ કરવામાં થયેલા અમારો શ્રમ સર્વ રીતે સાર્થક થયેલો છે. ને છતાં વિશિષ્ટ ઉત્સાહ પ્રાપ્ત કરવાને અમારે એટલું ચચરવું પડે છે કે, હવે આવક કુટુંબમાં જે આવા અર્થો વચ્ચે તે સંપ્રત્યક્ષમાં તમા અર્થિયમાં તેમની શક્તિ અવગણ પ્રગટશે, એટલુંજ નહીં પણ તેમની ના અવગણ તેના ઉત્તમ સંસ્કારથી સદાપણે ખાતર કરી આરિકા નામને ધણાપે રહે દીપ્તરશે.

આવકમાતા કે આવક બચિતી પોતાની આત્મનિતી સર્વ અવશ્ય-નું નિતર અવશ્યક પ્રતી રહે તેટલુંજ નહીં પણ જે જે વિષય તેનીના વદવતર

ઉપર પડ્યું તેને દષ્ટાંતથી સાકાર કરી તે પોતાની સમગ્ર તાદશ ખડું કરી શકે તેવી યોજનાથી આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે. અને તેમાં સ્ત્રી સ્વભાવની જુદી જુદી રેખાઓ કલ્પિત છતાં ઉચ્ચ ગ્રામી અને સ્ત્રીચંદ્ર કરવામાં આવી છે. મુખ્ય કથાની સાથે અવાંતર કથાઓના પ્રસંગોની અંદર એકથી તે બીજા છેડા સુધી આરપાર વહેા જતો કથાનો સ્વાદિષ્ટ રસ પ્રસંગાનુસાર વિવિધ રાગની ગરબીઓ તથા ધાર્મિક વૃત્તિનું પોષણ એ બધા ગુણરૂપ રત્નોથી જડેલો આ તૃતીય અલંકાર સર્વને પ્રિય થવાની વિશેષ આશા બંધાય છે.

આ તૃતીય અલંકારમાં યૌદમા દિવસથી તે ઓગણીશમાં દિવસ સુધીના પ્રસંગો વર્ણવેલા છે. યૌદમા દિવસમાં આનંદના મુખથી પ્રેમદાની દીકરી પોતી સંબંધી વાર્તા શરૂ થાય છે અને તે પ્રસંગે આવક દામમાં આલતા સવેલી કન્યા પરણવાના કુરીવાજનો ધિક્કાર દર્શાવ્યો છે. અને તે ઉપર કેશરપુરના દેવચંદ શેઠ અને તેની સ્ત્રી રૂખી અને તેની દીકરી જશોદાનું ઉપાખ્યાન આપવામાં આવેલું છે. તે આખ્યાનમાં તેજ નગરના નિવાસી શાંતિલાલ નામના આવક પુત્રની સાથે થયેલ જશોદાનું વેનિશાળ તોડી ફરીચંદ નામના એક વૃદ્ધ વરની સાથે પૈસા લઈ કરવામાં આવતાં તે પ્રસંગે દેવચંદને તેની સદ્ગુણી શ્રાવિકા રૂખીએ આપેલો બોધ મનન કરવા જેવો છે અને તે પ્રસ્તુત વિષયમાં ફરીચંદની પ્રથમની સ્ત્રીની પુત્રી ચંદન દેજે જશોદાની સહાધ્યાયિની હતી. તેની દ્વારા ફરીચંદ કરેલો જશોદાનો મેળાપ અને તેની અંદર થયેલ વાતો ઘણા બોધક અને અસરકારક છે. આ વિષયમાં પણ કન્યાવિક્રયના મહાપાપનું બ્યાન કરવામાં આવ્યું છે. અને તે પ્રસંગે લલિતાના મુખથી કન્યાવિક્રયનું સુંદર ગીત ગવરાવી એ કથાનક પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું છે. તે પછી આનંદાએ ગૃહ—ચવહારમાં પૈસાની વ્યવસ્થા કરવાનો અને લોલ ન રાખવાનો બોધ આપી ફટલુંએક સ્ત્રી શિક્ષણને લગતું વિવેચન કરી વિનોદચંદનું બીજું ઉપાખ્યાન આપેલું છે. સ્ત્રીના કહેવાથી માતૃપિતાને તરછોડી, જુદા રહેનારા પુત્રવધૂ ઉપર આ દ્રષ્ટાંત પૂર્ણ રીતે લાગુ પાડેલું છે. અને તેના અંદર વિવિધ પ્રકારના સ્ત્રીબોધનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તે વાર્તામાં કલ્યાણ, વાણી, વિનોદચંદ્ર અને જડાવ નામના પાત્રોની યોજના કરી જનસ્વભાવનું ઉત્તમ ચિત્ર ચિતારવામાં આવ્યું છે. આ પ્રસંગે ધર્મના પ્રભાવનું ગીત આપી વાચક વર્ગના હૃદયમાં ધર્મની અ-

સર ત્રાપ તેરી યોજના કરેલી છે. તે પછી પ્રભુન વિરયને ધૃષ્ટિ અવરણ ગી-
ળચંદ્ર, મોહના રીઝા હાનચંદ્રનો અર્વાંતર પ્રસંગ સ્ખંડી આવક સેવની
પુષ્ટિ તથા સખાવતનો મદાન મુખ્ય દર્શાવે છે, વળી તેજ વાર્તામાં માયાપી-
એ પોતાના સંતાનોની આપે કેમ વર્તેલું જોઈએ ? એ વિશે વિચેચન કરી
એક મનેદર કવિતા આપવામાં આવી છે, અને એજ કથાનકને અંતે મોહ-
મા દિવસની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે.

પદ્મમા દિવસના આરંભે જયા અને તેના પતિ સોમચંદની વાર્તાના
પ્રસંગનો અર મ કરવામાં આવ્યો છે. અને તે પ્રસંગે ભાવચંદ્ર નામના
આવકની પુત્રી છત્રી અને તેના પતિ રાહુચંદની અર્વાંતર કથા આપ-
વામાં આવી છે અને તેની અંદર નઠારી સાંધીઓ અને તેમના પ્રસંગમાં
આવતી અવિદ્યાઓના પ્રવર્તનનો ચિતાર આપેલો છે. તેમાં ગોદાડ નામના
એક મરકસ આવકના મુખથી કેટલાંએક યોધક વચ્ચે દર્શાવી એ પ્રસંગને
સારી રીતે પત્રિત કરેલો છે. તે પછી એજ દિવસના આરંભમાં છત્રીની
વાર્તા આપુ રાખી ચોમતી નામના એક નવા પાત્રની યોજના કરી. " જૈન
સાંધી કેવાં જોઈએ ?" એ વિષે ચર્ચા કરી તેની રસિક કવિતા આપવામાં
આપેલી છે. તે પછી સારી અને નઠારી ગૃહસ્થિતિ વિષે આનંદાના મુખથી
યોધ દર્શાવી તે પ્રસંગે વસંતપુર નગરના દેવરામાં બ્રાહ્મણની સ્ત્રી ગોદા-
વરીની વાર્તા આપેલી છે. અને તે વાર્તાને પ્રસંગે ગોદાવરીએ કહેલ વાત
અને સતી ગોદાની ઉપકથા વધુ રસિક અને શીળવતને દડ કરનારી ઉપ-
ન્યસત કરી છે. અને તેથી ' છવતા નર સો ભડા પામે ' એ કહેવત સિદ્ધ કરી
ખતાવી છે. આ પ્રભુન વિરયમાં " નિર્ધન અને દુઃખી અવસ્થામાં સ્ત્રીએ
કેવી રીતે વર્તેલું જોઈએ ?" એ વિષે એક મધુર રાગની ગરબી આપી એ
દિવસની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે.

મોગમા દિવસમાં પ્રભુના સ્મરણનું પ્રભાત ગીત આપી લક્ષ્મીચંદ
અને તેની સ્ત્રી તારાનો વાર્તા સંગ્રહ લઈ તેમાં દુર્ભાગ ગૃહસ્થિતિમાં સ્ત્રીના
પ્રવર્તનનો ચિતાર આપેલો છે. તે પછી ઉપદેશ વાર્તાના આરંભમાં પ્રભુભક્તિનું
ગીત આપી આનંદાના મુખથી શુભાશુભ કર્મ વિષે સુચોધક વિચેચન આપે-
લું છે. તે પછી કમળા અને પાર્વતીનો પ્રસંગ લાવી સ્ત્રીઓની બાળ,
તરૂણ અને વૃદ્ધ અવસ્થાના પ્રવર્તનનો કમ બતાવી સ્ત્રીએ સગર્ભાવસ્થામાં

કેવી રીતે વનનું સ્વર્ગ / તે વિશેષુ આજ પ્રલોભમાં આવ્યું છે અને તે ઉપર વિદ્યુત્ સુંદર એવી આપવામાં આવી છે. તે પછી સ્થિતિપાથી સમગ્ર પ્રસંગ એમ ન માનવડા વિશેષ કરી આવી અને વિષયો સમાપ્ત કરવામાં આવ્યા છે.

અતઃપર દિવસમાં આ નોંધવા પડે સિવાય મેળા જામાવિષયો પ્રસંગ દર્શાવેલી આજ પર્વસિદ્ધ કરાવેલી સ્થિતિપાથી વિષયો કરવામાં આવ્યું છે. તે પ્રસંગે સમાપ્ત પડેલા આજમાં આજના અને સિવાયના વિશેષ વિષયો કરી એવાં નિષ્ક્રિયરૂપે આજી દેવચંદ્ર નામે આજ અને તેની ની મુખનિ નામ તેની પદ કરી પી થી આજ કરા આજ પદ છે કે પ્રસંગ વિષયો આજનાં અને એવાં વિષયો આજમાં આવેલું છે. તે પછી જેનું દર્શાવેલી સ્થિતિપા કરાવેલી સ્થિતિપા આજ પર્વસિદ્ધ પાડે જતાં સિવાય મેળાને તેની પર્વ પછી આજનાં આજી પાડે એક દેવચંદ્ર મીન આવેલું છે. તે પછી ઉપદેશવાર્તાનો આજમાં જાનથીનો પ્રસંગ આજી સ્ત્રી રાદિપ્તીની મનોજ અને એવાં કરા આવેલી છે. તે પછી ઘડીઆજ ઉપર એવાં વિષયો કરી તપસવાના પ્રમાણની એક મંત્ર ગરથી દર્શાવવામાં આવી છે. આ પ્રસંગે અજવાળી અને તારાના સંવાદમાં દીવાળી નામના એક નવા પાત્રની યોજના કરી " ગુદકાર્યના શિક્ષણ વગરની એકની સ્ત્રીકથાની નકામી છે." એ વાત સિદ્ધ કરી આજી છે. અને તે ઉપર અજવાળીના મુખથી તેના માતા અમરચંદની દીકરી બેકુંવરની ઉપદેશ આપવામાં આવી છે અને ત્યાં સુતરમાં દિવસની સમાપ્તિ કરી છે.

અતઃપર દિવસમાં પોતીની નણુંદ પાર્વતીનો પ્રસંગ લઈ આજનાં ઉપદેશવાર્તાનો આજમાં કરવામાં આવ્યો છે. ત્યાં પાર્વતીના આજપુત્રનો પ્રસંગ લઈ સ્ત્રીઓએ એવાં થવાને આજનાં બુનો ઉત્તમ પ્રકાર દર્શાવ્યો છે. તેના બુદ્ધ બુદ્ધ પંદર પ્રકાર પાડી તે વિષયને સારી રીતે પદ્ધતિ કરવામાં આવ્યો છે. તેને અતે ' માતાએ છોકરાને કેમ ઉછેરવાં ?' તે વિષેનું એક સુંદર ગીત આપી અને પછી મણિના મુખથી શ્રી વીર લગવાનની આરતી ગવરાવી એ દિવસને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

એગણીશમાં દિવસમાં આજનાં નાની પુત્રી કુમુદનો પ્રસંગ લઈ વિદ્યાભ્યાસ કરતી આજ આજનાં ઉત્તેજન આપવાનું માદ્રાત્મ્ય દર્શાવી

નવ દંડકનો ઉપયોગી વિષય દાખલ કર્યો છે અને તેના વિવિધ બેદ આપી તેની ઉત્તમ પ્રકારે સમજાવતી આપવામાં આવી છે. સારનાં નવ દંડકનો વિષય સંક્ષેપમાં સમજાવે તેથી એક કવિતા આપી તે દિવસના પ્રસંગ સાથે આ અવિદ્યા જૂઠાણો તૃતીય અલંકાર સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

પૂરના બે અલંકારથી વિવિધ ગિતાર આપનારો આ તૃતીય અલંકાર દરેક શ્રાવિકને મનન કરવા યોગ્ય છે. આ અલંકારમાં આપેલા બોધક ધનસોની અસર જે વાંચનારી બહેનોના મગજ પર રહી નવ તો તે આપી આપક નથી. વળી શ્રાવિક વળે ઉપયોગી એવા આવાં પુસ્તકો જેન સાદ્વિત્તના સંગીન વધારામાં ઉપયોગી છે. કેળવણી રૂપ કલ્પવૃક્ષના મધુર પ્રગ્લેના રવાદ સેવાને ઈચ્છા રાખનારી શ્રાવિકાઓના હાથમાં જે આવાં આવાં પુસ્તકો મુકવામાં આવશે તો આવક સંસારનું મુદ્ધ સ્વરૂપ કે જે આપણે અસારે જોઈ શકતા નથી, તે જોવાને આપણે સમર્થ થઈશું.

સાધર્મિમાતાએ અને બહેનોને તેમના અવકાશના કાગમાં નીતિ, બોધક રસિક દર્શાવે રૂપે લાયક એવું વાંચન પૂરું પાડવાની ઈચ્છા ધરાવનાર. અને શ્રાવિકાઓમાં શારદા દેવીની પ્રતિષ્ઠા કમવવાની હોંશ રાખનાર જે મુદ્ધ-ગ્યો અમારા આ કાર્યને ઉત્તેજન અને અનુમોદન આપવા સદા ઉત્સુક રહે છે, તેમને અમે પૂર્ણ ધન્યવાદ આપીએ છીએ. તેમાં ખાસ કરીને આ તૃતીય અલંકાર શ્રી હીરાચંદ હીલાધરના ઉદાર આશ્રયને આભારી છે. તે સંદર્ભરૂપે આ અંચની પ્રસિદ્ધિના ઉત્તેજનમાં (૨૭૫) બહેને પંચાનેર રૂપીઆ અર્પણ કરેલા છે. આજ એવંસાધક જ્ઞાનસિત્રને પુરિઆપનાર એ મુદ્ધરૂપે આવકને અમે અગ્નિનંદન આપી બીજા મુદ્ધરૂપે તેમનું અનુકરણ કરવાની વિનંતિ કરીએ છીએ.

છેવટે પોતાના અમૂલ્ય સમયનો બોગ આપી જાનો-સાદની રક્ષિ કરવાની ઈચ્છા રાખનાર અને ' શ્રાવિકનો ઉદાર એ સર્વ સંધનો ઉદાર છે, ' એવા સિદ્ધાંતને પ્રતિષ્ઠાન કરનાર ઉપકારગ્રીહ મદા મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિ-જયજી મહારાજે આ અંચને આવંત વાંચી તે ઉપર મુદ્ધિની મુદા રચાવિત કરી છે, તેને મારે અમે એ મહાનુભાવનો પૂર્ણ આભાર માની આ અંચના ઉપેક્ષાનો વેપ સમાપ્ત કરીએ છીએ.

સંવત્ર ૧૯૧૪
શ્રાવણ કૃષ્ણ દાસી.
પૃથ્વીપર

1

શ્રી જૈનધર્મ વિદ્યા
પ્રસારક વગે.

આખંડ શાભાગ્યવંતા સ્વર્ગવાસી આવિકા

મણિખાઈનું સંશ્લિષ્ટ જીવન વૃત્તાંત.

ધર્મોદ્દેશન તન્નામિતિ યદ્વત્ત્યાદિદ્ધ નિષ્ઠે ।

મત્તેતિ ત્વં દર્શનં કુલ મુદરિ સંપત્તિ ॥ ૧ ॥

સમસાદિત્ય સંશ્લેષ.

આવિકા મણિખાઈના જન્મ નિઃસર્ગ સંવત્ ૧૬૪૪ના વર્ષમાં જ્ઞેષ્ઠ માસની પૂન્ય પંચમી અને ગુરુદેવ યોગ દિને. તેમના પિતા શાહ પાનાચંદ શાંતિદાસ કાઠિયાવાડમાં આવિકા શ્રી નામનાર શહેરના નિવાસી છે. ત્રીશા-ઓશવાલ નાતિમાં આવેલું તેમનું કુટુંબ જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિ પૂજક તરીકે ઓળખાય છે. આવા શુદ્ધ જૈન કુટુંબમાં જન્મેલાં સૌ. મણિખાઈ એ કુળ-ક્રમે અને અનુસરી ધાર્મિક વિષયનું દેટલુંએક જ્ઞાન મેળવવાને બાળ્યશાળી થયાં હતાં. તેઓ બાલ્યવયથી ચંચળ અને શાંત હતાં. તેમનામાં સ્વભાવિક રીતે વિનય, વિવેક અને નમ્રતા વિગેરે સદ્ગુણો સ્વતઃ પ્રાપ્ત થયેલા હતા. પુત્રીના સ્વાભાવિક ગુણોને જોઈ તેમના પિતાએ તેઓને જન્માનાને અનુસરતું દેટલું-એક વ્યવહારિક શિક્ષણ આપ્યું હતું. તે શિક્ષણ સંપાદન કરી મણિખાઈએ પોતાના અસ્પ જીવનમાં પણ સારી કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી.

સૌ. મણિખાઈ જ્યારે યોગ્ય ઉમરનાં થયાં, ત્યારે તેમના પ્રેમી પિ-તાએ તેમને માટે યોગ્ય પતિની શોધ કરવા માંડી. “આ બાળ આવિકા જે દાઢ યોગ્ય પતિને પ્રાપ્ત થાય તો બલિયમાં સર્વ રીતે સુખી થાય” આવા ઉ-ત્તમ ઈશદાથી કુસીન આવકગૃહની તપાસ કરતાં એક શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન ગૃહસ્થનું કુટુંબ તેમના જોવામાં આવ્યું હતું. તે ગૃહસ્થ શા. અમર-ચંદ જેવંત હતા. જેઓ સુપ્રસિદ્ધ લાલનના કુટુંબ માંહેલા એક ગણાય છે. અને લાલન એવા પ્રખ્યાત ઉપનામથી તેઓ પણ ઓળખાય છે. તે અમર-ચંદ જેવંતના પુત્ર શાહ હગનલાલની જોડે સૌ. મણિખાઈના લગ્ન કરવામાં આવ્યાં હતાં. શા. હગનલાલ એક સારા સદ્ગુણી અને વિદ્વાન આવક છે.

તેમની સાથે સૌ. મહિમાઈના પવિત્ર સંબંધ જનકાચારી સુતર્યુ અને શુભધેનો ગોચ થયો હતો.

સૌ. મહિમાઈએ ત્યારે અસુરગૃહમાં વાસ કર્યો, ત્યારે તેમના વિદ્વાન્ પતિને એક સુશિક્ષિત શ્રાવિકાના સંસારનો અનુપમ રસદ પ્રાપ્ત થતા હતા. એ વિદ્વાન્ જ્ઞેડાએ સાથે રહી મનુષ્ય જીવનના મહત્ત્વનું, સાધુતાનું અને વિનય આવનું મિત્ર ખડું ક્યું અને પરસ્પર તેમના હૃદયમાં પ્રુરુષ, પવિત્રતા પ્રેમ અને દયાની મનોહર છાંયી પડી ગઈ. “સંવિધ્યમાં મનુષ્ય જન્મની સાર્ય-હતા કેવીરીતે કરી શકાય” એમ જાણનારા એ વિદ્વાન્ દંપતીએ અદ્ય સમયમાં પોતાના વરિષ્ઠ અને સગા રનેદીઓનાં નયન તથા મનને એવી તૃપ્તિ આપી કે જેથી તેઓએ તેમને મારે જન કલ્યાણની સારી આશા બાંધી હતી.

સૌ. મહિમાઈ અને તેમના પતિ સૌ. હગનકાકનો શ્રાવક સંસાર સારી રીતે પ્રકર્યો હતો. ધર્મ પ્રમાણે શૃદ્ધાવાસમાં વર્તનારા તે વિદ્વાન્ જ્ઞેડંપતીએ તીથેના પવને યથાર્થ કરી બતાવ્યું છે:—

યદા જર્ત્તા ચ જાર્યા ચ પરસ્પરવશાનુગૌ ।

તદા ધર્મયિકામાનાં પ્રવાણામપિ સંગતમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—ત્યારે પતિ અને પત્ની અન્યો અન્યને અનુસરી વર્તનારા હોય છે, ત્યારે ધર્મ, અર્થ અને કામ ત્રણેનું સંમીલન થાય છે. ૧

એ વિદ્વાન્ દંપતીના સંબંધમાં પણ તેવી રીતે બનતું હતું. સૌ. મહિમાઈ પોતે વ્યવહારિક કેશવણી સાથે ધાર્મિક કેશવણી પામેલા હોવાથી પોતાની પતિ પ્રત્યેની દરજ્જે સારી રીતે સમજતાં હતાં. અને તે પ્રમાણે સ્વ-ધર્મ પાળી પોતાના શૃદ્ધાવાસને એક દેવી આવાસમાં ફેરવી નાંખવાને સમર્થ થયા હતા. યુવાવસ્થામાં પણ તેમની પ્રતિદિન ધર્મ તરફ પ્રીતિ વધતી જતી હતી અને સંસાર તરફ ઉપેક્ષા પ્રગટ થતી હતી. પોતાના પત્નીને એક સદૃશણી શ્રાવિકા જ્ઞેડ તેમના વિદ્વાન્ પતિ હૃદયમાં પ્રુરુષ થતા અને તેમને ધાર્મિક કાર્યોમાં અનુમોદન આપતા હતા. પતિના અનુમોદનથી સૌ. મહિમાઈ પોતાની શ્રાવિકાજીવનને સાર્થક કરનારી ઉમદા અભિલાષાઓને પાર પાડી શકતા હતા.

આવા ઉત્તમ પ્રકારથી સૌ. મહિમાઈના હૃદયમાં ધાર્મિક જીતના પ્રભાવરૂપે જ્ઞાનાનંદ વૃદ્ધિ પામતો ગયો. જેમ જેમ જ્ઞાનાનંદનો અખંડ પ્રવાહ

તેમના હૃદયમાં જાહેર થયો, તેમ તેમ તેમને તેના દિવ્ય અનુભવ થવા લાગ્યો અને તેથી પોતાની સાધર્મિ જાહેરને એ અનુપમ જ્ઞાનાનંદનો લાભ આપવાની તેમની ઉદ્દેશ જાગ્રત થઈ હતી. એ ઉપયોગી વિષયમાં મંથન કરવાની શરૂઆત કરવાનો બરાબર સમય પ્રાપ્ત થયો, પોતાના આવિષ્કારનની ઉપયોગિતા સિદ્ધ કરવાનો ઉત્તમ અવસર પ્રાપ્ત થયો, તેવામાં હૃદયના યોગથી તેમના આયુષ્યનો અત્યાનંદ અંત આવી ગયો, સંવત ૧૮૬૧ના વર્ષમાં અંશાદ માસની શુક્લ પ્રતિપદા અને સોમવારે આવિષ્કાર મળ્યાના પવિત્ર આત્મા આ અસાર સંસારનો પ્રવાસ અપૂર્ણ રાખી પરલોકનો પ્રવાસી થઈ ગયો. તેમના ઉમદી આશા ભરેલા જીવનનો અકસ્માત અંત આવવાથી તેમના ઉભય કુટુંબમાં ભારે દિલગીરી પ્રસરી ગઈ અને એ યુવતિ આવિષ્કારના સદ્ગુણોનું વારંવાર સ્મરણ કરી તેમના સહવાસીઓએ અને સંબંધીઓએ કંઈનાજનક કંઈપાંત કર્યું હતું.

સૌ. મળ્યાના વિદ્યુતની જેમ પોતાના સદ્ગુણોનો પ્રકાશ પાડી સદાને માટે અદૃશ્ય થયા છે, તથાપિ તેમનું સદ્ગુણમય યશઃશરીર તેમના પરિચિત જનમાં કાયમ રહ્યું છે. આજ એક લાયક અને નાની વયમાં આટલી જિંદગી પ્રકારની યોગ્યતા મેળવનાર તે સદ્ગુણી આવિષ્કારનું નામ કોઈ પણ તેમના પદ્મિયમાં આવેલ મનુષ્ય કદિપણ વિસરી શકે નહીં. તેમ વળી તેમનું આ સંક્ષિપ્ત જીવન ખીજ સાધર્મિ જાહેરને દૃષ્ટાંતરૂપ થાય, એમ ધારી અમોએ આ આવિષ્કારના લાભ અલંકારરૂપ પુસ્તકની સાથે તેમનું નામ જોડવું યોગ્ય વિચાર્યું છે. જેથી આ ગ્રંથના યશોગાનની સાથે તેમના સદ્ગુણોનું યશોગાન પણ થયા કરે.

સંવત ૧૮૬૪.

ભાદ્રપદ.

શ્રી જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગ,

શ્રાવિકા ભૂપણ.

તૃતીય અલંકાર.

મંગલસાચરણ.

શાદ્દસ વિદીરિત.

આશયું અરિહંતના ચરણને સેવું સમાધિ ધરી,
 'વ્રાણી વીરજિનેશની જયવતી' સન્માર્ગને આદરી;
 પ્રેમ શ્રી પરમેશ આસનનુરી શ્રી શ્રાવિકાધર્મને,
 માર્યા સંધ સમુજનિ સુખકરી આપે; તદા 'શર્મને. ૧

વસનિલકા.

એ નારી 'જન્મ મુદ્દનેથી સુધારવાને,
 હંચા કદા 'પરમબોધ વધારવાને;
 એ ધારણા હૃદયમાં ગુણ સદ્વિચારા,
 તે 'શ્રાવિકા સરસ ભૂપણ કંઠ ધારા. ૧
 એ કૌત કામગણિ ઉત્તમિ ચિત્ત ધારા,
 સંસારનો વળિ ધણા દરવા સુધારા;

૧ વાંચ ભગવંતની વાણિજિ મેલું. ૨ સાગ મુદ્દને આદર આ દા.
 ૩ વિનેયના શાસનની દેવી. ૪ મુખને. ૫ અર્થા શ્રમ. ૬ સરસ
 મેલ ૭ સંવદન. ૮ ધારણ. ૯ ભૂપણ કંઠ ધારા. ૧૦—
 ૧૧ ૧૩

પ્રવેશો સદા હૃદયના હાણીમાં વિદ્યારો,
 તો શ્રાવિકા સરસ ભૂખણ કંઠ ધારો. ૨
 જો સંપતિમત પરી જનમાં પ્રસારી,
 સત્કીર્તિ અંતર કરો સુવિચાર ભારી;
 જો ધર્મબોધ કૃપા મેળાવવા વિચારો,
 તો શ્રાવિકા સરસ ભૂખણ કંઠ ધારો. ૩
 જો સુદ્ધભાવ ધરીને નિજનાથ સાથે,
 સંસારમાં રહી કરો સુકૃતો સ્વહાથે;
 અન્યોપકાર કરવા મનમાંદિ ધારો,
 તો શ્રાવિકા સરસ ભૂખણ કંઠ ધારો. ૪
 જો હાનિકાર કુરિવાજ ધણું વિહારી,
 આધર્મિ કદ હરવા મન યો વિચારી;
 સતશ્રાવિકા થાનિ કરો સુકૃતો હૃદયરો,
 તો શ્રાવિકા સરસ ભૂખણ કંઠ ધારો. ૫
 શ્રી વીરશાસન તણો જયનાદ વાધો,
 શ્રી શ્રાવિકા જન સહુ શુભ કાર્ય સાધો,
 વિદ્યા વિવેક વિન્યાદિ શુણો વધારો,
 આ શ્રાવિકા સરસ ભૂખણ કંઠ ધારો. ૬

નિત્યનો સમય થયો એટલે ધર્મદાસ શેઠ અને ગંગા શ્રાવિકાશ
 જામાં આવે છે. તે વખતે બીજી શ્રાવિકાઓ પણ એટલી ધાય
 ધર્મદાસ શેઠ શ્રાવિકાઓનાં સમાજ વચ્ચે આવ્યા એટલે શ્રાવિ
 ઓએ કંઈ સ્વરે (આત્મીયર લગવાનની જય) એવી મોટી ઘોષ
 કરી પછી ધર્મદાસ શેઠ પોતાને આમને બેઠા અને નીચે પ્રમ
 મંગળાચરણ બોલ્યા—

૧ હૃદયનાવિકારો—કામ, ક્રોધ વગેરે. ૨ સત્કીર્તિ ફેલાવી. ૩ હૃદય
 ૪ પરોપકાર. ૫ હાનિકારક. ૬ નાશ કરી. ૭ નાશ કરી. ૮ શ્રદ્ધ પામો.

સગૃહરા.

આપો શ્રી વીરવાણી ^૧ હૃદયકમળમાં ^૨ ધૈર્યતા ધર્મ બુદ્ધિ,
 સંસારે ^૩ સાર પામો સકાળ જગત્માં આવિકા ^૪ નિત્ય શુદ્ધિ
 શોભાવો ^૫ લગ્નભાવે નિજમતિ મનને આવિકા બૃષણેથી,
 પામી સત્પ્રેમ સારો સફળ સદુ કરો આવિકા સદ્ય જેથી. ૧

આ પ્રમાણે મંગલાચરણ કર્યા પછી ધર્મદાર શેઠે પોતાની ઉપદેશ વાર્તા શરૂ કરી—હે સદ્ગુણી આવિકાઓ! નિત્યના નિયમ પ્રમાણે આનંદા ઉપદેશ વાર્તા કરવાને તૈયાર થઈ એટલે લલિતા ચંચલ, પ્રેમ, પુતળી, જ્યા, અને પ્રેમદા વિગેરે બધી આવિકાઓ હાજર થઈ ગઈ. પ્રેમદાને એકલી આવેલી જોઈ ચંચળ બોલી—પ્રેમદા ભાભૂ, આજે એકલાં કેમ છો? પોતી ખેન ક્યાં છે?

પ્રેમદા—ચંચલ ખેન, આજે તો પોતીનાં ભાગ્યનો ઉદય થઈ ગયો છે, તેથી નંદુ અને પોતી કામમાં રોકાઈ ગયા છે, તોપણ તે આવ્યા વિના રહેશે નહિ.

ચંચળ—ભાભૂ, એટલું બધું શું છે? તે દહો તો ખરાં.

પ્રેમદા—ચંચળ ખેન, પોતી ઉન્મત્ત અને ટીકાંછળી હતી, તેથી તેનાથી કંટાળીને તેનાં માસૂં અસરગમે પોતીનાં વરનું બીજું દે-કાણે વેવિશાળ કર્યું હતું, તે કન્યા આપણા કાંતિપુરની હતી. અને ઉમરમાં મોટી હતી. આ વર્ષમાં તે કન્યાનો વિવાહ પણ થવાનો હતો, તેવામાં એક મોટું તોફાન જાગ્યું છે, જો કે તે તોફાન છે, તે છતાં તેથી આપણી પોતીના ભાગ્યનો તો ઉદય થઈ ગયો છે.

ચંચળ—ભાભૂ, એવા તોફાનમાં પોતીના ભાગ્યનો ઉદય શી રીતે થાય? જ્યાં તોફાન હોય, ત્યાં સાફે કશું શી રીતે થાય?

૧ વરવાળી કમળ. ૨ ધીરજ. ૩ એટ. ૪ હમેશાં શુદ્ધિ ૫ લગ્નપત્ર.
 ૬ પોતાની બુદ્ધિ તથા મનને.

તે કન્યાનો અમુક અંગે પતિ થઈ ચુક્યો છે, તે પતિને છોડી બી-
 ને પતિ કર્યો એ રીત ન કહેવાય. કેટલાએક અધર્મિ આવકો એ-
 વી સચેલી કન્યા બીજો આપે છે અને પોતાના કુળધર્મની પ્રતિષ્ઠા-
 ને શુભાચે છે. એવા કાવકો શુદ્ધ આવકો નથી પણ તેઓ નીચ ત-
 નિના શુદ્ધ નેવા છે. એક દેસાંસુ દીકરીનો સંગ્રામ કરી જનસમૂહની
 રચ્ય વાગ્દાન આપી પછી અમુક મુદ્દને તે મોટી ધચેલી કન્યાનું
 બીજો પરણાવેલી—એ કેટલો અન્યાય અને અધર્મ કહેવાય છે? એવાં
 નીચ માણસો પોતાની પુત્રીના ખર્ચખર નાનકાં કરે છે. એમ કહેવું
 કાંઈજ ખોટું નથી. એ દુરાચાર પુનઃજન્મના લેવોજ છે. ખેલન ચં-
 ચળા, તે વિષે તને કેટલું કહું, હવે એ દુરાચાર કેટલાએક આવકોમાં
 પ્રવર્તવા લાગ્યો છે. કેટલાએક પુરૂષો તો માત્ર પૈસા લેવાની લા-
 લચથી એવું નકારું કામ કરે છે, બાળપણથી કરેલો સંગ્રામ કન્યા-
 વિક્રય કરવાની લાલચથી તોડી નાખે છે અને મનમાનતા પૈસા
 લઈને તે સચેલી કન્યા બીજા પુરૂષને આપે છે. વળી કોઈ વાર તો
 કોઈ પુરૂષે પૈસા આપી એક કન્યાની સાથે વાગ્દાન કર્યું હોય, અ-
 ને બ્યાદે કન્યા લાયક કિમ્મતની થાય ત્યાં જો કોઈ વધારે પૈસા
 આપનાર મળે તો તે કન્યા તેને આપવામાં આવે છે. આવા વિ-
 પરીત કાર્ય કરવાથી કેટલાએક આવકો જગતમાં ઘણાંજ નિંદાપાત્ર
 બને છે.

સચ્ચળ—પ્રેમદાસાબ એવાં નકારાં કામ કરનારા પુરૂષને જોઈ
 કે આવક કહેવા નહીં. પણ આવકના નામને ધારણ કરનારા રાક્ષ-
 સો કહેવા જોઈએ. ભાણૂ, હું તો આ વાત સાંભળીને આશ્ચર્ય પા-
 મી ગઈ છું. આપણુ આવકની કામ જગતમાં ઉંચી કામ ગણાં-
 ય છે. તેમાં આવાં નકારાં કામ બને, એ કેવી શરમની વાત કહે
 વાય ?

પ્રેમદા—એક વખત તેવી એક વાત મેં નજરે જોઈ છે. તે
 સાંભળવા લેવી છે.

ચંચળ—આનંદાલાભ, એ વાત કહો. મારે સાંભળવી છે.

ત્રેમહા—ચંચળ બહેન આપણા ગામથી વીશ ગાઉ ઉપર કેશરપુર નામે એક નગર છે. તેમાં માઈ મોશાળ છે, એક વખતે હું કેશરપુરમાં મારા મામાને ઘેર ગઈ હતી. ત્યાં મારા મામાના પાંચાશમાં દેવચંદ કરીને એક શ્રાવક રહેતો હતો. તે દેવચંદને જશોદા નામે એક દીકરી હતી. યશોદા નાનપણમાંથી બુદ્ધિવાળી અને ચતુર હતી. તેણીએ કન્યાશ્રાણમાં સારી કેળવણી લીધી હતી. દેવચંદ શ્રાવક હતો પણ તે નામને જ શ્રાવક હતો. શ્રાવકના ધર્મને તે બીજકુલ જાણતો નહોતો. માત્ર જેવો તેવો નવ દાર મંત્ર જાણી શ્રાવક નામને ધરાવતો હતો. દેવચંદનું કુટુંબ પહેલાં સાઈ ગણાતું પણ પાછળથી તેને વેપારમાં મોટી કુશળતાની થવાથી તે નકારી સ્થિતિમાં આવી ગયું હતું, દેવચંદના હૃદયમાં ધર્મના સંસ્કાર ન હોવાથી તે પોતાનો ઘર સંસ્કાર ચલાવાને અવળા અવળા વિચાર કરવા લાગ્યો. પોતાના કુટુંબની આજીવિકા ચલાવી શકાય, તેવો સારો ઉદ્યોગ તે કરી શકે તેમ હતું, તે છતાં પૈસાઠાર થવાની લાલચમાં તે લપટાયે હતો.

તે દેવચંદને રૂખી નામે સ્ત્રી હતી, રૂખીનું પીયરસારા કુળનું કહેવાતું હતું. રૂખીનો પિતા ખરેખરો શ્રાવક હતો. તે જન-ધર્મ ઉપર પૂર્ણ આસ્તાવાજો હતો. તે સાથે તેણે ધર્મ સંબંધી સાઈ જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું પિતાના ધાર્મિક કુટુંબના સંસ્કારો રૂખીમાં સારી રીતે પ્રાપ્ત થયા હતા. રૂખી હમેશાં દેહેરે ઉપાશ્રયે જતી અને સામાયિક લઈ સારી રીતે સજાય ધ્યાન કરતી હતી. માતાના સહવાસથી તેની પુત્રી યશોદા પણ ધર્મની રાણી થઈ હતી. યશોદાના હૃદયમાં ધાર્મિક અને સાંસારિક કેમવણી દૃઢ થઈ હતી. તેનું વય માત્ર તેર વર્ષનું હતું, તેણે તેની માતા સારી પ્રેરના આપેલી હતી. મુખ્યત્વે છતાં

તેનીનામાં પ્રાદનાની છાયા દેખાતી હતી. અને તેના સુંદર મુખ ઉપર ગંભીરતાનો ઉત્તમ દેખાવ પ્રવાઈ રહ્યો હતો.

આ ચમોદાનું વેવિશાળ તેજ નગરમાં એક શાંતિલાલ નામના સુવાન આવક પુત્રની સાથે કરવામાં આવ્યું હતું. શાંતિલાલે આગવધથીજ સારી કેળવણી લીધી હતી. શાંતિલાલનું કુટુંબ સાધારણ સ્થિતિનું હતું, પણ લાજ અપણકમાં તે સારી વિખ્યાનિને પામેલું હતું. શાંતિલાલ સ્વભાવે શાંત, વિદ્વાન અને પરોપકારી હતો. તે હમેશાં સાર્વજનિક કામમાં સારો ભાગ લેતો અને જન-સમૂહનું સર્વ પ્રકારનું હિત કરવાને આગ્રહ પડતો હતો. યશોદા જ્યારે ઉમર લાયક થઈ ત્યારે દેવચંદને તેની સ્ત્રી રૂખીએ કહ્યું, સ્વામી, હવે યશોદાના લગ્ન કરો. ઉમર લાયક થયેલી છોકરી આપણા ઘરમાં રહે તે હીકન કહેવાય, હવે ગામમાં આપણી વાનો ધાય છે. વળી આપણા જમાઈ શાંતિલાલ પણ લાયક ઉમરના અને સમયુ છે. તેમજ શાંતિલાલના અગ્રાપ લગ્ન કરવાની ઉતાવળ કરે છે.

રૂખીનાં આવાં વચન સાંભળી મલીનહૃદયનો દેવચંદ બોલ્યો—હે સ્ત્રી, તે કહ્યું, તે વાત ઘરાણર છે, પણ શાંતિલાલની સાથે યશોદાનાં લગ્ન કરવાં તે મને યોગ્ય લાગતું નથી. કારણકે, શાંતિલાલના ઘરની સ્થિતિ સારી નથી. તેનો ખાપ એક સાધારણ સ્થિતિનો માણસ કહેવાય છે, લોકોમાં તેના ઘરની આખરૂ સારી ગણાય છે, પણ તેની સ્થિતિ ઉપરથીજ સારી લાગે છે. અંદર-ખાને ખપી પોલ છે. એવા ગરીબ સંસારમાં યશોદાને આપવી એ મને યોગ્ય લાગતું નથી. આપણી યશોદા મોંઘી અને લાડકી છે, તેને ગરીબ કુટુંબમાં આપી રૂખી કરવી, એ મને ઉચિત લાગતું નથી.

પતિનાં આવાં વચન સાંભળી રૂખી નાણુશી બતાવીને બો-

સ્ત્રી—સ્વામી, આ શું બોલો છો ? બાળપણનું વેવિશાળ તોડવાની
 હલકી વાત કહેતાં તમને શ્રમ કેમ આવતી નથી ? આપણું
 કુટુંબ ઊંચું ગણાય છે તો એવી હલકી વાત કરવાથી પણ આપ-
 ÷ણા કુટુંબને કલંક લાગશે. વળી શાંતિલાલ જેવા ધર્મી અને વિ-
 દ્વાન પુરૂષને સંબંધ છોડવો, તે કોઈ રીતે યોગ્ય ગણાય નહીં.
 જે એક વાર આપણો જમાઈ કહેવાયો; તે હવે બહલી શકાય
 નહીં. તમે શાંતિલાલના ઘરને સાધારણ સ્થિતિનું ગણો છો, પણ
 તે ઊંચું કુટુંબ છે. વળી શાંતિલાલ વિદ્વાન ગુણી અને ધર્મી છે.
 તેના ઉત્તમ પુરૂષની સાથે ગૃહવાસમાં બેઠાએલી આપણી યશોદા
 સર્વ રીતે સુખી થશે. યશોદા પણ સુશીલ, અને તમ્ર છે, તો
 શાંતિલાલના સહવાસથી તેના ગુણો ખીલી નીકળશે. તેમના શ્રા-
 વકસંસ્કાર સારીરીતે દીપી નીકળશે. સ્વામી, આવા કનિષ્ઠ વિચાર
 લાવો નહીં. તમારા જેવા કુલીન પુરૂષમાં આવા હલકા વિચાર
 પેદા થાય, એ આપણી અધમ સ્થિતિ ધવાનું સૂચવે છે. પતિ,
 આ વિષે દીર્ઘ વિચાર કરી ન્હુવે. આહસ કરો નહીં. શાંતિલાલ-
 ના જેવા સદ્ગુણી શ્રાવકનો સંબંધ તોડવાની વાત હવેથી હૃદ-
 યમાં પણ લાવશો નહીં. તમારા મુખમાંથી આવાં અનુચિત વ-
 ચનો નીકળવા ન બેઠાં. તમારા ધર્મને, તમારા કુળને, તમારી
 ખાનદાનીને અને તમારા વડીલોની કીર્તિને હૃદયમાં વિચારી ન્હુ-
 વો. એ ચાર બાબત ખરેખરી વિચારવાની છે. જે માણસ એ ચાર
 બાબતનો વિચાર કરતો નથી, અને તેનું ઉલ્લાઘન કરી પ્રવર્તે છે,
 તે જગત્માં અને કુળમાં નિંદાપાત્ર બની પોતાના જીવનને મલિન
 કરી નાખે છે. સ્વામી, હું અહંપ્રભુદ્ધિવાળી સ્ત્રી આપને વધારે
 કહેવાને યોગ્ય નથી. હવે આપ પોતેજ તેનો વિચાર કરો. રૂ-
 ખીનાં આવાં વચન સાંભળી દેવચંદ્ર ક્ષણવાર વિચારમાં પડ્યો.
 પણ છેવટે રૂખીનાં ઉપદેશવચન તેના હોશીકુદયમાં ઉતર્યાં નહીં.
 તે ઉચ્ચે સ્વરે બોલી ઉઠ્યો—હે સ્ત્રી, તારા જેવી સમજણી અને

નખારે શું કહેવું. પણ બ્રહ્માની મુદ્ધિ એાછી હોય છે. એ વાત તારા બોલવા ઉપરથી સાબિત થાય છે. વળી સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ આંતરી અને હરીસો હોય છે. જે વાત ઉપર તેણીને આશ્ચર્ય થાય છે તે વાત તે કદી પણ છોડતી નથી. જો આગળથી યશોદા ઉપર તને પ્રેમ આવેલો હોય, અને તેને એક ધનાઢ્યતા ઘરમાં મુખી થતી જોવાની તારી પૂર્ણ ઇચ્છા હોય તો શાંતિલાલ જેવા નિર્ધન જમાઈ કરવાનો આશ્ચર્ય સંભીધ નહીં. કેદિ પુરૂષ, વિદ્વાન, શુણ્ધ અને મુશીલ હોય પણ જો ધનસંપત્તિ ન હોય, તો તે શા કામનો છે? લક્ષ્મી એ પુરૂષની કૃત્તમમાં કૃત્તમ ચોભા છે. લક્ષ્મીના આંદરની આગળ વિદ્યા કે શુણ્ધ કાંઈ પણ હીસાબમાં નથી. લક્ષ્મીના વેલવની આગળ વિદ્યા તથા શુણ્ધ દલકામાં દલકા છે. તેથી મારો વિચાર શાંતિલાલ વિશે બદલાઈ ગયો છે. યશોદા જેવી મુંદર અને ચંચળ કન્યાને માટે એ પતિ જરાપણ યોગ્ય નથી. તેણીને માટે તો ધનવાન વરની યોજના થવાની જરૂર છે અને તે યોજના મેં તંબાર પણ કરેલી છે. જે તું ઘોઝા દિવસમાં તારી નજરે જોઈ શકીશ. પતિનાં આવાં વચન સાંભળી રૂખી ગભરાઈ ગઈ અને નિસ્તેજ થઈને બોલી —સ્વામી, શું તમે એ વિપરીત જનાપણુયે તંબાર કરી છે? એ બહુજ અપયોગની વાત છે. તમારા જેવા કુલીન પુરૂષને આવા વિપરીત વિચારો ક્યાંથી પ્રગટ થયા? આપણું ક્યા પાપ પ્રગટ થયાં? શું યશોદા જેવી મુંદર અને કુલીન આવકબાગાને આમ થવાનો વિપરીત પ્રસંગ આવ્યો? અરે કર્મ, તારી ગતિ વિચિત્ર છે. શાંતિલાલ જેવા સદગુણી આવકને દૂર કરી બીજા વરની સાથે યશોદાનાં લગ્ન કરવાં, એ કેવું વિપરીત? આ પ્રમાણે બોલતાં બોલતાં રૂખીના નેત્રમાંથી આંસુની ધારાઓ ચાલવા માંડી, તેના ચરીરમાં કંપારી મુગ્ધિ અને તે બેમુદ્ધ થઈને પૃથ્વી ઉપર ફળી પડી.

આ બધું યશોદા મેં ઉપરુહવી કર્મનાં ભાગની હતી. પાતકનાં

માતાપિતા વચ્ચેની વાતચીત સાંભળી તે બાળા ચિતામાં પડી ગઈ હતી. યશોદાએ કેળવણી લીધેલી હોવાથી તેણીએ કેટલુંએક સાંસારિકજ્ઞાન સંપાદન કરેલું હતું. તે મુગ્ધા હતી તોપણ વિશેષવય તથા જ્ઞાનને લઈને તેણીનામાં સારા નરસાનું જ્ઞાન સ્વભાવથી થયેલું હતું. શાંતિલાલ ઘણું પ્રસંગે પોતાના સાસરા દેવચંદને ઘેર આવતો તેથી યશોદા તેને ભાવથી નિરખતી અને તેની ઉપર તેણીએ પોતાના પવિત્ર પ્રેમનું સ્થાપિત કર્યું હતો. શાંતિલાલના રૂપ, ગુણ અને સ્વભાવની છાયા યશોદાની ઉપર પડેલી તેથી યશોદા શાંતિલાલ ઉપર સારો પ્રેમ ધરાવતી અને લવિષ્યમાં તેની સાથે સંસારમુખ લેવાના નવાનવા મનોરથો કરતી હતી. જ્યારે તેણીએ પોતાના પિતાના વિપરીત વિચાર સાંભળ્યા ત્યારે તેના હૃદયમાં ઘણી જ ચિંતા થવા લાગી. તેણીએ તે વખતે પોતાના મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે, શાંતિલાલ શિવાય ખીજ પતિને કદિ પણ મારે વરવું નહીં. છેવટે લાજ છોડીને પણ પોતાની ઈચ્છા પિતાને દર્શાવવી તેમ કરતાં જો પિતા બાળાત્કાર કરી ખીજની સાથે પરણાવે તો આ શરીરને પાડી નાખવું, આવો નિશ્ચય કરી યશોદા તે વિષેના જ વિચાર કરવા લાગી.

હવે દ્રવ્યના લોભી દેવચંદે તે ગામમાં ફફીરચંદ નામના એક ધનાઢય શ્રાવકની સાથે યશોદાનો ફરી સંબંધ કરવાની વાત ચલાવી હતી. ફફીરચંદની ઉંમર પચાસ વર્ષની હતી. તે કાપડનો એક ધનાઢય વેપારી હતો. ફફીરચંદની પેહેલી સ્ત્રી એક વર્ષ પેહેલાં ગુજરી ગઈ હતી. અને તેને પેહેલી સ્ત્રીના બે પુત્રો અને બે પુત્રીઓ — એમ ચાર સંતાનો હતાં. આવી ઉંમરની પ્રજા છતાં માત્ર ગૃહસ્થપણની શોભાની ખાતર તેમજ વિષયની વાંછનાને લઈને ફફીરચંદ ફરીવાર પરણવાને તૈયાર થયો હતો. જે ગૃહસ્થ પોતાને ઉન્નવળ પ્રગ્તહોય, તે છતાં મોટી વયે ફરી પરણવાની ઈચ્છા કરે છે, તેઓનો પાછલો સંસાર ઘણું ભારે દુઃખરૂપ થઈ પડે છે.

કબૂલ કરી અને અમુક દિવસે કન્યા જોવાને ફકીરચંદે દેવચંદને ઘેર આવવું, એવો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો.

ફકીરચંદ અને દેવચંદની વચ્ચે યશોદાના સંબંધની વાત છુપી રાખવામાં આવી હતી, પણ ફકીરચંદ કન્યાના ગુણદોષ જાણવાને માટે દેવચંદના સંબંધીઓને અને આંડેશી પાંડેશીને યુક્તિથી પુછતો, તેથી તે વાતની ચર્ચા ચારે તરફ થવા લાગી હતી. દેવચંદે પોતાની સ્ત્રી રૂખીને પણ ફકીરચંદની વાત જણાવી ન હતી, તેમજ લોહાની ચર્ચામાંથી તે વાત રૂખીના જાણવામાં આવી હતી અને રૂખી ફકીરચંદને ઓળખતી, તેથી ફકીરચંદ ના વય, ગુણ, તથા સ્વભાવને જાણી તેણીના મનમાં તેની તરફ ધણોત્તર તિરસ્કાર છુટતો હતો.

ફકીરચંદને ચંદન કરીને એક છોકરી હતી, તે યશોદાની સાથે કન્યાશાળામાં એકજ વર્ગમાં લખતી હોવાથી યશોદાએ કોઈ કોઈ વાર ફકીરચંદને કન્યાશાળામાં ચંદનની ખજાર પુછવા આવવાને પ્રસંગે જોયો હતો. એક વખતે લુબ્ધ અને ક્રા ફકીરચંદના જાણવામાં આવ્યું કે, દેવચંદની પુત્રી યશોદા શિશુશુ લેવા જાય છે અને તે પોતાની પુત્રી ચંદનની સાથે એકજ વર્ગમાં લખે છે. તેથી તેના મનમાં આવ્યું કે, યશોદાને ચંદનની મારફત પોતાને ઘેર બેઠા પડી અને તેના ગુણની ખરાબર પરીક્ષા લેવી. આવું ચિત્તની ફકીરચંદે ચંદનને કહ્યું હતું કે, તારી સાથે જે યશોદા નામની છોકરી જાય છે, તેને કોઈ યુક્તિથી આપણે ઘેર તેડી લાવજે, માટે તેને કેટલુંક એક પુછવાનું છે. ચંદન પોતાના પિતાને ઇરાદો જાણતી ન હતી, વળી તેણીનામાં સુઘ્ધભાવ વિશેષ હોવાથી તેણે કોઈ પણ વિચાર તેના મનમાં આવ્યો ન હતો. સરળ હૃદયની ગાળા ચંદન પિતાની આજ્ઞાથી એક વખતે યશોદાને સમજાવી પોતાને ઘેર તેડી લાવી.

યશોદા એક તેજસ્વી કુમારિકા હતી, તેનામાં રૂપ અને સુખ
 અને ધામ કરીને રહ્યાં હતાં. તેણીના મુંદર સુખ ઉપર ધાવિકા
 મનું અગત્ય તેજ પ્રકાશી રહ્યું હતું. સર્વ અંગમાં અત્યંત સુંદરતા
 ધારે અવગતતા દેખાઈ આવતી હતી. આવી સુંદર આગિકાને જોઈ
 કૃષ્ણદેવના મોહમાં વધારો થઈ આવ્યો, તેની અંતરની આશા
 પલ્લવા ખીલી નીકળી. પોતે આપવાને નિર્ણય કરેલા પાંચ દવસ
 પિયાની રૂઝમેને માટે તેને મંત્રાય થયો તત્કાલ તે સુખ ધાવકે
 યશોદાને પાનાના એકાંત સ્થાનમાં બાંધાવી તેની સાથે પાનાની નિ-
 ર્ણયદિહિતા ચંદન પલ્લુ આપી. કૃષ્ણદેવે કાંઈપણ કામનું જાનું
 જાની ચંદનને ત્યાંથી દૂર કરી એટલે ચંદન વાસળી થઈ આવે
 યશોદા પલ્લુ તેની માથે આડવા લાગી એટલે કૃષ્ણદેવે કહ્યું, યશોદા
 મેં અહીં રાહ આપી. મારે તમને કામ છે.

યશોદા —કહા. તમને જેવા મોટાઓને મારા જેવી છાંદ-
 ની સાથે શું કામ હોય?

કૃષ્ણદેવ —તમે મને કાકા કહો નહીં.

યશોદા —તમારું કાકા ન કહું, તમે મારી ખંડનપણી ચંદન-
 ના પિના ધાવો એટલે મારા કાકાજ કહેવાઓ.

કૃષ્ણદેવ —યશોદા, એ વાત અરી છે, પણ તમારે મને કા-
 કા કહેવા ન જોઈએ. તેનાં કેટલાંએક કારણો છે, કે, જે તમારા તત-
 વધમાં હજી આવ્યાં નથી.

યશોદા —તેવાં શાં કારણો છે?

કૃષ્ણદેવ —હે મુંદર બાળા, તે કારણો તમને કહેવામાં અડ-
 વળું નથી, ન છતાં તમારે મોટે ખુલાં કરવાં તે મને વાજબી લા-
 ગતું નથી; કારણકે; તમે હજી નાની વયનાં છો, તેથી તમારી આગળ
 સુરેલે સુરેલું કહેવાથી વખતે તે વાત બાહર પડે નો ધણું વિપરી-
 ત પડે.

યશોદા—કાકા, મારા જેવી છોકરીની આગળ તેવી વિખરીત વાત કહેવાની શી જરૂર છે? અમારે છોકરાંને તેવી વાતમાં શામાટે પડવું જોઈએ?

ફકીરચંદ—યશોદા, તમે મને કાકા કહો છો, તે મને ખીલ કુલ ગમતું નથી; કારણકે, તમારો અને મારો જુદી રીતનો સંબંધ થવાનો છે.

યશોદા—કાકા, જુદી રીતનો સંબંધ શો થવાનો છે? તેમજ નજીવો તો ખરા?

ફકીરચંદ—યશોદા, તમે કુંવારાં છો કે પરણેલાં?

ફકીરચંદનાં આવાં વચન સાંભળી યશોદા શરમાઈ ગઈ અને તે નીચું મુખ કરીને ઉભી રહી. તે વખતે તેણીના ચતુરમનમાં વિચાર આવ્યો કે, “આ ફકીરચંદે મને આવા સવાલો શામાટે પૂછ્યા હશે? વળી મારા પ્રિયપતિ શાંતિલાલના સંબંધની વાત તે જાણતા હશે કે નહીં? વખતે આમની આગળ વાત કરવાથી વિશેષ ખુલાસો થશે, માટે તેમના બધા સવાલોના ઉત્તર આપવા જરૂરના છે,” આવું ચિંતવી યશોદા નીચે પ્રમાણે બોલી—

યશોદા—કાકા, હું કુંવારી છું.

ફકીરચંદ—યશોદા, વળી મને કાકા શા માટે કહે છે?

ફકીરચંદને કાકા કહેવાથી ચીડાતો જોઈ તે ચતુરખાળાએ પાછો વિચાર કર્યો કે, “આ વાતમાં કંઈક શંકા પડતું છે, વળી મારી જોડનપણી ચંદનને મા નથી, તેથી વખતે આ ફકીરચંદની મને પરણવાની ઈચ્છા તો નહીં થઈ હોય?” આવું વિચારી તે બાળાબધી વાત જાણવાને હીંમત કરીને બોલી—

યશોદા—તમને હું કાકા કહું છું, તે પસંદ નથી તેનું શું કારણ છે? તે કહો.

ફકીરચંદ—યશોદા, જો તમે બધી વાત મનમાં રાખો તો હું
કરું.

યશોદા—હું બધી વાત મનમાં રાખીશ તમે ખુશીથી કહો.

ફકીરચંદ—પહેલાં તો હું જે પુછું, તેનો ઉત્તર આપો.

યશોદા—પુછો, હું ખુશીથી ઉત્તર આપીશ.

ફકીરચંદ—કહો, યશોદા, તમે કુંવારાં છો કે પરણ્યાં છો ?

યશોદા—હું કુંવારી છું.

ફકીરચંદ—તમારું કોઈ ઠેકાણું આસરું કયું છે કે નહીં ?

યશોદા—હા, મારું સાસરું કહેલું છે.

ફકીરચંદ—જે ઠેકાણે તમારું આસરું કરેલું છે, તે ઠેકાણું
તમને પસંદ છે ?

યશોદા—હા, મને પસંદ છે.

ફકીરચંદ—યશોદા, મેં ગામમાંથી સાંભળ્યું છે કે, જે ઠે-
કાણે તમારું આસરું કરેલું છે, તે ઠેકાણું તમને અને તમારા મા-
બાપને પસંદ નથી, તેથી તમારું આસરું બીજે ઠેકાણે કરવાની
ગોઠવણ થાય છે, એ વાત સાચી છે ?

યશોદા—કાકા, એ વાત કેમ બને ? કુલીનશ્રાવકની કન્યાનો
કરેલો સંબંધ કદિપણ તોડી શકાતો નથી, મારાં માબાપ કુળવાન
હોવાથી તેઓ એવું વિપરીત કામ કેમ કરી શકે ?

ફકીરચંદ—યશોદા, તમને ના પાડ્યા છતાં વારંવાર મને
કાકા કહો છો, તે ઠીક ન કહેવાય. તેવું કહેવાથી તમને હોય લાગે છે.

યશોદા—મારી જોડેનપણી ચંદનના તમે બાપા આવ્યા, તેથી
હું તમને કાકા કહું, તેમાં હોય શાનો ?

ફકીરચંદ—તે વાત તમારી આગળ ખુલ્લી કરીશ એટલે તમને માલમ પડશે.

યશોદા—ત્યારે તમે ખુલ્લી કરો.

ફકીરચંદ—પછી કરીશ, અત્યારે તો મારા સવાલનો ઉત્તર આપો.

યશોદા—કહો, શેનો ઉત્તર આપું?

ફકીરચંદ—યશોદા, મને ખબર છે કે, તમારું વેવિશાળ શાંતિલાલ નામના એક શ્રાવકની સાથે થયેલું છે, પણ તે શાંતિલાલના ઘરની સ્થિતિ સારી નથી. તેવા ગરીબ કુટુંબમાં તમારો સંબંધ થાય, એ કોઈ રીતે યોગ્ય ન કહેવાય. કારણકે, તમારા જેવી ચતુર અને શુણી બાળાનો બધો લવ બગાડ્યો એ વાત તમારાં સુઝ માબાપો કેમ કરે?

યશોદા—કાકા, તે વિષે તમારી આગળ વધારે કહેતાં મને શરમ થાય છે, પણ એટલું તો મારે કહેવું પડે છે કે, કુળવાન શ્રાવકની દીકરીના એક દેકાણું સંબંધ થયો હોય. તે તોડી બીજે દેકાણું કરે એ ઘણી ધર્મવિરુદ્ધ વાત છે. જે પુરૂષની સાથે સર્વ લોકોની સમક્ષ સંબંધ કરવામાં આવ્યો હોય. ને કન્યાનો વિવાદ કર્યો જેવું કહેવાય છે. વિવાદિત કરેલી કન્યાને બીજા પુરૂષની સાથે પરજીવવાથી જેટલો દોષ લાગે છે, તેટલો દોષ તેનાં માપ લાગે છે. એ કુળવાન શ્રાવકની છેકરીઆન. સંબંધ તોડી તેમને મરે. થ. રેલ. પતિને બદલે બીજા પતિને આપવામાં આવે તે. પછી શ્રાવકના કુળની કે સત્તિની મર્યાદા શી રીતે રહેશે? કાકા, બાપો વિપરીત વાત મારા જેવી કંઈકની વચની છેકરીની આગળ કહેવા નહીં. તેમજ તમને મારા જુદા અને કુળવાન પુરૂષોનાં તેવી બધાં વાતનાં કથન પણ આપવું ન જોઈએ.

કુકીરચંદ—યશોદા, તમે હજુ નાની કમરનાં છો, ન્યાંમુખી નમને તે વિષેની ખબર પડતી નથી, પણ ત્યાંદે પ્રાદ્યયનાં યશો, ત્યાંદે તમને તે વાતની વધાંદે સમજૂતી પડશે. ડાહ્યાં અને લાંબા વિચાર કરનાં તમારં માળાપોએ તમારે માટે આરો વિચાર કર્યો છે, અને ધાંનિકાલ જેવા ગરીબ અને આખરૂ વગરના આવકના ઘરમાંથી તમને મુક્ત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

યશોદા—વૃદ્ધ કાકા, જો કે મારં કુલીન માળાપ એવી ધર્મ વિરૂદ્ધ વાત કરે નહીં, તે છતાં કદિ કોઈના ભંજેરવાથી મારા ભોગ્યાદિકના પિતાએ જો તેવાં વિપરીત વિચાર કર્યો હશે, તો તે કદિ પણ બનવાનો નથી. વળી ગરીબ અને પંસાદાર વિષે કાંઈ જોવાનું નથી. કાન્નુકે, ગરીબ અને તવંગર થવું, એ તો નશીબની વાત છે. જેવાં કર્મ કર્યા હોય તેવાં ફળ મળે છે. જો આપણાં પુણ્ય ઓછાં હોય તો પંસાદારને ઘેર પણ ગરીબાઈ આવી જાય છે અને જો પુણ્ય ઝારાં હોય તો ગરીબને ઘેર પંસો ઘઈ જાય છે. વૃદ્ધ કાકા, તમે મારાથી પુણ્યવત્તા આવક છે, મારા જેવી અસ્પૃશ્યતાવાળી છે. કુકીરચં તમારી આગળ વધાંદે કહેવું, તે યોગ્ય નથી.

કુકીરચંદ—યશોદા, તું મને ચારંવાર કાકા કહે છે, તેથી મારે ખુરજુ કહેવું પડે છે કે, હવેથી તું મને કાકા કહીશ નહીં. તમારા પિતા દેવચંદ મારી સાથે તમારો સંબંધ કરવા ધારે છે. તમે હવે મારા સમૃદ્ધિવાન ઘરની મુખ્ય શેડાણી થવાનાં છો. આ વાત હજુ મુખી મુખી રાખવામાં આવી છે. કોઈને જણાવશો નહીં અને મારી સાથે વાતચીત કરનાં હવે મને કાકા કહેશો નહીં.

કુકીરચંદનાં આવાં વચન સાંભળી યશોદા ચમકી ગઈ. તે સમજૂ બાળાના મનમાં ક્રોધ અને શોક બન્ને ઉત્પન્ન થઈ આવ્યા.

ધાંનિકાલ જેવા સદશુભી અને યુવાન પતિનો સંબંધ તોરી આવા અજાની, કુખ્ય અને વૃદ્ધની સાથે પોતાનો સંબંધ થવાનો

છે, આ વાત જાણી તેણીના મનમાં ઘણો અક્રોશ અને બુદ્ધિ
 થઈ આવ્યો. તરતજ તે ગાળા બુદ્ધિ લાવીને બોલી—વૃદ્ધ કાકા,
 આ શું બોલો છો? હું તમારી દીકરી સમાન ગણાઉં. ક્યાં તમે
 અને ક્યાં હું, આ વાત ઘણીજ વિપરીત છે. જ્યાંસુધી મારા શરી-
 રમાં પ્રાણ છે, ત્યાંસુધી એ વાત બનવાની નથી. મારા પિતાની
 ધારણા જે આવી હોય તો તેમની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ એમ મારે કહેવું
 જોઈએ. છોકરાંએએ પોતાના માતાપિતાની આજ્ઞા માનવી જોઈએ,
 એ વાત ધર્મ તથા નીતિમાં કહેલી છે, તોપણ જે માતા કે પિતા
 ધર્મ કે નીતિ વિરુદ્ધ કામ કરતાં હોય, તો સંતાનોએ, તેવી આજ્ઞા
 માનવી ન જોઈએ. કાકા, હું એક કુળવાન શ્રાવકની દીકરી છું.
 જ્યાં માડું વાગદાન થઈ ગયું છે, તે ખરેખર છે, હવેથી બીજી
 વાત બનવાની નથી. શ્રાવકની સુતા આમ અનુચિત કરશે નહીં.
 વેવિશાળ એ પણ વિવાહના જેવોજ છે, મન વચન અને કાયાથી
 ધારેલા પતિને છોડી બીજા પતિની સાથે જોડાવું, એ ધર્મ, નીતિ
 અને જ્ઞાતિની વિરુદ્ધ છે. જ્યાં મારો સંબંધ થઈ ચુક્યો છે, તેજ
 માડું પતિગૃહ છે, કદિ તે નિર્ધન હોય, દુઃખી હોય કે અજ્ઞાની
 હોય, તોપણ મારે તે યાવજીવિત માન્ય છે, આર્યકુળની બાળિ-
 કા એકજ પતિને વરે છે, તે કદિપણ બીજા પતિ કરતી નથી. આર્ય
 શ્રાવક બાળિકાનું જીવન એકજ પતિની સાથે પ્રસાર થાય છે. સતી
 સ્ત્રીઓ માત્ર મનથી ધારેલા પતિને અંગીકાર કરે છે, તો સર્વ
 જનની સમક્ષ વાગદાનથી નિશ્ચિત થયેલા પતિને છોડી બીજા પુ-
 રુષની સાથે સંબંધ કરવો એ ખરેખરો વ્યભિચાર છે. કાકા, તમે
 આવી વાત કોઈને કહેશો નહીં. તેમ તેવી અધર્મની વાતમાં તમે
 સામિલ પણ થશો નહીં. તમારા જેવા વૃદ્ધને આવો અધર્મ શામાટે
 કરવો જોઈએ? બનતા સુધી તો તમારે ફરીવાર પરણવું ન જોઈએ,
 તેમ છતાં કદિ ફરી પરણવાની જરૂર હોય તો કોઈ કુંવારી કન્યાને
 પરણો. વાગદાનથી વિવાહિત થયેલી કન્યાની સાથે પરણી નરકના

અધિકારી થયો નહીં. એવી લેખતે મારો વિનંતિપૂર્વક પ્રાર્થના છે.

યશોદાનાં આવાં વચન સાંભળી કૃષ્ણચંદ વિચારમાં પડી ગયો. વળી તે સાથે એક નાની વયની છોકરી ધર્મ તથા નીનિથી ભરપૂર વચન-કહી શકે છે તે જાણી તેને ઘણુંજ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થઈ આવ્યું. અને તેના મનમાં વિચાર થયો કે, “આ છોકરીને જે ખરી વાત હોય તે કહેવી જોઈએ. ખરું કહેવાથી વળતે તેણીના મનમાં ત્રાદી અસર થઈ શકશે. તેમ વળી તેને પરણનાર તરીકે જોઈ મારું નામ જાહેર કરું તો તેની મારી ઉપર પ્રત્યક્ષ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થશે.” આવો અવગો વિચાર કરી કૃષ્ણચંદ બોલ્યો—બાબા, તમે ખોટો દુરાશ્રદ્ધ રાખો છો, વેવિશાળ કહેલી કન્યા ગમે તે બીજા પતિને આપી શકાય છે, તેમાં કોઈ લતનો દોષ નથી. બાળપણમાં કહેલું વેવિશાળ ફાગટ થઈ શકે છે, કારણકે, ત્યાંમુખી પતિની વય નાની હોય, ત્યાંમુખી તેના ગુણદોષ કે, તેના ઘરની સ્થિતિ વિષે મારું અજવાણું પડી શકતું નથી. જ્યારે તેની મોટી ઉંમર અને પદ્ધિય ધવાથી તેના ઘરની સ્થિતિ જાણવામાં આવે ત્યારેજ તે સર્વ રીતે નાલાયક લાગે તો પછી બીચારી પરાધીન અજાણને નેચા કુવામાં ફેંદી દેવી, તે સુત માઆપો કેમ કરી શકે? યશોદા, તમે લાંબો વિચાર કરી જુઓ. વેવિશાળએ કોઈ ખરેખર વિવાદ નથી. પણ તે સંજોગ છે અને જો તે દેવવે હોય તો દેસ્વી ગણાય. હવે આ પ્રશ્નને માટે તમને ખુલ્લેખુલ્લું જે કહેવાનું છે, તે તમે ધ્યાન દઈને સાંભળજો. તમારા પિતા દેવચંદે શાંતિલાલને નાલાયક ગણ્યો છે અને તેના ઘરની સ્થિતિ નહારી હોવાથી બલિષ્ઠમાં તમે મુખી ન થાઓ, એવું ધારી તે સંજોગ તોડવાનો પણ નિશ્ચય કર્યો છે અને મારી સાથે તમારા પવિત્ર સંજોગ જોડવાનો વિચાર પણ કર્યો છે. બાબા, હવે તું તમારા પતિ ધવાનો મૃ, અ. મારો કાંઈ ફીજાનો વેલવ તમારે આપીને ધવાનો છે. મારા સંતાનો અને મારા મગજદાસાએ તમને મિટા માનશે

જોડાવશે અને આપણા શ્રાવકવર્ગમાં તમે એક શેઠાણીની મહાન પદવી ધારણ કરશો. હે સુંદરબાળા, તમારું રૂપ, ગુણ અને આતુર્ય પ્રત્યક્ષ જોવાને માટે મેં તમને મારી દીકરી ચંદનની મારફત અહીં જોડાવ્યાં છે. તમારું રૂપ, ગુણ અને આતુર્ય જોઈ હું ઘણાજ ખુશી થઈ ગયો છું. તમારા જેવી સુંદરબાળા જેના ઘરમાં હોય, તે પુરૂષ લાગ્યવાન અને પુણ્યવાન ગણાય છે. તેવું લાગ્ય અને પુણ્ય મારા ગૃહમાં પ્રગટ થયું છે. પ્રિયા એથીજ કરીને મેં તમને કાકા કહેવાની ના પાડી હતી; કારણ કે, જે પુરૂષ લવિષ્યમાં તમારા પતિ થવાનો છે, તેને તમે કાકા કહો તે દૂષિત વાક્ય ગણાય છે.

ફકીરચંદનાં આવાં ખુદલાં વચન સાંભળી યશોદા કંપાયમાન થઈ ગઈ અને તેણીના મનમાં ઘણાજ તિરસ્કાર અને ક્રોધ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. યશોદા ધ્રુજતી ધ્રુજતી જોડી—

કાકા, તમે વિચારીને જોલો. હું તમારે ચંદનને દેકાણે છું. પુત્રીની આગળ પિતાએ અયોગ્ય વચનન જોલવાં જોઈએ. જે ધારણા તમે રાખી છે, તે કદિપણ પાર પડવાની નથી. હું એક કુળવાન શ્રાવકની પુત્રી છું, કુલીનશ્રાવકબાળા એક પતિને છોડી બીજા પતિને કેમ વરશે? શ્રાવકની સુતા શીલવતી સતી હોય છે અને સતી સ્ત્રી પોતાના પ્રાણનો નાશ થાય તોપણ પોતાના શીલનો લંગ કરતી નથી. કાકા, તમારે નહારાં કર્મ ઉદય આવ્યાં લાગે છે કે, જેથી તમે આવા વિચરીત વિચાર કરો છો. તમે ધર્મપૂર્વક વિચાર કરો. મન, વચન અને કાયાથી બીજાને વરેલી બાળાને પાળવાની ધારણા કરવી, એ ખરેખરો વ્યભિચાર છે. તમે શ્રાવક થઈને એવો વ્યભિચાર કરો નહીં. એથી તમારા કુળને, તમારા ધર્મને, તમારી જાતિને અને તમારા કુટુંબને મોટું કલંક લાગશે. કાકા, આપણા જૈનધર્મના તત્ત્વજ્ઞાનનો વિચાર કરો. આ મનુષ્ય ભવ ચિંતામણિ સમાન છે, તે જન્મમાં જેટલાં સંકર્મ કરીએ, તે-

ટકાં થઈ શકે તેમ છે અને તેનાથી કાર્યસિદ્ધિ પણ સંભવ થઈ શકે છે, એ અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મને કૃતાર્થ કરવાને ધર્મનાં અને પરોપકારનાં કામ કરે. આવા અધર્મના વિચાર કરે નહીં. તમારે એક પુત્ર પુત્રીનો પરિવાર છે, તમારા વંશ ચાલે છે, અને તમારા વેલવના વારસ વિદ્યમાન છે, તે છતાં આટલી મોટી વયે શામાટે સંસારના નવા દુઃખની ખાણમાં પડો છો? તમારે પરણવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. તે છતાં જો તમે મોહ તથા ક્રમને વશ થઈને પરણવાનો વિચાર કરતા હો તો ખુશીથી પરણો, પણ મારા જેવી પરકન્યા ઉપર એવી નહારી વૃત્તિ કરે નહીં. આવા પાપના માર્ગને અનુસરે નહીં. તમારા જેવા ગૃહસ્થ આવડો જો આવા અધર્મના માર્ગને અનુસરશે તો પછી સંઘની, રાત્રિની અને કુળની મર્યાદા શી રીતે રહેશે? કાકા, હું તમને વિનંતિપૂર્વક જણાવું છું કે, તમે આવો અધર્મ કરશો નહીં. તેમજ આવા ધર્મવિરુદ્ધ કામ કરવાને મારા પિતાના જેવા બોળા દિલના માણસોને પ્રેરશો નહીં.

યશોદાનાં આવાં વચન સાંભળી કૃષ્ણચંદ્ર મનમાં ફોલ પામી ગયો તોપણ તે મોહને વશ થઈ પાછી હૃદયમાં આશા રાખી બોલ્યો—

બાળા, તમે આમંદી જણાવ્યો છો. તમારાં દરેક વચન વિચાર વગરનાં છે. મારા ઘરમાં પુત્ર પુત્રીનો પરિવાર છે, પણ શ્રી વિના મારી છ'દગી પરાધીન છે. તેમજ મારા ધનાઢ્ય ઘરમાં અનેક જાતની ચીજો રહેલી હોય છે, તે ગૃહસ્થામિની વિના કોઈનાથી સંભાળી શકાતી નથી, તે શિવાય મારા ઘરની લક્ષ્મીની ગ્રાભા શ્રી વિના મારી લાગતી નથી. અને મારા સંતાનોની સંભાળ પણ શ્રી વિના લઈ શકાતી નથી, તેથી મારે શ્રી પરણવાની પૂરે પૂરી આવશ્યકતા છે. બાળા, તમે મારી સ્થિતિ જાણતાં નથી, તેથી આવું બોલો છો, જો તમે મારી સ્થિતિ જાણતાં હોત તો કદિ

પણ આવો વિચાર જણાવત નહીં. હું તમારા જેવી સુલક્ષણ સ્ત્રીને પરણવાની ઇચ્છા રાખું છું, તમારા જેવી સુંદર અને સુલક્ષણ સ્ત્રી હોય તો મારી છેલ્લી અવસ્થા સુધરી શકે તેમ છે. જો તમારી ઇચ્છા હોય તો મારે તમનેજ પરણવું છે, તમારા શિવાય ખીજી બાળકાવિદ્યાની સાથે વિવાહ કરવાનો મારો વિચાર નથી. બાળા, તમે કૃપા કરી મારો સંબંધ કબુલ કરજો. તમારા પિતાની મારી તરફ પૂર્ણ લાગણી છે, વળી મારી સાથે સંબંધ જોડવાથી તમારા પિતાને ખીજો પણ મારો લાભ મળે છે. જો તમે હાં કરી મારી સાથે પરણવા તૈયાર નહીં થાઓ તો પણ તમારા પિતા તમને પરણાવ્યા વગર રહેશે નહીં. બન્યારે તમારા પિતાની ઇચ્છા થઈ તો પછી તમારા જેવા બાળકનું શું ચાલવાનું છે? તેમ વળી તમે સ્વતંત્ર રહેવાઓ નહીં. જો કે તમને તો તમારા પિતા મારા સુખીગૃહમાં આપવા તૈયાર થયા છે, પણ જો કદિ તેઓ કોઈ ગરીબ નિર્ધન કુટુંબમાં તમને આપવા મારે તો પણ તમારે જવું પડે. આપણામાં રહેવત છે કે, “ગાય અને દીકરી દોરેલ્યાં બાય.” તેથી હે બાળિકા, તમે લાંબો વિચાર કરી મારો સંબંધ કબુલ કરજો. કોઈ બાતના દુરાચકુ રાખશો નહીં. તમારા પિતા દેવચંદ્રની આજ્ઞાને તાબે થજો, તેમજ પિતાના પવિત્ર વચનને માન આપજો.

દીવચંદનાં આવાં કેમણ પણ કોર વચને! સાંભળી યશોદા વધારે તપી ગઈ અને તેણીએ પિતાના પવિત્રાદૃશ્યને આવેશ બાહેર કાઢ્યો અને તે કાંઈ સ્વરે બોલી—કાકા, આ શું બોલો છો? અને તે કાંઈ તોપણ એ વિપરીત વાત બતવાની નથી. મારા પિતા મારે માન્ય અને પૂજ્ય છે, અને તેમની આજ્ઞા મારે મસ્તકપર ચડાવવા યોગ્ય છે, પણ જેતેએ આવા વિપરીત વિચાર કરતા હોય તો હું તેમનાથી વુઠી પડીશ. અને પિતાના વિપરીત વિચારને દેવચંદને કથાશક્તિ પ્રવચન કરીશ. તેમ છતાં જો તેઓ

નહીં માને તો પછી આ બાળિકા પાતાનું હૃદયબળ પ્રગટ કરી તેના આત્માને અધર્મના મહાપાપમાંથી બચાવશે. એ કોઈ રીતે તેનું બળ ચાલશે નહીં તો હવે આત્મધાતના મહાપાપને પળતે બેઠોરી લેશે. કાકા, તમે એવી નડારી ધારણા રાખશો નહીં. હું તમારી પુત્રી છું અને તે કાયમ પુત્રીવત્ રહેવાની છું. મારી દિ-યર ખીજ દષ્ટિ નાખશો નહીં. તે વિષે હું તમને વધારે કહેવા દેતી નથી. હુંકામાં સમજી લેજો.

કાકા, આ ધાવક બાળિકાનો જે પુરૂષની સાથે સંબંધ થયો છે, તેજ તેનો મન, વચન અને ક્રયાની શુદ્ધિથી શુદ્ધપણે વરલો પાતો છે, તેજ આ બાળિકાના હૃવનનો માલીક અને નિયંતા છે, તેની પ્રેમમય મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા આ બાળિકાના મનોમંદિરમાં થઈ ચુકી છે. હવે તે મૂર્તિ તે મનોમંદિરમાંથી કદિ પણ ખસવાની નથી. તેમ ખીજ કોઈ મૂર્તિને તે મંદિરમાં જગ્યા મળવાની નથી. કાકા, કદિ તમારા જેવા કોઈ સ્વાર્થી માણસે મારા પિતાને સમ-જાવી અવજો મારે ચડાવ્યા હોય તો વળતે તેવે મારે તેઓ ચડ્યા હશે, પણ મારી પવિત્ર માતા રૂખી તે વાતને કદિ પણ ટેકો આપશે નહીં. મારી માતા કુલીનધાવકની પુત્રી છે અને આર્દ્રત ધર્મના અને નીતિના સ્વરૂપને બાળનારી છે. તે સુશિક્ષિત માતા આવા અધર્મના કામમાં કદાપિ સામિલ થશે નહીં, એ મને પૂરે-પૂરી ખાતરી છે.

યજ્ઞોદાનાં આવાં વચનો અને વારંવાર તેણીએ કહેલ કાકા એવા શબ્દો આંતરણી ફરીસ્વંદ પાછો વિચારમાં પડ્યો અને તેની આશા જરા મંદ થવા લાગી. તથાપિ મોહનીબળમાં સપડાયેલો ફરીસ્વંદ પાછો જરા મંદસ્વરે બોલ્યો—બાળા યજ્ઞોદા, તું ખરે-ખર હૃદય લાગે છે. તારાં વચનો કેટલાંએક ધર્મને લગતાં છે, તે દુપરથી તું એમ કહેવા માગે છે કે, હું ખરેખરી ધર્મીધાવક;

આવેશથી ખોટી- અરે શ્રેષ્ઠ, હવે હું તમને કહી જાઉં તમારા જેવા અધર્મી માણસને કાકા કહેવા ને જા નથી. મું તમે મારા પિતાની પાસે કન્યાવિક્રમ કરાવ્યા છે. મારા અકેશીયની જાત છે ! શ્રેષ્ઠ, વિચાર કરો. મારી જુદી દેમ કદા છે ? તમે પોને મારફીના અધિકારી મળ પિતાને ખડુ શામાટે મારફીના અધિકારી કદા છે ? અમલ દ્વારકુળને કસકિત કદા નહીં. આવા હિત્વકુળમાં નું-વૃક્ષ દેખાયો નહીં. જે કુળમાં કે ગ્રામમાં કોઈ ખજુ પુ ચાવિકુલકે નથી, કોઈ ખજુ પુરૂપ ખીતની ચવિશાળ કરેલી કે પરલેયો નથી, અને કોઈ પુરૂપે જ્ઞાન દ્રવ્ય, દેવ દ્રવ્ય અને માર્વલ દ્રવ્ય ખાધું નથી, તેવા પવિત્ર કુળને મલિન કરવાને તમે શામાટે થયા છે. અરે વૃદ્ધપુરૂપ તમારી, આવી વિપરીત જુદી થઈ છે ? મને લાગે છે કે, તમારા ઘરમાં અન્યાયનું, દેવનું કે કોઈ શુભ ખાતાનું દ્રવ્ય આપ્યું હશે. એ દ્રવ્યન પુરી તમારી આવી મલિન જુદી થઈ લાગે છે. અરે મને ભય લાગે છે કે, મારી જુદી રખેને વિપરીત થઈ જાય, કાર તમારી દીકરી ચંદનના ચૂલવાસથી મેં ઘણીવાર તમારા પાળી પીધેલું છે. હં જીનશાસનદેવતા ! મારી રક્ષા કરજે હૃદયમાં કે મારી જુદીમાં મલિન વિચાર લાવવા દેયો નહીં તમારા આદતધર્મની કુળ ખાગિકાને અધર્મના કામમાંથી જ ને. શ્રેષ્ઠ, તમે મારી સખી ચંદનના પિતા થયા છે તેમ જ મારાથી વયોવૃદ્ધ છે, તેથી હું તમને વધારે કહી શકતી નથી જિં હૃદયની જાગનરાથી અટકું તો કહેવું પડે છે કે, તમારા જે મારા વિચારવાળા પુરૂપ આ જગતમાં જન્મતા ન હોય તે શાસનના ઉદ્ધાત વધારે થાત. તમારા જેવા ધનાઢ્ય શ્રાવકે વિપરીત વિચાર કરનારા હોવાથી જૈનસંઘની ધર્મમર્યાદા રહેત

રવા જાગી. તેણીનો દૃઢ નિશ્ચય જોઈ ફરીચંદ એવો ઝાંખો પડી
 યો છે. પછી તે જરા બોલી શક્યો. પણ નહીં. ફરીચંદના
 નાંજ યગ્રોદા નીચે ઉતરી એટલે તેણીની શરૂ જોઈએલી મંદન
 ની સામે આવી બોલી—બહેન યગ્રોદા. હુબી રહે. આટલી વાર
 તું મારા બાપાની સાથે રોકાણી હતી, તેમાં મને શો સાબર
 યે થોડીવાર મારી પામે બેશ અને વાતચિત કર્યું.

ચંદન એક મુદ્દાણી અને શહી છોકરી હતી, પાતાનો બાપ
 ફરીચંદ ફરીવાર પરણે છે, એ વાતની તેને જરા પણ ખબર ન હતી.
 તેમાં વળી આયગ્રોદાની સાથે તેના સંબંધની વાત ચાલે છે,
 એ વાતની તો તેણીને ખીલકુલ ખબર ક્યાંથી હોય? પાતાના
 પેતા ફરીચંદે યગ્રોદાની સાથે આટલી બધી શી મશાલત કરી
 છે, એ વિચાર ચંદનના સમગ્ર હૃદયમાં આવેલો, પણ તે નિર્હોષ
 પાતાના મનમાં તેના પિતાના વિપરીત લાતની છાયા પણ પડી ન
 હતી. તેણીએ એમજ બોલ્યું કે, મારાબાપા યગ્રોદાને તેના ઘરની
 બંધક ખાનગી વાત બલુવાને પુછતા હશે. વળી તે શાણી છોકરી
 એટલું પણ સમજતી હતી, કે કોઈએ છુપી રીતે કહેલી વાત,
 બલુવાને કોઈને પૂછવું ન જોઈએ તેમજ બીજાની ધાની વાત બલ-
 વુવાની ઇચ્છા પણ ન રાખવી જોઈએ. આવી સારી સમજણને
 કંઈને ચંદને યગ્રોદાને તે સંબંધી કાંઈ પૂછવું ન હતું.

ચંદનનાં વચન સાંભળી યગ્રોદા ખેદગ્રસ્ત બોલી—બહેન
 ચંદન, મને આવી આવ્યા ઘણી વાર થઈ છે, તેથી મારાથી હવે
 રોકાઈ શકાશે નહીં. માટે મને જલદી જવા દે.

ચંદન—બહેન, ના ઝમઝમ ન થાય, ઘડી વાર બેસ, અને પાણી
 તો પી.

યગ્રોદા—બહેન ચંદન, મારું પાણી પીવું નથી. મારે જવાની
 હતાવળ છે. મારા મનમાં મોટા ઉચ્ચાટ પેશી ગયા છે; તેથી મને
 ચેન પડતું નથી.

ચંદન—ખેન, એવા શા ઉચાટ તારા મનમાં પેઠા છે? આપણુ છોકરીઓને વગી ઉચાટ શા? કારણકે, જ્યાંસુધી આપણી ઉપર આપણા વડીલો છે, ત્યાંસુધી આપણે શેના ઉચાટ રાખવાના છે.

યશોદા—ખેન, એ ખરી વાત છે, મારે કંઈ ધરના ઉચાટ નથી પણ મારી પોતાની જાતના ઉચાટ છે.

ચંદન—ખેન, તારી જાતના તારે શા ઉચાટ હોય? તારે તો તારી મા છે, જ્યાંસુધી માથા ઉપર મા હવતી હોય, ત્યાંસુધી દીકરીને ઉચાટ શેના હોય? કદિ જો ઉચાટ હોય તો મારે હોય, કારણકે, મારે મા નથી. હું મા વગરની દીકરી છું. મા વગર દીકરીને કેવું દુઃખ પડે છે, તેનો મને પૂરેપૂરો અનુભવ છે. મારા બાપા મને ગમે તેટલું રાજે તોપણ મારી માની જોટ કોઈ રીતે પૂરાતી નથી. ખેન યશોદા, મારે નશીળે મારા પિતા ફરી વાર પરણતા નથી, એટલું સાફ છે, પણ જો તેઓ ફરી વાર પરણે તો પછી મારા શા હાલ થાય? અપરમાતાનું દુઃખ ઘણું લોગવવું પડે છે. ખેન, જો કોઈ સારા કુળની દીકરી કેળવણી પામેલી હોય, તેની સાથે પિતા પરણે તો કદિ તે દુઃખ ન આપે, પણ જો કોઈ નકારા કુળની અને કેળવણી વિનાની દીકરી બાપને પરણી ઘરમાં આવે તો ઓરમાન છોકરીના પૂરા લોગ મળે છે. કોઈ મા વગરની દીકરી ઘણા નહીં. પોતાની જાતના જેવું કોઈ બીજાને હેત આવવું નથી. દીકરીને ખરેખરે આશ્રય માતાનો છે. માતાની શીતળ છાયામાં રહેલી દીકરી પૂર્ણ સુખ પામે છે અને અનેક જાતના કાટ લોગવે છે, ખેન, તે વિષે તને હું વધારે શું કહું, જ્યારે તેવા અવળા વિચારમાં માફ મન ચડી જાય છે, ત્યારે મને ઘણુંજ અક-
શોચ થાય છે. મારા કરતાં તું સો દરજ્જે સુખી છે; તે છતાં તું કહે છે કે, મને મારી જાતના ઉચાટ થાય છે, તેનું શું કારણ? તે સમજાતું નથી.

ચંદનનાં આપાં વચન સાંભળી યશોદા સાંજો નિશ્વાસ મુકીને બોલી:—

યશોદા—ખેન ચંદન, તારી વાન સાંભળી મને ઘણોજ અ-
ફરોષ થાય છે, નારા જેવી સૂદૂશ્ણી આગધાવિદા હુઝન પંચો
એવી હું દરગઢ રાખું છું.

આટલું કહી યશોદાએ મનનાં વિચાર ક્યો કે, આ ખીચારી
તેના પિતાના નારા વિચારથી અગાન છે. જો હું તેણીને તેના પિ-
તાનાં કુવિચાર જાણું તો તેને વધારે અફરોષ થાય, વળી તેના
પિતાની વાન જોડે દરેકાથી કાકોમાં મારી, મારા પિતા દેવચં-
દની અને અમારા કુટુંબની નિંદા થાય, માટે આવિચાર તેની આ-
ગળ મગર દરેકા ચેત્ય નથી.

આવું વિચારી યશોદા ખીચું કાંઈ બોલી નહીં અને નરન સાં-
ચી આલવા લાગી—યશોદાને આલવી જોઈ ચંદન બોલી—ખેન,
ધરીવાર તો પ્રેશ, અત્યારે મને મારી માયાળુ માના સાંભરી આ-
વી છે; તેથી મારા છવ બળે છે. આટલું કહેતાંજ ચંદનની આંખો-
માંથી આંસુની ધારા ચાલી—

ચંદનને ફાતી જોઈ યશોદાને દયા આવી અને તે બોલી—
ખેન ચંદન, હુઝન લગાડ નહીં. આ સંસાર બધો હુઝમર છે.
આ જગતમાં તારા જેવી અનેક દીકરીઓ આ વગરની અને અનેક
પુત્રો પિતા વગરના રહે છે. કોઈને સર્વ જાનનું મુખ હોતું નથી.
નિર્બંધ થનને માટે, થનવાન શરીરના મુખને માટે, બળવાન મંત્ર-
નિને માટે, નિર્બળ આશ્રયને માટે અને અજ્ઞાની જ્ઞાનને માટે અને
ક પ્રકારના મોક ક્યો કદ છે. ખેન, તેઓ અફરોષ કદીજ નહીં.
કોઈ જાણુ પુત્ર કે પુત્રીનાં માતાપિતા કાયમ રહેનાં નથી. પુત્ર પિ-
તાના મૃદવેશ્યને સ્થાગી થઈ પિતાને બુઝી જવ છે અને પુત્રી
પતિમૃદની મેલાઈ થઈ પાતાના પિયરને બુઝી જાય છે. ખેન, આ

પણ સ્ત્રીઓનો અવતાર પસંદીન છે. આપણી જન્મભૂમિએ આપ-
ણું નિત્યનું સ્થાન નથી. આપણું નિત્યનું સ્થાન તો પારકું ઘર છે.
જ્યાં આપણે જન્મ્યાં છીએ, ત્યાં આપણું રહેવાનું નથી. આપણી
છંદગીની શરૂઆત અંતે તેના અંત બુદ્ધેબુદ્ધે ફેરાણું ઘવાતો છે.
બોલ ચંદન, તું હવે ગાય માણમાં વિચારિત થઈ માસરે લઈશ.
તારી વિધવાની છંદગી ગમતો થયા આવી છે. તેથી હવે તારે મા-
નના મુખના પડાવની સમાધિ ઘવાતો ગમતો આવશે છે. કદિ તારા
પિતા પીછા સ્ત્રી પડે તો પણ તારે વધારે દુઃખ ભોગવવું નહીં પડે
કરમુંદે. પતિવ્રતમાં જન્મની તારી વિધારી છે. માંદે એ સાંભળી
અપ્રમદ થઈ રહે નહીં.

પરોપકારી આપણે ગમતો સાંભળી ચંદનના મનમાં જરા ખીચર
આવી પાડે તો તેનીને જાણવું કે, બોલ ચંદન, તારે કંઈવું ફેટકું
એક પાંચમે આપવાનું છે એકે લથપિત મારે જણાવવું જોઈએ કે,
માસરે, ગાય, તારી ફેટકીને કંઈ માનના મુખની સમાધિ થતી ન-
થી. સાચકી-ગમતો પાડુ અનેક જલનાં દુઃખ, કેનાં ધાય છે, એવું
જાણું, એણે અંતે ફેરાણી નરકથી ઘણી વાર એવાં દુઃખ ધાય છે
કે, એને મારે આપણે જાણું ફેટકીનાં સાંભળી શરૂઆત કરીએ છીએ.
આવું દુઃખને ધારે ફેટકીને સદાય કરનાર એક જનતાજ થઈ
પડે છે. એવું અને આપણું મન પડાવની ફેટકીનાં બોલું લુપે છે
અને તેનીના મુખનાં કંઈ પ્રયત્ન કરે છે. તે પ્રયત્ન પિતાની
જાણથી કે પિતા કેનાં સ્ત્રીથી થઈ શકે નથી. બોલ ચંદન, તું
જાણું, સ્ત્રી સાંભળા કેનાં જનતાજિના ફેટકીને સીતલછાયા ન
જાણી નથી કંઈ કર્મવિધિ એ નરકે રૂનુડું પતિ ભર્યા હોય અ-
ને તેના નરકથી પીતે તારે નરક થઈ હોય તે વખતે આપણું મા-
ન પડાવની ફેટકીને જે સદાય કરે છે, તે અવરુનીય છે. વળી
એ કેનાં ફેટકીને ફેરાણું કરનાર અને આપણે જાણું ફેટકીને

થી કરીનેજો તેના સ્તરીઆમાં દુખી થતી હોયતો માતા તેના સ્તિતને ખાતર હીકરીને ઉંચી શિખામણ આપી સમજાવે છે અને તેનીના બધા શુદ્ધ—સંચારને સુધારવા પ્રયત્ન કરે છે.

યશોદા, આ શિવાય માતાનાં જેટલાં વખાણ કરીએ તે-ટલાં યોગ્ય છે; તેને માટે આપણા જૈનશાસ્ત્રમાં એક શ્લોક છે, કે જે મેં મારા શિશુ પામેથી જાંબળ્યો છે.

યશોદા—તે કયાં શ્લોક છે? તે કહો જોઈએ?

ચંદન—મને તે શ્લોક આવડે નથી, પણ તેનો ભાવાર્થ સાદ છે.

યશોદા—કહો એ ભાવાર્થ છે?

ચંદન—તે શ્લોકનો એવો ભાવાર્થ છે કે, આ જંગલમાં મનુષ્ય પ્રાણીને પાંચવાનાં સુકી શકાય તેવાં નથી જનની, જન્મભૂમિ, પાછલા પોહારની નિદ્રા, ઇષ્ટ—મિત્રનો યોગ અને સારી ઝાંખી—એ પાંચવાનાં હુમોચિ—હુઝેથી સુકી શકાય તેવાં છે.

યશોદા—એ શ્લોક તો મેં ઘણીવાર જાંબળ્યો છે અને વાંચ્યો છે. તે શ્લોક ઉપરથી એક ગુજરાતી કવિના પણ બનેલી છે અને તે મને યાદ છે.

પ્રેમદા કહે છે, હે બહેનો, તે પછી યશોદાએ ચંદનની આગળ તે કવિતા કહી પ્રતાવી હતી.

ચંચળ—પ્રેમદા બાબુ, તે કવિતા કેવી હતી? તે અમને તો સંભળાવો.

પ્રેમદા—હું ખરાબર લાંબુલી નથી, તેથી મને તે યાદ રહી નથી.

લલિતા, ચંચળ બહેન, એ કવિતા તો આપણને આવડે છે, એક વખતે મારા બાપાએ આપણ બંનેને શીખવી હતી.

ચંચળ—લલિતા બહેન, કહો જોઈએ? તે કયું કવિતા?

લલિતા—તે મૂળ સંસ્કૃતમાં છે અને તેનું કવિતા રૂપે ભાષાંતર છે.

ચંચળ—ભાષાંતર ક્યા રાગમાં છે,

લલિતા—તે ગીતિમાં ગવાય છે.

ચંચળ—હા, મને તે યાદ આવ્યું.

લલિતા—ચંચળ જોઈને, ત્યારે ગાઈ બતાવો જોઈએ.

ચંચળ—લલિતા જોઈને, મને યાદ આવતું નથી, મારે તમેજ ગાઓ જોઈએ.

લલિતા—નીચે પ્રમાણે પ્રથમ શ્લોક બોલો છે—

जननी जन्मभूमिश्च निद्रा पश्चिम रात्रिजा

दृष्टयोगः सुगोष्ठी च दुर्मोचाः पंच देहिनाम् ॥ १ ॥

“જનની જન્મભૂમિ, પાછલી રાત્રિની નિદ્રા, ઇષ્ટ-મિત્રનો યોગ સારી ગોષ્ઠી —એ પાંચ પ્રાણીઓથી દુર્મોચિ—દુઃખે મુકી શકાય તેવાં છે”

ચંચળ—જોઈને, લલિતા, હા, મને તે શ્લોક અને કવિતા ખરખર યાદ આવી.

લલિતા—ચંચળ જોઈને, ત્યારે તેના ભાષાંતરની કવિતા તમેજ બોલો.

ચંચળ—નીચે પ્રમાણે બોલો છે.

ગીતિ.

જન્મભૂમિને જનની, નિદ્રાપાછળ નિશા તણી સારી,
મિત્ર યોગને ગોષ્ઠી, એ પાંચ તવ મુકાય પ્રાણીથી. ૧

પ્રેમહા—ચંચળ જોઈને, કવિતા બહુ સારી છે. આ પ્રમાણેજ ચંદનની આગળ બોલી હતી.

ચંચળ—પ્રેમદા બાપુ, ને પછી મું બન્યું? તે મારાં આગળ
વધારે.

પ્રેમદા—તે પછી ચંદનને શાંત કરી યશોદા જવાને તૈયાર
થઈ, એટલે ચંદન જોડી—જેન, જરા જે રી પછી ગી. અને કાંઈ-
ક મુખવાસ પછુ લે. એમ કહી ચંદને કેટલાક આમલ કંવા
માંગ્યો, એટલે યશોદા જોડી:—

યશોદા—પ્રિય જ્ઞેન ચંદન, મને તૃપા લાગી નથી, તેમ
મારે મુખવાસ પછુ લેવા નથી.

ચંદન—જ્ઞેન, શામાટે આમ કહે છે? મું તેં મારા ઘરની
ચીજોનો ત્યાગ ક્યો છે?

યશોદા—જ્ઞેન, એવી કાંઈ શકાં રાખીશ નહીં. મારે અ-
ધારે કાંઈ ચીજની જરૂર નથી.

ચંદન—જે એમ હોય તો મારા વચનની ખાતર થોડું પાણી
ની અને જરા સોપારી લે.

યશોદા—ના જ્ઞેન, એવો આગ્રહ કરીશ નહીં. મારાથી અ-
ધારે કાંઈ લઈ શકાય તેમ નથી.

ચંદન—ના એમ નહીં થાય, કાંઈ પણ લેવું પડ્યે.

યશોદા, તું ગમે તેમ કહીશ તો પણ મારાથી તારા ઘરની
ચીજ અત્યાદે લેવાય તેમ નથી.

ચંદન—તેનું મું કારણ? મું મારા બાપાએ તને કાંઈ કહ્યું
છે? કે જેથી તું રીઆણી છું.

યશોદા—જ્ઞેન, તે વિષે મને પુછીશ નહીં અને તેનો ખુ-
લામો પણ કરાવીશ નહીં.

ચંદન—જ્ઞેન યશોદા, આ બાબતમાં મને ઘણું વેહેમ પડે

છે. જો તું તેનો ખુલાસો કર્ય તો મને ચિંતા નહીં થાય, નહીં તો મને તે વિષેની ભારે ચિંતા થયા કરશે.

યશોદા—જેન ચંદન, તું શ્રાવણની દીકરી છું. વળી તેં જૈન ધર્મનું કેટલુંએક જ્ઞાન મેળવ્યું છે, તેથી તું સમજે છે કે, દરેક જીવ કર્મને આધીન છે. કર્મની સત્તા આગળ કોઈની સત્તા ચાલતી નથી. જેવાં કર્મ કર્યા હોય, તેવું ફળ મળે છે. જ્ઞેન, તેથી તારે કોઈ જાતની ચિંતા કરવી નહીં. કર્મનાં ફળ ભોગવવાને દરેક પ્રાણી બંધાયેલ છે. જ્ઞેન, હવે હું રજા લઉં છું. આટલું કહી યશોદા ચાલી એટલે ચંદને તેના હાથ પકડી કહ્યું, જ્ઞેન યશોદા, તું મને મોટી ચિંતામાં મુકીને જાય છે? મારી ઉપર દયા રાખી ક્ષણવાર બેશ અને મારી ચિંતાને દૂર કરી દે.

યશોદા—જ્ઞેન, મારાથી તે બની શકે તેમ નથી. મને તારી ઉપર ઘણીજ દયા આવે છે, પણ વ્યવહારની દૃષ્ટિએ જોતાં મારાથી તારી આગળ કંઈ કહી શકાય તેમ નથી. વળી તને જે ચિંતા અત્યારે થાય છે, તે મારા તરફથી ખુલાસો થતાં તેથી વધારે થાય તેમ છે. તારી ચિંતારૂપ અગ્નિની જ્વાળા મંદ મંદ પ્રજ્વલે છે, તે મારા ખુલાસાથી થીના હોમની જેમ લગકારૂં થઈ જશે. જ્ઞેન, તેથી મને નકામો આગ્રહ કરીશ નહીં. હવે હું જાઉં છું.

યશોદાનો ભારે આગ્રહ જોઈ ચંદન વિચારમાં પડી, તેણીના મનમાં થયું કે, પિતાએ યશોદાને કંઈ એવી વાત કહી છે કે, જેથી આ યશોદાનું મન ઉદાસી થઈ ગયું છે, હવે તે વિષે અત્યારે વધારે આગ્રહ રાખવો ન જોઈએ. આવું ચિંતવી તે બાળા બોલી—જ્ઞેન યશોદા, આ વખતે તમને હું વધારે આગ્રહ કરતી નથી. પણ પાછી ફરીવાર તું ક્યારે આવીશ ? તે કહે.

યશોદા—જ્ઞેન, હું તારી આગળ જોઈ જોલવા ઈચ્છતી નથી. તારી આગળ મારે સાચે સાચું જણાવવું જોઈએ, કે હવેથી

તું નાદે ઘેર દૂરી વાર આવવાની નથી. અને નેનું કારણ પણ કોઈ-
વાની નથી. જોઉં, આખાં રૂબેરાં કન્યાશાળામાં મળીશું અને કો-
ઈ વાર તું મારે ઘેર આવીશ તો આવજુ સાથે એવી જાનવાની
કરી આનંદ પામીશું.

યશોદાનાં આ વચન સાંભળી ચંદનને વધારે લેલેમ પર્યો.
તેણીના મનમાં નિઃશય થયો કે, આજે જાપાએ યશોદાના મનને
વધારે હુલસુ' લાગે છે. ગમે તે હો પણ તે વાત કાંઈ વિપરીત
મની છે. હવે યશોદાને કાંઈ જાનના આશંક કરવો ચોખ્ખ નથી.
માટે માટે આ વાર્તા તેની મેળેજ જાણાઈ આવશે. આવું જિનથી
ચંદન કાંઈ જોતી સકી નહીં અને યશોદા ન્યાંધી ચાલતી થઈ.
યશોદાની ઉપર ચંદનનો ઘણો પ્રેમ હતો. યશોદા હવે દૂરી પો-
તાને ઘેર આવવાની નથી, એવું જાણી તેણીના નેત્રમાંથી આંસુની
ધારા ચાલવા લાગી અને ન્યાંસુધી યશોદા જતી દેખવામાં આવી
ન્યાંસુધી તે આંસુ ભરેલી આંખે તેને જોઈ રહી.

મેમદા કહે છે—જોનો, તે પછી યશોદા પોતાને ઘેર આ-
વી અને તેણીએ ફકીરચંદની સાથે અનેલી જામી વાત પોતાની
મા રૂખીને જાણવી. રૂખી તે વાત સાંભળી ઘણીજ દિલગીર થઈ
અને પછી પોતાના પતિ દેવચંદની પાસે એકાંતે આવી તે નીચે
પ્રમાણે કહેવા લાગી:—

સ્વામી, તમે શું કરવા ધારે છે? તમારી આવી વિપરીત
બુદ્ધિ ક્યાંથી થઈ? શું તમે કન્યાવિક્રયનું મહાપાપ કરવા ધારે
છો? અરે સ્વામી, તમે કોણ છો? તેના વિચાર કરો. તમે ધર્મવીર
મહાવીરના ધર્મપુત્ર છો. તમારું કુળ આર્યકુળમાં સર્વોત્તમ ગણા-
ય છે. શ્રાવકકુળના સંતાનોએ જે ધર્મકીર્તિ મેળવી છે, તેવી ધર્મ-
કીર્તિ ભારતવર્ષની જમિ ઉપર કાંઈ પણ આર્યસંતાનોએ મે-
ળવી નથી. અરે નાથ, કન્યાવિક્રયના મહાપાપથી હજાર ગાંઠે દૂર

રહેજે. એ મહાપાપ સાત નારકીની ખીડાઓના કારણરૂપ આ
 ઘોર કૃરકર્મનું પ્રેરક છે. જે કુટુંબ કન્યાવિક્રયરૂપ પ્રચલિત રાક્ષસ-
 પંજમાં આવ્યું છે, તે કુટુંબ અનંત ગણી પાંચમાલીને પ્રાપ્ત કરે
 છે. જે તમારે તમારા જીવનનો માર્ગ મક્કિન કરવો હોય, જે
 તમારે તમારા આત્માને અધોગતિએ પોહાંચાડવો હોય તો, અને
 જે તમારે આ અનંત સંસારનાં સંકળોને મુક્ત કરવાં હોય તો
 તમે કન્યાવિક્રયના મહાપાપને અંગીકાર કરજો.

સ્વામી, તમે જે એકવાર એ મહા પાપનું ગીત સાંભળ્યું
 હોય તો તમને માલમ પડશે કે, કન્યાવિક્રયનું મહાપાપ કેવું
 છે? તે વિષે હું તમારી આગળ વધારે કહેતી નથી. સ્વામી, આ
 પ્રસંગે મારે તમને સ્પષ્ટ રીતે જણાવવું પડે છે કે, તમે પૈસાના
 લોભથી કન્યાવિક્રયનું મહાપાપ કરવા તૈયાર થયાં છે, પણ જ્યાં
 સુધી મારા શરીરમાં પ્રાણ છે, ત્યાંસુધી હું એ મહાપાપને કદિપણ
 થવા નહીં દઉં. હું તમારા જેવા કુલીન શ્રાવકની સ્ત્રી છું, કુલીન
 શ્રાવકની સુતા છું અને ધર્મવીર વીરભગવાનના ચતુર્વિધ સંઘની
 આવિકા છું. મારી નજરે એ ઘોર પાપકદિપણ અનશે નહીં. મારી
 યશોદા શ્રાવક કુળની બાળિકા છે, તો શાંતિલાલ જેવા શુદ્ધ શ્રાવકને
 વરી ચુકી છે. તેમાં કાંઈ પણ કારકેર થવાનો નથી. પ્રિયનાથ, હું
 તમને વિનંતિપૂર્વક જણાવું છું કે, એ અધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરશો
 નહીં. ઘેર ઘેર ભીખ માગીને ઘર વ્યવહાર ચલાવજો પણ કન્યા-
 વિક્રયના મહાપાપથી પૈસાદાર થશો નહીં. એમ કહેતી તે સ્ત્રી
 રોધ પડી.

રૂખીનાં આવાં આવેશ ભરેલાં વચન સાંભળી દેવચંદ શરમાઈ
 ગયો અને તેના હૃદય ઉપર તેની સારી અસર થઈ આવી. ત્યારથી
 દેવચંદના વિચાર બદલાતા ગયા અને આખરે પોતાના વિચારને

પ્રેમદા—જેનો, તે પછી ફકીરચંદના વિચાર પણ ફરી ગયા હતા. યશોદાનાં વચન સાંભળી તેના મનમાં સારી અસર થઈ હતી અને તેથી તેણે ફરીવાર પરણવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો. આખરે મદ્યુષ્ઠી યશોદા શાંતિલાલની સાથે પરણી હતી. શાંતિલાલનો નાંબ મુકામ છે અને તે સવેલી કન્યા ફકીરચંદ પરણે છે, આ વાત બધે ગામમાં ફેલાઈ ગઈ અને તેથી દેવચંદને અને ફકીરચંદને મારા મારા ગૃહસ્થોએ ઠપકો આપ્યો. જેનો, તે વખતે હું મારા મેળાગામમાં હતી અને આ વાત મેં મારી મામીના મુખથી સાંભળી હતી. મારી મામી રૂખીને સગી થતી તેથી તે વાત તેણીએ બચાવવાની મને ફકીર સંભળાવી હતી.

ચંચળ—પ્રેમદા બાબુ, તમે કહ્યું છે કે, રૂખીએ પોતાના દાગી દેવચંદને કહ્યું હતું કે, “તમે જો એકવાર એ મહાપાપનું ગીત સાંભળ્યું હોય તો તમને માલમ પડશે કે, કન્યાવિક્રયનું મહા પાપ કેવું છે? તો બાબુ, એ કન્યાવિક્રયનું ગીત કયું? તે તમે જાણો છો?”

પ્રેમદા—ના જેન, મને એ ગીતની ખબર નથી.

લલિતા—કેમ ચંચળ જેન જુદી ગયા? એ ગીત જે આપણને આવડે છે, તે હશે.

પ્રેમદા—જેનો, જે તમે એ ગીત જાણતા હો તો અમને ગાઈ સંભળાવો.

પછી લલિતા અને અંકુશ નીચે પ્રમાણે કન્યાવિક્રયનું ગીત ગાય છે:—

કન્યાવિક્રયનું ગીત.

વૈદરણી વનમાં વલવલે. એ રાહ.

આશો બુલમ જૈનજાંધુઓ, બગી બુવોને લગાર;
 વિક્રય કન્યાનો કરી, પાપી થાઓ અપાર. આશો. (૧૬)
 ઉત્તમ કુળમાંહે અવતરી, કરો હલકાં કામ;
 દ્વામ ઘડો દુહિતા તણાં, બોજો શ્રાવક નામ. આશો ૧
 બાળા વચની જે બાળકી, વેચો વૃદ્ધને દાર;
 બાળવયે વિધવા બને, પામે કષ્ટ અપાર. આશો. ૨
 જીવ દયાના પાલ ઘડ, કરો હિંમત કામ;
 નાખી સુતાને પદ્મમાં, કરો વૈભવ ધામ. આશો. ૩
 ભારતના સહુ ધર્મમાં, જન શ્રેષ્ઠ ગણાય;
 શ્રેષ્ઠ બનીતે જીવના, કામ તેમાં શું ધાય. આશો. ૪
 નીર ભરીને નેત્રમાં, બાળા દે નિત્ય શાપ,
 પાપી પિતા નરકે જશે, કર્યું આ મહાપાપ. આશો. ૫
 ધિક પિતા ધિક માતને, વેચે જે સંતાન;
 નિર્દય નિર્લજ તે બની, બોવે શ્રાવકમાન. આશો. ૬
 આલોચણ કહ્યાં પાપનાં, જૈનમતમાં અનેક;
 આલોચણ નહીં જેનું તે, કન્યાવિક્રય એક. આશો. ૭
 સહાય કરો ૧૦ શાસનપતિ, પાડો ધર્મની છાપ;

૧ વેચાણ. ૨ પૈસા. ૩ દીકરીના. ૪ શ્રાવકનું નામ બોજો છો.

૫ કુવામાં. ૬ દીકરીના પૈસા લઈ વૈભવ તથા ધર કરવા. ૭ નડારના.

૮ પાણી—આંસુ. ૯ જૈનમતમાં અનેક પાપના આલોચણ કહેલ છે, એટલે જીવ અનેક પાપો આલોચણ લેવાથી જન્ય છે, પણ એક કન્યાવિક્રયનું પાપ એવું છે કે, તેનું આલોચણ નથી, એટલે તે આલોચણથી પણ જન્ય તેવું નથી. ૧૦ હે શાસન દેવતા.

પ્રગટ થયું લેનકોમમાં, કન્યાવિક્રય પાપ. આશો. ૮

શરણ કરો મુનિરાજ સા, આપો અનિ ઉપદેશ;

પ્રજાળ વધે દુરાચારનું, દોષો ધર્મ ન લેશ. આશો. ૯

અવળ કરો આવધાન ધર્મ, સર્વે આવકનાર;

આવકના સંસારમાં, સહાય કરો આવાર. આશો. ૧૦

આ પ્રમાણે કન્યાવિક્રયનું ગીત ગાયું એટલે પ્રમદા ઘણીજ ખુશી થઈ ગઈ. પછી અંચળે વિનયથી જણાવ્યું, કે પ્રમદા બાબુ! પછી તે યથોદા અને અંદનનું શું થયું? તે કહો, યથોદા આનિસાલને પરણ્યા પછી ગુખી થઈ હતી અને તેણીએ આખા કેમરપુરમાં જોક સતીઆવિધા તરીકે નારી કીર્તિ મેળવી હતી. અને ફરીચંદ પોતાની દીકરી અંદનને સ્વાર્ણમાં અંધ થઈ એક હુલ્લા કુળના અને દુરાચારી પતિ સાથે પરણાવી. હવે તે આખી છાંદગી ગુખી ઘણીજ દુઃખી થઈ પડી છે, એવા ખબર મેં હનજાજ સાંભળ્યા છે.

જેના, યથોદા ખરેખરી દુઃખાવાળી હતી, ત્યારે તે તેને દુઃખ પિતા તેને દુઃખની બોલી આજુમાં નાખી દેત. દુઃખ સુદ્ધિવાળા લોકની દેવચંદ એ બીચારી બાળાને દ્રવ્યના લોભથી ફરીચંદ જેવા સ્વર્થી અને લાપટ પુરુષને આપી દેતા તે એ બાળાની બાબી છાંદગી દુઃખમય થઈ જતા. જેન અંચળ, આ પ્રમાણે સર્વેલી કન્યાનો નારી દીવાલ આપણી કાવચકોમના કોઈ કેઈ જ અંગે આલે છે, એ કુદીવાલથી લેનપ્રજા અર્થપ્રજામાં અનિશય વચોવાય છે. તેવાજ બનાવ આ નારા પોતાના પતિને બચ્ચો છે. આનંદા જેનના સહવાસથી પોતી સુખથી અંધ એટલે તેણીના માનસીઆમાં તેનું અંગ કયું. અને તેના પતિને તેની સાથે બનવા થયો, તેથી તેણે તે મનેથી કન્યાને છે. પી દીધી છે, આથી આવી

પાત્રી કામચલા સારનાંથી મુક્ત થઈ છે. પહેલે ગંભીર, એથી પે
પહેલું દેવું છે. પાત્રીના જાગરને હિંમત થયો છે. એ પાત્રી આતંક
પહેલેનાજ પ્રભાવ છે.

ਧਰਮਦਾਸ ਦੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਉਪਨਾਮ, ਅਨਿਸ਼ਾਧ, ਅੰਮਰਾਸ, ਭੁਵਨੀ ਅਤੇ
 ਧਾਨ ਅੰਮਰਾਸੀ ਅਤੇ ਅੰਮਰਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ
 ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ
 ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮਦਾਸੀ

[illegible]

ધીરેલાં નાણાં ફોપ જોડાં કરે ત્યારે તે પાકે ને પોકે રહે છે. તેવજ
 ગાદીનાં નાણાં પાછાં નેજ રહેતાં આપે છે. હેં ફીકરી, આવા લોભી
 લોકો પાતાના પૈસાથી પોને મુખ જોગવના નથી. અને આખી
 હુંદગી સુધી દુઃખી થાય છે. યશની જેમ ધનનું રક્ષણ કરનારા
 અને ધનના નાશથી શોક કરનારા એવા મૂઢ જનોને આપણા શા-
 એએ અને મુજબનોએ ધિક્કારના ચાત્રજ ગળ્યાં છે. એવા લોકો-
 ના મનુષ્યજન્મ નિર્ણયક આત્મે જાય છે અને લોકોમાં તેઓ અરે-
 ધાર નિદાપાત્ર ગને છે. માણસ ઉદાર હોય કે કૃપણ હોય પણ
 ક્યારે, કેવે રહેશે અને કેટલે અંશે વપરાય તો એટ જણાય એ
 વાત ન લખુનો હોય તો તે નિરસ્કારનો પાત્ર છે, કેમકે ઉદારતા અને
 કૃપણતા જે મર્યાદાથી અધિક થાય તો તે દુઃખ આપનાર ધર્મ પડે
 છે. ધણી કૃપણ સ્વભાવની સ્ત્રીઓ હોય છે, તે તો રાજ રસોઈમાં
 પણ કરકસર કરે છે. કેટલીક લોભી સ્ત્રીઓ પોતાના ઘરમાં એટલી
 ગધી કૃપણતા કરે છે કે, પોતાના છોકરાની વહુ જો વધારે જાનારી
 હોય તો તેના ઉપર દ્રેષ કરે છે અને તેને કસરથી એણું જમાડે
 છે. તેથી કદાપિ જો તે બીચારી ગરીબ અને શરમાળ સ્વભાવની
 હોય છે તો રાજ થોડી ભુખી ઉઠે છે, એમ દરરોજ ભુખવેડી વેડીને
 તે ધણીજ દુર્બળ થઈ જાય છે; અને તે દુષ્ટ સાસુ તેવી દુર્બળ
 વહુની પાસે વધારે કામ કરાવે છે, તેથી તે ભુખ તથા દુઃખથી રી-
 જાઈને રોગની બોગ ધર્મ પડે છે. અને કોઈવાર પીડાઈને મરી પણ
 જાય છે. જો તે વહુ આકરા સ્વભાવની હોય તો પોતાની સાસુની
 સાથે કંટે છે અને તેથી સાસુ વહુની વચ્ચે દરરોજ મોટી વફવાડ
 થયા કરે છે; જેથી પરસ્પર દ્રેષ વધવાથી આખરે તે ઘર ભાંગે છે.
 કેટલીક વાર તો એકજ ઘરમાં તેવા કંકાસથી સાસુ અને વહુના
 વચ્ચે સ્વસ્થ મંડાય છે. તે ઉપરાંત ઘરની ધણી ફજોતી થાય છે. જો
 નીચા સ્વભાવની વહુ હોય તો તે સાસુની નિંદા કરે છે અને લોકો-
 ની આગળ કહે છે કે, મારી સાસુ મને પૂરું ખાવા દેતી નથી,

હું હમેશાં ભુજે મરું છું. વહુએ કહેલાં આવાં વચનો જ્યારે તેની સાસુના સાંભળવામાં આવે છે, ત્યારે તે વહુની સાથે મોટી વઢવાડ કરે છે અને એ વાત લોકોના જાણવામાં આવે છે. જો તે વહુને પતિ સ્વતંત્ર સ્વભાવનો અને ન્યાયી હોય તો પોતાની માને અને પોતાની વહુને—જન્મેને સમાધાનમાં રાખવા યત્ન કરે છે, પણ કેટલાએક કારણોથી તેનો યત્ન નિષ્ફળ થાય છે. પ્રથમ તો તે છોકરાની મા પોતાના નહારા સ્વભાવને લઈને પોતાની વહુના સાચા ખોટા દોષ તે દીકરાની આગળ કહ્યા કરે છે, તે એવી આશાથી કે, તે છોકરા વહુને વારંવાર શિક્ષા કરે. પણ જો તે છોકરા ન્યાયી હોય તો પોતાની માનાં વચનો સાંભળી પોતાની વહુને પુછી તેની ખાતરી કરે છે અને પછી જો પોતાની માનો દોષ લાગે તો તે નમ્રતાથી પોતાની માને આર વચનો કહેવા જાય છે, પણ તેની મા તે વખતે પોતાના દુષ્ટ સ્વભાવને લઈને ઉલટી દીકરાને કપકો આપે છે—

“અરે મૂળી, તારામાં કાંઈ પણ માલ નથી, તું નમાલો છે, તું સ્ત્રીનો વેચાણ થઈ ગયો છે, તું તો બાયરીની આંખેજ જુવે છે. બાયરી કહે એટલુંજ કરે છે, એ છોકરીને તું કાંઈ પણ કહી શકતો નથી. તેં અને માથે નગાવી છે, તેથી તે કોઈનું કહેવું કેમ માને? અરે બાયલ, તને એણે આંધળો કરી મૂક્યો છે, પણ તું મને સોળાળે છે, હું એના જેવી દશ રાંચ તને પરણાવીને લાવું એવી છું, મૂળી વિચાર કર, રાંચ તો જોઈએ તેટલી મળે પણ મા ફરીને નગવાની નથી. બેરીનું ઉપરાણું લઈને તું મને શીખામણુ દેવા આવે છે, પણ તારી એ રાંચને કેમ રામ દેતો નથી?” આવાં આવાં વચનો કહી દીકરાને શરમાવી દે છે. વળી કોઈવાર એવું પણ કહે છે કે, “દીકરા, મેં તને કોઈરી મોટો કંઈ, તેનું આવું ફળ હોય નહીં. લાજપણમાં બીનેથી દોરામાં મુકાવ્યો, અને તારાં વિદ્યા મૂત્ર ધોયાં—એનો બદલો તું આવો આપે છે. એક બે બદામની બેરીનો પક્ષ કરી આ તારી જનેતાનું અપમાન કરે છે, એનો જરા વિચાર

કર્મ. દીકરા, જો તને હું ગમતી ન હોઈ તો માત્ર અહીં કામ નથી. 'અને અમારું સુવર્ણ' દર્શાવે. કાંઈ પારકી જાણીના દુશા. ખયાલે નહીં." આવાં માના વચનો. સાંભળી તે પુત્ર બીચારો શરમાઈ બાપ છે. અને કરવા ધારેલા સમાધાનીના પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ થાય છે.

જો એવી રીતે તે પોતાની વાતને કહેવા બાપ તો જો તે નકારી શી હોય તો તે પણ પોતાના પતિને એવાં વચનો કહી પાછો પાડી દે છે. અને ઘણાં સજન અને કઠોર વચનો સંભળાવી તેના હૃદયમાં ખેદ ઉત્પન્ન કરે છે. આથી કરીને તેના ઘરમાં કલેશ વધતો જાય છે. અને તેથી તેનો ત્રાસાર દુઃખરૂપ થાય છે. જો તેની શ્રી દેવવલ્લી ગાયેલી કે સહી હોય તો તે સુધારું સરલ કરે છે અને પતિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તી દુઃખ વેડી દિવસો ગાળે છે પણ જો તે નકારા સ્વભાવની હોય તો તે રીસાઈને પોતાને પિયર ચાલી જાય છે. અને પિયરમાં રહી દુર્ગુણી અને દુઃખી બને છે. આ કૃપણના સખવાળી એવાં નકારાં પરિણામ આવે છે. તેથી હું દોકરી, એવી કૃપણના કદિ પણ રાખવી નહીં. જેની મા કૃપણ હોય તેના દીકરાને કોઈ દીકરી પણ પરણાવતું નથી. લોભી માણસની જગતમાં પ્રતિષ્ઠા રહેતી નથી. લોભીપણાની હલકી ટેવ પરવાધી ઘણાના કુળ ઉચ્ચ હોય તો પણ નીચાં ગણાય છે. કુળવાન માણસ પણ જો લોભ રાખે તો તેની લોકમાં એવી અવગણના થાય છે કે, કોઈ પણ માણસ તેને માન આપતું નથી. કદિ તેનામાં કુલીનપણું, વિદ્યા, અને બીજા સદ્ગુણો હોય તો પણ લોકોમાં તેની હલકાઈ વધે છે. કેટલાક લોભી માણસો આરી સ્થિતિના હોય તો પણ તેમનાં છેકરાં કુંવારાંજ મરે છે. જોડેનો, તમે એ લોભના દુર્ગુણને કદિ પણ ધારણ કર્યો નહીં. તમારા હૃદયમાં ઉદારતાના મહાન ગુણને રાખી તમે લોકોમાં સારી કીર્તિ ફેલાવજો. જે સમજણી ત્રાસ હોય તેવું

આવા દોષોને ત્યજવા જોઈએ અને આપણા ઘરમાં આવેલી પારકી દીકરીને ખાવાપીવામાં સુખ આપવું જોઈએ. તેમજ જે શાણી વંદુ હોય, તેણે કદિ પણ પોતાની સાસુના દોષો હોય તો તે વિવેકથી સહન કરવા જોઈએ. પણ બહારના લોકને જણાવી તેની ક- જેતી ન કરવી જોઈએ.

હું દીકરી, કેટલાંએક લોભી માણસો અત્રને મારે પણ હલકા વિચારના હોય છે, જ્યારે પોતાને ઘર કોઈ મીઠામાન આવે ત્યારે તે ઘણા દિલગીર થાય છે. તેમને ખવરાવવામાં ઘણોજ સંકેત સંભવામાં આવે છે. તેથી કોઈ કોઈ વખતે તે મીઠામાનો ભુજ્યા પણ રહે છે. તેઓ મનમાં સંતાપ પામી એવું ધારે છે કે, આ મીઠામાન હવે ઘરમાંથી જાય તો વધારે સાફ. જે મીઠામાન પોતાના કામ પ્રસંગે આવેલ હોય અને તેથી કરીને તે જે એક દિવસ વધારે રોકાય છે તો તે કૃપણ માણસના મનમાં ઘણોજ પરિતાપ થાય છે. કેટલીક વાર તો તેઓ તેવા મીઠામાન તરફ ખુદ્દી રીતે અલુગમો બતાવે છે. વળી ઘરમાં બધા માણસોને ગળો આપી આડકતરી રીતે તે મીઠામાનને સંભળાવે છે. અને હલકા વચનો બોલે છે. હું દીકરી, એવા નકારા દુર્ગુણથી લોકો તેની ઘણીજ ઠાંસી કરે છે. મારે એ કૃપણતાના અવગુણ હુંમેશાં છોડી દેવા જોઈએ. કૃપણુપણથી બીજા ઘણા અવગુણો આપણામાં આવે છે લોકોમાં ફેલવતું છે કે, “લોભ પાપનું મૂળ છે” એ ખરેખર છે. એક લોભના દુર્ગુણથી બીજા ઘણા દુર્ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે. જેના કારણમાં પાપના મૂળરૂપ લોભ ઉત્પન્ન થયે! તેનામાં અદેખાઈ પણ હોય છે અને અદેખાઈથી તેનાથી કોઈનું સાફ દેખી ખમાતું નથી તેથી તે દોષની નિંદા કરે છે. અને બીજાની નિંદા કરવી એ મોટામાં મોટું પાપ છે, તેથી નિંદા કરનાર માણસ મોટું પાપી ગણાય છે. વળી જે માણસ નિંદા કરે તેનાથી સંપત્તિ ખોવાતું

નથી, તેથી તે બધાની સાથે વિરોધ કરી એકલાં રહેવા હચ્છે છે. તેથી તેને ઘણાં માણાં પડિણામ મળીને કરવાં પડે છે.

હું આજી મુના, એથી તમારે કદિ પણ હોબ નામના હુશ-
મિને ધારણ કરવો નહીં. હૃદયમાં ઉદારતાનો બુલુ પોદવું કરવો.
જેનામાં ઉદારતા છે, તે માનવના આદી કૌંનિ મળાવી શકે છે. હદ-
ર હૃદયના માણસોની ઉપર અર્થની ખીનિ ધાય છે. બધા દેશકો
ઉદાર માણસને વાંકે છે. જેઓ ઉદાર રહેાય છે, તેઓના વિચાર
પણ ઉદાર હોય છે, તેથી ઉદારતાનો મહાન મુલ્ય દરેક મનુષ્યે એ
ધારણ કરવો જોઈએ. આદી એટલી વાત યાદ રાખવાની છે કે, કો-
ઈના કાળજીમાં આપણી શક્તિ અને યોગ્યતાનો વિચાર કરવો. જે
શક્તિ ઉપરાંતની ઉદારતા છે, તે ઉદારતાને ખાસે ૧૮૪૫નું કહે
વાય છે. ઉદારતા અને ઉદારપણામાં ઘણો તફાવત છે. ઉદારતા
જેવો મોટો બુલુ છે, તેવાજ ઉદારપણું અવશ્ય છે. ૧૮૪૬ની કે
પુરૂષ સંસારમાં હુખી યાય ને. તેમાં ખાસ કરીને બીજાનિયમે તે
એ હુશીયારી સર્વદા કદ રહેવાનું છે. જેની આ ૧૮૪૬ યાય ને પુરૂ-
ષના ધરની સ્થિતિ ૧૮૪૭ની યાદ વાચ છે. ૧૮૪૬ અખતારનો પત્ર
કદિ પણ આદી સ્થિતિમાં મળવી શકેલ. નથી. ધરના બધા કુટું-
બનો નિર્વાહ કરીને હાથે યાય છે, પુરૂષ તે મ. ૪ પૃ. ૫૮ કરી
કદ રહે છે. જેના બધી સ્થિતિ વિચારીને જાણે ધરના વર્તનનું
જે કદમર કરી અને જે કદમાં પૂરું કરી સહ જા. ૪૪, એ સંજો-
ક મ છે. હું જે તની આદી નિયતિ જાણ તે. પણ સંજો. ૪૪, ૪૫.
જેની રીતે ઉદારી ધરને ખર્ચ ન કરે. જોઈએ કદમર, રીસાને.
નહી. ઉપર, ૪૪, ૪૫. એ નિયતિનું વિરુદ્ધ છે. આદી વિચારના.
એ જો સત્તર કોઈ માં જેને ખર્ચે કુલ ૧૪૪૫૫૫૫ છે. નત કોઈ.
શિષ્ય ૪ સંજો. ૪૪, ૪૫. કદમર એ અર્થનિતિ ને અને તેને એ
નિયતિ. ૪૪, ૪૫. ૪૬, ૪૭. ૪૮, ૪૯. ૫૦, ૫૧, ૫૨.

હે દીકરી, આ પ્રસંગે મારે તને બીજી એક આસ વાત કહેવાની છે, તે તું સાવધાન થઈને સાંભળજે. કેટલીએક વડુઓ એવા સ્વભાવની હોય છે કે, જ્યારે પોતાનો ધણી કમાતો થયે; એટલે તેણીના મનમાં બુદ્ધિજ વિચાર આવે છે. તે આપસ્વાર્થી સ્ત્રી એવું ધારે છે કે, મારો પતિ સારી કમાણી લાવે છે, અને તે કમાણીનો પૈસો ઘરનાં બધાં માણસો ખાઈ જાય છે; તેથી આપણે આપણા ધણીને તેનાં માણસ તથા ભાઈભાંડુથી બુદ્ધો કરાવવો કે જેથી પછી તેની કમાણી આપણા તાણામાં રહે અને આપણે ઘરનો સ્વતંત્ર થઈએ. મારાં મારાં ઘરેણાં અને કીંમતી વસ્તો ખરીદ કરાવી પોણેરીએ વેપારીએ. અને મોંને પુછીને ખાઈએ પીએ. આવા વિપરીત વિચાર કરી તે વડુ પોતાના ધણીને આ પ્રમાણે બોધ કરે છે—“બુદ્ધો. તમને કરી વાતની સમજણ નથી, આ ઘરનાં બધાં માણસો ખાઈને તમને ખુવાર કરવા બેઠાં છે. તમે એકલા કમાઈને લાંચ છે, તે તમારી કમાણી ચટણીની પેઠે દીટી જાય છે. આવી રીતે વધારે દાહાદા દહાદયો તો તમે વધારે ખુવાર થઈ જાઓ. તમારું કંઈ પણ કંઈ આવવાનું નથી. વળી તમે વિચાર કરજો કે, ત્યાંમુઘી તમે કમાઈને લાવજો, ત્યાંમુઘી તમે એમને વડુ લાવજો; જે લાવ્યે તે તમે માંદા સાજા થયા તો પછી કેઈ તમારી સંભાળ લેવાનું નથી, એ કેઈ માંદો પૈસો તમારા વાસ્તે નહીં તેવું નથી. એ તો એ મનલગનું મનુ એકદં થયું છે. જે લાવ્યે તે મારા સંજ્ઞા દુનિયાં તમારું માથું દુગળ્યું તો મારા પૂરેપૂરા ભોગ મળવાના. બધા સ્વથા માણસો ઘરમાં ભેગા થયેલા છે. તેથી જે તમે મૂકે કંઈ મનિ. તો અત્યારથી કંઈ મનિ. આખો વખતનો કંઈ કમ વા. જવનું નથી. તેથી જે આ વખતે પાંચ પાંચ સોવડો હશે. તે પચિસને આ વખતે દાવડો થશે. અને આ તો તો પાંચ પોણેરીને આધો બધી જશે. મારે જે તમારાં ક્યાનમાં સારી રાત્રી ઉતરે તે. આજથીજ જે મનું મનું કરી કંઈ. અને

જપા ભાઈઓ મગીને માળાપને ખરચ આપે કે તેમની મેળે સુળે દહાડા કાઢે. જો આમ કરશે તો સૌને કાળજી પેસશે અને પોતા-પોતાનું ઘર વળગશે એટલે એની મેળે જાત તોડીને મેંદિતતકરશે અને જ્યાં તેમને માથે આવી પડશે અને ઘર ચલાવવું પડશે ત્યાં નેચો પલુ જાણશે કે, 'આટલી વીશે સો ધાય છે.'

હે હુદિતા, આ પ્રમાણે તે સ્ત્રી પોતાના પતિને દરરોજ તેવાં વચનો સંભળાવે છે. નેથી દિનપ્રતિદિન તેના પતિના મગજમાં એવા અંકાર બંધાય જાય છે, કે જેથી તેનું મન પોતાના કુટુંબના ઘર-થી જુદું પડે છે પરિણામે તે પુરૂષ સ્ત્રીના હિંમેશના બંધેરવાથી પોતાના માળાપ અને ભાઈઓથી જુદો ધવા નિશ્ચય કરે છે. અને આખરે તે કુટુંબથી જુદો પડે છે. જ્યાં તે કુટુંબના કમાતા પુરૂષો પોતાની સ્વતંત્ર કમાણીનું સુખ લેવા જુદા ધાય છે ત્યાં કમાવાને અસમર્થ એવા કુટુંબનાં ખીલત માણસોને નિરાશ્રિતપણું દુઃખ વેડવું પડે છે. આ માણસ દુઃખદાયક છે. જહેનો, તમે વિચાર કરો કે, જે માળાપે આખર અવસ્થાએ પોતાને આધાર આપ તેવા વિચારથી પોતાના પુત્રને ઉછેરી ગોટા કર્યો હોય અને તેને મારી કેળવણી આપી હુશિયાર કરી હોય, તે પુત્ર જ્યાં પોતાની સ્વાર્થી સ્ત્રીના બંધેરવાથી તે માળાપથી જુદો પડે અને જેના અના-પથી પોતે કમાવા શીખ્યો છે, તે માળાપને તરછોટી પોતાની કમાણી જુદી રાખવાને કુટુંબથી જુદું ઘર માંડી રહે અને કમાવાને અશક્ત થયેલાં માળાપો દુઃખી ધાય, એ કેવું ગેરવાજબી કહેવાય? બવહારમાં કુશળ અને વિવેકી પુરૂષો આવી રીતને દૃઢ્યથી ધિ-કારે છે, મારે હું જહેનો, તમે કદિ પણ તમારા પતિને એવો ઉપ-દેશ આપશો નહીં. પણ ઉલ્ટો તેનાં ઉપકારી માતાપિતાની સેવા કરવાનો ઉપદેશ આપજો. કુટુંબથી જુદા રહેવાને કહેવું, એ જ-તમ સ્ત્રીનો પર્મ નથી. માળાપનો આપણી ઉપર કેવો અને કેટલો

ચંચળ—પુતળી જોન, પેહેલાં મેં જે કહ્યું હતું, તે મેઘા વિચારથી કહ્યું હતું અને ફરીથી જે આ કહ્યું છે, તે લાંબો વિચાર કરીને કહેતું છે. પુતળી જોન, તેથી માફ મન ચંચળ છે, એવું તમે મારગે નહીં.

પુતળી—ચંચળ જોન. કહો, શ્રી લાંબો વિચાર કરીને કહેતું છે? તે સમજાવો.

ચંચળ—પુતળી જોન, જે કાંઈ ઉપદેશની વાત આપણને કહેવામાં આવે અને તેથી જો તેની સારી સ્મર આપણા મન ઉપર થાય તો આપણે એકલાંજ મુધરીએ. પણ જો તે ઉપદેશની વાત માફવચનો માલુમને કહેવામાં આવી હોય તો તે ખીજ નાની કમરનો ઘણાં માલુમોને તે વાત કહી વધારે ફેલાવે છે અને તેથી કરીને આપણા જેવી ઘણી કઠરતી છોકરીઓને લાલ યાચું છે, આવો વિચાર આવવાથી મેં મારા પેહેલા વિચારને ફેરવી નાંખ્યો છે.

પુતળી—જોન ચંચળ, માફ કરજો. હવે હું પણ તે વાત સમજી છું.

પ્રેમદા—આનંદા જોન, હવે વિનોદચંદ્રની વાર્તા શરૂ કરો.

ધર્મદાસ શ્રેષ્ઠ કહે છે, હે શ્રાવિકાઓ, તે પાત્રી આનંદાએ નીચે પ્રમાણે વિનોદચંદ્રની વાર્તા શરૂ કરી, તે તમે ધ્યાન રાખીને સાંભળજો. એ વાર્તામાંથી તમારે ઘણું બોધ લેવાનો છે.

આનંદા કહે છે—હે જોન, ગુર્જર દેશમાં રાજનગર નામે એક નગર છે, તેમાં કડ્યાણુ કરીને એક શ્રાવક રહેતો હતો, તે કડ્યાણુને વાણી કરીને એક સ્ત્રી હતી, તે વાણી ઘણાજ પવિત્ર હૃદયની અને પતિલક્ષિત વાણી હતી. કડ્યાણુ અને વાણી એ બન્ને ગૃહસ્થ થઈ પાળનાં હતાં. કડ્યાણુ ઉપર વાણીનો ઘણાજ પ્રેમ હતો અને કડ્યાણુ પણ પોતાની સ્ત્રી વાણીને હૃદયથી આહુતો હતો. કડ્યાણુના ઘરની સ્થિતિ સાધારણ હતી. તે ગુમાસ્તાની નોકરી કરી પોતાનો

અચ્ચળ—પુતળી જોન, પેહેલાં મેં જે કહ્યું હતું, તે અંચલ વિચારથી કહ્યું હતું અને દરીયા જે આ કહ્યું છે, તે લાંબો વિચાર કરીને કહેલું છે. પુતળી જોન, તેથી માફ મન અચ્ચળ છે, એવું નમે પારંગા નહીં.

પુતળી—અચ્ચળ જોન, કહો, ચો લાંબો વિચાર કરીને કહેલું છે? તે સમજાવો.

અચ્ચળ—પુતળી જોન, જે કોઈ ઉપદેશની વાત આપણને કહેવામાં આવે અને તેથી જો તેની સાંદી અસર આપણા મન ઉપર થાય તો આપણે અંકલંચ બુધરીએ. પણ જો તે ઉપદેશની વાત પ્રાદયતાં માણસને કહેવામાં આવી હોય તો તે ખીજ નાની ઉમરનાં ધણાં માણસોને તે વાત કહી વધારે ફેલાવે છે અને તેથી કરીને આપણા જેવી ઘણી કઠરતી છોકરીઓને લાલ ધાપ છે, આવો વિચાર આવવાથી મેં મારા પેહેલા વિચારને દરવી નાંખ્યો છે.

પુતળી—જોન અચ્ચળ, માફ કરજો. હવે હું પણ તે વાત સમજી છું.

પ્રેમદા—આનંદા જોન, હવે વિનોદચંદ્રની વાર્તા શરૂ કરો. ધર્મદાસ શેઠ કહે છે, હે શ્રાવિકાઓ, તે પછી આનંદાએ નીચે પ્રમાણે વિનોદચંદ્રની વાર્તા શરૂ કરી. તે તમે ધ્યાન દળને સાંભળજો. એ વાર્તામાંથી તમારે ઘણું બોધ લેવાનો છે.

આનંદા કહે છે—હું જોને, ગુર્જર દેશમાં રાજનગર નામે એક નગર છે, તેમાં કલ્યાણ કરીને એક શ્રાવક રહેતો હતો, તે કલ્યાણને વાણી કરીને એક સ્ત્રી હતી, તે વાણી ઘણાજ પવિત્ર હૃદયની અને પતિબક્ષિત વાણી હતી. કલ્યાણ અને વાણી એ બન્ને ગૃહસ્થ ધર્મ પાળનાં હતાં. કલ્યાણ ઉપર વાણીનો ઘણાજ પ્રેમ હતો અને કલ્યાણ પણ પોતાની સ્ત્રી વાણીને હૃદયથી ચાહતો હતો. કલ્યાણના ઘરની સ્થિતિ સાધારણ હતી. તે શુભાસ્તાની નોકરી કરી પોતાનો

નિર્વાહ ચલાવતો હતો. તેની સ્ત્રી વાણી કેળવણી પામેલી હોવાથી ઘર—સંસાર ચલાવાની સારી તાલિમ તેણીને મળી હતી. પોતાના પતિને જે પગાર મળતો હતો તેમાંથી કરકસરથી ઘરનો વ્યવહાર ચલાવી તે ચતુર શ્રાવિકા વર્ષની આખરે થોડા ઘણા પૈસા બચાવતી હતી. કલ્યાણ પોતાની સ્ત્રીની તે પદ્ધતિથી ઘણો ખુશી રહેતો અને આવી સુધઝ અને ચાલાક સ્ત્રી પોતાને મળી તેને માટે તે પોતાના આત્માને ભાગ્યશાળી અને કૃતાર્થ માનતો હતો. પોતાની સ્ત્રીનું આવું ઉત્તમ વર્તન જાણી તે પોતાનો બધો પગાર સ્ત્રીને સોંપી દેતો અને પોતે ઘર—વ્યવહારના કામમાં ઘણાજ નિશ્ચિંત રહેતો હતો. ઘરમાં જે કાંઈ ચીજ જોઈએ, તે પોતે બજારમાંથી લાવી આપતો અને તે હિસાબ પોતાની વિદ્વાન અને વિદ્યામુખાત્ર સ્ત્રીને જણાવતો હતો.

વાણી એ ખરેખર વાણીરૂપજ હતી. જેવી તે વિદ્વાન હતી, તેવી તે વિનયવાળી અને સુધઝ હતી. તેણીએ પોતાની તીવ્ર બુદ્ધિના પ્રભાવથી ધર્મ, નીતિ અને ગૃહવ્યવહારનું સારું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. જે કાંઈ નવું પુસ્તક જાણવામાં આવે અથવા સાંભળવામાં આવે તો તે શ્રાવિકા ઉમંગથી વાંચતી અને તેમાંથી સારો બોધ લેતી હતી. આ પ્રમાણે કલ્યાણ અને વાણી પોતાનો ગરીબ સંસાર ચલાવતાં હતાં. આવક પ્રમાણે ખર્ચ રાખી તેમાંથી કરકસર કરી તેઓ થોડું ઘણું બચાવવા પ્રયત્ન કરતાં પણ કોઈવાર થોડું બચતું અને કોઈવાર બીલકુલ ન બચતું—એમ તેમના ગૃહ—વ્યવહારની ગાડી ચાલતી હતી. એમ કરતાં વાણી સગલી યઠઃ ઘણાં વર્ષો વાટ જોવરાવી આખરે કલ્યાણ પોતાની પદવી મેળવવાને ભાગ્યશાળી થયો હતો.

યોગ્ય સમય આવ્યો એટલે વાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. પુત્રનો જન્મ સાંભળી સૂતિકાગૃહમાં સૂતેલી વાણી અને શુભ જન્મની રાહ જોઈ જાહેર રહેલા કલ્યાણના આનંદનો પાર રહેા નહીં.

અધન અને નિર્ધનનો સંસાર દુર્ષ અને આનંદ મેળવવામાં અમાન છે. પુત્રજન્મ, વિવાહોત્સવ અને બીજા ગુણ સુગંધમાં જે આનંદ ધનાઢ્ય કુટુંબમાં પ્રસરે છે, તેવાજ આનંદ ગરીબ કુટુંબમાં પણ પ્રસરે છે. પોતાના સંતાનને અનેક જાતના વસ્ત્ર મુખ આપવાની આશામાં તટસ્થીન થયેલા એક ધનાઢ્ય અને માંડ માંડ કુટુંબનો નિર્વાહ કરનાર એક ગરીબ ગ્રજો આનંદ મેળવે છે. જે માણસના નિર્વાહ જેટલું કમાઈ શકનાર માણસ ત્રીજા જન્મેલા બાળકથી આપાટે ખુશી થતો હશે? એવી શંકા હૃદયમાં દરવાની નથી. પ્રત્યેક મનુષ્ય પ્રકૃતિ પોતાને પૂર્વ માની આનંદનો અનુભવ કરી શકે છે. પ્રેમ એ ગ્રન્થ દરેક પ્રાણીમાં સરખી રીતે રહ્યો છે. “આ ઉત્તમ અને આ નીચ, આ ધનાઢ્ય અને આ ગરીબ, અને આ વિદ્વાન અને આ મૂર્ખ” —આવો. જોડ પ્રેમના પવિત્ર પ્રભાવમાં રહ્યો નથી. પ્રેમનું જીવન પ્રત્યેક પ્રાણીના જીવનની સાથે અમાન રીતે મિશ્ર થઈ રહેલું છે.

વાણીને પુત્ર ધવાથી કટ્યાણુ ધાવક ધણોજ ખુશી થયો. સંસારના મોહથી તે પોતાના જીવનને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો. તેમજ હવે પોતાનો મોટો હિલ્લ ધવાનો છે એમ તે હૃદયમાં માનવા લાગ્યો. કટ્યાણુ ગુણ હોવાથી એમ પણ સમજતો કે, મારી ગરીબ કિધિ છે, અને મારો નિર્વાહ માંડ માંડ ચાલે છે. મને મારા સંસારમાં સુખડ શી મળી છે, તેથી આ જગતરૂપ સમુદ્રમાં મારું નંસારનાવ મારી રીતે ચાલે છે. જે આયુષ્ય થેજે આ પુત્ર મોટો થયે, તો હું તેને મારી શક્તિ પ્રમાણે વિદ્યા લજાવી એક સારો વિદ્વાન કરીશ. વિદ્વાન થયેલા એ પુત્ર મને વૃદ્ધ અવસ્થામાં એક સહાયરૂપ થઈ પડશે.

આવા વિચારથી કટ્યાણુ અને વાણી બન્ને શ્રી પુરૂષ આનંદમાં મગ્ન થઈ એ પુત્રને હેઠેલા લાગ્યાં. પુત્રનું નામ વિનોદચંદ્ર

પાડયું. અતુકમે તે પુત્ર શુક્લપક્ષના ચંદ્રની જેમ વધવા લાગ્યો. વિનોદચંદ્ર બાલવયથીજ ચાલાક અને ચતુર હતો, ન્યારે તે યોગ્ય વયનો થયો એટલે તેના હોંસીલા પિતાએ તેને કેળવણી લેવાને પાઠશાળામાં બેસાડ્યો. ચતુર વિનોદચંદ્ર થોડા વર્ષમાં સારી કેળવણી લઈ તૈયાર થયો.

તે રાજનગરમાં લક્ષ્મીચંદ નામના એક શ્રાવકની જડાવ નામની એક કન્યાની સાથે વિનોદચંદ્રનો સંબંધ થયો. લક્ષ્મીચંદ પણ એક ગરીબ સ્થિતિનો શ્રાવક હતો, તેણે કલ્યાણના ઘરની સ્થિતિનો વિચાર ક્યો નહીં પણ મૂરતીઓ સારો જોઈનેજ પોતાની છોકરી તેના ઘરમાં આપી. જડાવ ચતુર હતી, પણ તેણે માત્ર ઉપર ઉપરની કેળવણી લીધી હતી. ધર્મની તથા નીતિની સંગીત કેળવણી વિનાની તેણીની કેળવણી કેવળ સુકી હતી. તે વાંચતાં લખતાં શીખી હતી પણ તેણીએ જોઈએ તેવાં સારાં બોધક પુસ્તકો વાંચ્યાં નહતાં, તેમજ તેની માતા તરફથી પણ જોઈએ તેવું બીજું સાફ શિક્ષણ તેણીને મળ્યું નહતું. આથી જડાવના હૃદય ઉપર ઉત્તમ પ્રકારની કેળવણીની છાયા પડી નહતી. શુદ્ધ કેળવણીને લઈને જોઈએ તેવા સારા સંસ્કારો જડાવ મેળવી શકી નહીં, તેથી તેણીના હૃદયમાં સ્વાર્થવૃત્તિ, છલતા અને અહંકારપણાના દુર્ગુણોએ આવી વાસ કર્યે.

વિનોદચંદ્રની સાથે જડાવને. વિવાહ થયો. જડાવ વયમાં આવી એટલે તેણીને માસરે મોકલવામાં આવી. પતિગૃહના કારમાં આવ્યા પછી જડાવની પ્રવૃત્તિમાં વિકાર થવા માંડ્યો. અપૂર્ણ કેળવણી તેણીના સ્વાર્થી વિકારોને દબાવી શકી નહીં.

વિનોદચંદ્રની વિદ્યા જોઈ રાજનગરના એક ધનાઢ્ય વેપારીએ તેને પોતાની વેપારની પેઢીમાં નોકર રાખ્યો. અને તેને સારો પગાર કરી આપ્યો. આ વખતે તેના પિતા કલ્યાણ વૃદ્ધ વયનો થઈ

ગયો હતો. વૃદ્ધ વયને લઇને તેની તબીયત લઘુ હતી. ગઈ હતી. અને સરીરમાં ઘણીજ અશક્તિ રહેતી હતી. ન્હાથે પોતાનો પુત્ર કમાવા લાગ્યો એટલે તે વૃદ્ધ પિતા પોતાની નોકરી છોડી અંતોષ માની ઘેર બેઠો અને તે પોતાના પુત્રની કમાણીમાંથી અર્ધ બાતનું મુખ્ય મેળવવા લાગ્યો. તેની સ્ત્રી વાણી પણ પોતાના પુત્ર વિનોદ-ચંદ્રને સારી સ્થિતિ ઉપર કમાતો જોઈ પોતાના પતિની સેવા કરી જે બને તે ધરનાં કામ કરી મુજો રહેવા લાગી.

વિનોદચંદ્ર માતાપિતાની ભક્તિ કરવામાં તત્પર રહે તેવો હતો પણ તેનામાં દલતાનો શુભ બીજકુલ નહતો. પોતે પોતાના વિચારમાં ઓછા રહી શકતો નહીં. બીજના દોર ઉપર દોરાઈ જવાનો તેનામાં સ્વાભાવ પડી ગયો હતો. તે સાથે તેના હૃદયમાં ધર્મની સારી છાપ પણ પડી નહતી. ધર્મના પવિત્ર અંશોએ તેના હૃદયને સુવાસિત કરેલું નહતું. આથી તેના હૃદયમાં દલતાનો શુભ દેવી શકતો નહતો.

વિનોદચંદ્રની પાસે તેની વહુ જડાવનો પ્રસંગ વધતો ગયો. તે બંને સુવદ્ધનીમાં પ્રેમનાં બીજ રોપાવા માંડ્યાં. પતિની સારી કમાણી જોઈ જડાવના હૃદયમાં સ્વાર્થનાં બીજ રોપાયાં અને યોગ વખતમાં તે એ સ્વાર્થનું મોટું વૃક્ષ નવપલ્લવિન થઈ ગયું.

આનંદા કહે છે—હે ગંડેનો, હવે આ વાતોને આવધાન ધર્મને સાંભળજો. જસાણર સારી કેળવણી લીધા વિના સ્ત્રીઓ કેવાં અનીતિ-નાં કામ કરે છે? અને કેવી હલકી વૃત્તિ, તથા કેવું એકલપેટાપાતું બતાવે છે? તે અહીં બતાવવાનું છે.

સ્વાર્થને સાધવામાં તત્પર અને મનની દલકાઈ દર્શાવનારી જડાવના મહિન હૃદયમાં વિચાર થયો કે, મારા પતિ સારી કમા-ણી લાવે છે અને આ ટોસો ટોસી પડ્યાં પડ્યાં ખાય છે, એ કેવી વાત રહેવાય? ‘સાહે બુદ્ધિ નાહે’ એ કહેવન પ્રમાણે મારા સાસ-

રતને થયું છે. તે ઝરો પોતે ઘોડું ઘણું કરાતો હતો. તે પણ બંધ કરી પોતાના દીકરાની કમાણી ઉપર તાગડ્યોત. કરવાને ઘરમાં પડ્યા પડ્યો ખાય છે, એ કેવી અનીનિ કહેવાય. તેમ વળી મારી સાસુ પણ કાંઈ બોલતી નથી તે પણ પોતાના ઘણીને ખાવા પીવામાં સાચવી પોતે મનને પુછીને ખાય છે. જો આ પ્રમાણે આડ્યા કરશે તો મારા ઘણીની કમાણી જગાડ આવશે નહીં. પછી નવાં નવાં ઘરેણાં તથા સારાં સારાં વસ્ત્રો લઈ પહેરવા બોલવાના મારા મનોરથ ક્યારે સિદ્ધ થશે? મારા પતિનામાં તેવી સમજણ આવતી નથી. તે તો પોતાના માળાપને કાંઈ કદી શકતા નથી, માટે મારે તેમને કહેવું જોઈએ.

હું જુદો, આ પ્રમાણે વિપરીત વિચાર કરી જડાવે પોતાના પતિ વિનોદચંદ્રને તે વિષે કહેવાનો નિશ્ચય કર્યો. એક વખતે રાત્રે વિનોદચંદ્ર પોતાની સો જડાવની પાસે આવ્યો. એટલે જડાવ પોતાનો ઇરાદો સફળ કરવા, ચિંતાતુર થઈ બેઠી. જડાવને ચિંતાતુર જોઈ વિનોદચંદ્ર બોલ્યો—કેમ, આજે ચિંતાતુર દેખાય છે? ચિંતાતુર થવાનું શું કારણ છે? તે જરા જણાવતો ખરી. જડાવ આજીજી સાથે વિનયનાં વચનો બોલી—સ્વામી, શું જણાવું? કાંઈ કહેવાની વાત નથી. મને તો આપણી મોટી ફિકર થઈ ગઈ છે. વિનોદ ‘એવું શું છે?’ એમ આશ્ચર્યથી બોલી ઉઠ્યો. તને એવી મોટી ફિકર શી થઈ પડી છે? અલ્યારે આપણા જેવાં લાગ્યવાન કોણ છે? જડાવે કહ્યું, સ્વામી, તમે તમારા આત્માને લાગ્યવાન ગણો છો, પણ મારા ધારવા પ્રમાણે તમે લાગ્યવાન નથી, કારણકે, તમારી કમાણી આ પ્રણા ઘરખર્ચમાં ચાલી જાય છે. જ્યાંસુધી તેમાંથી બચાવ થાય નહીં, ત્યાંસુધી તે બધી કમાણી નકામી છે. દરેક ગૃહસ્થ માણસ પોતાનું ખાધાખર્ચ પેદા કરે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. કાગડા કુતરા પણ પેટ તો ભરે છે. જ્યારે ઘરનું ખર્ચ કાઢતાં વધારો રહે અને

તે વધારામાંથી સારાં સારાં ઘરેલું અને વસ્ત્રો મને પહેરવા આપ્યા
મને ત્યાં નમાદી ખરી કમાણી કહેવાય. હું તો હજુ મુઠ્ઠી અંગ
છે પર અડધી છે. ફક્ત મારા પિયરના બે ઘરેલું મળ્યા છે, તે પેલે-
દીને હું મારા મનને અતોષ આપું છું. તમારા ઘર તરફથી મને
હજુ સારા દાગીના મળ્યા નથી. અને જે મળ્યા છે, તે કાંઈ ભાદે
કીમતી નથી. નેવા દાગીના અને હુગરાં તો એક લીખારીની જેવી
પણ પેલે છે. પતિ, વિચાર કરો, જે સમજુ પુરૂષ હોય તે તો પ્ર-
થમ પાતાની વહુને શણગારે છે. તેની સ્ત્રી નવનવાં મુંદર ઘરેલું
અને મુંદર ત્રાડીઓ પહેરી ફરે છે, તેજ પુરૂષની કોડોમાં સારી
પ્રથ્ના થાય છે. પેલા આપણા પાડોશી નાનચંદની વહુ કેવો મ-
લનો પાશ્વક પેલે છે. તેના જેવા કમખા, ચણીઆ અને સાડીઓ
હજુ મારા અંગને ઝરી પણ નથી. જે પુરૂષની સ્ત્રીને મુંદર પોશાક
મળતો નથી, તે પુરૂષને અમારાં ઝંરાં લોકો નમાલો ગણે છે અને
તેની બંધ નિંદા થાય છે. તેથી સ્વામી, તમે જરા વિચાર કરો. ત-
મારી કમાણી આપણા ઘરખર્ચમાં તણાઈ જાય છે. આપણુ જાનેનું
તો કાંઈ પણ ખર્ચ નથી પણ તમારા ડાસો ડાસી પટ્યાં પટ્યાં
નકામા બધું ખાઈ જાય છે. તમારો બાપ બે પૈસા કમાતા તે પણ
હવે બંધ કરી બેઠા છે. કાંઈ પણ મેહેનત વગર મનગમતું ખાવાનું
મળતું હોય તો પછી નકામી મેહેનત કોણ કરે? દીકરા રજે અને
બાપ પટ્યાં પટ્યાં જાય. એ રીત તો મેં તમારા ઘરમાં જ જોઈ છે.
તમારા જેવા હયાકૂટા કોણ હોય? સ્વામી, હવે આ બધો વિચાર
કરી અન્યારથી ચેતી જાઓ. તો વધારે સાફ, મારા જેવી જેવી ત-
મારા જેવા ગઘા પુરૂષને કેટલુંક કહે. વળી તમે તમારા મનમાં
એવું ધારતા હો કે, આપણે આવી કાયમ કમાણી છે તો શી હર-
કત છે? પણ તેવું ધાર્યો નહીં. વાઢાંની છાયા કાયમ રહેતી નથી.
તેમ વળી ગરીબનો કોઈને ભરૂંસો નથી. કાંઈ વાર ગરીબ સાચું

માંદુ થાય તો ને પાસે હોય તો ખાટલે પડ્યા પણ ખવાશે. તે વળતે માળાપ કામમાં આવશે નહીં. સહુ સ્વાર્થનાં સગાં છે.

જડાવનાં આવાં વચન સાંભળી વિનોદચંદ્ર હૃદયમાં વિચાર કરી જોડ્યો—પ્રિયા, આ તારું કહેવું મને યોગ્ય લાગતું નથી. મારા માતાપિતા હવે વૃદ્ધાવસ્થાને લઈને અશક્ત થયાં છે. હવે તેમની સેવા કરવાની જરૂર છે. અત્યારે જે હું આવી સારી સ્થિતિમાં આવ્યો છું, તે પ્રતાપ મારા માતાપિતાનો છે. ને પિતાએ મને સારી રીતે લણાવ્યો ન હોત તો મને આવો સારો પગાર ક્યાંથી મળત? ગાળપણથી ઉછેરી મોટો કરનાર અને પછી કેળવણી આપી ધંધે ચડાવનાર માતાપિતાનો ઉપકાર પુત્રથી કદી પણ ભુલાય તેમ નથી. પુત્ર માતાપિતાનો યાવજીવિત સુધી પંકજી છે. માતાપિતાના કરેલા ઉપકારનો ણદલો પુત્રથી કદિ પણ વાળી શકાય તેમ નથી. પ્રિયા, એ માતાપિતાનો ત્યાગ આપણથી શી રીતે થઈ શકે? તારા કહેવા ઉપરથી એવું સમજાય છે કે, મારી કમાણીનો મોટો ભાગ માતાપિતાના અર્થમાંજ વપરાઈ જાય છે, પણ તે વાત આપણથી જની શકે તેમ નથી. વળી ને અત્યારે ઘડપણમાં તેમનાથી આપણે જુદા રહીએ તો લોહોમાં આપણી ઘણીજ નિંદા થાય. અને વળી મારા માતાપિતા ઘણાંજ દુઃખી થાય; માટે તેવા હુલકો વિચાર કરવા મને યોગ્ય લાગતો નથી. આપણી કમાણી-માંથી જગવાનું હોય તે જયે અથવા ન જયે, પણ અત્યારે માળાપથી જુદાં રહેવું, એ મને ઉચિત લાગતું નથી. પતિનાં આવાં વચન સાંભળી જડાવે જરા ગુસ્સો કરી કહ્યું, મેં તો પેહેલેથીજ જાણ્યું હતું કે, મારો ઘણી નમાલો છે. તેનાથી કાંઈ પણ જનવાનું નથી. હું રાંડ હેરાન થાઉં, તેમાં તમારે કાંઈ લેવા દેવા નથી. કદિ તમે તમારા માળાપથી જુદા ન થાઓ તો તમારી મરજી, પણ

મારાથી તો તેમની વેદ થઈ શકે તેમ નથી. તેમને દળીભરતી રાંધી ખવરાવવું, પાણી આપવું, તેમના વચનમાં હાજર રહેવું અને ખર્ચની ખુવારીમાં ઉતરવું, એ મારે કદિ પણ પોસાય તેમ નથી.

વિનોદચંદ્ર—અરે ભત્રીજી, જરા વિચાર કર. માંદોથી તે વાત શી રીતે બને ? જો તારે દળવા ભરડવામાં મેહેનત પડતી હોય તો તે કામ હું કોઈની પાસે કરાવીશ. ફક્ત તારે તો તેમને રસોઈ કરી આપવી, બીજું કંઈ કરવું નહીં.

જણાવ—જો તેમ કરનાં બધાં કામ પૈઆથી કરાવશે તો પછી ખર્ચ વધી જશે અને તમારી કમાણી ધુળધાણી થઈ જશે. તમે દુદયથી વિચાર કરો. તમારી બુદ્ધિ આવી વિપરીત કેમ થઈ ગઈ છે ? કમાણીના તો બે દિવસ છે, પછી ઘણા મરતાયો કરવા પડશે. તમે માળાપ માળાપ કરીને ખુવાર થઈ જશે. પછી કોઈ તમારો ધંદો કરશે નહીં. તેમ કરનાં જો તમારે તમારા માળાપ ઉપર મારાથી વધારે હેત આવતું હોય તો હવે મને બોલાવશે નહીં. તમારા પરનું કંઈ પણ કામ હું કરવાની નથી. હું નાહકની શામાટે દુઃખી થાઉં. જો તમારી મારી ઉપર લાગણી ન હોય તો પછી મારે પસાણું પડતું શામાટે આવવું બેઠવું. હું જે તમને કહું છું, તે કંઈ મારે મારે કહેતી નથી, પણ તમારા હિતની ખાતર કહું છું. તમે જો તમારી કમાણી આગ ઉડાવી દેશો તો પછી આખરે દુઃખી થવાનો વખત આવશે. હે દુવાની ! પછીથી મને સંબારશે.

જણાવનાં આવાં વચન સાંભળી વિનોદચંદ્ર વિચારમાં પડી ગયો. નોપણ પોતાનાં માળાપને તરછાંડવાં એ તેને થોડું લાગ્યું નહીં, તેમ પોતાની જાનો અનાદર કરવો તે પણ ઘટિત લાગ્યું નહીં. આ પ્રમાણે શું કરવું ? એ વિચારમાં તે સુધાઈ ગયો. ઘણી વાર સુધી વિચાર કર્યો, તોપણ તેનું દુદય નિર્ભય ઉપર આવ્યું નહીં. ઉપરે મંત્રાહને તેણે નિર્ભય કર્યો કે. બનના સુધી જાન સમજાવવી.

તેમ છતાં જો તે ન સમજે તો ખછી માળાપને સમજતી તેમનાથી જુદું રહેવું અને આખરે સ્ત્રીના વિચારને ન છુટકે અંગીકાર કરવો. આવો નિશ્ચય કરી વિનોદચંદ્ર જોડ્યો :—

વિનોદચંદ્ર—પ્રિયા! તારું કહેવું ધરાય છે. પણ માણસ માત્રને દુનિયાના વેહેવારમાં રહેવું જોઈએ. લોકોમાં નિંદા ન થાય તેવી રીતે ગૃહ—સંસારમાં રહેવું, તે તારું ગણાય છે. જો આપણે આપણાં ઉપકારી માળાપથી જુદાં રહીશું તો લોકો આપણી ભારે નિંદા કરશે અને આપણાં સગાંવડાલાં આપણને ઠપકો આપવાને આવશે; તેથી એ કામ લાંગો વિચાર કરીને કરવાનું છે.

જડાવ—લોકોમાં આપણી નિંદા થાય, તેથી શું થવાનું છે? તેવી નિંદાની ખીક રાખીને ઘરમાં નુકસાન કરવું, એ યોગ્ય કહેવાય નહીં. કદિ કોઈ તેવા નિંદાજોર લોકો નિંદા કરે તેથી શું થઈ ગયું? પણ જે લોકો વ્યવહારકુશળ છે, તેઓ સમજે છે કે, દરેક માણસ સુખી થવાને ઇચ્છે છે. પોતે કેવી રીતે સુખી થાય? એ વાત દરેક માણસે વિચારવાની છે. માણસને જ્યારે કમાણી હોય ત્યારે તેણે કરકસર કરી પૈસાનો ખચાવ કરવો જોઈએ. જેટલી આવક હોય, તેનાથી ઓછું ખર્ચ રાખવું જોઈએ. આવકથી વધારે અથવા આવકના જેટલું ખર્ચ રાખનારા માણસો નીતિ વિરુદ્ધ વર્તનારા અને મૂર્ખ ગણાય છે. જે માણસ પોતાની આવકમાંથી ઓછું ઘણું ખચાવે છે, તે માણસ આખરની અવસ્થામાં સુખી થાય છે.

વિનોદચંદ્ર—અરે સ્ત્રી, તેં કહ્યું તે ધરાય છે. આપણે જે કમાઈએ છીએ, તેમાંથી ખર્ચ કાઢતાં ખચાવીએ છીએ. તેથી આપણે હવે વધારે કરકસર કરવાની જરૂર નથી.

જડાવ—તમે કેટલું ખચાવો છો?

વિનોદચંદ્ર—આપણા ઘરનો 'અર્ચ' કાઢતાં દર વર્ષે સો રૂપીઆ બચે છે. એટલેથી આપણે સતોપ માનવો ભ્રમ્યે.

જડાવ—સ્વામી, જો આપણે બુદ્ધાં રહીએ તો સોને 'ખંદલે' દર વર્ષે બસો રૂપીઆનો વધારો રહે. અને તેટલો વધારો થવાથી દર વર્ષે આપણી ખાતે જો હજાર રૂપીઆની પુંછ થાય.

વિનોદચંદ્ર—માળાપથી બુદ્ધા રહી એટલી પુંછ મેળવવી તેના કરતાં માળાપની સાથે રહી અર્ધી પુંછ મેળવવી, તે વધારે સારું છે. કારણકે, માળાપ દુઃખી થાય અને છોકરાં પ્રેસાદારબને, એ ધર્મ અને નીનિની વિરુદ્ધ છે. એટલુંજ નહીં પણ તેમ કરવાથી લોકોમાં છોકરાંની નિંદા થાય છે.

જડાવ—સ્વામી, લોકોની એવી નિંદાથી ટરી ખુવાર થવું, એ શા કામનું? લોકો તો જો મોઢે જોલે છે. જો તમે માળાપની પાછળ ખુવાર થશો તો લોકો એમ પણ જોલશે કે, છોકરાં કેવો નમાલો ચયો કે, જે પોતે માળાપ માળાપ કહીને ખુવાર થઈ ગયો. તેણે બધું રૂઝું અર્ધું માળાપની પાછળ ઉઠાવી દીધું; તેથી લોકોના કહેવા ઉપર જરા બહુસો રાખવો નહીં. લોકો તો લોકોને મોઢે જોલે છે.

વિનોદચંદ્ર—અરે સ્ત્રી! એ વિચાર તદ્દન વિપરીત છે. તેવી રીતે જોલનારા લોકોને મૂર્ખ સમજવા. જેઓ પ્રમાણિક અને નીતિવાળા છે તે એમ કહેજ નહીં. માળાપને દુઃખી કરી પોતે સુખી થનારા છોકરાઓ કદિ પણ તારા કહેવાતા નથી.

જડાવ—બસ, મારે હવે તમને વધારે કહેવું નથી. તમારી બુદ્ધિજ ફરી ગઈ છે. જે માણસ પાનાનું હિત ધ્રુષ્ટનો નથી, તેમ સમજતો નથી, તે ઘણાજ મૂર્ખ કહેવાય છે. સ્વામી, વિચાર કરો. પાછળથી જ્યારે પસ્તારશે ત્યારે સંસારશે કે, જિંવારી મારી સ્ત્રી મારા બહાને મોટે કહેલી તે ખરી વાત હતી. ખરી વખતે તમારાં

માળાપ તમને મદદ કરવા નહીં આવે. તમારા સુખ દુઃખમાં મારે જોગ લાગ છે. હું જે કહું છું, તે કાંઈ મારા સ્વાર્થને માટે કહેતી નથી, પણ તમારા હિતની ખાતર કહું છું. તમારા હિતમાં મારું હિત સમાયેલું જ છે. પતિ, આ રાંકડી સ્ત્રીની વાત હૃદયમાં ઉતારો અને સંસારના ભવિષ્યના સુખને માટે સાવધાન રહેવાની ઇચ્છા કરો.

આનંદા કહે છે—હુ પુત્રીઓ, જડાવનાં આવાં વચન સાંભળી વિનોદચંદ્રના વિચારમાં ફેરફાર થઈ ગયો. તે વખતે માળાપથી બુદ્ધા રહેવામાં તે લોકાપવાદથી જેટલો બીતો હતો, તેટલો તે અધર્મ કે અન્યાયથી બીતો ન હતો. તેણે વિચાર્યું કે, આ સ્ત્રી જે કહે છે, તે મારા હિતની ખાતર કહે છે, એ વાત ધરાબર છે. આ પ્રસંગે જો કમાણીમાંથી ગયાવ કયેા હોય તો તે કોઈ વાર દુઃખને પ્રસંગે ઉપયોગમાં આવે ખરો. જોકે માળાપને દુઃખી કરવાં તે સાફ ન કહેવાય, પણ સુત્ર માળાપે વિચારવું જોઈએ કે, મારા દીકરાને જે દિવસની કમાણી છે, તો તેને આપણે ગનતી રીતે સહાય કરવી જોઈએ. તેના માથા ઉપર બોળ રૂપ થઈ પડવું ન જોઈએ. જ્યાંસુધી હાથ પગ હાલે ત્યાંસુધી પિતાએ પોતાના પુત્રના ઘરવે હેવારમાં બને તેટલી મદદ આપવી જોઈએ. મારા પિતાએ તેમ કર્યું નથી, તે ગેરવાજબી કર્યું છે. આ વિષે મને પેહેલાં તો વિપરીત લાગતું ન હતું. પણ લાંબો વિચાર કરતાં જણાય છે કે, આ ખાળત મને નુકસાનકારક થઈ પડે તેવી છે. મારી સ્ત્રી જડાવ જે કહે છે, તે વ્યાજબી છે. તેની ગાંધી વાત મારા હિતની જ છે. તે બીચારીને મેં પાછી પાડી હતી, પણ છેવટે, તે મારા હિતમાં પૂરેપૂરી છે, એમ મને ખાત્રી થાય છે, માટે હવે મારે મારા પિતાને કહેવું જોઈએ કે, “જો તમે મને મદદગાર નહીં થાઓ અને પડ્યા પડ્યા ખાવાની જ ઇચ્છા રાખશો તો હું તમારાથી બુદ્ધો રહીશ.”

આ પ્રમાણે વિપરીત વિચાર કરી વિનોદચંદ્રે પોતાની સ્ત્રીને

કહું, પ્રિયા! તું જે કહે છે, તે મને બરાબર યોગ લાગે છે. તારા હૃદયમાં મારા તરફની લાગણી ઘણી છે, એવો મને હવે નિશ્ચય થયો છે. હું બહી સ્ત્રી. તારાં બધાં વચનો કે જેને મેં તોડી પાડ્યાં તે બધાં કયાં હતાં, તે હવે મને ખરેખર સોનાના અક્ષર લાગ્યા છે. પ્રિયા, તેને માટે તું મને ક્ષમા આપજે. મારાં માળાપ કે જેઓને હમેશાં મારા હિતમાં રહેવું જોઈએ, તેઓ પોતાની પવિત્ર દરગઢી ચુકી ગયાં છે અને મને જોડાઈ થઈ પડ્યાં છે.

વિનોદચંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી જડાવ જોરમાં આવી ગઈ અને પોતાનો ઇરાદો ખર પડ્યો તેને માટે તેના હૃદયમાં ધલોળ હર્ષ હતપત્ત થયો. પછી તેણીએ હર્ષભરે જણાવ્યું. સ્વામી આપે મારા વિચારોને માન આપ્યું અને તમારા વિચારોને દૂર મુકી દીધા, તે બધી મને ધલોળ હર્ષ થાય છે.

સ્વામીનાથ, જો તમારા મનમાં બધી વાતની ખાતરી થઈ હોય તો હવે તે પ્રમાણે કરો. તેમાં જેટલો વિલંબ થાય છે, તેટલી આપણને નુકશાની છે.

વિનોદચંદ્ર—પ્રિયા! હમણાંજ હું તે વિષેની જોડવણ કરું છું. તમે હવે તે વિષે જરાપણ ચિંતા રાખશો નહીં.

આનંદા—કહે છે, હું જાણું, પછી સ્ત્રીનાં વચનને તાજે થઈ ગયેલો વિનોદચંદ્ર પોતાના ઘરમાં જ્યાં તેના પિતા બેઠા હતા, ત્યાં આવ્યો. કન્યાણને ખરેખર ઘડપણ આવ્યું હતું. તેની દૃષ્ટિ નદન ઝાંખી થઈ ગઈ હતી. શરીરના બધા અવયવો શિથિલ થઈ ગયા હતા. પગમાં કળતર થયા કરતું હતું જેસતાં અને ઉડતાં તેના શરીરમાં ધ્રુજ ચાલતી હતી. તેની પાસે વિનોદચંદ્રની માતા પાણી ઉણી રહી તેની આરવાર કરતી હતી. તે વૃદ્ધ કન્યાણ જે સંધે માંગે તે તડાળ લાવી આપતી અને વારંવાર તેની ઈચ્છા પુરુષ કરતી હતી.

આ વખતે સ્ત્રીએ લાંલેરેલો વિનોદચંદ્ર ઉતાવળો ઉતાવળો
 પોતાના પિતાની પાસે આવ્યો. વિનોદચંદ્ર અત્યારે કેવો થઈ
 ગયો છે, તેની પ્રકૃતિમાં કેટલો ફરફેર થઈ ગયો છે, એ વાત ક-
 લ્યાણ અને તેની સ્ત્રી વાણી બીલકુલ જાણતાં ન હતાં. વિનોદચંદ્ર
 તે આવેલો જોઈ ડોસાએ કપાળ ઉપર હાથની છાયા કરી બેસ્યું,
 તોપણ તેની નજરે વિનોદચંદ્ર આજખાંચો નહીં. પછી તે બોલ્યો
 એ કોણ આવ્યું ? વાણીએ જવાબ આપ્યો. એ તો આપણું
 વિનોદ છે. વિનોદનું નામ સાંભળી પ્રસન્ન થયેલા ડોસાએ કહ્યું,
 કેમ જેટા વિનોદ, ક્યાંથી આવે છે ? વિનોદચંદ્ર ઘડીવાર બોલ્યો
 નહીં ક્યાણ અને પ્રેમી પિતાએ ફરીવાર પૂછ્યું, તોપણ તેના અ-
 વિચારી પુત્રના મુખમાંથી કંઈ પણ શબ્દ નીકળ્યો નહીં. ત્યારે
 ત્રીજી વાર પૂછ્યું કે, જેટા કેમ બોલતો નથી ? ત્યારે વિનોદચંદ્ર
 આપેક્ષ કરતો બોલ્યો—બાપા, શું કહો છો ? મારે આવે ઘણું
 બોલવાનું છે અને તમારે ઘણું સાંભળવાનું છે. જેટા બોલવાનું
 હોય તે કહે, એમ નિષ્કપટી ડોસાએ આનંદથી જણાવ્યું. વિનો-
 દચંદ્ર બોલ્યો—બાપા, તમે આવો દિવસ બેસી રહો છો, તેથી
 જો જરા કામ થંધો કરો તો વધારે સાઈ બેડા બેડા આવું એ આ-
 જાય અને અવિચારી માણસનું કામ છે. વિનોદચંદ્ર જેવા આજ્ઞા-
 ક્ષિત પુત્રના મુખમાંથી આવ્યા શબ્દો સાંભળી તેના પિતા કલ્યાણને
 શોક અને આશ્ચર્ય લાગ્યું તેના હૃદયમાં અનેક જાતના વિચારો શ્રે-
 ણિબંધ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. વિવિધ જાતના સંકલ્પ વિકલ્પોથી
 તેનું મન ગુંચવાઈ ગયું. ઘણુવાર પછી કલ્યાણ બેદમ્ભિત બો-
 લ્યો—જેટા વિનોદ, તું મારી સ્થિતિ નજરે જુવે છે. દહાડે દ-
 હાડે માઈ શરીર ઘણું અને અશક્ત થતું જાય છે. આવે શરીર
 મારાથી શી રીતે કામ થંધો થઈ શકે ? આ તારી માતા મારી
 સેવા કરે છે અને મારા શરીરની તજવીજ રાખ્યા કરે છે, તેથી
 મારાથી જરા જરા હાથ બેસાય છે. જેટા, મને આજસ નથી.

જ્યાં સુધી મારા દાઘપગ આડ્યા, ત્યાં સુધી હું ધરનો અવદાર
 ચલાવતો પણ જ્યાં દેવે અશક્ત થઈ પડ્યો, ત્યાં દેવે મારાથી
 કંઈ થઈ શકે તેમ નથી. જેટલું વિનોદ, તારા મુખમાંથી આપા
 શબ્દો નીકળે છે, તેથી મને ઘણું જ આશ્ચર્ય હતું. પણ યાચ છે તારા
 જેવા મુપુત્રના મુખમાંથી આજ સુધીમાં કદિ આવા શબ્દો નીક-
 ળ્યા નથી, વિનીત પુત્ર જ્યાં અકસ્માત અવિનીત થઈ જાય, ત્યા-
 રે તેના પિતાને ઘણું જ દુઃખ લાગે છે. જેટલું, દેવે મારાથી શી
 રીતે ધધો થઈ શકે? દેવે તો અમારે તારા આધાર છે. માતા
 પિતાને વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્રનો આધાર છે, એ વાત ધર્મ અને ની-
 તિમાં દર્શાવેલ છે. પિતાના આવાં વચન સાંભળી વિનોદચંદ્ર જો-
 લી હોયો—માતા, એવા ટોંગ કર્યો તે દેવે નહીં ચાલે, હું ઘણા
 દિવસ સુધી નુકશાની ખમ્યો છું. આજ સુધી મેં મારી કમાણી
 પાયમાલ કરી, તો ઘણું તમારી આંખો ઉઘડી નહીં જે માળાપો પો-
 તાના પુત્રને જોઈ રૂપ થઈ તેની કમાણીને પાયમાલ કરે છે, તે
 માતાપિતા તે પુત્રના પૂરેપૂરા શત્રુ છે. બાપા, તમે મારા કિતનો
 વિચાર કર્યો જ નહીં પુત્રના પૈત્રામાંથી મનગમતું ખાવાનું ગમે
 છે અને આંખો દિવસ એટલી પેઠે પડી રહેલું આડું લાગે છે, એ
 દેવે જનવાનું નથી. તમારા જેવી ખરાબ દાનતના પિતા કોઈક-
 જ હશે. બાપા, હું દેવે આજથી જુદો રહેવા માગું છું. તમે જા-
 નો અને તમારું ઘર જાણે જુદા પડ્યા ત્રિવાય તમે સમજશો નહીં
 જ્યાં તમે જુદા રહેશો એટલું પછી કામધંધો એની મેળે સુજશે.
 માથે પડ્યા વિના કોઈની આંખ ઉઘડતી નથી. બાપા, દેવે મારા
 તરફની કંઈ પણ લાલચ રાખ્યો નહીં. મેં ઘણા દિવસ સુધી
 તમારી સેવા કરી છે. તમારી સેવાનું કૃણ મને મળી ચુક્યું છે.
 આજ સુધી કંદેલી કમાણીમાં મને જે નુકશાની થઈ છે, તે તમારી
 સેવાનું કૃણ છે. તમે મોટા અને વડિલ છો, તેથી તમને વધારે કહી
 શકતો નથી. આનંદા કહે છે, હે જ્ઞેનો, સ્ત્રીની બુદ્ધિએ ચાલના.

રા પાપી પુત્ર વિનોદ્યદ્રનાં એવાં હુલ્લમાં વચ્ચેના સાંભળી તેના પિ-
તા કડ્યાણુને ઘણું જ દુઃખ લાગ્યું. તેના વૃદ્ધ શરીરમાં કંપારી
છુટવા લાગી. અને આંખોમાંથી આંસુની ધારા ચાલી. પુત્રના
વચ્ચે તેને વજના ઘા જેવાં લાગ્યાં અને તે કણવાર તો મૂંઝીત
થઈ ગયો. પછી તે જરા આવધાન થઈ નીચે પ્રમાણે બોલ્યો—

જેટા, આ શું બોલે છે? વિનોદના મુખમાંથી આવાં વચ્ચેના
નીકળવાં ન જોઈએ. પુત્ર ! તારી પિતૃલક્ષિ ક્યાં ગઈ? તારી નિ-
ર્મળ બુદ્ધિમાં આવી મલિન છાયા ક્યાંથી પડી? અરે દીકરા, જરા
વિચાર કર. તારા મુખમાંથી આવાં! અઘટિત વચ્ચેના નીકળે અને
આ મરણ પથારીએ પડવાને યોગ્ય એવો પિતા સાંભળે, એ બ-
નાવ તારા બધા જીવનને કલંક લગાડનારો છે. વત્સ! તારા કેમળ
હૃદયમાં આવી નિર્દયતા ક્યાંથી આવી? બહાલા પુત્ર, લાંગો વિ-
ચાર કરી જો. જેટા, હવે અમે તારાથી જુદા થી રીતે રહી શકીએ.
મારા શરીરમાં જરા પણ તાકાત નથી, મારાથી કંઈ પણ થઈ શકે
થઈ શકે તેમ અમારી સર્વ મુડી અમે તને સોંપી દીધી છે તેથી
અમારી પાસે હવે કંઈજ નથી. જેટા, તારી ઉપરજ અમારો આ-
ધાર છે તું જીવાડ તો અમે જીવવાનાં છીએ. નહીં તો અમારા
જીવન હાલ થવાના છે. આ તારી મા પણ અશક્ત થઈ ગઈ છે,
તો પણ તે બીચારી ઘરમાં જે બને તે કામ કરે છે. તેનાથી પારકા
ઘરનાં કામ થઈ શકે તેમ નથી. બહાલા ભાઈ, જરા હૃદયમાં
દયા લાવી આ જરા જીવ માળાપને આશ્રય આપ. લોકો વૃદ્ધ-
વસ્થામાં મુખી થવાને માટેજ પુત્રની ઇચ્છા રાખે છે. અને અનેક
જાતનાં દુઃખ વેડી પુત્રને ઉછેરે છે અને તેને મારી કેળવણી આપે
છે. જેટા, તે ઉપકારનો બદલો આવે ન હોવા જોઈએ. ઉપકારી
માળાપના ઉપકારનો બદલો પુત્રથી કેઈ રીતે વળતો નથી, એ
વાત તારા જીવનમાં છે અને તે થણીવાર અમારે મોઢે જણાવેલ
પણ છે. દીકરા, તે વચ્ચેની વાત યાદ કર અને અમારી સાંભળ

લેવા તૈયાર થા. જો તને અમારો ખર્ચ લાગે પડતો હોય તો અમે
 ઝોઝો ખર્ચ કરાવીશું. અમને હલકી જાતનો ખોરાક આપજે. જે
 કાંઈ જાર પાવજાનું કેળકું મળશે તે ખાઈ અમે અમારા મનને
 સંતોષ માનીશું એટલે, હવે અમે ક્યાં જઈએ? અને શું કરીએ?
 સંસારસમુદ્રના કાંઠા ઉપર એકેલા અમોને હવે દુઃખ પડેતો પછીથી
 કોકોમાં તારી નિંદા થશે. પુત્ર, તારી નિંદા એ અમારીજ નિંદા
 છે. સહીર્તિવાળા પુત્રોના જીવનથી માળાપનું જીવન માર્યું
 ગણાય છે.

કથાણુનાં આવાં વચન સાંભળીને પણ વિનોદચંદ્રના હૃદયમાં
 નેની કાંઈ પણ અસર થઈ નહીં.

આનંદા કહે છે, હે જહેનો, જે પુરૂષોનાં હૃદય દઢ હોતાં
 નથી, તે પુરૂષો ઘણા કઠોર હૃદયના થઈ જાય છે. દઢ હૃદયના પુરૂ-
 ષો પોતાની સ્ત્રીનાં વચન ઉપર દોરાઈ જાય છે, સ્વાર્થી સ્ત્રીઓ
 પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને પતિના કાન ખોટી રીતે ભભેડે છે. અને
 પછી પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લે છે. અસ્પૃશ્યુદ્ધિના પુરૂષો સ્ત્રીના
 મોહપાત્રમાં સપડાઈ જાય છે અને પછી લોકોમાં નિંદાના પાત્ર
 બને છે. પ્રિય પુત્રી, વિનોદચંદ્ર પણ તેવી રીતે પોતાની સ્ત્રી જા-
 વના મોહપાત્રમાં સપડાઈ ગયો હતો. તે મોહને લઈને તેના મારા
 વિચારો બદલાઈ ગયા હતા. પોતાનાં ઉપકારી માતાપિતાના ઉપ-
 કારને જીલ્લી જઈ તેમને દુઃખ આપવાને તે ઉભો થયો હતો. અહા!
 કેવી અધમતા? કેવી અનાથ દશા? વૃદ્ધ અવસ્થાએ અશક્ત થઈ
 પડેલા અને તેથી કુચરતાં પોતાનાં ઉપકારી માળાપને તરછોટી
 દુઃખ આપવાનું તૈયાર થયેલા વિનોદચંદ્રને હજાર વાર ધિક્કાર
 રહે! તેના જેવા મહિન પુત્રોનો જન્મ થયો નહીં. તેના પુત્રોના
 કરતાં વાંઝીયા રહેવું હજાર દરજ્જે મારું છે. વળી જે સ્ત્રીઓ સ્વા-
 ર્થને માટે પોતાના પતિઓને એવા અવળા વિચાર આપી પોતા-

નાં માતાપિતા જેવાં સાસુસસરાને દુઃખ આપાવવા તૈયાર થાય છે, તેવી સ્વાર્થો નીચ નારીઓને પણ હૃદયરવાર ધિક્કાર છે. તેવી નીચ નારીઓનો જન્મ બીજાને દુઃખ આપવાને માટે જ થાય છે. આ જગતમાં એવા અધમમાર્ગને પ્રવર્તીવનારી અને અનીતિ તથા અધર્મને ચલાવનારી સ્ત્રીઓનું જીવન કલંકિત છે. હે જહેનો, તમે તેવાં થશો નહીં અને તમારા શ્રાવિકાજીવનને કોઈ રીતે કલંકિત કરશો નહીં. તમે તમારા પતિને તેના માતાપિતાની સેવા કરવાનો યોગ્ય આપજો. માતાપિતાની સેવા કરવાથી સંતાનો આફે પુણ્ય પામે છે. અને તેમનો અનાદર કરવાથી નડારાં કર્મ પામે છે, આ વાત મનમાં લાવી તમે તમારા પતિને તેવી સારી સૂચના આપજો. સાસુ અને સસરા એ માતાપિતા સમાન છે. તેમની ઉપર માતાપિતાની જેમ પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખવી જોઈએ. જહેનો, આ વાત કલ્પમાં રાખી તમે તમારા સ્ત્રીજીવનને સુધારવા પ્રયત્ન કરજો. જડાવના જેવું પાષી હૃદય રાખશો નહીં. પોતાના સ્વાર્થને માટે જડાવે જે દુરાચાર કર્યો, તે તેના જીવનને કલંકિત કરનારો છે. વૃદ્ધ અને અશક્ત જંગમ તીર્થરૂપ માતાપિતાનો અનાદર કરાવવાને માટે જડાવે પોતાના પતિને જે લંલેરી ઉરકેર્યો, તે તેણીએ મોટામાં મોટો મલિન કર્મનો પાંધ કર્યો. શ્રાવિકા થઈને એવા નંદારા કામમાં આમિલ થવું, એ ઘણું જ વિપરીત ગણાય છે. જીવંત દયાના ધર્મને પાળનાર શ્રાવિકાની સુતા પોતાનાં વૃદ્ધ સાસુસસરાને દુઃખ આપવા ઉભી થાય, એના જેવું બીજું નીચ કામ કયું કહેવાય? એવું ઘોર કૃત્ય કરનારી સ્ત્રીને શ્રાવિકા કહેવી, તે કોઈ રીતે યોગ્ય નથી, તે તો માનુષી રાક્ષણી જ છે. તેવી અધમ અબળાને ત્રિવિધ સંઘમાં ગણતરી કદિ પણ થઈ શકે નહીં.

આનંદા કહે છે, હે જહેનો, વિનોદચંદ્ર અને તેના પિતા કલ્યાણની વચ્ચે આવી રીતે થયેલી વાતચીત વિનોદચંદ્રની માતાવાદી

હોલી કુલી સાંભળતી હતી. વિનોદનાં વિપરીત વચન સાંભળી એ કંઈક ધ્રુવિષ્ણુ ધ્રુવિકા ચંકિત થઈ ગઈ હતી. અને તેના મનમાં અનેક ચંકિતના અંકુશ વિકસિત કરતી હતી. પોતાના પતિ કથ્યાણે કરગરીને વિનોદચંદ્રને જે વચનો કહ્યાં, તે સાંભળી વાણીના હૃદયમાં એટલી ઝાંખી અસર થઈ ગઈ કે, તેણીના નેત્રમાંથી આંસુની ધારા પ્રવાહની જેમ વ્યાપવા લાગી. અને તે કોમળ બુદ્ધાની કાયા કંપવા લાગી. તે વિચાર શીલ વયોવૃદ્ધાએ હૃદયમાં જાણી લીધું કે, મારા પુત્ર વિનોદચંદ્ર આવાં વચન કહી પળે જોલે તેવો નહોતો. તે સુપુત્રના મુખમાંથી આવા અધર્મિત ઉદ્ગાર નીકળે નહીં. આ બાળતમાં તેની સ્વાર્થી શ્રી જગતનો દાસ છે. ઘણા દિવસથી જગતની વર્તણૂક જુદી રીતની દેખાતી હતી. કંઈ પળે કામ બનાવીએ ત્યારે તે ધણકા કરતી અને મોડું ચલાવતી હતી. આજે તેણીએ પોતાની દલકાઈ બતાવી દીધી. મારા મુખબુદ્ધિવાળા પુત્ર વિનોદના મનમાં અમારી ઉપર અસાવ કરાવી દીધો. આવી નીચ સંદોને લઈને જ જગતમાં સ્ત્રીજાતિની દલકાઈ દહેવાય છે. “સ્ત્રીજાતિ નીચ અને વિધાન્નપાત્ર નથી.” એવું કલંક આવી અધમ સ્ત્રીઓએ જ લગાડેલું છે. આ વખતે મારા બુદ્ધ પતિની દયાજનક સ્થિતિ છે. ખરેખર અર્ણવે વળતે તેમની ઉપર વિપત્તિ આવી છે. વિનોદે કહેલાં વચનો જોઈનારો વિનોદ પાંડો મુઘરે અને માથાપનો બકન થાય, એ વાત પણ અશક્ય છે, ને છતાં મારે એકવાર વિનોદને સમજાવવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી વાણીએ વિનોદને કહ્યું, દીકરા? આ તું શું જોલે છે? તારા સ્વભાવમાં અચાનક આંધા શા કારણે થઈ ગયો છે? પુત્ર હૃદયમાં વિચાર કરી જો. તું કોણ છે? અને તારી જાતિ કેવી છે? અરે દીકરા, શાવકકુળનો બાળક આવાં અવિચારી વચનો જોલે, એ કેવી દિલગીરીની વાત? આ તારા પિતાની સ્થિતિ જો, આવી દાહતમાં તું તેમને છોડવા માગે છે, એ તારી

કેવી ફરતા છે? બાપુ, વિચાર કર. આવા વૃદ્ધ પિતાને તરછોડી તું જુદો થવા તૈયાર થયો છે, એ તારા અવળા વિચારને માટે મને ઘણું શોક થાય છે. અમે માળાપો તારા આધારે જીવીએ છીએ. તને ઉછેરી મોટો કર્યો અને કેળવણી આપી સુધાર્યો, તે જ્ઞાને માટે? ભવિષ્યમાં અમારી વૃદ્ધાવસ્થાને માટે ખેટા, અત્યારે અમે આ સંસારસાગરને કાંઠે બેઠા છીએ. હવે થોડા વર્ષમાં અમારા આયુષ્યનો છેડો આવશે. ત્યાંસુધી તારે અમને નભાવવાં જોઈએ. દરેક માળાપો આખરઅવસ્થાને માટેજ પુત્રની ઈચ્છા રાખે છે. ભાઈ વિનોદ, જરા મનમાં વિચાર કર. આ તારા વૃદ્ધ પિતાની હાલત જોઈ તેમની ઉપર કરૂણા કર.

વાણીનાં આવાં કરૂણા ભરેલાં વચનો સાંભળ્યાં તો પણ વિનોદ-ચંદ્રના હૃદયમાં જરા પણ અસર થઈ નહીં. તેની વજનના જેવી કંઠોર છાતીમાં જરા પણ કોમળતા આવી નહીં. તે ઉલટો વધારે ઉસ્કેરાઈને બોલ્યો—“બા, તમે ખોટો ઢોંગ કરી મને ફ્રાસલાવો છો, પણ હું હવે અણસમજુ નથી. હું બધું સમજું છું. તમે ગમે તેટલો ઢોંગ કરશો, તો પણ મારા હૃદયમાં તેની કાંઈ પણ અસર થવાની નથી. હું ઘણું વખત ભોળવાયો. હવે મારી હિત ઈચ્છનારી સ્ત્રીએ મને ખરાખર સમજાવ્યો છે. તમારા છળકપટ ભરેલાં વચનોથી હવે હું જરા પણ ડગવાનો નથી. બા, વધારે પડતું બોલશો નહીં. હું જુદો રહીશ એટલે મારા બાપા તરત બેઠા થશે. ત્યાંસુધી મફતનું બાવાપીવાનું મળતું હતું, ત્યાંસુધી તેઓ વૃદ્ધ, રોગી અને અશક્ત થઈ પડ્યાં હતા, હવે તેમનામાં એની મેળેજ પાછી શક્તિ આવશે. ચાલો, હવે વધારે વાર કરો નહીં. મારે પછી નોકરીએ જવાનું છે. તમે જલદી મારો છુટકો કરી દો, એટલે હું મારે સ્ત્રોતે પડું.”

વિનોદચંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી કટ્યાણ અને વાણી બન્ને

સાથ થઈ ગયાં, પછી વાળી છેવટે લુકમામાં આવી. ગઈ અને
પાતાના પુત્રની સ્ત્રીને શિખામણ રૂપે એક કવિતા સંભળાવી
ને છેવટનાં વચનો કહી તે દાની દાનો ઘરમાં વ્યાપી ગયું.

પ્રેમ—આનંદા માત્રી, એ કવિતા કેવી હતી? તે જો તમને
દેહાય નાં અમને દ્રુપા કરી સંભળાવો.

આનંદા—જેનો, એ કવિતામાં હીકરાની વહુએ કેવી રીતે
તેવું લેઈએ? તે જાતાવી આસૂસસરને દુઃખ આપનારી વહુને
પેદાર આપેલા છે.

પ્રેમ—આનંદા માત્રી, ત્યારે તો અમારે એ કવિતા જા-
ણવી લેઈએ.

આનંદા—તે કવિતા લલિતાને અને ચંચળને આવડે છે.

પ્રેમ—લલિતા જાહેન, તથા ચંચળ જાહેન, એ કવિતા અમને
જી સંભળાવો.

લલિતા—જાહેનો, અમે ખુશીથી કહી સંભળાવીશું. તમે
જ્યાં એક ચિત્તે સાંભળજો.

ચંચળ—તે સાંભળવાની છે એટલુંજ નહીં પણ તે ભણ-
વાની પણ છે.

પ્રેમ—ચંચળ જાહેન, પછી અમે તે કવિતા લખી લઈશું
અને મોકલે કરીશું.

લલિતા—ચંચળ જાહેન, પંડેલાં તમે તે કવિતા ઉપાડો
પછી હું તમારી પાછળ સ્વર પૂરાવીશ.

ચંચળ—ના, એમ નહીં, પંડેલાં તમે ઉપાડો પછી હું
તમારી પાછળ સ્વર પૂરાવતી ગાઈશ.

પછી લલિતા નીચે પ્રમાણે ગાય છે અને ચંચળ તેની પાછળ
સ્વર પૂરાવે છે.

પુત્રવધૂએ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ ?

કવિતા,

“નાથ કેસે ગજકો બંધ છોડાયો.” એ — રાહ.

મુણો વહાલી પુત્રવધૂ હિત વાણી;
 નિત્ય સદ્ગુણ ધરજો શાણી. મુણો. એ (૧૬)
 સાસૂ અને સસરાની સેવા,
 નિર્મળ મનથી કરજો;
 માતાપિતા પ્રેમ ધારી તેને,
 હેત હૃદયમાં ધરજો. મુણો વહાલી ૦ ૧
 જેઠ જેઠાણી વડિલ ગણીને,
 તે સાથ વિનયથી રહેજો;
 દિયર દેરાણીપર પ્રેમ રાખી,
 મુળ દુઃખ સાથે રહેજો. મુણો વહાલી ૦ ૨
 લાજ ધરીને ઘરમાં રહેવું,
 પરંપરા નહીં અથડાવું;
 આપ મતિ નવ થાવુ. મુણો વહાલી ૦ ૩
 સાસૂ નણદ કહે ‘કટુ વચનો,
 તોપણ સામું ન કહેવું’;

૧ માતાપિતા વચ્ચે. ૨. સહન કરજો. ૩ પોતાની બુદ્ધિએ ચાલનાર.
 ૪ કંઈ વેળા.

માન ધરી મનમાંદિ વહિલનું.

મદન કરીને રહેવું.

સુણો વ્હાલી ૦ ૪

હેાય પતિ 'પરત'ત દહિ તો,

સ્વાધીન થાયા ન કહેવું;

નહીં વિરોધ કરાવા તેને,

વિપરીત ચિન્તણ રેવું.

સુણો વ્હાલી ૦ ૫

હવે સ્વરે ન જોલવી વાળી,

વિનયથી વચન કિયરવા;

રુદુર્ગુણ નારી સંગ ન કરવો,

વ્યસન બધા દૂર કરવા.

સુણો વ્હાલી ૦ ૬

સ્નેહી સંગ'ધી સર્વ સગામાં,

ત્ર'પ ધરીને રહેવું;

આધર્મી લપકારો કરવા,

તાપર થઈ દુઃખ રહેવું.

સુણો વ્હાલી ૦ ૭

જે છે અધમ અખળા અવિચારી,

આસરીઆને સંતાપે;

તે નવ પામે આ બાવમાં સુખ,

થાય દુઃખી નિજ પાપે.

સુણો વ્હાલી ૦ ૮

ધર્મદાસ કહે છે—હે આવિકાઓ, આ પ્રમાણે જ્યારે લલિ-
તાએ અને અંચળે તે કવિતા ગાઈ બતાવી તે સાંભળીને બધી આ-
વિકાઓ ઘણીજ ખુશી થઈ ગઈ.

આ વખતે મલિએ વિનયથી જણાવ્યું, ધર્મ પિતાજી, આ
કવિતા ઘણીજ બોધક અને જાણવા લાયક છે, માટે મને બધી

૧ પરાધીન. ૨ નાસત અનુચળી.

શ્રાવિકાઓને મોઢે કરવા લખી આપશે તો ઘણાજ કાયદો થશે. ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—જેનો, એ કવિતા અમારી શ્રાવિકા (ગંગા) તમને લખી આપશે. પછી ગંગા બોલી—જેનો, આવતી કાલે એ કવિતા હું લખીને લેતી આવીશ, પછી તમે બધાં લખી લેજો. પછી ધર્મદાસ શેઠે પોતાની વાર્તા આગળ ચલાવી. જેનો, પછી લલિતા અને ચંચળના મુળથી તે કવિતા સાંભળી બધા ઘણાજ ખુશી થઈ ગયાં. તે વખતે પ્રેમદા નીચે પ્રમાણે બોલી :—

પ્રેમદા—આનંદા જાહેન, આ કવિતા જો લલિતા જાહેન લખી આપશે તો હું મારી પોતીને તે મોઢે કરાવીશ.

આનંદા—પ્રેમદા જાહેન, ખુશીથી લખી આપશે.

લલિતા—પ્રેમદા ભાભૂ, પોતી જાહેનને મોઢે તો હું જરૂર લખી આપીશ, પણ બીજા જે કોઈ જાહેનને શીખવી હશે તેને પણ હું લખી આપીશ.

પ્રેમદા—લલિતા, તું જાહેજરી પરોપકારી છે. જે બાળિકા પરોપકારી હોય તે આગળ જતાં એક સદ્ગુણી શ્રાવિકા બને છે. જાહેન, લલિતા, તું લલિત્યમાં તારી માતા આનંદાની જેમ પરોપકારી અને સદ્ગુણી શ્રાવિકા બનીશ.

લલિતા—એ બધું મારી માને ઘટે છે, હું તો હજી એ છોકરી છું. તમારા જેવાં વડિલોની આશીર્વાદ મળી હોય તો બાંસાઈ થાય.

પ્રેમદા—જાહેન લલિતા, તારી ઉપર અમારા હૃદયની આશીર્વાદ છે. તું હમેશાં સુખી થા અને બીજાને સુખી કર. તે સાથે જાહેન શાસનના દેવતાને પણ પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે, શ્રાવિકાન ઘરમાં તારા જેવી અનેક સદ્ગુણી બાળિકાઓ પેદા થાય અને તેથી શ્રાવિકાનો સંસાર સુશોભિત થઈ જાય.

આ પ્રમાણે કહી પ્રેમદાએ આનંદાને કહ્યું, આનંદા જહેન, હવે નમારી વાનાં આગળ ચલાયો. વિનોદચંદ્રનાં વિપરીત વચન સાંભળી ગોદાનુર બનેલાં તેનાં માતાપિતા કદયાણું અને વાણીનું મું થયું ?

આનંદા કહે છે—હું જહેનો, પછી વાણી પોતાના હૃદયના ઉલ્લાસને કવિતાથી બાહર કાઢી ઘરમાં ચાલી ગઇ. અને વિપરીત વિચારનો વિનોદચંદ્ર તરત ત્યાંથી હઠીને જે કેકાણે પોતાની સ્ત્રી જડાવ હતી ત્યાં ગયો અને પોતે કરેલી બહાદુરી જડાવની આગળ કહી મંભંગાવી. સ્વાર્થી જડાવે પોતાના પતિને સાળાશી આપી, તેના વિપરીત વિચારને હિતજન આપ્યું. જહેનો, તે પછી તરતજ વિનોદચંદ્ર પોતાની સ્ત્રીની સાથે પોતાનાં વૃદ્ધ માળાપથી ભુદોં થયો. ત્યારે વિનોદચંદ્ર ભુદોં થયો ત્યારે વૃદ્ધાવસ્થાથી અશક્ત થઇ ખાટલે પડેલા કદયાણુંને ધણો શોક થવા માંડ્યો. હવે પોતે કેવી રીતે નિર્વાહ કરી શકશે ? તેને માટે તેને બારે ચિંતા થઇ પડી. પોતાના વૃદ્ધ પતિને ચિંતાતુર જોઇ પવિત્ર વાણીને બોલનારી શ્રાવિકા વાણી આપ્રમાણે બોલી—સ્વામી, શામાટે ચિંતા કરો છો ? વિનોદ પોતાની સ્ત્રીના કહેવાથી આપણને તરછોટી આડ્યો ગયો, તેથી શું થયું ? હૃદયમાં હિંમત રાખો. કદિ તે પુત્ર આપણને છોડીને આડ્યો તેમ બીજાઓ પણ આપણને છોડીને આડ્યા જશે, પરંતુ આપણો ધર્મ આપણને છોડીને આડ્યો જવાનો નથી. આપણે પુત્રને ચાહીએ છીએ તે છતાં પુત્ર આપણાથી દૂર થઇ ગયો, પણ ધર્મ, જે આપણે તેને ચાહીશું તો તે કદિ પણ દૂર થવાનો નહીં. જેમ જેમ આપણે અહના રાખી ધર્મની આરાધના કરીશું, તેમ તેમ એ ધર્મ આપણી તરફ વધારે વધતો જશે. પુત્ર કદિ આપણી તરફ આવશે, તો તેનાથી આપણું પોપણ થશે અને તેથી કદિ આ લોકમાં આપણા શરીરનો નિર્વાહ થશે, અને ધર્મ જે આપણી તરફ આવશે તો તે-

નાથી આપણા આ લોક અને પરલોક બન્ને સુધરશે. અને આપણા આત્માને ઘણીજ શાંતિ પ્રાપ્ત થશે. સ્વામી ! પુત્રે કરેલી નીચતાને માટે વિશેષ અપશોષ કરશો નહીં. હવે આપણું નશીમ આપણી આગળ છે. જૈન ધર્મના પ્રસાદથી આપણો નિર્વાહ પણ ચાલશે. જૈન ધર્મ કદંપવૃક્ષ છે. તેની શીતાળ છાયામાં રહેલા લગ્ન પ્રાણીઓ પરમ સુખ મેળવી શકે છે. તેથી આપણે મન, વચન અને કાયા શુદ્ધ કરી જૈન ધર્મની ઉપાસના કરવી. દેવ, ગુરુ અને ધર્મને શુદ્ધ લાવથી આરાધના કરનાર શ્રાવક અને શ્રાવિકા કદિ પણ દુખી થતાં નથી. સ્વામી, આપણને પુત્ર હતો, તેથી આપણે તેની ઉપર આધાર રાખી ગ્રેહાં હતાં, પણ જેઓને પુત્ર નથી તેમ પૈસો નથી, તેવાઓનું શું થતું હશે ? જગતમાં બધાનો નિર્વાહ કાંઈ પુત્રથી થતો નથી. તેથી સ્વામી, લગવાનું અરિહંત પ્રભુનું ધ્યાન ધરો અને શ્રાવકની શુભકરણી આવશે. જો કદિ આપને નિર્વાહ ધવામાં શંકા રહેતી હોય તો, હાલ તુરત મારી પાસે નિર્વાહ ચાલે તેવાં થોડાં ઘણાં સાધન છે. મારા પિતાએ કન્યાદાન આપતી વખતે સ્ત્રીધન તરીકે જે દાગીના આપેલા છે, તેમજ તમે પોતે પણ એક બે નાના દાગીના કરાવી આપ્યા છે, તે આપણે વટાવીશું એટલે આપણો નિર્વાહ હાલ તુરત તો ચાલી શકશે.

વાણીનાં આવાં વચન સાંભળી કલ્યાણ મંદ સ્વરે બોલ્યો—હે સાધ્વી સ્ત્રી, તે આવે દુઃખને વખતે જે હિંમત આપી, તેને માટે હું તને પૂરો ધન્યવાદ આપું છું, તેમજ મધુર શબ્દોથી તે જે ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો, તે સાંભળીને મને ઘણોજ આનંદ થયો છે. પણ વિનોદની નિર્દયતા તરફ વિચાર કરતાં મને ઘણોજ અપશોષ થાય છે. હે સદ્ગુણી સ્ત્રી, આપણા સ્વાર્થ કરતાં વિનોદ પોતાના કર્તવ્યથી જ્રષ્ટ થયો, એ વિચાર લાવતાં મને ઘણીજ દિલગીરી થાય છે. શ્રાવકનો પુત્ર જીવદયાનો પાળક અને પોતાના કર્તવ્યને

અનુચરનારો ન થાય એ કેવો અધર્મ ? એવો પુત્ર નહીં ગતિનો પાત્ર થાય છે. મારા ઘરમાં અવતાર લઈ વિનોદ દુર્ગતિનો પાત્ર થાય, એ મારા મનમાં વધારે દુઃખ થાય છે.

વાણીએ કહ્યું, સ્વામીનાથ, જેવી તમને વિનોદની ચિંતા થઈ પડી છે, તેવીજ મને તેની વધુ જડાવની ચિંતા થઈ પડી છે. જડાવ એક સારા ધાવકની દીકરી છે; તે પોતાના ધણીને ભભેરી આવળે માર્ગે ચડાવે છે અને પોતાના માળાપ જેવાં સારૂ સસરાને દુઃખ આપવાના ઉપાયો કરે છે, તો તે ખીચારી પામર સ્ત્રીની શી ગતિ થશે ? સ્વામીનાથ ! મેં એક સાધ્વીજીની પાસેથી સાંભળ્યું હતું કે, જે સ્ત્રી પોતાના ધણીને આવળે માર્ગે ચડાવી સારૂ સસરાને દુઃખ આપે, તે સ્ત્રી દુર્ગતિમાં પડે છે. આવાં તે સાધ્વીજીનાં વચન મને વારંવાર યાદ આવે છે અને જડાવ વધુને માટે દયા તથા અપશોય થાય છે. દરેક શ્રાવિકાએ પોતાના ધર્મનો વિચાર કરવાનો છે. જે શ્રાવિકા પોતાના ધર્મથી ચુકે છે, તે આ લોક અને પરલોક બન્નેમાં નિંદા અને દુઃખનું પાત્ર બને છે. સ્વામી, હવે તે વિચાર છોડી દો. હું પણ છોડી દઉં છું, એવાં નકામો અપશોય કરવાથી આપણને નહારૂં ધ્યાન થયા કરશે અને તેથી આપણા આત્માનું સાધન થઈ શકશે નહીં.

કહ્યાણે ફરીથી જણાવ્યું, હે સાધ્વી સ્ત્રી, તમારું કહેવું બરાબર છે, પીરશાસનના દેવતા આપણું અને તે વિનોદ તથા જડાવનું કહ્યાણું કરે. વિનોદના હૃદયમાં સારી ભાવના પ્રગટ કરે. હવે આપણે આપણું કર્તવ્ય કરીએ. હે શાળી સ્ત્રી, તારા સ્ત્રીધનમાંથી નિર્વાહ કરવો, એ મને જરા પણ રૂચતું નથી. પણ નિરૂપાયે તે કરવું જોઈશે. શ્રાવિકાશત્ર, તને આખાશી ઘટે છે. તારા જેવાં સ્ત્રી રત્નો ઘણાં હશે. સ્ત્રીધનની માલિકી સ્ત્રી શિવાય બીજાની હોતી નથી, તે ધન ઉપર કોઈનો હક નથી; તે છતાં તે ઉપરથી મોહ

ઉતારી આપત્તિને વળતે તે ધન આપવાને તું તૈયાર થઈ, તેથી તને ઘણોજ ધન્યવાદ ઘટે છે. તારા જેવી શ્રાવિકાઓ વળતમાં શણગારરૂપ છે.

કલ્યાણનાં આવાં વચન સાંભળી વાણી વિનયથી બોલી—સ્વામીનાથ ! આ શું બોલો છો ? તમારે એવા વિચાર લાવવાજ નહીં. સ્ત્રીની પાસે જે હોય તે બધાનો માલેક પુરૂષજ છે. સ્ત્રીધન કંઈ સ્ત્રીએ પોતે કરેલું નથી. તેમ છતાં કદિ તે સ્ત્રીએ પોતે કરેલું હોય, તોપણ તે પોતાનું નથી, એમ જાણવાનું છે. સ્ત્રીનું સર્વસ્વ તેના પતિનુંજ છે. સર્વસ્વની વાત તો એક તરફ રહી પણ સ્ત્રી પોતેજ તેના પતિને તાળે રહેનારી દાસી સમાન છે. જે સ્ત્રી પોતાના પતિને છેતરી પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને તત્પર રહે છે, તે સ્ત્રી દુર્ગતિનું પાત્ર બને છે. સદ્ગુણી સ્ત્રીએ તન, મન અને ધનથી પતિની સેવા કરવાની છે. પતિએ સ્ત્રીને પૂજવા યોગ્ય, માનવા યોગ્ય, અને સેવવા યોગ્ય દેવ છે. સ્વામી, આપને તે વિષે જરા પણ શંકા રાખવાની નથી. આવા આપત્તિના વળતમાંજે માફક ધન ઉપયોગમાં ન આવે તો પછી તે શા કામનું છે ? એવી અધમસ્ત્રી કોણ હોય, કે જે પોતાના પતિને આપત્તિના વળતમાં સહાયભૂત ન થાય ?

વાણીનાં અવાં વચન સાંભળી કલ્યાણે નિસાસો નાખીને કહ્યું, શ્રાવિકારત્ન, તમે તમારી પવિત્ર દરજ બજાવી, તેને માટે મને પૂર્ણ સંતોષ થાય છે. તથાપિ મારા મનમાંથી હજી ચિંતા તદ્દન દૂર થતી નથી.

વાણીએ વિનયથી જણાવ્યું, સ્વામીનાથ, હવે શી ચિંતા છે ? તે કૃપાથી જણાવો.

કલ્યાણ આંખમાં આંસુ લાવી બોલ્યો—હે ધર્માવતાર શ્રાવિકા, આ વળતે તમે તમારું સર્વસ્વ આપવા તૈયાર થયાં છો, પણ

જે અંપણું આયુષ્ય લાંબું હશે તે આટલું દ્રવ્ય આપણે વર્ષે જે વર્ષમાં ખર્ચ કરીશું પછી પૂરેપૂરી વૃદ્ધાવસ્થામાં આપણા નિર્વાહ કેમ ચાલશે ?

વાણી હિંમત લાવી બોલી—સ્વામી, કર્મની ગતિ ઉપર આધાર રાખો. તે વળતે જે જનવાનું હશે તે જની રહેશે. આર્હત ધર્મની આરાધના કરો. તેનું ધર્મના આચરણવત્તા આપણને મદદ થી આપશે. ધર્મનો પ્રભાવ અદ્ભુત છે. તે ઉપર મારી માતાએ મને એક ગીત શીખવ્યું છે, તે આપ એક ચિત્તે સાંભળો.

આનંદા કહે છે—હે જ્ઞેનો, પછી વાણી પોતાની મધુર વાણીથી ધર્મના પ્રભાવનું સુંદર ગીત ગાઈ બતાવ્યું હતું.

ત્રિમદા—આનંદા જ્ઞેન, એ ગીત અમને સંભળાવો.

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, પછી આનંદાએ ધર્મના પ્રભાવનું જે ગીત ગાઈ બતાવ્યું હતું, તે ગીત અમારું શ્રાવિકા તમને ગાઈ સંભળાવશે.

મણિ વગેરે.—ધર્મમાતા ગંગા કાઢી, તમે એ ગીત અમને ગાઈ સંભળાવો.

પછી ગંગાએ નીચે પ્રમાણે તે આનંદાના મુખનું ગીત ગાઈ બતાવ્યું હતું.

ધર્મના પ્રભાવનું ગીત.

અંગ્રેજ વાગ્ડની વાત.

વિચારી ધર્મના પ્રભાવ ધર્મને પદો;

ધર્મથી મદદ મનાઈ જામને કરો.

ધર્મથી મુક્તિ રંગ અંગમાં મળે;

દામદોષ પછીતિ સર્વ ધર્મથી રજો. વિચારી.

ધર્મથી ધરાવિષે ^૧ સુકીર્તિ મેળવે;
 જ્ઞાનને કળા ^૨ સુધર્મ ધારી કેળવે. વિચારી. ૩
 ધર્મ કલ્પવૃક્ષ ^૩ વૃણું ^૪ વાંછિતો કરે;
 ધર્મથી તપેલ જીવ શાંતિમાં ઠરે. વિચારી. ૪
 ધર્મ ^૫ અંતરાય સર્વ મૂળથી હરે;
 ધર્મ કાર્ય સિદ્ધિ ^૬ સદૃશ વેગથી કરે. વિચારી. ૫
 ધર્મ માત ધર્મ તાત ધર્મ કર્મ છે;
 ધર્મ જાંધુ ધર્મ જ્ઞાન સર્વ ધર્મ છે. વિચારી. ૬
 ધર્મથી ^૭ સુરેશ ચક્રવર્તી થાય છે;
 ધર્મથી ^૮ જિનેશ જની મોક્ષજાય છે. વિચારી. ૭
 તેથી સર્વ લલ્ય જીવ ધર્મ આચરો;
 ધર્મરૂપ ^૯ નાવથી ^{૧૦} લવાગિધ આતરો. વિચારી. ૮

ગંગાએ ધર્મના પ્રભાવનું ગીત ગાયું, તે સાંભળી શ્રાવિકા-
 જ્ઞાણની જાંધી શ્રાવિકાએ ઘણીજ ખુશી થઈ ગઈ. પછી ધર્મદાસ
 શેઠ કહે છે—હે માતાઓ અને ખેડેનો, આ પ્રમાણે આનંદાએ
 ધર્મના પ્રભાવનું ગીત ગાયું, તે સાંભળી પ્રેમદા, પોતી, લલિતા,
 ચંચળ, જયા, પ્રેમ અને પુતળી વગેરે ઘણીજ ખુશી થઈ ગયાં.
 પછી લલિતાએ પોતાની માતા આનંદાને કહ્યું, બા, તમે મને આ
 ગીત કેમ શીખવ્યું નથી?

આનંદા—પુત્રી, એ ગીત શીખવવાનું રહી ગયું છે. મારા
 મનમાંજ હતું કે, હવે એક એ દિવસમાં એ ગીત લલિતાને શીખ-
 વવું છે. આજે કલ્યાણ અને વાણીની વાર્તાને પ્રસંગે પાશ્ર્વ યાદ
 આવ્યું છે, તેથી હવે હું તને આજેજ રાત્રે શીખવીશ.

ચંચળ—આનંદા કાઠી, ત્યારે મને ક્યારે શીખવશે?

૧ સારી કીર્તિ. ૨ સારા ધર્મને ધારણ કરનાર માનવસ. ૩ પુનઃ.
 ૪ કલ્પવૃક્ષ. ૫ વિધિ. ૬ તકાળા.
 ૭ હૃદય. ૮ નિર્ધિકર. ૯ ધર્મરૂપ વદાનથી. ૧૦ આ સંસારસાગરને.

આનંદા—હું લલિતાને શીખવીશ એટલે પછી લલિતા
ને શીખવશે.

પ્રેમ-પુતળી—આનંદા માગી, અમારે પણ શીખવું છે.

આનંદા—જેનો, જેને શીખવું હોય, તે બધાં લલિતાની
પાસેથી શીખી લેજો.

પ્રેમદા—આનંદાં જહેન, કહો પછી કહ્યાણ અને વાંછીનું શું
થેયું? તેમજ વિનોદ અને જગવેશું કયું? એ વાત આગળ ચલાવો.

આનંદા—જહેનો, વાળીએ ધર્મના પ્રભાવનું ગીત સંભા-
ળાવ્યા પછી કહ્યાણના હૃદયમાં ધીરજ આવી અને તેણે ધર્મ
ઉપર દૃઢ આસ્તા રાખી, નિર્વોદની ચિંતા છોડી દીધી. પછી વિનોદ
અને જગવ તેમના ઘરમાં જુદાં રહ્યાં. નિર્દય વિનોદચંદ્રના હૃદયમાં
પોતાના માતાપિતા ઉપર દયા આવી નહીં. પોતાની ઓ જગવની
વિપરીત સલાહ તેણે માન્ય કરી, જે પોતે કમાતો તેનો સંબંધ
કરવા માંડ્યો.

પુત્રી લલિતા, જેને માતાપિતાએ ઉછેરી મોટો કર્યો અને ભ-
ણાવી કમાતાં શીખવ્યું. તે હુદપુત્ર વિનોદચંદ્ર જુદો રહ્યા પછી
પોતાનાં વૃદ્ધ માતાપિતા સંભાળ પણ લેતો નહીં. પુત્રવત્સલ પિતા
અને માયાળુ માતા પુત્રના અપરાધ મનમાં ન લાવતાં તે પુત્રનું સુખ
લેવાને ઘરમાંથી બોલાવતાં, તોયણ કૃતમ્મી વિનોદ જગવના દયા-
ળુથી પોતાના માતાપિતાની પાસે પણ આવતો ન હતો.

જહેનો, આ ઉપરથી નમારે ઘણીજ શિક્ષા લેવાની છે, નમે ક-
દિપણ જગવના જેવું કર હૃદય રાખશે નહીં. સાસુ સસરાને માતા-
પિતા ગ્રામાન ગણી તેમની સેવા કરજો. એ સાસુ સસરા તમારા
પતિના કેટલા ઉપકારી છે? તેનો વિચાર કરી તમારા પતિને તેમ-
ની ભક્તિ કરવા પ્રેરણા કરજો. તમારા પતિ નરકથી તમને જે સુ-

તે પોતાના પૂજ્ય પતિનો એક નિષ્ઠાથી સેવા ભક્તિ કરવા લાગી. એવી રીતે બે વર્ષ પ્રસાર કર્યા એટલે ઘરમાંથી બધાં ઘરેણાં તેણીએ લેઈ લીધાં. પોતાના પતિને ચિંતા થાય, એવું જાણી એ પવિત્ર શ્રાવિષ્ટ વાણીએ ઘરમાંથી બધા જાગીના ખુટી ગયાની વાત પોતાના પૂજ્ય પતિને જણાવી નહીં.

એક વખતે હરે શું કરવું ? ઘરનો નિર્ધોહ શી રીતે ચલાવવો ? એવી ચિંતા કરતી વાણી ઘરના દાર આગળ બેઠી, તેણીના નેત્રમાંથી આંસુની ધારા ચાલતી હતી. આવી ચિંતા કરતાં પણ પાછી તેના હૃદયમાં ધર્મની આસ્તાને લીધે લીમત આવતી હતી. એટલે તે વિચારતી કે, જૈન ધર્મ કડપવૃદ્ધ સમાન છે. મન, વચન, અને ક્રિયાની શુદ્ધિથી ધર્મની આરાધના કરનાર શ્રાવક કે શ્રાવિકાને કોઈ જાતનું દુઃખ રહેતું નથી. આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતાં તેના હૃદયમાં પાછો હર્ષનો ઉલ્લસ આવતો ગયો.

આ વખતે એક શ્રાવક ગૃહસ્થ ગાદીમાં બેઠી વાણીના ઘર આગળ ઉભો રહ્યો. ગાદીમાંથી ઉતરી તેણે વાણીના દારમાં પ્રવેશ કર્યો. વાણીએ હાથ ધરી તેને માન આપ્યું. તેણે વિનયથી પુછ્યું વાણીના, કડવાણ શેઠ ક્યાં છે ? વાણી તેને જ્યાં પોતાનો પતિ અગ્રજ થઈ બેઠો બેઠો નોકારવાળી ગળુનો હતો. ત્યાં લઈ ગઈ. તે ગૃહસ્થે આવી કડવાણને માનથી બોલાવી પૂછ્યું. કાકા, કેમ છો ? શાના છે ? કડવાણે લલાટ ઉપર આટો હાથ કરી માંડ માંડ નમસ્કાર કર્યો, આરો, તમે કોણ છો ? તે ગૃહસ્થે જણાવ્યું, હું શ્રીલક્ષ્મણ શેઠનો દીકરો દાનચંદ્ર છું. આપને નમસ્કાર આપ્યો છું. કડવાણે સંજમથી કહ્યું, આરો ! તમે ક્યાંથી ? પધારો આરો મારાં પત્ન્ય સાથે ? નમારો જેવા પવિત્ર શ્રાવકે મારા ઘરને પવિત્ર કર્યું. નમારો પિતા શ્રીલક્ષ્મણ આપણા શહેરનું નાક હતો. તેના મારી તપસ પોતા સ્નેહ રાખતા હતા. તેમના જેવા દયારુ અને ધર્મી

ગૃહસ્થ થોડાજ હશે. લાઈ દાનચંદ્ર, તમે હવે મોટા થયા દેખા-
ઓ છો. મેં તમને બાળપણમાં સારી રીતે જોયેલા પણ હાલ કે-
ટલાંક વર્ષ થયાં મેં તમને જોયેલા નહીં. કારણકે, વૃદ્ધ અવસ્થાને
લીધે હવે હું બાહર નીકળી શકતો નથી. તેથી તમે મારા દેખવામાં
આવ્યા નથી. લાઈ દાનચંદ્ર, તમારા પિતા શીળચંદ્રનો સ્વર્ગ-
વાસ થતાં સંઘમાં મોટી ખોટ આવી છે. તથાપિ તમારી સારી
કીર્તિ સાંભળી અમને આશા રહે છે કે, તમે તમારા પિતાની કી-
ર્તિને અવિચળ રાખશો. લાઈ, તમે દીર્ઘાયુ રહો અને આપણા
નગરના ચતુર્વિધ સંઘની શોભામાં વધારો કરો. આ પ્રમાણે કહી
કડ્યાણુરૂપ કડ્યાણુ દાનચંદ્રના વાંસા ઉપર પોતનો હાથ ફેરવ્યો.
વિનયી દાનચંદ્રે કડ્યાણુના ચરણમાં બે હાથ જોડી પ્રણામ કર્યો.
પછી કડ્યાણુે આનંદપૂર્વક જણાવ્યું, લાઈ દાનચંદ્ર, આજે તમને
દેખીને મને ઘણું આનંદ આવે છે અને મારા હૃદયમાં શીતળતા
થાય છે. કહો, લાઈ, અહીં કેમ પધાર્યો છો ? આ વૃદ્ધ અને હુ-
બી શ્રાવકનું શું કામ પડ્યું છે ?

આનંદા કહે છે—જહેનો, આ આવનાર ગૃહસ્થ દાનચંદ્ર
રાજનગરમાં એક પ્રખ્યાત વ્યાપારી ગૃહસ્થ હતો. તે શીળચંદ્રનો
એકનો એક પુત્ર હતો. તેનો પિતા શીળચંદ્ર રાજનગરના સંઘ-
નો આગેવાન પ્રમાણિક અને ધર્મી ધનાઢ્ય ગૃહસ્થ હતો. તે
સાથે તેનામાં સારી ઉદારતા હતી. તે હમેશાં સાતે ક્ષેત્રોમાં પો-
તાનું દ્રવ્ય વાપરતો, અને તેમાંજ પોતાના ધનની કૃતાર્થતા મા-
નતો હતો. અનાથ, અપંગ અને નિરાધાર શ્રાવકપ્રજાને તે સા-
રી મદદ કરતો અને તેમ કરીને શ્રાવકના જન્મની કૃતાર્થતા કર-
તો હતો. તેમનો સ્વર્ગવાસ થયા પછી તેની ધર્મ કીર્તિને આ તે-
ના પુત્ર દાનચંદ્રે પિતાને પગલે ચાલી સારી રીતે દીપાવી હતી.
દાનચંદ્રે ધાર્મિક અને સાંસારિક કેળવણી ઉંચા પ્રકારની લીધી

હતી. તે કેળવણીના પ્રસાદથી તેણે તરુણઅવસ્થામાંથીજ લોક પ્રશંસા આરી રીતે સંપાદન કરી હતી. જેવી રીતે શીળચંદ્ર લોકો ઉપર ઉપદાર કરવામાં અને ધર્મનો ઉદ્દોત વધારવામાં આરી સંખાવત કરતો, તેવીજ રીતે આ દાનચંદ્ર પણ કરતો હતો. જહેનો, વળી એ દાની દાનચંદ્ર કીર્તિદાન નહોં કરતાં ગુપ્તદાન વધારે કરતો હતો. તેમાં ખાસ કરીને જે કુટુંબો સારી સ્થિતિમાંથી નહારી સ્થિતિમાં આવી ગયાં હોય અને પેહેલાંની પ્રતિષ્ઠાને લાઇને જેઓ યાચકવૃત્તિ કરી શકતાં ન હોય અને તેથી પોતાના ઘરમાંજ છાની રીતે દુખી થતાં હોય, તેવાં કુટુંબોને મદદ આપવાને દાનનીર દાનચંદ્ર પોતાની જાતે દોડી જતો હતો.

આ પ્રસંગે પણ તે યુવાન શ્રાવક તેવી ધારણાથીજ કડ્યાણુને ઘેર આવ્યો હતો. વિપરીત વિચારનો વિનોદચંદ્ર સીના કહેવાથી પોતાનાં વૃદ્ધ માતાપિતાને તરછોડી જુદો થયો છે તેથી તેનાં માતાપિતા દુખી થાય છે, એવી વાત ગામમાંથી દાનચંદ્ર સાંભળી હતી. અને તેથી તે આ વખતે કડ્યાણુને ઘેર મદદ આપવાને આવ્યો હતો. ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે માતાઓ, અને જહેનો, આ પ્રમાણે આનંદા પોતાની પુત્રી લલિતા અને બીજી શ્રવિકાઓને ઉપદેશ વાર્તા કરતી હતી, તે વખતે પ્રેમદાએ વિનયથી નીચે પ્રમાણે કહ્યું.

પ્રેમદા—આનંદા જહેન, મારા મનમાં એક શંકા આવી છે તે એ તમારી આજ્ઞા હોય તો કહું.

આનંદા—પ્રેમદા જહેન, ખુશીથી કહો. એમાં વળી આજ્ઞાની શી જરૂર છે.

પ્રેમદા—તમે કહ્યું કે, વિનોદચંદ્ર તેના વૃદ્ધ માળાપને તરછોડી જુદો રહ્યો અને તેના વૃદ્ધ માળાપ દુખી છે, એવી વાત દાનચંદ્ર ગામમાંથી સાંભળીને તેને મદદ કરવાને આવ્યો પણ એ

વાતમાં મને શંકા રહે છે. કારણકે, કલ્યાણ કે તેની સ્ત્રી વાણીએ કોઈને કહ્યું નહોતું કે, વિનોદચંદ્ર જુદો રહેવાથી અમે દુઃખી છીએ. વળી વાણી આજ દિનસુધી પોતાનાં અંગના ઘરેણાં વેચીને ઘરનો નિર્વાહ કરતી હતી, તો એ વાત શી રીતે ગામમાં ફેલાઈ હશે અને દાનચંદ્રના જાણવામાં શી રીતે આવી હશે?

આનંદા—જેન, એમાં કાંઈ એવી શંકા કરવા જેવું નથી. કારણ કે, જે વાત ઘરમાં થાય, તે આંટાશીપાડાશીના જાણવામાં આવ્યા વગર રહેતી નથી. તેથી એ વાત બધે ફેલાઈ જાય છે.

પ્રેમદા—આનંદા જેન, તમે કહો છો, તે ખરાબર છે. ઘરના જાણના અંદર જે વાત બને છે, તે વાત બહાર થયા વગર રહેતી નથી. પણ કોઈ ઘરનું માણસ જો તે વાત બહાર ખુદ્દી કરે તોજ તે વાત ફેલાય છે, તે શિવાય ફેલાતી નથી. તેથી વળતે વાણીએ પોતાના દુઃખની વાત બીજી કોઈ સ્ત્રીને કહેલી હશે. જેન, એવી મને શંકા થવાથી મેં તમને પુછ્યું હતું.

આનંદા—ના જેન, એવી શંકા કરશો નહીં. વાણી તો ખરેખરી પવિત્ર શ્રાવિકા હતી. પોતાના પુત્ર વિનોદચંદ્રે તેની ઉપ ખરાબ વર્તણૂક ચલાવી અને તેની સ્ત્રી જડાવના કહેવાથી તે આખું જુદો થયો, તોપણ એ વાત વાણીએ કોઈને જણાવી ન હતી. માતાએ પોતાના પુત્રની નિંદા કરવી એ યોગ્ય ન કહેવાય, એ વાત વાણી સારી રીતે સમજતી હતી. જે માતાઓ બીજાની આગળ પોતાના પુત્ર કે પુત્રીની નિંદા કરે છે, તે અધમમાતા ગણાય છે. બીજાં સગાં કે સ્નેહીની પાસે કરાવવો—એ યુક્ત છે, પણ પોતાની જાતે પરાયા માણસની આગળ પોતાનાં સંતાનને વગોવવાં એ ઘણું નહાઈ કામ છે. એમ કરવાથી લાભને બદલે ઘણું જ નુકસાન

યાય છે. કારણકે, માળાપ નિંદા કરે છે, એ વાત જો તેમના સંતાનોના જાણવામાં આવે તો તેઓની માળાપ તરફ પ્રીતિ ઓછી થાય છે અને તેઓના મનમાં માતાપિતા તરફ જે પૂજ્યભાવ હોય, તે કમી થઈ જાય છે. માતાએ એ વાત પૂર્વે ધ્યાનમાં રાખવાની છે. જનતા સુધી તેણીએ પોતાનાં સંતાનોની નિંદા ન કરવી જોઈએ. કદિ છોકરા કે છોકરીમાં કાંઈક દોષ જોવામાં આવે તો તેમને એકંદરે જોડાવી સારી સમજૂતી આપવી. અને તેમને સુધારવાને બીજા અનેક ઉપાય કરવા પણ બીજાની આગળ તેમની નિંદા કરવી નહીં. હે પુત્રી લલિતા, દરેક માળાપે પોતાનાં સંતાનોની સાથે કેમ વર્તવું જોઈએ? તે સારી રીતે જાણવું જોઈએ. કેળવણી પામેલા માળાપો એ વાત સારી રીતે સમજે છે અને તે પ્રમાણે વર્તે છે.

આ વખતે લલિતા બોલી—મા, મુજ માળાપોએ પોતાનાં સંતાનોની સાથે કેમ વર્તવું જોઈએ? તે વિષે એક મુંદર કવિતા તમે મને શીખવેલી છે. તે આ વખતે મને યાદ આવે છે.

પ્રેમદા—લલિતા જોન, ત્યારે તો અમને સંભળાંયા.

લલિતા—એ કવિતાનો રાગ સાથે મળીને ગાવાનો છે. જો બીજી કોઈ સાથે ગાનાર હોય તો વધારે રસ પડે.

પ્રેમદા—એ વાત કેમ જાને? કારણકે, એ કવિતા ગાપણામાંથી બીજી કોઈ પણ શાસ્ત્રિકા નહીં જાણતી હોય.

આનંદાએ—આનંદપૂર્વક કહું, જોન લલિતા, તું ગા, હું તારી સાથે ગાઈશ. પછી એ કવિતા આ બધી જોનોને શીખવાડજે, એટલે ફરી કોઈ વાર એ ગીતનો આનંદ આપણે મેળવીશું.

આનંદાનાં આવાં વચન સંભળી લલિતાએ નીચે પ્રમાણે તે કવિતા ગાવા માંડી. અને તેણીની સાથે આનંદા પોતાનો મધુર સ્વર પૂરાવા લાગી:—

માળાપે પોતાનાં સંતાનોની સાથે કેમ વર્તવું જોઈએ ?

કવિતા.

(રંગરસિયા રંગરસ બન્યો મન મોહનજી—એ રાહ.)

બોધ આપો નિજ બાળને સહુ માળાપો,
સંભાળી નિજ સંતાન સદૃશ સુધારોરે. સહુ માળાપો. ૧
કોમળ હૃદયો બાળના સૌ માળાપો;
તે સારી નરસી છાપ ધરશે સદૃશરે. સહુ માળાપો. ૨
છે તમ આધારે બાળકો સૌ માળાપો;
કરો કેળવણીની છાપ તેપર પ્રીતેરે. સહુ માળાપો. ૩
શિક્ષણ આપો ધર્મનું સૌ માળાપો;
કરો ધ્રાવક કુળ અવતાર સદૃશ સુધારીરે. સહુ માળાપો. ૪
લાડ કરાવો રીતમાં સૌ માળાપો;
નવ મોંયે ચડાવો બાળ થાય ખુવારીરે. સહુ માળાપો. ૫
વિનય વધે જેમ બાળમાં સૌ માળાપો.
તેમ કરજો આપ ઉપાય સન્નિવરસારે. સહુ માળાપો. ૬
શીખે સારી ચાલ તે સૌ માળાપો;
તેવી પ્રીતે પડવો ટેવ બાળક બોધથી. સહુ માળાપો. ૭
જેથી પ્રમાણિક તે બને સૌ માળાપો;
તેવી સંગતમાં તે બાળ નિત્યે રાખોરે. સહુ માળાપો. ૮
હૃદય હરચારમાં સહુ માળાપો;
આવી પડતાં બચાવો બાળ સદૃશ આપીરે. સહુ માળાપો. ૯

કેવશુરને ધર્મમાં સહુ માળાપો;

કરે પ્રેમી નિજ સંતાન યદ્વા ધારીરે. સહુ માળાપો. ૧૦

ગોભાવે જે સંસારને સા માળાપો;

કુળદીપક મહુશી બાળ કરે સુવિચારીરે. સહુ માળાપો ૧૧

જે ન સુધારે બાળને સહુ માળાપો;

તે તેના વૈરી ગણાય બાળક ધારીરે. સહુ માળાપો ૧૨

આનંદા અને લલિતાએ આ પ્રમાણે માળાપોએ પોતાનાં સંતાનો તરફ કેમ વર્તવું જોઈએ, એ વિગેની કવિતા ગાઈ. તે સાંભળી સર્વ શ્રાવકસમાજ આનંદિત થઈ ગયો. અને તે કવિતા સુણે કરી સદા ગાઈ તેનો અનુષંગ લાભ મેળવવાની સર્વની ઇચ્છા થઈ ગઈ.

તે વખતે પ્રેમદાએ કહ્યું, ધર્મમાતા આનંદા, આ સુંદર કવિતામાં શ્રાવક માળાપોને જે જોષ આપ્યો છે, તે પ્રમાણે જો અમે માળાપો વર્તે તો શ્રાવકપ્રજનું કેટલું કલ્યાણ થાય, તે સુણે કહી શકાય તેવું નથી. જેનશાસનદેવતા શ્રાવક સંતાનનાં માળાપોને તેવી ઉત્તમ શુદ્ધિ આપી.

આનંદાએ કહ્યું, ખરેખરે, જો દરેક માળાપો પોતાની સંતતિની સુધારણા કરવાને તન, મન અને ધનથી પ્રયત્ન કરે તો સર્વ શ્રાવકપ્રજા ઉન્નતિના શિખર ઉપર સત્વર આવી જાય. અને પૂર્વની ભટ્ટાચાર્યશાસ્ત્રી તેમને પ્રાપ્ત થાય. જે માળાપો પોતાની પ્રજા તરફ દુર્લક્ષ રાખે છે, તેથી તેમની પ્રજાને ભારે હાનિ થાય છે. સર્વ બાળકો બાલ્યાવસ્થાથી માતૃપિતાને આધીન હોય છે. તે અવસ્થામાં જો તેમનાં બહાલાં માળાપો પ્રમાદ તથા મોહને વશ થઈ તેમને સુશિક્ષિત બનાવવામાં પ્રયત્ન કરતાં નથી તો તે સંતાનો આગળ જતાં અધમ અવસ્થામાં આવી પડે છે. તેવાં માળાપો બાળકના

વહાલાં નથી પણ શત્રુરૂપ છે. તે બાળકરૂપી કુમળાં વૃક્ષો માતા-પિતાના પ્રમાદ તથા મોહરૂપી દાવાનળમાં દગ્ધ થઈ જાય છે.

પ્રિય શ્રાવિકાઓ, વર્તમાનકાળે તેવાં સેકડાં માળાપો પોતાનાં સંતાનોની પાયમાલી કરે છે. તેવા સંતાનોના રક્ષણને માટે અતુર્વિધ સંઘે પૂર્ણ ધ્યાન આપવાનું છે. જેઓ પોતાના સાધર્મિ બંધુઓનો તથા સાધર્મિ જહેનોનો ઉદ્ધાર કરવા ઇચ્છતા હોય, તેમણે શ્રાવકસંતાનોની સુધારણા કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એજ ખરેખર સાધર્મિવાત્સલ્ય છે. એ સાધર્મિવાત્સલ્ય કરવાને દયાધર્મી માળાપોએ સર્વદા તત્પર રહેવું જોઈએ.

આનંદાનાં આવાં વચનો સાંભળી પ્રેમદાના હૃદયમાં ભારે અસર થઈ ગઈ. સાધર્મિવાત્સલ્યનો પૂર્ણ પ્રભાવ તેણીનાં પવિત્ર હૃદયમાં જાગ્રત થઈ આવ્યો. તે ગદ્ગદિત થઈ ગઈ. તેના શરીરનાં રૂવાડાં ઉભાં થઈ ગયાં અને નેત્રમાંથી આનંદના આંસુ આવી ગયાં. પછી પવિત્ર પ્રેમવાળી પ્રેમદાને આનંદાએ કહ્યું, પ્રેમદા જહેન, તમારા હૃદયની લાવના જોઈ અને તેની સાથે થયેલી તમારા હૃદય-પરની અસર જોઈ મને ઘણોજ આનંદ આવે છે. જે કોઈ શ્રાવિકા તમારા જેવી પવિત્રલાવના રાળી પોતાના સાધર્મી બંધુઓ અને સાધર્મી જહેનોની ઉન્નતિને હૃદયથી ઇચ્છે છે, તે શ્રાવિકા ખરેખર ભારે પુણ્ય બાંધે છે. જહેન, તમે પણ અત્યારે તેવુંજ પુણ્ય બાંધ્યું છે. આપણા જૈનશાસ્ત્રમાં હરકોઈનું શ્રેય ઇચ્છવાને માટે કહેલું છે. “જગત્નાં બધાં પ્રાણીઓ સુખી થાઓ અને બધાં પ્રાણીઓ શાંતિ સુખના અધિકારી થઈ કલ્યાણના અધિકારી થાઓ.” એવી લાવના જૈનશાસ્ત્રમાં ઉચ્ચામાં ઉચ્ચી ગણેલી છે. દરેક શ્રાવકે પ્રતિક્રમણ વખતે ઉંચે સ્વરે બોલવાનું છે કે, “અમારા દેશને, અમારા દેશની પ્રજાને, અમારા રાજાને, સંઘને અને બીજાં બધાં પ્રાણીઓને શાંતિ મળે.” આવી કાંચી લાવના બીજા કયા ધર્મમાં છે? જહેન પ્રેમદા,

જનધર્મની મહત્તા સંબંધિત છે. સારતર્કર્તાના અર્થમત એ પંચ-
વિધ ધર્મની આભારી છે. જીવદયાના જેવો ખીલો કોઈ ધર્મ આર્થ-
મતને ઝેળવે નથી.

જેને પ્રેમદા, હવે ચાલતી વાતમાં કહેવાનું કે, વિનોદચંદ્રની
માતા અને કલ્યાણ આવડતી સ્ત્રી વાણી “શ્રાવિકાએ પોતાના સં-
તાનોની સાથે કેમ વર્તવું જોઈએ?” એ વાત સારી રીતે સમજતી
હતી અને તેથી તેણીએ પોતાનો પુત્ર વિનોદચંદ્ર પોતાની સાથે
ખરાબ રીતે વર્તે છે, અને પોતાને દુઃખ આપે છે, એ વાત કોઈની
આગળ જણાવી ન હતી. ઘરની સારી નરસી વાત બાહેર કહેવી,
એ નકારમાં નકારી રીતિ ગણાય છે, એ વાત પણ વાણીના લક્ષની
બાહેર ન હતી. જે સ્ત્રી નકારી વાત બાહેર ખુલ્લી કરે છે અને
પોતાના ઘરનું વગોણું પોતાની બાતે કરે છે, તે સ્ત્રી ઘણીજ નીચ
કહેવાય છે. એવી સ્ત્રીની ઉપર કુટુંબના કોઈ પણ માણસને પ્રીતિ
આવતી નથી. તેમજ તેના પત્ન (વિશ્વાસ) પણ રહેતો નથી.
એવી અધમ સ્ત્રી ઉપર કુટુંબના માણસોનો અભાવ આવી જાય છે
અને સર્વે તેને ધિક્કારની નજરથી જુવે છે. જોડેનો, વાણી શ્રાવિકા
આ બધી બાબત સારી રીતે સમજતી હોવાથી તેણે કોઈની આ-
ગળ પોતાના પુત્રનું દુઃખ કહી બતાવ્યું ન હતું.

વિનોદચંદ્રની સ્ત્રી જડાવ કે જેણે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને
પોતાના પતિને જુદા થવાની ઉશ્કેરણી કરી હતી, તેણેજ આ
વાર્તા બાહેર પ્રગટ કરી હતી. આડોશીપાડોશીમાં જે પોતાની
સહીયરો હતી, તેમની આગળ જડાવ પોતાનાં આસુ સસરાની
નિંદા કરતી અને પોતાનો ઇશદો પ્રગટ કરતી હતી. જડાવ કહેતી
કે, જોડેનાં માટે તો આસુ અને સસરાનું મોટું સાલ ધર્ષ પડ્યું છે.
પીડરો આસુદો કાંઈ પણ રળતો નથી અને પડ્યો પડ્યો તેના દી-
કરાની કમાણી ખાઈ જાય છે. તેમ મારી આસુ પણ પોતાના દીક-

વહાલાં નથી પણ શત્રુરૂપ છે. તે જાળકરૂપી કુમળાં વૃક્ષો માતા-
પિતાના પ્રમાદ તથા મોહકરૂપી દાવાનળમાં દગ્ધ થઈ જાય છે.

પ્રિય શ્રાવિકાઓ, વર્તમાનકાળે તેવાં સેકડો માળાપો પોતાનાં
સંતાનોની પાયમાલી કરે છે. તેવા સંતાનોના રક્ષણને માટે અ-
તુર્વિધ સંઘે પૂર્ણ ધ્યાન આપવાનું છે. જેઓ પોતાના સાધર્મિ બં-
ધુઓનો તથા સાધર્મિ જહેનોનો ઉદ્ધાર કરવા ઇચ્છતા હોય, તેમણે
શ્રાવકસંતાનોની સુધારણા કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એજ
ખરેખર સાધર્મિવાત્સલ્ય છે. એ સાધર્મિવાત્સલ્ય કરવાને દયાધર્મી
માળાપોએ સર્વદા તત્પર રહેવું જોઈએ.

આનંદાનાં આવાં વચનો સાંભળી પ્રેમદાના હૃદયમાં ભારે અ-
સર થઈ ગઈ. સાધર્મિવાત્સલ્યનો પૂર્ણ પ્રભાવ તેણીના પવિત્ર હૃદ-
યમાં જાગૃત થઈ આવ્યો. તે ગદગદિત થઈ ગઈ. તેના શરીરનાં
રૂવાડાં ઉભાં થઈ ગયાં અને નેત્રમાંથી આનંદના આંસુ આવી ગયાં.
પછી પવિત્ર પ્રેમવાળી પ્રેમદાને આનંદાએ કહ્યું, પ્રેમદા જહેન, ત-
મારા હૃદયની લાવના જોઈ અને તેની સાથે થયેલી તમારા હૃદય-
પરની અસર જોઈ મને ઘણાજ આનંદ આવે છે. જે કોઈ શ્રાવિકા
તમારા જેવી પવિત્રલાવના રાખી પોતાના સાધર્મી બંધુઓ અને
સાધર્મી જહેનોની ઉન્નતિને હૃદયથી ઇચ્છે છે, તે શ્રાવિકા ખરેખર
ભારે પુણ્ય બાંધે છે. જહેન, તમે પણ અત્યારે તેવુંજ પુણ્ય બાંધ્યું
છે. આપણા જૈનશાસનમાં હરકોઈનું શ્રેય ઇચ્છવાને માટે કહેલું છે.
“જગતનાં બધાં પ્રાણીઓ સુખી થાઓ અને બધાં પ્રાણીઓ શાંતિ
સુખના અધિકારી થઈ કલ્યાણના અધિકારી થાઓ.” એવી લાવના
જૈનશાસનમાં ઉચ્ચામાં ઉચ્ચી ગણેલી છે. દરેક શ્રાવકે પ્રતિક્રમણ
વળતે ઉંચે સ્વરે બોલવાનું છે કે, “અમારા દેશને, અમારા દેશની
પ્રજાને, અમારા રાજાને, સંઘને અને બીજાં બધાં પ્રાણીઓને શાંતિ
મળો.” આવી ઉંચી લાવના બીજા કયા ધર્મમાં છે? જહેન પ્રેમદા,

તમારા પુત્રની એક વાત માન્ય કરવી પડશે.” એમ કહી, દાનચંદ્ર પાંચમે કૂપીઆની કોથળી-તેમની આગળ ધરી અને વિનયથી કહ્યું કે, કાકા, આ નાનકડી લેટ રવીકારી તમારા પુત્રને કૃતાર્થ કરે.

કથાલે સંપ્રમથી કહ્યું, લાઈ દાનચંદ્ર, આ શું કરે છે? આટલી મોટી રકમની લેટ હોય નહીં. બેટા, ધર્મોદાની આવી મોટી રકમ ખાઈને હવે તમે મને ચોખ્ખા લાગતું નથી. જે લાગ્યેમાં હશે તે થશે. માટે આ રકમ પાછી લઈ લેજો. તમારા જેવા સાધર્મિ એવકને પૂર્ણ ધન્યવાદ થતે છે. તમે તમારા દાનચંદ્ર નામને દીપાવ્યું છે, સાધર્મી યંત્રુએને ત્રાપૂર્ણ સહાય કરનારા તમારા જેવા નર રાજનગરના સંઘમાં વિરલા હશે. લાઈ દાનચંદ્ર, હું તમારા મોટા કેપકાર માનું છું. તમે ખરી વખતે મને આવી મોટી સહાય આપવા આવ્યા તેને માટે હું યાવત્કલિત તમારે આભારી છું. લાઈ, આ લેટ પછી લ્યો, મારે માટે નમે આટલી તરતી લીધી, તે ક્ષમા કરજો.

કથાત્મનાં આવાં વચન સાંભળી દાનચંદ્રનું મુખ કિતરી મધુ અને તે ફરીથી આમહુ પૂર્વક બોલ્યો—કાકા, આશું પોકો છે? પુત્રને ખુશી રાખે એ પિતાનો ધર્મ છે. હું જે આ લેટ લાવ્યો છું, તે કાંઈ દેખાયે કરવા લાવ્યો નથી. શુદ્ધ હૃદયથી આપવા આવ્યો છું. વળી આ રકમ કાંઈ ધર્મોદાની નથી, તે મારા પેત્રના અર્ચ ખાતાની છે. કાકા, એવી મોટા રાખેલા નહીં. તમારા જેવા વરિલની કૂપાની મારા પિતાના કેપર્જન કરેલા કલ્પની તારી વ્યવસ્થા થાય છે. તેમાં જુદાં જુદાં સાત મેં. માં દ્રવ્ય રાખવાની મુદી મુદી બેઠવણ કરેલી છે. કેઈપણ દાનનું ખાતું ખીલત ફેંતના ખાતાની સાથે સેત્રમેજ ન થાય. એવી ચોજના કરેલી છે. પૂજ્ય કાકા, આ પિતા તેવા કેઈ ધર્મના ખાતાના નથી. મારા ઘર અર્ચમાં આવી મોંપ લેવાય છે. દેવદ્રવ્ય, કે જાનદ્રવ્યમાંથી આ રકમ આવી નથી.

તેવા ધાર્મિક દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવાની નહારી ધારણા એ રાખી નથી. - જે આવક તેવા ધર્મીદા દ્રવ્યનો ખર્ચી શકે તે ઉપયોગ લઈ પોતાના પવિત્ર આધર્મી બંધુઓને છેતરવાની ધારણા રાખે છે, તેઓ પુણ્યને બદલે પાપનાં કર્મ જામે છે. કાકા, તમે તેવી જાતની કાંઈ પણ ચંદા રાખશો નહીં. હું આપને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું કે, આ કુદ દ્રવ્ય છે અને આ દ્રવ્ય હોવાથી આપને કોઈ જાતનો હોપ લાગવાનો નથી. કાકા, તમારા ધર્મજીવુ અને મારા પૂજ્ય પિતા ત્યારે મરણની અગ્ની ઉપર હતા, ત્યારે તેમણે મને પોતાની સાથે નવચંદામાં બોલાવીને કહું હતું. પુત્ર દાનચંદ્ર, હવે હું આ ચંદામાંથી છુટો પડી પરલોકમાં જઈ છું. જે કે તું સર્વ રીતે લાયક છે અને આવકના દીકરામાં જેવા ગુણ જોઈએ, તેવા ગુણ તારામાં આવેલા છે, તથાપિ મારે છેવટ તને એક જરી શી પામણુ આપી શકવાનું છે કે, આપણા કુટુંબનો બધો બાર હું તારા ગિર ઉપર સુકું છું. સર્વની માથે તું માયાકૃપણે વર્તજે. જૈનધર્મની જે પવિત્ર આજ્ઞાઓ ગૃહસ્થધર્મને માટે કોટલી છે, તેને તું હમેશાં યાદ રાખી તે પ્રમાણે વર્તજે. જૈનધર્મના તત્વદ્વય સમકિતને કુદ લાવથી ધરણ કરજે. મહિન અને નરકને આપ તારા નિશ્ચયથી સદા દૂર રહેજે. સર્વ પ્રાણી ઉપર દયા રાખજે. અને સર્વની માથે મૈત્રીલાવથી વર્તજે. બેટા, તેમાં ખાસ કરીને એક બાબત ઉપર તું વધારે લગ્ન આપજે. તે બાબત એ છે કે, આપણા ઘરમાં જે લકરી છે, તેને સદાપણે ન કરજે. તે લકરીને કાળ ફેરોમાં વાંટી તેનાં મનુર ફળ આપજે. સર્વ ફેરોમાં રાત્રી ફેર અને મનુર્વિષ સંધના ફેરની સારી સંભાળ લેજે. જે આવક કે અવિદ્યા દુર્ભી હોય, તેને તનુ મન અને ધનથી સહાય કર અને હેરાં વળે.

પુત્ર ! આજે જૈનધર્મની વૈભવ બેઠાવના રીતવિ અને આપ

હું સાધર્મી બંધુઓ, સાધર્મી માતાઓ, અને સાધર્મી જીદોનો આપણા દેશમાં કે ગામમાં દુખી થતાં હોય, અને આપણે તે તરફ જોઈએ રહીએ એ કેવો જુલમ કહેવાય? પોતાનાં સાધર્મી બંધુઓ, સાધર્મી માતાઓ અને સાધર્મી જીદોનો દુઃખી થતાં હોય તે તરફ હવેલા રાખી જે આવકો પોતાની લક્ષ્મીનો વૈભવ લોગવે છે, તેઓ આ જગતમાં નિદા અને દોષના પાગ બને છે. તેવા સ્વાર્થી અને એકલપેટા આવકોને હજાર વાર ધિક્કાર છે.

હે પૂજ્ય કાકા, આ પ્રમાણે શિક્ષા આપતાંજ તેમને છેલ્લા શ્વાસુ આપ્યા એટલે તેઓ પંચપરમેષ્ઠીને નમસ્કારરૂપ નવકાર મંત્ર ગણવા લાગ્યા અને એ પવિત્ર મંત્રનું સ્મરણ કરતાં કરતાંજ તેમણે પોતાના પવિત્ર પ્રાણનો ત્યાગ કરી દીધો. કાકા, એ પિતાની છેલ્લી શીખામણ મારે સર્વદા સ્મરણમાં રાખવાની છે. અને તે શીખામણ પ્રમાણે ચાલવા હું યાવજીવિત બંધાએલો છું. કાકા, કૃપા કરીને આ મારી નાની ભેટ અંગીકાર કરો. અને કરી વાર જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે આ તમારા બાળકને સંભારી જોલાવજો અને તેને કાંઈ પણ સેવા ભક્તિ કરવાની સૂચના કરજો. આ પ્રમાણે કદી દાનચંદ્રે ઘણી આજીજી સાથે આગ્રહ કરી તે ભેટ કંઠ્યાણને આપી પોતે હજો થઈ જવાની રજા માગી.

આનંદા દહે છે— હે પુત્રીઓ, પછી કંઠ્યાણચંદ્રે દાનચંદ્રનો ઘણો આગ્રહ જોઈ તે ભેટ સ્વીકારી અને તેને મારે દાનચંદ્રનો હૃદયથી ઘણો દુષકાર માન્યો.

ધર્મરૂપી કંઠ્યવૃક્ષનો પ્રભાવ કેવો મહાન છે? કયાં દાનચંદ્ર! અને કયાં જાણે પડેલો દુખી કંઠ્યાણ! ધર્મના પ્રભાવથી દાનચંદ્રના હૃદયમાં કેવી ઉત્તમ અસર થઈ ગઈ? દાનચંદ્ર હલતથી કંઠ્યાણને ભેટ આપવા ઘેર આવ્યો. એ પ્રેરણા કોની? ધર્મનીજ, સતી શ્રાવિકા વાળીના હૃદયની સારી ભાવનાને લઈને દાનચંદ્રના હૃદ-

તોપ પાગી અને પોતાની નાની જહેનના રવલાવમાં મોટો સુધારો થયો, તેને મારે તેણીના હૃદયમાં આનંદ આવ્યો. પછી કુંદન અને તેની મા જડાવની વાતો કરી જુદાં પડ્યાં અને સુધરી ગયેલી જડાવને ફરીવાર મળવાનો નિશ્ચય કરી મા દીકરી જાને જુદાં પડ્યાં.

જહેનો, અહીં જડાવે પોતાને ઘેર આવી પોતાના પતિની આગળ પોતાના જઘા સારા વિચારો દર્શાવ્યા અને ઘણાજ પક્તાવો કર્યો. સ્ત્રીના વચન ઉપર નાચનારો અને સમાનું રમકડું બનેલો વિનોદચંદ્ર પણ તરતજ ફરી ગયો. જાને સ્ત્રી પુરૂષ જ્યાં કલ્યાણ અને વાણી રહેતાં હતાં, તે ઘરમાં આવ્યાં. વિનોદ અને જડાવ ઘરની અંદર દાખલ થયાં, ત્યાં વાણી વિલાપ કરતી તેમના જોવામાં આવી. વિનોદ અને જડાવે વાણીના ચરણમાં પ્રણામ કર્યો.

વાણી દીકરાને અને દીકરાની વહુને જોઈ હૃદયમાં આશ્ચર્ય પામી, પણ એ પુત્રવત્સલ માતાનું હૃદય પુત્ર અને પુત્રવધૂને જોઈ ખુશી થઈ ગયું. “છેડું કછેડું થાય પણ માતા કુમાતા ન થાય” એ કહેવત પ્રમાણે શ્રાવકમાતા વાણીના હૃદયમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો. આજ દિનસુધી પુત્રે અને પુત્રવધૂએ જે અપરાધો કર્યા હતા, તે તેણીએ ખમાવી દીધા અને શોકને ઠેકાણે હૃદયમાં આનંદ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. વિનોદચંદ્ર જે હાથ જોડી જોલ્યો—માતા, કેમ રૂદન કરા છો? આ અપરાધી પુત્રના અપરાધ ક્ષમા કરી શોક થવાનું જ કારણ હોય તે જણાવા કૃપા કરશો. પછી જડાવે પણ વિનયથી જે હાથ જોડી જણાવ્યું,—પૂજ્ય સાસુ, આ તમારા પુત્રના કરના વિશેષ અપરાધી હું બની છું. તમારા નિર્દોષ પુત્રમાં જે દોષ ઉત્પન્ન થયો હતો, તે મારે લીધેજ થયો હતો. મેં મારા પિતાના અને પતિના કુળને કલંકિત કર્યું છે. મા-

દા જેવી પાપિણી આવિકા કોઈજ હશે. વીરભગવાનના ધર્મ કુ-
ળમાં મારો અવતાર થયો કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. આવિકા
એવા પવિત્ર નામને હું કોઈ રીતે લાયક નથી. આ ભરતશત્રુ-
આવકકુળ અને જૈન ધર્મની પ્રાપ્તિ મેં એ ગણ દત્તોને પ્ર-
માદથી સુમાન્યાં છે. પૂજ્ય આશુક, અને પૂજ્ય અગ્રરાશુ, મા-
તપિતાના ભક્ત એવા તમારા પુત્રને મેં તેના સ્વકર્મભ્રમથી
બ્રહ્મ કહેલ છે. એટલુંજ નહીં પણ માતપિતાની ભક્તિથી સ્વ-
ર્ગની ભૂમિને અધિકારી થયેલા તમારા પુત્રને મેં નરકના અ-
ધિકારી કહેલ છે. મારા જેવી અધમ આવિકા કોણ હશે ? હે
આવક ગહેનો, તમારામાંથી કોઈ પણ મારા જેવી અધમ આ-
વિકા થયો નહીં. તમારા પતિને અવળી સલાહ આપી તેનાં પૂ-
જ્ય માતાપિતાથી જુદો કર્યો નહીં. માતપિતાની ભક્તિવા-
ળા તમારા કુડીન પતિને તમારા પાશમાં સપડાવી માતપિ-
તાની દિવ્ય ભક્તિને છેડાવ્યો નહીં. જો તમે મારી જેમ નીચ
થયો અને તમારો નીચ સ્વાર્થ સાધવા પતિને વિપરીત માર્ગે
અડાવ્યો, તો તમારો મારી જેમ પશ્ચાત્તાપ કરવો પડ્યો. આ
સંસારમાં આવકકુળમાં જન્મ થયો દુર્લભ છે, તેમાં પણ આ-
વિકાનો જન્મ જે ઘણોજ કીંમતી ગણાય છે, તે આવા દુરાચાર-
થી કલંકિત કર્યો નહીં. આવિકાનો જન્મ શામાટે કીંમતી
ગણાય છે ? એનો તમે વિચાર કરજો. અજ દિન સુધી હું અં-
ધારામાંજ રહી હતી. મેં જ્યારે પ્રખત વિચાર કરી જોયું,
ત્યારે મારા બાળપણમાં આજુ કે, આવિકાજન્મ ખરેખર કીં-
મતી છે. આવિકા એ સંઘના સર્વ પ્રકારની માતા છે. સાધુ,
સાધ્વી, આવક અને આવિકા એ બધાની ઉત્પત્તિ આવિકામાંથી-
જ છે. આવકના વિદ્વાન અને પરાક્રમી સંતાનો આવિકા મા-
તાના ઉદરમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. એવી આવિકા જો દુરાચારી

થાય તો ધર્મનો પ્રભાવ નાશ પામી જાય. વીર ધર્મના ધર્મ-
વીરોની માતા શ્રાવિકાઓએ સર્વદા દુરાચારથી દૂર રહેવું જોઈએ.

આનંદા કહે છે—જેનો, આ પ્રમાણે જીવનાં વચનો
સાંભળી વાણીના હૃદયમાં ઘણુંજ આનંદ આવી ગયો. તે પ્રે-
મી માતા ઉભી થઈ પોતાના પુત્રને તથા પુત્રવધૂને ભેટી પડી.
પછી વાણી ગદ્ગદ સ્વરે બોલી—જેટા, વિનોદ, ગઈ કાલની
રાતથી તારા પિતા અસાધ્ય થઈ ગયા છે. તેઓને કોઈ જા-
તનું ભાન રહ્યું નથી. કાંઈ પણ જોલતા નથી. જ્યારે હું તે-
મના કાનમાં ઉંચે સ્વરેથી બોલું છું, ત્યારે તેઓ માંડ માંડ
હળવેથી “નમો અરિહંતાણ” એટલું પદ બોલે છે. તેમના
હૃદયમાં અને દરેક જ્ઞાન ઈંદ્રિયોમાં પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ
થતું હોય, તેમ લાગે છે. જેટા, તેમની આવી સ્થિતિ જોઈ
મને અત્યારે તાંડે સ્મરણ થયું હતું અને તેથીજ મને રૂઢન
આવ્યું હતું. પુત્ર, તારા પિતાની પાસે જા, અને તેમના કા-
નમાં ઉંચે સ્વરેથી કહે કે, હું વિનોદચંદ્ર તમારા ઘરમાં
આવ્યો છું. આખર અવસ્થાએ પણ જો તારા આવવાના ખ-
બર તારા પિતા જાણશે. તો તેમના હૃદયમાં શાંતિ અને સં-
તોષ થશે.

વાણીના કહેવાથી વિનોદચંદ્ર કડ્યાણની પથારી પાસે આ-
વ્યો અને વિનયથી પિતાના ચરણમાં નમસ્કાર કરી પાસે
આવી તેણે કાનમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું—

“જાપા, હું તમારો વિનોદ તમારી પાસે આવ્યો છું. મારા
અપરાધ ક્ષમા કરજો. તમારા પવિત્ર હૃદયમાં મારે માટે જે અ-
સંતોષ હોય, તે દૂર કરજો. જાપા, હવેથી હું મારી માની સાથે
રહીશ અને તેમની સેવા કરી મારા આવકલવનને કૃતાર્થ કરીશ.
વીર પરમાત્માના ધર્મના પસાયથી તમારા આત્માને શાંતિ મળે.”

કચ્છાણે વિનોદનાં આવાં વચન સાંભળ્યાં અને તેથી તેના અંતરાત્માને સંતોષ પ્રાપ્ત થયો. તેજ પછી ક્ષણવારે પંચપરમેષ્ઠીનાં પવિત્ર મંત્રને સ્મરણ કરતો અને તેનું જ ધ્યાન ધરતો કચ્છાણેનો કચ્છાણમય આત્મા તેના પુણ્ય અને પાપને સાંધે લઈ પરલોકમાં ચાલ્યો ગયો.

આનંદા કહે છે,—ખંડેનો, પોતાના પિતા કચ્છાણને વિનોદ સંતોષ આપી શક્યો નહીં. એ વિષે વિનોદને ઘણો પશ્ચાત્તાપ થયો હતો. પછી વિનોદચંદ્ર અને જડાવ બંને પોતાની માતા વાણીની સાથે રદાં હતાં અને તેમણે શુદ્ધ મન, વચન અને કાયાથી માતાની પરમ લક્ષિત કરી હતી. આ વાર્તા રાજનગરમાં ફેલાયાથી સંઘના લોકો પાછી તેમની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા હતા.

આનંદા કહે છે—હે પુત્રી લલિતા અને બીજા ખંડેનો, આ વાર્તા ઉપરથી તમારે ઘણો બોધ લેવાનો છે. તમારે કદિ પણ પોતાના પતિને બંધેરી તેના માળાપથી જુદો કરવો નહીં. અને એવી નીચ સ્વાર્થબુદ્ધિ રાખવી નહીં. જો તમે એવું હલકું કામ કરશો, તો તમારે જડાવની જેમ પસ્તાવું પડશે.

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, આ પ્રમાણે આનંદાએ તે કચ્છાણ અને વાણીની વાર્તા પૂરી કરી એટલે પ્રેમદા હૃદયમાં અતિ આનંદ પામતી બોલી—આનંદા ખંડેન, તમારી આ વાર્તા સાંભળી ઘણાજ આનંદ આવ્યો છે. આ લલિતા, ચંચળ, પ્રેમ, પુતળી અને પોતી જેવી ઉછરતી છોકરીઓને આ વાર્તા ઘણી બોધ લેવા લાયક છે. પવિત્ર શ્રાવિકા, તમારા જીવનને, તમારા પ્રવર્તનને અને તમારા જ્ઞાનને હજાર વાર ધન્યવાદ ઘટે છે. હે પવિત્ર સતી ! હે શ્રાવિકા રત્ન, તમારા મુખની મધુર વાણી સાંભળવાને અમે જે આ ભાગ્યશાળી યયાં છીએ, તે અમારા પૂર્વના પુણ્યનો પ્રતાપ છે.

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, પ્રેમદાનાં આ પ્રભરેલાં વચનો સાંભળ્યાં તો પણ નિર્મળ બુદ્ધિની આનંદાનનમાં કાંઈ પણ અભિમાન આવ્યું નહીં. તેણીએ વિનયથી એટલું કહે કે, પ્રેમદા ખેન, હું એમાં કાંઈ ભારે કામ કરતી નથી. શ્રાવિકાનો એ ધર્મ છે કે, તેણીએ પોતાના જીવનમાં પરો કરવો જોઈએ. અને પોતાથી જે અને તેટલી સાધર્મી બંધુ સેવા કરવી જોઈએ. આ પ્રમાણે કહીને આનંદા બોલી કે, ખે આપણી ઉપદેશ વાર્તા બંધ કરવાનો સમય થઈ ગયો છે. આવતી કાલે પાછી બોધ લેવા યોગ્ય બીજી ઉપદેશ વાર્તા કરીશું. બોલો “આદીશ્વર લગવાનની જય.”

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, પછી આનંદાએ તાની ઉપદેશ વાર્તા બંધ કરી એટલે પ્રેમ, પૂતળી, અંચળ, પ્રેમદા, અને પોતી વગેરે ચોતપોતાને સ્થાને ચાલતાં થયાં. આ વખતે બધી શ્રાવિકાઓએ આનંદાને પ્રેમથી પ્રણામ કર્યો તેની પ્રશંસા કરતાં કરતાં તે બધાં પોતપોતાને ઘેર ચાલતાં હે શ્રાવિકાઓ, આજે આપણે પણ ઉપદેશ વાર્તા બંધ કરવખત થઈ ગયો છે, તેથી હવે આપણી ધર્મવાર્તા સમાપ્ત કરી તે વખતે “આદીશ્વર લગવાનની જય” એવા ધ્વનિથી શ્રાવિકા શાળા ગાજી ઉઠી.

દિવસ ૧૫ મો.

નિત્યના નિયમ પ્રમાણે ધર્મદાસગ્રેહ અને મંગા આવિકાશા-
ખામાં આવે છે. બીજી આવિકાઓ ઉમંગથી આવીને પોતપોતાની
જગ્યાએ બેસે છે.

ધર્મદાસ પોતાના આસન ઉપર બેઠા તે વખતે આવિકાઓએ
આદીશ્વર ભગવાનની જય બોલાવી આવિકાશાખા ગમતી મુકી.
પ્રથમ ધર્મદાસ ગ્રેહ નીચે પ્રમાણે મંગળાચરણ કરે છે.

ગીતિ.

જયજય પ્રભુ અરિદંતા, જય શુભવંતા જિનેશ પરમેશા;
નાથ નિરંજન નિર્મળ, પ્રગટ પ્રભાવા અમોઘ ઉપદેશા. ૧
વીરજિનેશ્વર જગમાં, ધર્મવીર ધર્મના સુઉપકારી;
જય પામે જગદીશ્વર, અધમ ઉધારક સુરેશ શિવકારી. ૨
સુરવર જિન આસનના, કૃપા કરી સંઘકષ્ટ સૌ કાપો;
સર્વ આવિકા જનને, એટ સર્વથી મુગોધને આપો. ૩

આ પ્રમાણે મંગળાચરણ થઈ રહ્યા પછી ધર્મદાસ ગ્રેહ
પોતાની ઉપદેશ વાર્તાનો આરંભ કર્યો. હે સદ્ગુણી આવિકાઓ,
નિત્યના નિયમ પ્રમાણે આનંદાચ્છ પોતાની મુત્રી લલિતાને ઉપ-
દેશ વાર્તા કરવાની તૈયારી કરવા માંડી. તે વખતે ચંચળ, પ્રેમ,
પુનઃપ્રી, પ્રેમદા, પોતી વિગેરે બધી આવિકાઓ ત્યાં હાજર થઈ.
બધી આવિકાઓ શાંત થઈ બેઠી, એટલે આનંદાચ્છે પોતાની
ઉપદેશવાર્તા શરૂ કરવા વિચાર કર્યો. આ વખતે લલિતાએ વિન-

૧ જેમનો ઉપદેશ નિષ્ફળ થતો નથી તેવા.

યથી કહું, બા, હજુ મારી જ્યા લાલી આવ્યાં નથી. જો આજા આપો તો હું તેમને પછવાડેથી બોલાવું.

આનંદા—લલિતા, ઘણી યુશીની સાથ, જ્યા લાલીને બોલાવી લાવ. આજે કાંઈ ખરેખરું કારણ બન્યું હશે. નહીં તો જ્યા કોઈ દિવસ રોકાય નહીં. તેમ વળી ઉપદેશવાર્તા સાંભળવામાં તેને ઘણો પ્રેમ ઉપજે છે.

આનંદાની આજ્ઞાથી લલિતા પોતાના ઘરની પછવાડે જ્યાને બોલાવા બય છે, ત્યાં જ્યા અને તેના પતિ સોમચંદ વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચિત થાય છે, તે લલિતા સાંભળે છે.

જ્યા—સ્વામીનાથ ! આજે શી રસોઈ કરવી છે ?

સોમચંદ—શ્રાવિકા, જે તમારી ઇચ્છામાં આવે તે રસોઈ કરો.

જ્યા—સ્વામી મારી ઇચ્છા શા કામની છે, આપની ઇચ્છા પ્રમાણે મારે ચાલવાનું છે.

સોમચંદ—પ્રિયા, એવો કાંઈ નિયમ નથી, કે સ્ત્રી હંમેશાં પુરૂષની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલે. કોઈ વાર પુરૂષે પણ સ્ત્રીની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલવાનું છે.

જ્યા—એ વાત ખરી છે, પણ સ્ત્રીના કરતાં પુરૂષની ઇચ્છા પ્રધાન ગણાય છે. સ્ત્રી સેવિકા છે અને પુરૂષ સેવ્ય એટલે સેવવા યોગ્ય છે. તેથી સ્ત્રીનાં કરતાં પુરૂષનું પ્રાધાન્ય વિશેષ છે. અને તે સર્વ રીતે ઘટે છે.

સોમચંદ—સદ્ગુણી શ્રાવિકા, એ વાત ઠીક પણ આજે મારે માથે એક પંચાત આવી પડી છે.

જ્યા—સ્વામીનાથ એવી શી પંચાત આવી પડી છે ? તે કહેવા યોગ્ય હોય તો કહો.

સોમચંદ્ર—પ્રિયા, આ પણા ગામમાં પદ્મશ્રી નામે એક માધ્વીજી આવ્યાં છે, તેઓના ઉપાશ્રયમાં ઘણી વિધવા અને સધવા શ્રાવિકાઓ એકઠી થાય છે. તે વાત તમે સાંભળી હશે ?

જયા—હા, એ વાત મેં સાંભળી છે, એટલુંજ નહીં પણ એક બે વખત હું તેમને ઉપાશ્રયે પણ ગયેલી છું.

સોમચંદ્ર—તે સાધ્વીજી કેવાં છે ?

જયા—તેઓ ખરેખરાં સાધ્વીજી નથી. સાધ્વીજીએ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ ? અને સાધ્વીનો શો ધર્મ છે ? એ વાત પણ તેઓ જાણતાં નથી, એમ ગામમાં કહેવાય છે.

સોમચંદ્ર—એ વાત તમે ક્યાંથી સાંભળી ?

જયા—મેં તેમની કેટલીએક વાત ગામમાંથી સાંભળી છે. તે શિશુ અમારાં ધર્મમાતા આનંદા કાકીજીએ પણ તેમને માટે કેટલું એક કહેલું છે.

સોમચંદ્ર—ત્યારે તમે આજકાલ તેમને ઉપાશ્રયે ગયાં હતાં કે નહીં ?

જયા—ના, જ્યારથી ધર્મમાતા આનંદા કાકીજીએ અમને કહ્યું છે, ત્યારથી કોઈ વાર હું તેમને ઉપાશ્રયે ગઈ નથી.

સોમચંદ્ર—વખતે ગયાં હશે, સંભારી જુવો.

જયા—ના સ્વામી, હું ખરેખર કહું છું. આપની આગળ કદિ પણ અસત્ય જોડું નહીં. પોતાના પતિની આગળ જુડું જોડવું, એ મોટામાં મોટું પાપ છે. તેમ વળી જો હું ત્યાં જવાની હોઉં તો આપની સ્ત્રી વિના કેમ જાઉં ? પતિની સ્ત્રી લીધા શિવાય કોઈ કોઈ પણ ઠેકાણે જવું ન જોઈએ. એ વાત મેં માતા દુહામાં ૬૬ કરી છે.

યથી કહ્યું, બા, હજી મારી જ્યા લાલી આવ્યાં નથી. જો આજા
આપો તો હું તેમને પછવાડેથી બોલાવું.

આનંદા—લલિતા, ઘણી ખુશીની સાથ, જ્યા લાલીને બો
લાવી લાવ. આજે કાંઈ ખરેખરે કારણ બન્યું હશે. નહીં તો જ
કોઈ દિવસ રોકાય નહીં. તેમ વળી ઉપદેશવાર્તા સાંભળવામાં
ઘણા પ્રેમ ઉપજે છે.

આનંદાની આજ્ઞાથી લલિતા પોતાના ઘરની પછવાડે
બોલાવા જાય છે, ત્યાં જ્યા અને તેના પતિ સોમચંદ વચ્ચે
પ્રત્યક્ષે વાતચિત થાય છે, તે લલિતા સાંભળે છે.

જ્યા—સ્વામીનાથ ! આજે શી રસોઈ કરવી છે ?

સોમચંદ—શ્રાવિકા, જે તમારી ઇચ્છામાં આજે રહેશે !

વ્યાપારી છે. તે પણ ધર્મશુદ્ધિવાળો અને આસ્તિક છે. જેવો પોતે આસ્તિક અને ધર્મી છે, તેવી નેની શ્રી નથી. તેથી તેના ધર્મમાં ક્ષેત્રએ તેવો શ્રાવકનો આચાર પાળતો નથી. કારણકે, ધરનો સદાચાર પાળવામાં પુરૂષોના કરતાં સ્ત્રીઓની વધારે આવશ્યકતા છે. પુરૂષો ગમે તેવા આસ્તિક અને ધર્મી હોય. પણ જો તેમની સ્ત્રીઓ આસ્તિક તથા ધર્મી ન હોય તો તેમના ધર્મમાં સદાચાર સચવાતો નથી. ધરનો આચાર પાળવો એ સ્ત્રીઓનું જ કામ છે. સાકરચંદની સ્ત્રીનું નામ ગોમતી છે. ગોમતીના પીયરમાં શ્રાવક ધર્મની શ્રદ્ધા ઓછી હોવાથી ગોમતીએ ખરેખરી ધર્મની કેળવણી લીધી ન હતી. તેથી તે ધર્મ કાર્યમાં અને સદાચાર પાળવામાં બેહદાર રહેતી હતી.

સાકરચંદ અને ગોમતી—એ બન્ને સ્ત્રી પુરૂષનો શ્રાવકચંદ્ર એક પછી ચાલતો હતો. પુરૂષ આસ્તિક અને સ્ત્રી નાસ્તિક એ બેઠોનો સંસાર એક પડાલીઓ ગણાય છે. તેવા સંસારની ગાડી અથડાતી અથડાતી ચાલે છે અને વળતે તે અટકી પણ પડે છે. સાકરચંદે કંઈમૂળ લીલોનરી અને ખીજા. અભક્ષ્યનો ત્યાગ કર્યો હતો. ત્યારે ગોમતી કોઈ કોઈ વાર તેનું ભક્ષણ કરતી હતી. સાકરચંદે રાત્રિ ભોજનનો નિયમ લઈ બરાબર ચાલતો હતો. ત્યારે ગોમતી તે નિયમ અવિચલપણે રાખતી ન હતી. કોઈ કોઈ વાર જીવડાની લોહુપતાથી તે છાની રીતે ધર્મમાં બેઠી રાત્રિ ભોજન કરતી હતી. જૈન ધર્મના પ્રખ્યાત પર્વમાં ગોમતી માન પચ્ચખાણું કરતી પણ તે લાજથી અને લોકોને બતાવાને કરતી હતી. તેણીના હૃદયની આસ્તા તે ઉપર દૃઢ ન હતી. કોઈ કોઈ વાર તો તે તળીયતનું બાનુ બતાવી પર્વના દિવસોમાં પણ બે વળત જમતી અને ખીજાને છેવડાને પોટો ડાળ ધાલી તે વિષે અપશોષ દર્શાવતી હતી.

આ સાકરચંદ અને ગોમતીને એક દીકરો અને બે પુત્રીઓ

હતી. તે દીકરી જીવાન થયો ત્યારે તેને કોય રોગ લાગુ પડતાં તે બરજીવાનીમાંજ મૃત્યુ પામી ગયો હતો. તેના મરણથી સાકરચંદ્ર અને જોમતી બન્ને શોકમય અવસ્થામાં આવી ગયાં હતાં. તે પુત્રની સાથે બાવચંદ્રની દીકરી જીવીના વિવાદ કરવામાં આવ્યો હતો. તેનું મરણ થવાથી જીવી જાળવિધવા થઈ હતી. જીવીએ પોતાના પિતાને ઘેર ધર્મની સારી કેળવણી લીધેલી, તેથી તે જૈન ધર્મની સારી આસ્થિક હતી. તે ધર્મની કેળવણી તેના વૈધવ્યરૂપ દુઃખના દરિયાને કિતરવામાં નાવિકારૂપ થઈ હતી. માતા તરફથી મળેલી કેળવણીથી જીવીના હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થઈ રહ્યો હતો, પણ અજ્ઞાની સાસુના સહવાસમાં રહેવાથી તે પ્રકાશ ઘોરો ઘોરો ઝાંખો દેખાતો હતો.

“ જેવી સંગત તેવી અસર ” એ ખરેખરી વાત છે. દરેક સ્ત્રી વા પુરૂષ સંગતથી સારા નરસા ગુણો ધારણ કરે છે. સોગતનો પ્રભાવ કદિ પણ દેખાયા વગર રહેતો નથી. તેમાં ખાસ કરીને ઉછરતી વયનાં બાળકો અને બાળિકાઓ ઉપર તેની ઘણી જલદી અસર થાય છે. જીવીને તેમજ બન્યું હતું. જીવીના હૃદય ઉપર જે અસર તેની માતા તરફની હતી, તે અસર તેની સાસુના સહવાસમાં ઉડી ગઈ હતી. જીવી પરણ્યા પછી પોતાને સાસરે વધારે રહેતી હતી. તેમાં જ્યારે તે વિધવા થઈ ત્યારે તેના માળાપેલાંજો વિચાર કરીને જીવીને સાસરેજ રાખી હતી. કારણકે, તરૂણવિધવાને ઘેર રાખવી, તે ઘણું જોગમ ભરેલું છે, જીવાન વિધવા છોકરી પીયરમાં રહેવાથી તેને બગડવાનો વધારે સંભવ છે, કારણકે, પીયરમાં મા-આપને હાથે લાડમાં ઉછરેલી છોકરીની ઉપર જેવું જોઈએ તેવું દુષાણુ થઈ શકતું નથી. વિધવાપણાના દુઃખમાં દુષાણેલી દીકરીને ચારંવાર ટોકી ટોકીને નિયમમાં રાખવી, એ દયાળુ માળાપથી બની શકતું નથી. વળી કદિ તેઓ તેમ કરવા ધારે તો લાડમાં ઉછરેલી

ગોકરી પોતાના માળાપને ગણતી નથી. અને તેથી તે યજ્ઞ ભાગે સ્વતંત્ર રીતે વર્તે છે. જ્યારે શ્રી સ્વતંત્ર ધર્મ એટલે તેણીનામાં જ-
જરી જગાડ થવાનો સંભવ છે. આયો વિચાર કરી છૂંતીના સુસ
માળાપે છૂંતીને પોતાને ઘેર રાખવા આમદ કર્યો ન હતો. વિધવા અ-
વસ્થા માળાપને માટે તેણીને તેને સાસરીઆમાં રાખવામાં આવી
હતી; સરખુંકે, સાસરીઆમાં શ્રીને સ્વતંત્રતા મળી શકતી નથી.
વળી સાસુના દબાણમાં રહેવું પડે છે, એટલે તે ભયને લઈને તેમજ
ચેડી લાજને લઈને એકદમ ઉંચું માથું કરી શકતી નથી. તેમ કર-
તાં જો તે વડુ સ્વતંત્ર થવા જાય છે તો તેની સાસુ અથવા નણંદ
તેને તરત દબાવી દે છે. તેમાં પણ સધવા કરતાં વિધવાની ઉપર
સાસુનો અંકુશ વધારે રહી શકે છે. સધવા વડુ વળતે પોતાના
પતિના પ્રભાવથી સાસુની અવગણના કરી સ્વતંત્ર બનવા જાય છે;
અને જો તેનો પતિ બહેલો, કમાઈ શકે તેવો અથવા મોઢે ચડાવેલો
હોય તો તે વડુ સારી રીતે સ્વતંત્ર ધર્મ શકે છે. —“ ધણીની મા-
નેલી દહો તે કદે.” આ કહેવત પ્રમાણે તેવી શ્રી સાસરીઆને ગણ-
તી નથી એટલું જ નહીં પણ વળતે સાસરીઆનું અપમાન કરી પોતે
જ્યાં ધરની સ્થામિની બની જાય છે.

હું પ્રિયા, જો પ્રમાણે છૂંતી તેના સાસરીઆમાં રહેતી હ-
તી. સાસુના સહવાસથી તેણીના આચાર વિચારમાં ફેર પડી
ગયો હતો, તોપણ માતા તરફથી લાગેલા ધર્મના જગ્યા સં-
સ્કારો તેણીએ તદ્દન ગુમાવ્યા ન હતા. તે કોઈ કોઈવાર મત પચ્ચ-
આણ કરી આત્મસાધન કરતી પણ તેના હૃદયનો શુદ્ધ ભાવ જો-
ઈએ તેવો નિર્મળ થતો ન હતો. કેટલાક મત નિયમ વગેરે માત્ર
કીર્તિની ખાતર અથવા ગાડરીયા પ્રવાહથી તે આવરતી હતી. તેની
સાસુ ગોમતો તેની ઉપર સારો દાબ રાખતી તોપણ કોઈ કોઈવાર
તેની સાથે હાસ્ય વિનોદમાં ભાગ લેતી એટલે જોઈએ તેવો ગોમતીનો
દાબ છૂંતીની ઉપર પડતો ન હતો. ધણીવાર તે પોતાની ઇચ્છા પ્ર-
Sh. Bli.—૧૦

માણે ચાલતી અને સાસુને સમજાવી પોતાની ધારણા સફળ કરતી હતી.

સાધ્વી પક્ષશ્રીને ઉપાશ્રયે જીવી તેણીની સાસુ ગોમતીની સાથે જતી હતી. ગોમતીના ભાવ અંદર અને બાહર જુદા જુદા હતા, તેથી તેને પક્ષશ્રીની પાસે જવું આવવું વધારે પસંદ પડતું હતું. પક્ષશ્રીના સહવાસમાં તેવીજ શ્રાવિકાઓનો મોટો ભાગ રહેતો હતો. તેવી શ્રાવિકાઓનાં મન આકર્ષવાને પક્ષશ્રી વધારે અર્થ ધતાં હતાં; કારણકે, ખીજના દોષ જોવામાં આવે તો પણ પક્ષશ્રી તે મનમાં સમજતાં અને તેને સુધારવાની જરા પણ ઈચ્છા રાખતાં ન હતાં. તે સાધ્વી ગૃહસ્થની શ્રાવિકાઓને અનુકૂળ રહેતાં અને તેમની મરજી સાચવી પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેતાં હતાં. આથી કરીને પક્ષશ્રીના ઉપાશ્રયમાં શુદ્ધ સમક્તિ વગરની, કીર્તિ દાન, કીર્તિધર્મ, અને કીર્તિસદાચાર સેવનારી શ્રાવિકાઓજ હમેશાં આવતી જતી હતી. જીવી વિધવા હોવાથી પક્ષશ્રીની પાસે વધારે રહી શકતી હતી. એક સારા ગૃહસ્થની છોકરી અને સારા ગૃહસ્થના દીકરાની વડૂ પોતાની ચેલી થાય તો એક સારો લાભ મળ્યો કહેવાય, એવી આશાથી પક્ષશ્રી સાધ્વી જીવીની ઉપર વધારે મમતા રાખતાં હતાં અને જીવીની વધારે પડતી ખુશામત પણ કરતાં હતાં. કેટલાએક દિવસ સુધી જીવી અને પક્ષશ્રીનો સંબંધ લાંબો ચાલ્યો પછી પક્ષશ્રી પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને જીવીને દીક્ષા લેવાનો ઉપદેશ આપ્યો. છેવટે મુગ્ધહૃદયની જીવીએ તે વાત કબૂલ કરેલી પણ તે વાત સર્વથી છાની રાખવામાં આવી હતી.

પ્રિયા, થોડા દિવસ પહેલાં જીવી પોતાનાં માળાપ તથા સાસુ સસરાની સ્ત લીધા વિના પક્ષશ્રીને ઉપાસરે સાધ્વીવેષ પહેરીને બેઠી ગઈ છે. આખા ગામમાં તે વાતની મોટી ચર્ચા ચાલે છે. જીવીએ સાધ્વીનો વેષ પહેર્યો છે, એ વાત જાણી તેના પિતા ભાવચંદ્ર

અને તેનો સામરો સાકરચંદ્ર ખને પદ્મશ્રી સાધ્વીને ઉપાધ્યયે ગયા હતાં. તેમણે સાધ્વીજીને પુછ્યું કે, તમે જીવોને તેણીના વડિલની જેમ જમર સાધ્વીનો વેપ કેમ પેહેરાવ્યો? પદ્મશ્રી ઘણું ચતુર અને કૌશલવાન સાધ્વી હતાં, તેમજ તેમને ચેત્તીઓ કરવાની ઘણી લાભતા હતી, તેથી સાધ્વીએ ઉંચે સ્તરે હિતર આપ્યો કે, તમારી જીવોને મેં કોઈ દીક્ષા આપી નથી, તેમ વેપ પણ પેહેરાવ્યો નથી. મેં પેલાની મેળે વેપ પેહેરીને મારા ઉપાધ્યયમાં ભેટી ગઈ છે, મારાથી કોઈ કોઈને ઉપાધ્યયમાંથી કાઢી મુકાય નહીં. અમારા સાધ્વીના ઉપાધ્યયમાં તો દરેક અવિકાનો હક છે. બાવચંદ્ર અને સાકરચંદ્ર ધર્મી અને આસ્તિક હોવાથી કોઈ વધારે બોલ્યા નહીં, પણ તેનાં બીજાં સંજોગોથી વધારે ઉરકેરાઈને આ પ્રમાણે બોલી હતાં— સાધ્વીજી, આ તમારો ધર્મ નથી. કોઈ પણ વિધવા અને નેકુશન છોકરીને તેણીનાં માળાચ કે સાનૂસસરાની રમત વગર તમે વેપ પેહેરાવો ઉપાધ્યયમાં મુકાવો, એ તમારું કામ નથી. તમારા જેવી સાધ્વીઓ જો આવાં કામ કરવા માંડ્યો તો પછી સંજોગી અકોઈ સંજોગ નહીં. પૂજ્ય સાધ્વીજી! તમને વિનંતિ કરીને કહીએ તો મેં કે, જીવોને અમને પાછી મોંપી દો અને તેનો વેપ હિતરી ર્યો.

તેમનાં આવાં વચન સાંજળી પદ્મશ્રી સાધ્વીને ગુસ્સો ચડ્યો. અને તેમણે બુદ્ધિવાદી બોલ્યાં— આવડો, તમે સંજોગને મેં ઉલ્લેખ કર્યો છે. તમે વધારે બોલવાની કાંઈ જરૂર નથી. આ ધર્મની જમ્યા છે. જે આવે તેને તેમાં ધર્મકાંડો કરવા નો હક છે. તમની જીવોને મેં કોઈ દીક્ષા આપી નથી તેમ વેપ પણ પેહેરાવ્યો. નથી તેથી મેં પેલાની મરજીથી સાધ્વીને. વેપ પેહેરી દીધો છે. એ તમારું જીવો તમારું હિત જાણે તે તેને પુરોથી લાગ્યું. પણ મેં તમને વિચાર કર્યો કે, સાધ્વીને. વેપ હિતરી રહ્યું. વેપ પેહેરાવો. તેમાં કેટલું પણ છે. પદ્મશ્રીના કાળા વચન સાંજળી

મીં શ્રાવક ભાવચંદ્રે કહ્યું. સાધ્વીજી, તમે કહો છો, તે વાત ખરી છે. પણ જીવી દીક્ષા લેવાને અધિકારી છે કે, નહીં? એ તમારે વિચારવું જોઈએ. શ્રાવક અથવા શ્રાવિકા જો દીક્ષા લેવાને લાયક હોય તો તેને દીક્ષા આપવી એ તમારો ધર્મ છે. વળી જીવી વિધવા હોવાથી આ સંસારમાંથી છુટવાને લાયક છે, તોપણ ચારિત્ર પાળવાને જે ગુણો અને જે શક્તિ જોઈએ, તે જીવીમાં છે કે નહીં, તે જોવાનું છે. જીવી હજી જીવાન છે, તેમજ તેનામાં ચારિત્રને છાજે તેવા ગુણો આવવાની ઘણી વાર છે. સાધ્વીજી, આપ તે વિગે વિચાર કરો અને તે પછી તેને દીક્ષા અપાવાનો આગ્રહ રાખો તો તે વાજબી છે.

ભાવચંદ્રનાં આવાં નમ્રવચનો સાંભળી પદ્મશ્રી જરા શાંત થઈ જોડ્યાં—શ્રાવકજી, તમારું કહેવું યોગ્ય લાગે છે, તોપણ તે વિચાર વગરનું છે. તમારી જીવી સર્વરીતે દીક્ષા લેવાને લાયક છે. સાધ્વીમાં જે ગુણો જોઈએ, તે બધા ગુણો તેણીનામાં મારા સહવાસથી આવવી ગયા છે. મને તેનો ઘણો અનુભવ થયેલો છે. તેમ છતાં કદી જો કાંઈ ખામી હશે તો તે અમારા સંગમાં રહીને સુધરી જશે. શેઠજી, જ્યારે મેં દીક્ષા લીધી ત્યારે હું કાંઈપણ જાણતી ન હતી. અત્યારે મારામાં બધા ગુણો એની મેળે આવી ગયા છે. ચારિત્રધર્મમાં જે જે મુખ્ય બાબતો જોઈએ, તે બધી બાબત મેં સારી રીતે મેલવી લીધી છે.

આનંદા કહે છે.—જડેનો, આ પ્રમાણે જ્યારે સાધ્વી પદ્મશ્રી પોતાનાં વખાણ પોતાની મેળે કરતાં હતાં, તે વખતે ગટોડ કરીને એક મસ્કરો અને સાચેસાચું કહેનારો શ્રાવક ત્યાં બેઠો હતો તે વચમાં બોલી ઉઠ્યો.

ગટોડ—સાધ્વીજી, કાંઈ વધારે કહેવાય તો માફ કરજો. આ પ કહો છો કે, મારામાં બધા ગુણો એની મેળે આવી ગયાં છે, અ

ને આરિત્ર ધર્મમાં જે જે મુખ્ય બાબતો જોઈએ, તે બધી ગામતો
 'મે' ગેજવી લીધી છે, એ વાત નોંધવાનું છે. તમારા આરિત્રથી
 રૂપનગરની જેનપ્રજા બધી ચક્તિ ધણ ગંધ છે. આખા ગામમાં
 ગેરીએ ગેરીએ તમારા આરિત્રનાં વખાણ ધાય છે. તમે આવીને
 સંઘની ધાવિકાઓમાં વધારે સુધારો કર્યો છે. જે ધાવિકાઓ ખીચારી
 ગરીબ મુંગી ગેરી રહે તેવી હતી, તે તમારા ઉપદેશથી એવી પોતા-
 એલી અને પાવરથી ધણ ગંધ છે, તેઓ ગેરી વડવાટો કરી શકે છે.
 નમારો જોધ પામેલી નાનીનાની વહુઓ પોતાની માસુઓને હરાવી
 દે છે, નળુદોને દૂર નસાવી મુકે છે, અને જેઠાણીને હુંકારી નાખે છે.
 સાધવીજી, તમારાં જેટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં થોડાં છે. તમારા પ-
 ત્રાયથી માસુઓ પણ પોતાની જીવાન વહુઓને હેડી બેઠારી દે છે
 અને તેમનાં લાડ દિનારી દે છે. સાધવીજી, તમારા ઉપદેશનું પરાક્રમ
 કોઈ એકદુનું જાણે આ ઉપર આશ્ચર્ય નથી, પણ રૂપનગરના સંકટો શા-
 વકોની ઉપર પણ આશ્ચર્ય છે. તમારા ઉપદેશ સાંભળી બળવાન થ-
 ચેલી જાતણોએ પોતાના મુંઝેલાવાળા મદોને પણ નમાવી દીધા છે
 ઘણાંઓના ઘરમાં ગોટા કજીયા અને દંકાસ ઉભા થયેલ છે. ઘણું
 ટાઢા અને ચનુર પુરૂપોનાં ઘર લાંગ્યાં છે. સાધવીજી, આપના ચર-
 લુ આ નગરમાં ધણાં ત્યારથી આજ સુધીમાં આપના ઉપદેશના
 પત્રાપથી રૂપનગરના ધ્રુવકોના સંસારનું સ્વરૂપ બદલાઈ ગયું છે. જે
 એને આપના ઉપદેશનો લભ મળ્યો. નાની તેવી ધાવિકાઓને
 સંસાર કેવો સુખી છે, તેનું વર્ણન મારામાં કરી શકાય તેમ નથી
 સુઝી જી, આપના આરિત્રને માટે અમને બધાને ઘણી ખાતરી થઈ
 ગઈ છે. જે આપ પોતાને મુખે કહો છો, તેવાજ આપના શુભો છે
 એ વાત ખરેખરી છે. અમારી જીવીબાનાં પણ ગોટાં લાગ્ય કે ન
 આપને હાથે આરિત્ર લઈ આપની ચેલી થયો. પૂરેપૂરા ભાગ્ય વિ-
 આપનો યોગ મળેજ નહીં. જીવીએ જે આપ જેવાં સાધવીને પ-
 ત્રીથી શોધી કાઢ્યાં છે, તે તેણીએ ખરેખરી બાહ્યાદરી બતાવી છે. જે

ગાંધ અમારા માનવતા શેઠ લાવવાંદ્રને ઘેર રહેતી હોત તો આવો લાલ મળત નહીં. પણ આવો ઉત્તમ લાલ મેળવવાનું સાધન અમારા વડિલ ગાંધુ સાકરચંદ શેઠનું ઘર છે. તેમાં પણ ખાસ કરીને જીવીને તેની પૂજ્યસાસુ ગોમતીશેઠાણીના મોટા ઉપકાર માનવાનો છે. ગોમતી શેઠાણી એક ડાહી શ્રાવિકા છે, તેઓ ઘણા વખત થયાં તમારા ઉપાશ્રયની સેવા કરે છે, તેની સાથે તમારા પ્રસંગમાં આવેલી આ જીવીને મોટો લાલ મળી ગયો છે.

ગટોડ શ્રાવકનાં આવાં માર્મિક વચન સાંભળી કેટલાએક શ્રાવકોને હસવું આવવા માંડ્યું, પણ સાધ્વીજીને અપમાન લાગે એવા લયથી તેઓ છાની રીતે હસ્યા. સાધ્વી પદ્મશ્રી ગટોડના કેટલાંએક વચનો માર્મિક છે એવું સમજી પોતે ગુસ્સો લાવીને જોડ્યાં—અરે મૂર્ખ તું કોણ છે? આટલું ગંધું વધારે પડતું કેમ જોલે છે? શ્રાવકનો ટીકરો થઈ સાધ્વીજીની મજકરી કરે છે? જા, અમારા ઉપાશ્રયમાંથી જાહેર નીકળી જા. તારા જેવા અવિનયી શ્રાવક અમારા પવિત્ર ઉપાશ્રયમાં જોડતા નથી. જા, પીક્યા જાહેર જા, નહીં તો ધકકો મારીને કાઢવો પડશે.

સાધ્વી પદ્મશ્રીનાં આવાં ક્રોધનાં વચનો સાંભળીને પણ ગટોડના મનમાં કાંઈ પણ રોષ આવ્યો નહીં. તે હસતો હસતો જોડ્યો—ગુરૂજીજી, ક્ષમા કરો. મેં આપને કાંઈ પણ અઘડતું કહ્યું નથી. માત્ર તમારી પ્રશંસા જ કરી છે. ગુરૂજી સાહેબ, મને માફ કરો. હું એક ગરીબ શ્રાવક છું. હું રાંક અને રૂપનગરના આ શેઠી-આઓના પગની રજા છું. સાહેબ, જ્યારે તમે ગુરૂજીજી થઈને મને ઉપાસરાની જાહેર કાઠી મૂકશો તો પછી મારા જેવો ગરીબ શ્રાવક કોની શરણે જશે? સાધ્વીજી, હું કાંઈ આપની મજકરી કરતો નથી. તમારા પવિત્ર ઉપાશ્રયમાં મને જગ્યા મળી તેને માટે હું મારા આત્માને ધન્ય માનું છું. આ તમારા ઉપાશ્રયની ભૂમિ ઘણીજ પ

વિત છે. અમારા સંઘની ઘણી ધાવિકાઓએ આ ભૂમિમાંથી એવો
જોષ લીધો છે કે, જે જોષનો પ્રભાવ તેમના સહવાસી પતિઓ,
વડિલો, સખીઓ અને સગાવાહુલોજી જાણે છે. તમારા ઉપાધ્યયની
ભૂમિ એવી પવિત્ર છે. પણ કેટલીએક ધાવિકાઓ આ ભૂમિનો ત્યાગ
કરી પવિત્ર સાધ્વી જ્ઞાનથીના ઉપાધ્યયની ભૂમિમાં ગઈ છે, જાણ
છે અને જવાની છે, તેનું શું કારણ હશે? તે કાંઈ સમજાતું નથી.

પૂજ્ય ગુરૂણીજી, આપે મને પીટયો કહ્યો, તેને માટે હું મારા
આત્માને ભાગ્યશાળી સમજું છું. તમારા જેવા પવિત્ર સાધ્વી
જ્યારે મને પીટે તો પછી મારા પુરૂષની અને ભાગ્યની શી વાત
હવેલી! વળી તમે કહ્યું કે, “ તને ધકકો મારીને ઉપાધ્યયમાંથી
કાઢવો પડ્યો.” એ વચન પણ મારા હાલમાં ઉતર્યું છે. જૈન સા-
ધ્વીઓ કોઈ પણ પુરૂષનો સ્પર્શ કરતી નથી. પુરૂષને તો શું પણ
એક નાના છોકરાને પણ સ્પર્શ કરવો એ સાધ્વીને કડખતું નથી;
તો તમે પોતેજ મને ધકકો મારી ઉપાધ્યયની બાહર કાઢો તો પછી
મારાં કેવાં ભાગ્ય! સાધ્વીના હાથનો સ્પર્શ ધવાથી મને પુણ્ય
થશે કે પાપ થશે, એ વાત તો જ્ઞાની મહારાજ જાણે.

ગટોળનાં આવાં મસ્કરી ભરેલાં વચનો સાંભળી પદ્મશ્રી વધારે
કહેરાઈ ગયાં અને જોડ્યાં કે, આ દુરાચારી પુરૂષને મારા ઉપાધ્ય-
યમાંથી જરૂરી દૂર કરો. જો તેને હમજીને હમજી દૂર નહીં કરો
તો હું આપવાત કરીશ. અથવા આજથી આહાર પાણીનો ત્યાગ
કરીશ જો, તે એકલો મારા ઉપાધ્યયની બાહર જાય તેમ નહોત
તો તમે જ્યાં બાહર જાઓ. આ તમારી છુટી જો આવે તો તેને
હાઈ જાઓ. પણ એટલું યાદ રાખજો કે, નેણીએ જે સાધ્વીનો પ-
વિત વેષ પહેર્યો છે, તે કોઈનાથી કદાચી શકાયે નહીં. જ્યાંસુધી
મારા જોગીઆમાં પ્રાણ છે, ત્યાંસુધી કોનાથી છુટીનો વેષ ઉતાર-
વી શકાય તેમ નથી. જાઓ, જાઓ, અહીંથી ચાલ્યા જાઓ. મ-

ને સુખે ધર્મ ધ્યાન કરવા દો. મારા ધર્મ ધ્યાનમાં નાહક અંતરાય કરો નહીં.

સાધ્વીનાં આવાં ક્રોધ ભરેલાં વચનો સાંભળી હીર્ષવિચાર કરનારા ભાવચંદ્રે વિનયથી જણાવ્યું,—ગુરૂણીજી, આ ગદોડ શ્રાવકના વચન ઉપર રોષ કરશો નહીં. તે ખીચારો પામર અને ભોળો છે. આ ગામમાં કોઈપણ તેના વચન ઉપર ધોળો કરતું નથી. ગમે તેમ બોલે તોપણ તેને માફી આપવામાંજ આવે છે. લોકો તેને અડધો ગાંડો ગણે છે.

પૂજ્ય સાધ્વીજી, ક્ષમા કરો. હવે આપને એટલીજ વિનંતિ કરવાની છે કે, આ બાળા વિધવા છત્રીને સમજતી પાછી ઘેર મોકલો. છત્રી હજી બાળક છે. ચારિત્ર ધર્મ કેવો કડક છે? એ વાતનું તે ખીચારીને લાન નથી. સાધુધર્મને આરાધવો કાંઈ મેહલો નથી. જૈનકવિઓ પંચમહાવ્રતને ખર્જની ધારાની ઉપમા આપે છે. એ વ્રત ધારણ કરનાર સાધુ અને સાધ્વીને મોટા ભારે પરિપહો સહન કરવાના છે. તે પરિપહોનું વર્ણન આપ જાણતા હશે. જો એ મુગ્ધબાળા એકવાર ચારિત્રધર્મની આરાધનાનો પ્રકાર સાંભળે તો તે ચારિત્ર લેતાં ઘણા લાંબો વિચાર કર્યા વગર રહે નહીં. ગુરૂણીજી, મારી દીકરી બાળા અને વિધવા અવસ્થાથી દુઃખી છે, તેણીએ હજી ચારિત્રધર્મને પ્રભાવ અને તેની મુશ્કેલીઓ જાણી નથી. સાધ્વીજી, આપ કૃપા કરી તે પામરબાળાને ચારિત્ર ધર્મની મુશ્કેલીઓ સંભળાવો અને સમજાવો, તે પછી જો તેણીના સારા ભાવ હોય તો તેને ખુશીથી દીક્ષા આપજો. તેણીને પંચ મહાવ્રત લેવામાં અમે આગ નહીં આવીએ. વ્રતગ્રહણ કરનારને અંતરાય કરેલા, એ શ્રાવકનો ધર્મ નથી.

ભાવચંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળી સાધ્વી પદ્મશ્રી શાંતિથી બોલ્યા—ગ્રેહજી, તમે કહો છો, પણ તે માંહે કેટલી એક વાતો

તમારાં સમજવા દેર થઈ છે. તમે ચારિત્રને માટે જે ક્ષય કર્યો તેવાં વચનો બોલો છો, તેનું કાંઈ છે નહીં. તમે જે વાત કરી તે કેવળ શાસ્ત્રને કંદેલીને કંદેલી છે, પણ તે પ્રમાણે લોક કોઈ માનવું નથી. હું મારા પાતાના અનુભવ ઉપરથી કહું છું કે, અમારની પદપદથી દુઃખી થતી અવિદ્યા જો મન અદ્ભુત દે તે. તે અમારના કરતાં ધણીજ મુખી થાય છે. સાધુ સાધ્વીને જે મુખ, ને મનદા છે, તેની કોઈને નથી. સાધુઓની આગળ આવકો અદા હાજર રહે છે અને સાધ્વીઓની આગળ અવિદ્યાઓ અદા હાજર રહે છે. મોટા શ્રીમંતના ઘરની સ્ત્રીઓ આવી અમારા પગ દાખે છે, અમારું જે જોઈએ તે લોવી આપે છે અને દારીઓની જેમ અમારા વચનને આધીન રહે છે. વળી ગૃહસ્થ આવકના ઘરમાં અમે પોહોરવા જઈએ ત્યારે અમને મન ગમતા, કંઈ જાતના આહાર પાણી મળે છે. તેમજ પેહોરવા ઓઢવામાં ઉંચામાં ઉંચાં કપડા મળે છે અને જે ચીજ જોઈતી હોય તે કહેતાંમાંજ હાજર થાય છે. શેઠ, તમે ચારિત્રનું જે ભયંકર વર્ણન કરો છો, તે પુસ્તકોમાં લખેલાં પાનાં ઉપરજ છે. તે પ્રમાણે જાંધી રીતે વર્તવાનું નથી. તેથી જો તમારી વિધવા છત્રીને મુખી કરવી હોય અને છત્રી લેખે કરવી હોય તો તેને દીક્ષા લેવાની રત્ન આપો. તમારા શ્રીમંત ઘરના કરતાં છત્રી અમારા જોખના ઉપાશરમાં હજાર દરજ્જે મુખી થશે.

સાધ્વીજનાં આવાં વચન સાંભળી ભાવચંદ્ર અને સાંકરચંદ્ર બંને ચક્રિતજ થઈ ગયાં. તોપણ તેમના હૃદયમાં ચારિત્રધર્મને માટે જે ઉમદા વિચારો હતા તે જરા પણ શિથિલ થયા નહીં. પદ્મશ્રીના ચારિત્રને માટે તેમણે જે દૂષિતવાત સાંભળી હતી, તેની તેમને પૂરી ખાતરી થઈ ગઈ.

આ વખતે ઘેલો ગટોડ આવક કે જેને સાધ્વી પદ્મશ્રીએ અને શેઠ ભાવચંદ્રે દેટલાક વચનોથી ટપકાયો હતો, તે રપટપણે પાછો

નિર્ભય થઈને જોડ્યો—ગુરૂણીજી, મને માફ કરજો. આપે મને જોડવાને ના કહેલ છે, તોપણ હું મારા સ્વભાવને તાજે થઈતે પાછો જોડ્યા વગર રહી શકીશ નહીં. પૂજ્ય આર્ય, તમે ચારિત્ર ધર્મનાં જે વખાણ કર્યા છે, તે સાંભળી મને તો જૂદોજ વિચાર થઈ આવ્યો છે. આ રૂપનગરમાં ઘણી વિધવા અને સંધવા શ્રાવિકાઓ દુઃખી થાય છે, કેટલીએક બીચારી પારકાં કામકાજ કરીને અને ઘરમાં બીજી જાતની મજૂરી કરીને તથા રેંટીઆ કાતીને પોતાનું પેટ માંડમાંડ ભરે છે, તે બધી શ્રાવિકાઓને દીક્ષા આપવી જોઈએ કે જેથી તેઓ બધી સુખી થાય, વળી તેમ થવાથી તમારા જેવી સાધ્વીને સંજ્યા બાંધ ચેત્રીઓ થાય. એટલુંજ નહીં પણ પછી તમારા જેવી સાધ્વીઓનાં ટોળેટોળાં થવાથી શ્રાવિકાઓને ઘણો જોધ મળે અને તેથી શ્રાવકોનો સંસાર સર્વ રીતે સુધરી જાય. ગુરૂણીજી સાહેબ, તમારા સુખથી ચારિત્રની મોજમજાડ સાંભળી મને તો ખાત્રી થઈ ગઈ છે કે, સાધુ અને સાધ્વી થવામાં ઘણાજ લાભ છે. ગૃહસ્થ શ્રાવકોના ઘરમાંથી મિઠામિઠા આહારપાણી વોરવાના મળે અને પારકા ઘર ઉપર તાગડધીના કરી નિશ્ચિતપણે બધી જીંદગી સુખમાં જાય. તોપણ મને એક શંકા રહે છે કે, બીજું તો બધું સુખ મળે પણ જે અમુક વખતે લોચ કરાવવો પડે છે તેની ખીડા ભારે છે, તેનું શું થાય? ગુરૂણીજી સાહેબ, જો તેનો પણ કાંઈ રસ્તો હોય તો પછી ચારિત્ર લેવામાં વાંધોજ નહીં.

ગટોડનાં આવાં મધકરી ભરેલાં વચન સાંભળી સાધ્વો પદ્મશ્રીએ રોષ કરી કહ્યું,—અરે મૂળોં, તું કેવો નિર્ભય છે? તને એક બેવાર કહ્યું તોપણ હજી તું સમજતો નથી. તું બેઠો થા, અને મારા ઉપાસરની બાહર નીકળ.

સાધ્વીજીને રોષ થયેલાં જાણી સાકરચંદ શેઠ સાકરના જેવો મધુર વાણીથી જોડ્યો—પૂજ્ય સાધ્વીજી, ક્ષમા કરો. ગટોડ શ્રાવ

જોઈએ તો કપર દોષ કરવો નહીં. અમારા ગામમાં મરે. આ વિ-
ષયે મુદ્દતરનું નથી. તેનાં વચન નામમાં અમે અનુષ્ઠિત
છીએ. તમારા લેવાં મદ્યમની જે અથવા આપણે મદ્યમના
સન કપર દોષ કરે તો પછી બીજાની શી વાત કરવી? મોટામાં
જોઈએ થવું જોઈએ.

આરવ્યંદનાં અવાં વચન સાંભળી સાધ્વી પણથી શાંત થઈ
જાય—શેડીઆ, જે આ મૂર્ખ માણસે કહ્યું કે, સાધુ સાધ્વીને
દેવ અથવા જોઈએ. અને લોચ કરવામાં પછી પીડા ખમવી પડે
જે મૂર્ખોનું કહેવું તરૂન અજાનથી બરપૂર છે. કારણકે, આમમાં
કહ્યું છે કે “જોએવા મુંદેવા કરેવા.” એટલે સાધુ સાધ્વીએ,
દેવ અથવા તે નખતે તો મુંદવાય અથવા કરવાવાય. તેથી તમારી
કીર્તિને જો પચુ દુઃખ પડવાનું નથી. હું પણ હમેશાં કરવાનું છું;
કરણ કે મારી તળીયત લોચ કરવાથી બગરી જાય છે.

પ્રશ્નનીનાં આ વચન સાંભળતાં જ નિલંબ મટોડ વચમાં જો-
યી કહે—પરજીઈ, ખરું કહે છે. કેશ જે અથવાથી તળીયત
બગરી જાય છે. જ્યારે શાસ્ત્રમાં કેશને મુંદવાનું અને કાતરવાનું કહે-
તું છે, ત્યારે બધા સાધુ સાધ્વી કેશ જે અથવી નાહક શામાટે દુઃખી
થાય છે. સાધ્વીઈ, ચારિત્રની બધી જાતની મજાદ તમારી પામેજ
છે. જે સાધ્વીપણનો બધો દહાવ લેવો હોય તો દરેક શ્રાવિકાએ
તમારી લેલી થવું જોઈએ. સાધ્વીઈ, એક વાતનો મને સદેહ રહે
છે, તે હું આપને પુછું છું, તે આપ ધ્યાન દઈને સાંભળશો. જે
મેં નિદાન આવકની પામેથી સાંભળ્યું છે કે, જે આવક સાધુનો
તને શ્રાવિકા સાધ્વીનો લોચ કરે તો તેને જે ઉપવાસનું કળ મળે
છે. તો જે સાધુ અથવા સાધ્વીના કેશ મુંદે અથવા કાતરે તેને શું
મળે? તે આપ કૃપા કરી કહો એટલે મારો સદેહ દૂર થઈ જાય.
મટોડ આવકનાં અવાં ઉપદાસ્ય બદલાં વચન સાંભળી સાધ્વી-

છ પક્ષશ્રી મોટા સ્વરે બોલી ઉઠ્યાં—અરે પીટયા નિર્લજ શ્રાવક, તને કેટલીવાર કહેવું. તું મારા ઉપાશ્રયની બાહર જા. તને હું ભુંડા સોગન અપીશ. પછી તેણીએ શેડીઆઓને કહ્યું, શ્રાવકજી, તમે પણ ઉડી બાહર જાઓ. જ્યાંસુધી તમે રહેશો ત્યાંસુધી આ લુચ્ચો જશે નહીં. તમારે જે મારી સાથે વાતચીત કરવી હોય તો કોઈ બીજી વાર આવજો.

સાધ્વી પક્ષશ્રીને ઉશ્કેરાઈ ગયેલાં જોઈ શેડભાવચંદ્ર તથા સાકરચંદ્ર અને બીજાં તેમનાં સગાંવડાલાંઓ ત્યાંથી ઉડીને ચાલતાં થયાં. તેઓએ બાહર આવીને વિચાર કર્યો કે, હાલતો આપણે ચાલ્યા જવું વધારે સાફ છે. ફરીવાર પાછા આવીશું.

સોમચંદ્ર કહે છે—હે સુંદરી, તે પછી તે બધા પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યાં ગયાં. પછી શેડભાવચંદ્ર અને સાકરચંદ્ર બંનેએ મળી વિચાર કર્યો કે, ગમેતેમ કરીને જીવીને પક્ષશ્રી સાધ્વીની પાસેથી છોડાવવી યોગ્ય છે. જીવી વિધવા છે, તેથી દીક્ષા લઈ આત્મ-સાધન કરે તે આપણને અનુકૂળ છે, પણ તેણી પક્ષશ્રીની ચેત્રી ન થાય તેમ થવું જોઈએ. કારણકે, પક્ષશ્રીમાં સાધ્વીપણાને જાણે તેવા શુભો બીલકુલ નથી. જે જીવી પક્ષશ્રીની ચેત્રી થશે તો તે પુણ્યને બદલે પાપ મેળવશે. તેના કરતાં તો તે શુદ્ધચપણે રહે તે સારી છે. જે તેણીને દીક્ષા લઈ ધર્મધ્યાન કરવું હોય તો તેને પરમ પવિત્ર જ્ઞાનશ્રી સાધ્વીની ચેત્રી કરવી યોગ્ય છે. પક્ષશ્રીની ચેત્રી થવાથી તેનામાં લાલને બદલે હાનિ થશે. વાતુડી, ચાવડ કરનારી બીજાની નિંદા કરનારી અને પાનકા ઘર ભાંગનારી ગામની બેરી-ઓના સહવાસમાં રહી જીવી પોતાનું જીવન બગાડશે.

આમે વિચાર કરી તે શેડીઆએ ગઈકાલે મને તેણીએ જણાવેલું મને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું. કે, લાઈ સોમચંદ્ર, તમારે જમાઈને કામ કરવું પડશે. તમે પક્ષપક્ષી અને ધર્મી શ્રી.

વક છે, તે સાથે તમારામાં બોધ આપવાની અને સમજાવવાની શક્તિ સારી છે. હે પ્રિયા! જ્યારે શેઠ ભાવચંદ્રે અને સાકરચંદ્રે આ પ્રમાણે ગને કહ્યું, એટલે મેં તેમને ઇતેભરીથી પુછ્યું, વડિલ, એવું આપને મારું શું કામ પડ્યું છે? આ સેવક આપનો તાબેદાર છે. મને તે સાધર્મી જામુઓની સેવા કરવાને હું ચાલુગી-વિત જાંધાએલો છું. તમારા જેવા ધાર્મિક અને સંઘના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ મને બોલાવી કાંઈ પણ કામ સોંપવાની કૃપા કરી તેને માટે હું મારા આત્માને ધન્યવાદ આપું છું. સાધર્મી જામુઓની સેવા કરવાને માટે એક વિદ્વાને મને શ્લોક કહેલો છે. જેનું હું હમેશાં ત્રિકાળ સ્મરણ કર્યા કરું છું.

ભાવચંદ્ર—શાઘ સોમચંદ્ર, એ શ્લોક કેવો છે? તે અમને સંભળાવો. હે પ્રિયા, પછી મેં તેમને તે શ્લોક સંભળાવ્યો હતો.

જયા—સ્વામીનાથ, ત્યારે આ તમારી દાસી આવિકાને એ શ્લોક સંભળાવો તો મોટો ઉપકાર થશે.

પછી સોમચંદ્ર નીચે પ્રમાણે તે શ્લોક બોલ્યો:—

“ શ્રેષ્ઠ સાધર્મિવાત્સલ્યં યઃ શ્રાદ્ધો નિત્યમાચરત્ ।

સ શ્રાદ્ધજન્મસાફલ્યં લક્ષતે ધર્મતત્પરઃ ” ॥ ૧ ॥

“ જે આવક હમેશાં શ્રેષ્ઠ એવા સાધર્મિવાત્સલ્યને આચરે છે, તે ધર્મપરાયણ આવક પોતાના શ્રાવકજન્મને સફળ કરે છે. ૧ ”

જયા—વાહ સ્વામી, આ ઘણો સારો શ્લોક છે. દરેક આવકે હમેશાં આ શ્લોક યાદ રાખી તે પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ.

સોમચંદ્ર—આ શ્લોક સાંભળી ભાવચંદ્ર અને સાકરચંદ્ર ઘણાજ ખુશી થયા અને તેમણે આ શ્લોક પોતાના સ્મરણ પુસ્તકમાં તેજ વખતે લખી લીધો.

જયા—હા, સ્વામી, તે પછી શું થયું?

સોમચંદ—પછી તે જન્મે શ્રીમંત શેડી આજોએ સાધવી પદ્મશ્રી અને જીવીની બધી હકીકત મારી આગળ કહી જતાવી. જે હકીકત મેં તમને હમણાજ કહી છે.

પછી તેઓએ મને કહ્યું કે, લાઝ સોમચંદ તમારે કોઈ પણ યુક્તિથી પદ્મશ્રીના પાસમાંથી જીવીને છોડાવવી. કદિતમારા મનમાં એમ થાય કે, સાધવીનો વેષ ઉતારાવી ગૃહસ્થનો વેષ પહેરાવવો, એ કામ આવડને કરવું ઘટતું નથી. અને તેમાં દોષ લાગે, પણ આ બાબત વિશે એવું મનમાં લાવશો નહીં. આ કામ કરવાથી તો તમને ઉલટું ઉપકારનું પુણ્ય થશે; કારણકે, પદ્મશ્રીમાં સાધવીના ગુણ અને આચાર બીલકુલ જોવામાં આવતા નથી. તેના કરતાં તો ગૃહસ્થ શ્રાવિકા ઘણે દરજ્જે શ્રેષ્ઠ હોય છે. જે સાધવી થઈને તેના ધર્મ પ્રમાણે વર્તે નહીં, તેવી સાધવીને સંઘે શિક્ષા કરવી જોઈએ. ચારિત્ર ધર્મ પ્રમાણે નહીં વર્તનાર સાધુ અને સાધવીને સમગ્ર સંઘ શિક્ષા કરી શકે એ વાત શાસ્ત્રમાં છે. તેમાં વળી સાધુના કરતાં સાધવીએ પોતાના ધર્મની વધારે દરકાર રાખવાની છે. કારણ કે તે સ્ત્રી જાતિ હોવાથી તેણીએ પોતાના આત્માની ઉપર વધારે અંકુશ રાખવો જોઈએ. વળી સાધવીની પાસે હમેશાં શ્રાવિકાઓ વધારે આવે છે. અને વિધવા, સધવા, બાલિકા, યુવતી અને વૃદ્ધાતમામ વર્ગ તેના ઉપદેશનો લાભ મેળવી શકે છે. અને શ્રાવકવર્ગની ધાર્મિક અને સાંસારિક ઉન્નતિ મુખ્યત્વે કરીને શ્રાવિકાઓના ઉપર આધાર રાખે છે. શ્રાવકોના સંસાર સુખી અને ઉત્તમ જનાવંશ અને શ્રાવકના સદાચારનું સારીરીતે પ્રવર્તન કરવું અને કરાવવું, એ બધી વાત શ્રાવિકાના શિક્ષણ ઉપર રહેલી છે. અને તે શ્રાવિકાઓને ધાર્મિક અને સંસારનીતિનું શિક્ષણ સાધવીઓની પાસેથી મળી શકે છે. તે સાધવી-

એ જો બરાબર યોગ્ય ન હોય તો આપણી ધ્રાવિકાઓમાં સારો સુધારો કહિ પણ થઈ શકતો નથી.

ભાઈ સોમચંદ, તેથી જીવીને સાધ્વીનો વેપ છોડાવી ગૃહસ્થનો વેપ પેહેરાવવામાં તમારે કાંઈપણ દોષ થવાની શંકા કરવી નહીં. કહિ તે જીવીના હૃદય ઉપર વૈરાગ્યલાવ પ્રગટ થયો હશે અથવા સંવેગનું ઉન્નવળ-તેજ તેનામાં પ્રકાશ્યું હશે, તો અમે તેને જ્ઞાનશ્રી જેવી ઉત્તમ સાધ્વીજીની પાસે દીક્ષા અપાવી તેમનીજ ચેલ્લી કરીશું. પ્રિયભાઈ સોમચંદ, તમને જ્ઞાનશ્રીનો અનુલવ થયો હશે. એ મહાનુભાવા સાધ્વીએ ખરેખરું ચારિત્રને દીપાવ્યું છે. જો જ્ઞાનશ્રી જેવી બધી સાધ્વીઓ હોય તો આપણા ધ્રાવિકાવર્ગમાં મોટો સુધારો થઈ જાય; તેમાં કાંઈપણ શંકા જેવું નથી. જેટલે દરજ્જે પદ્મશ્રી તરફથી આપણને અસંતોષ છે, તેટલેજ દરજ્જે જ્ઞાનશ્રી તરફથી આપણને સંતોષ છે. પદ્મશ્રીની સાથેજ જ્ઞાનશ્રી સાધ્વીનું રૂપનગરમાં આવવું થયું, તે પણ આપણા સારા લાભની નિશાની છે. જો જ્ઞાનશ્રી સાધ્વીજીની ગેરહાજરી હોત અને પદ્મશ્રીએકલાં પધાર્યાં હોત તો આપણે ઘણું ભારે સહન કરવું પડત. પદ્મશ્રી તરફથી અસંતોષ પામીને ઘણી ધ્રાવિકાઓએ ગુણવતી જ્ઞાનશ્રી ગુરૂણીજીનો ઉત્તમ આશ્રય લીધેલો છે. અને હજી સમગ્ર ધ્રાવિકાઓ પદ્મશ્રીનો ત્યાગ કરી જ્ઞાનશ્રી સાધ્વીના સુખકારી શરણમાં આવતી જાય છે.

ભાઈ સોમચંદ, તેથી ગમે તે યુક્તિ કરી તમે અમારી જીવીના જીવનનો ઉદ્ધાર કરો અને એ દુઃખી વિધવાને પદ્મશ્રીના સંસર્ગની મહાપીડામાંથી મુક્ત કરી તમારા સાધર્મિવાતસલ્યને સફળ કરો.

પ્રિયા, પછી મેં તેમને જણાવ્યું કે, એવી યુક્તિ થઈ શકવી મુશ્કેલ છે? તોપણ મારાથી જાનતી મહેનતે એ જાણ વિધવાનું જેમ ભડું થાય તેમ કરીશ અને પછી તમને ખબર આપીશ. પ્રિયા,

હવે મને ચિંતા થાય છે કે, હું શી રીતે જીવીને મશુ' અને તેને સારો ઉપદેશ આપી પદ્મશ્રીના પંડામાંથી છોડાવું? તેને માટે મારા મનમાં ચિંતા થયા કરે છે અને તેમાં જો તમારાથી અને તો મને મદદ આપશો.

જયા—સ્વામી! તમને મદદ આપવી, એ મારી ફરજ છે, પણ આ કામ કેવી રીતે પાર પડે એ જાણત હું વિચારીશ અને આપની ચિંતાનો જોજો એહો કરવા પ્રયત્ન કરીશ. પછી જયા થોડી વાર વિચાર કરી જોણી પ્રાણનાથ! મને એક વિચાર સુઝી આવ્યો છે. તે જો પાર પડે તો તમારી ચિંતા તદ્દન ઓછી થઈ જાય.

સોમચંદ —કહો, શો વિચાર સુઝી આવ્યો છે?

જયા— જો કોઈ રીતે જીવી અમારાં ધર્મ માતા આનંદાના પ્રસંગમાં આવે તો તે કામ જલ્દી સિદ્ધ થાય.

સોમચંદ—આનંદા કાકીના પ્રસંગમાં તે શી રીતે આવે?

જયા—હવે એજ વિચારવાનું છે. સ્વામી, આજે હું ધર્મ માતા આનંદાની પાસે ઉપદેશ વાર્તા સાંભળવા જઈશ, તે વખતે ત્યાં આવાત બધાને જણાવીશ. તેમાં જો કોઈ જીવીના સંબંધનું હશે તો તેની મારફત જીવીને સમજાવી તે આનંદા કાકીજીના પ્રસંગમાં આવે તેવી જોડવણ કરીશ.

સોમચંદ,—પ્રિયા, જો એવું કરે તો મારી ચિંતા દૂર થાય અને વિધવા જીવીને ઉદ્ધાર થઈ જાય. હવે હું નિત્ય કામમાંથી પર કરી બાહર જાઉં છું અને તે વિષેની તપાસ કરું છું, તમે પણ તે વાત ધ્યાનમાં રાખજો.

(સોમચંદ અને જયા બુદ્ધિપરી પાતપોતાને કામે લગાડે છે.)

પણી જમા ઉનાવળી ઉનાવળી આવી પહેલેને છે.

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, આવી રીતે જુમા અને મેઘમથંદની વાત્તાં સાંભળી આનંદાની પુત્રી લલિતા શબ્દવાર વિચારમાં પડી ગઈ હતી તેણીના મનમાં મનેક નહોતિનું દેહવા લાગ્યા. છતાંના વૃત્તાંત ઉપરથી તેણી મનેક પ્રકરનેા સ્થિત વિચારી પોતાના આત્માને શિશુલુ આપવા ત્રાગી. જ્યારે પોતાના પતિ મેઘમથંદને કહ્યું હતું કે, “એ કેણ રીતે છત્રી અમારા ધર્મમાતા આનંદાના પ્રયત્નમાં આવે તો તે કામ જલદી સિદ્ધ થાય.” આ વચનેા સાંભળી લલિતાને અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થયો હતો, તેણીના મનમાં પોતાની માતા આનંદાને માટે ખતુ માન ઉત્પન્ન થયું હતું. તેણીએ વિચાર્યું કે, “મારી માતા આનંદાના છવનને કેટલો પન્થવાદ છે કે, એક પન્થ મદ્દાવતપારી સાખીના કરતાં તેમનું વિશેષ માન છે. છતાંના ઉદ્ધારને માટે આખી પામેથી મારી માતાના આશ્રયમાં તેણીને લેવાને લોકો ઇચ્છા કરે છે. આનું નામજ છવન ગણાય. ત્યાં-સુધી શ્રાવિકાવરયામાં આવું છવન ન મેલવાંય ત્યાંસુધી છવનું નકામું છે. હું પણ આવા ઉત્તમ છવનને પ્રાપ્ત કરું તો કેવું સાકું. પ્રભુ મને પણ મારી માતાના જેવું છવન આપે.” આ પ્રમાણે ચિંતવતી અને તેવી ઉત્તમ ભાવના ભાવતી લલિતા ત્યાંથી પાછી ફરી ત્યાં આનંદા વગેરે બેઠા હતા, ત્યાં આવી હતી.

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, તે વખતે લલિતાએ જે ભાવના ભાવી હતી, તે સર્વ શ્રાવિકાઓને મનન કરવા જેવી છે. દરેક શ્રાવિકાએ એવી ઉત્તમ ભાવના ભાવવી જોઈએ. એવી ભાવના ભાવનારી શ્રાવિકા ઘોડા સમયમાં પોતાની ભાવનાને સફળ કરી શકે છે. આપણા આદ્યંત શાસ્ત્રમાં ભાવનાનું વર્ણન ખતુ ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવેલું છે. જે પુણ્ય ક્રિયાના

આચરણથી નથી થઈ શકતું, તે પુણ્યલાવનાના પ્રભાવથી થાય છે. આનંદાના હૃદયમાં જે આવી ઉત્તમ ઈચ્છા પ્રગટ થઈ હતી, તે લાવનાનો જ પ્રભાવ હતો. આનંદા બાલ્યવયથી જ ઉત્તમ લાવના ભાવ્યા કરતી હતી. “હું ક્યારે મારી સાધર્મિજ્ઞેનોતુ” હિત કરી શકું. ક્યારે તેમના હૃદયને ધાર્મિક અને નૈતિક બનાવું.” આજ લાવના તેણીના લબ્ય હૃદયમાં સદા જગત રહેતી હતી અને તેથી જ તેણીએ આ ઉપદેશ વાર્તાનો સમારંભ કર્યો હતો. માટે સર્વ સદ્ગુણી શ્રાવિકઓએ ઉત્તમ લાવના ભાવવાની ટેવ રાખી જોઈએ. હવે લલિતા પોતાની માતા આનંદાની પાસે આવી હતી. પછી તેણીએ નીચે પ્રમાણે જવાબે પુછ્યું હતું.

લલિતા—જયા લાલી, તમે આવી પહોંચ્યા, તે કીક થયું. હું તમને બોલાવવાને જ આવી હતી. આજે કેમ વાર થઈ ! મારા સોમચંદ લાઇની તબીયત તો સારી છે કે ?

જયા—લલિતા બા ! તમારા લાઇની તબીયત સારી છે. હું એક બીજી ઉપાધિમાં પડી છું, તેથી મને વાર થઈ.

આનંદા—એવી શી ઉપાધિ છે ? જો કહેવા યોગ્ય તો કહો.

જયા—બા, એ વાત તો કહેવા જેવી છે, કાંઈ છાની નથી. જો તમે ધ્યાન દઈને સાંભલો તો તે વાત તમારી આગળ કહેવા જેવી છે.

આનંદા—જયાવહ, એવી શી વાત છે ? અમે ખુશીથી સાંભળીશું. કહો તો ખરાં.

જયા—આપણા ગામમાં ભાવચંદ્ર કરીને એક ગૃહસ્થ શ્રાવક રહે છે, તેની જીવી નામે એક દીકરી છે, તેને સાકંચંદ નામના એક ગૃહસ્થ શ્રાવકને ઘેર પરણાવી છે. તે થો વર્ષ થયાં વિધવા થઈ છે. હાલ તે પદ્મશ્રીના ઉપદેશ

છત્રી રીતે આપવીએ એવું જોડી નેમના દુપાધમાં લેવી ગઈ છે. એ વાતની આખાં ગામમાં સંજો લાગે છે. અને બધા જોઈને એને ધારિદાઓ તે વાત જાણવાને ઈન્તજારી થઈ રહે છે.

પુતળી—હાલના જોડન, હા, એ વાત ખરી છે. ને છત્રીના પિતાં ભાવચંદ્ર માટે મામા થાય છે, અને તેમની છત્રી માંસ મામાની દીકરી થાય છે.

જયા—પુતળી બા, તમે ત્યારે આ વાત સાંભળી છે ?

પુતળી—હા, હું તે વાત સારી રીતે જાણું છું.

જયા—ત્યારે તમેજ કહો.

પુતળી—જયા જોડન, મારાં આનંદા માસીએ એકવાર મને જોધમાં જણાવ્યું છે કે, જેમાં બીજાની નિંદા આવે એવી ખાતરી કરવી જોઈએ.

જયા—પુતળી બા, એ વાત ખરી છે, પણ જેનાથી ઘણા કોદોને ઝેરલાલ થાય તેવું હોય, તેવા માણસના અવગુણો ખુદસાં સ્વામાં કોઈ જાનનાં દોષ નથી. કેમ આનંદા કાઢીશ, એ વાત ખરી કે નહીં ?

આનંદા—હા, એ વાત ખરી છે. આપણા જન શાસનમાં લાલાલાલ વિચાર કરવાને માટે લખેલું છે. જે કામ દોષવાળું લાગતું હોય પણ જે તે કરવાથી દોષના કરતાં લાભ વધારે થતો હોય તે કામ કરવામાં કોઈ જાનની હરકત નથી. કોઈ સાધુ કે સાધ્વી હુણુથી ભરેલાં હોય તેમના હુણુને ખુદસા કરવામાં ન આવે તો બીજા ઘણા અકપમતિ અજાની માણસો તેમના વિપરીત જોધને અનુસરી અવગે ગાગ ચાલે છે, માટે તેવા સાધુ સાધ્વી

જયા—પુતળી બા, પદ્મશ્રી તો સાધ્વી છે, તો તેઓ પૈસાને શું કરતાં હશે. સાધુ સાધ્વીને પૈસા લેવા, એ તેમના ધર્મની વિરુદ્ધ છે.

પુતળી—હા, જયા ભાભી, એ ખરી વાત છે. પણ સાધુ સાધ્વીએ પૈસા લેવા ન જોઈએ. તથાગિ મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, પદ્મશ્રી સાધ્વી ગૃહસ્થ શ્રાવિકાઓ પાસેથી પૈસા લે છે.

જયા—કદિ લોભને વશ થઈને તે સાધ્વી પૈસા લેતાં હશે, પણ આપણુ ગૃહસ્થ શ્રાવિકાઓએ તેમને પૈસા શામાટે આપવા જોઈએ ?

પુતળી—જયા ભાભી, તે સાધ્વીજી કાંઈ ચીપી રીતે પૈસા માગતાં નથી. તેઓ પુસ્તક લખાવાના અથવા બીજા કોઈ સાધનના બાનાથી પૈસા માગે છે. જોઈલે આવક કે શ્રાવિકા તેને પૈસા આપવાની આનાકાની કરી શકતા નથી.

જયા—પુતળી-બા, જો તેઓ એવી રીતે પૈસા માગતાં હોય તો તે કાંઈ ખોટું ન કહેવાય. કારણકે, સાધુ સાધ્વીને એવા પૈસાની મદદ તો આપણે આપવી જોઈએ.

પુતળી—જયા ભાભી, સાધુ સાધ્વીની નિદા કરવી તે આપણુ શ્રાવિકાને યોગ્ય ન કહેવાય, તે છતાં પ્રમંગને લઈને મારે કહેવું પડે છે.

એક વખતે મારા મામાની દીકરી જીવીને સાધ્વી પદ્મશ્રીએ કહ્યું કે, જ્ઞેન જીવી, મારે કોઈ લહીઆ પાસેથી એક પુસ્તકની તૈયાર પરત લેવી છે, માટે એક પચ્ચીશ રૂપીઆની જરૂર છે. જીવી પદ્મશ્રીની પૂરેપૂરી રાગી હતી, તેથી તેણી તેને ના કદી શકી નહીં. તે વખતે પોતાની માએ પચ્ચીશ રૂપી-

આનો યોગ નહોતો. તોપણ સાધ્વીના રાગને લઈને તેણીએ
 મનમાં વિચાર કર્યો કે, શુરૂણીજી સાહેબને ખરેખરી જરૂર
 હશે, ત્યારેજ તેઓએ મારી પાસે વચન નાખ્યું હશે, પણ
 આ વખતે મારી પાસે રૂપીઆનો ભેગ નથી, તો હવે શું
 કરવું ? ગતે તેમ કરીને પણ આવળ ઉતારવો પડશે. આ
 પ્રમાણે વિચારી હવીએ સાધ્વીજીને કહ્યું, —શુરૂણી સાહેબ,
 તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે પચ્ચીશ રૂપીઆ હું ખુશીથી આપીશ.
 હવીએ ત્યારે કબુલ કર્યું, જોડલે સાધ્વી જાણ્યાં કે, હવી
 ને તે રૂપીઆ અત્યારે આવે તોજ ઉપયોગમાં આવે તેમ છે.
 શુરૂણીજીની તાત્કાલિક ઈચ્છા જઈ હવીએ કહ્યું કે, હું ઘેર
 જઈને લાવી આપું છું. પછી હવી પોતાને ઘેર ગઈ. પોતાની
 પાસે રૂપીઆનો ભેગ ન હોવાથી, તે ભારે ચિંતામાં પડી.
 ત્યારે કોઈ રીતે રૂપીઆનો ભેગ થાય તેવું તેણીને લાગ્યું
 નહીં, ત્યારે તે ઘણીજ મુંઝાણી અને આળસે ઘરમાંથી ચારી
 કરવાનો તેણીએ વિચાર કર્યો. તે વખતે સાકરચંદ શેઠ અને
 તેની સાસુ જોમની ઘરમાં હતાં નહીં. “કુબુદ્ધિને દિસેજન આપ
 નાર એકાંત છે” એ કહેવત પ્રમાણે લાગ જઈને હવીએ
 પોતાના સાસરાની ખેત્રી કચાદી અને તેમાંથી પચ્ચીશ રૂપીઆ
 ચારી લીધા. તે રૂપીઆ લઈને સાધ્વી પચ્ચીશ રૂપીઆ
 આવી અને તેમને વંદના કરી તે રૂપીઆ આગળ ધર્યો.
 સાધ્વી પચ્ચીશ રૂપીઆ આવીકેની પાસે તે રૂપીઆ લેવાથી
 પોતાના પુત્રાકના કપાટમાં મુકાયા. પછી હવી દુકાનમાં
 રીની કાંઠા કરતી ઘેર આવી. રાત્રે સાકરચંદ શેઠ હવેના
 નિયમ પ્રમાણે રૂપીઆનો ભેગ મેળવવા ગયા. તેમાં પચ્ચી
 રૂપીઆ થયા. ત્યારે તેણે પ્રથમ તે વાત જોમની સાથે
 વાતચીત કરી અને જોમનીએ હવીને કહ્યું, ત્યારે હવીએ કહ્યું કે

તે રૂપીયા ત્રિસે હાંઈ પણ બાબતી નથી. બીજા પણ મોટર ચાકરને પુછપરછ કરી, કોઈએ તે વાત કબુલ કરી નહીં.

પુતળી કહે છે—હે બહેનો, કોઈ પણ પાપ છુપું રહેતું નથી. છાની રીતે કરેલું પાપ પણ અકસ્માત ખુલ્લું થઈ જાય છે. દેવેયોએ એવું બન્યું કે, બીજે દિવસે એક ધારિકા જીવીની પાસે આવી. તે વળતે જીવી કોઈ કામ પ્રસંગે ઘરની બાહર ગઈ હતી. તે ધારિકા દુધની બોળી હતી. તેના મનમાં છાન કપટ બીલકુલ ન હતું. તેણીએ આવી ગોમતીને પુછ્યું કે, જીવી બેન ક્યાં છે ? ગોમતીએ કહ્યું, જીવી તો બાહર ગઈ છે. તમારે જીવીનું શું કામ છે ? તે બોળી ધારિકા બોલી—સાધી પદ્મીએ મારી સાથે એક ચીડી મોકલાવી છે, તે જીવી બેનને આપવી છે. ગોમતીએ કહ્યું, તે ચીડી મને આપતાં જાયો. જીવી ત્યારે બાહરથી આવશે, ત્યારે હું તેને આપીશ. પછી તે બોળી ધારિકા જીવીની ચીડી ગોમતીને આપી આવતો થયો. ગોમતીએ વિચાર્યું કે, સાધીજી પદ્મીએ શું લખ્યું હશે ? તે હું વંચાવી જોવું. પછી તે ચીડી તેણીએ પોતાના પતિ સાકરચંદને આપી. સાકરચંદને ચીડીનીને પ્રમાણે વાંચી—

પવિત્ર ધારિકા જીવીબાઈ,

ગઈ દાલે તમે જે કામ મારે પડ્યોય રૂપીઆ આપ્યા છે, તે કામમાં પાંચ રૂપીઆ ખુટે છે, મારે આ ચીડી સાવનારની સાથે બીજા વધારે પાંચ રૂપીઆ મોકલાવજો. ફક્ત પાંચ રૂપીઆની ખાતર બીજી ધારિકાને કહેવું, તે મને ચોખ્ખા લાગતું નથી. તેમ વગી યોગ દિવસ પછી અમારે બીજા રૂપીઆનો ખર્ચ પડે તેમ છે, ત્યારે બીજી ધારિકાઓને કહેવું પડશે, એવ.

સાધી પદ્મીના ધર્મ લાભ વાંચ્યો.

આ પ્રમાણે ચીઠી વાંચતાંજ સાકરચંદ અને ગોમતી ચ-
ક્રિત થઈ ગયાં. સાકરચંદે કહ્યું, કાં શેઠાણી, જ્યાં તમારાં
પદ્મશ્રી સાધ્વીજી. ગૃહસ્થ શ્રાવકોની વહુ દીકરીઓની પાસે
કેવી રીતે પૈસા મંગાવે છે ?

અહા ! કેવો કલ ચાલે છે ! જૈન ધર્મની પવિત્ર સાધ્વીઓનો
આચાર કેવો થઈ ગયો છે ? ગુરુણીની આજ્ઞા વગર સ્વતંત્ર થઈ
ચાલનારી અને એકલો ત્રહાર કરી વિચરનારી અપકવ બુદ્ધિની
સાધ્વીઓ આવી થાય, તેમાં કાંઈપણ આશ્ચર્ય નથી. વધારે અપ-
શોષતો એ થાય છે કે, એવી સાધ્વી જીવી જેવી પરતંત્ર બાળા-
ઓની પાસે પૈસા માગે છે અને તે પદ્મશ્રી અદ્ય બુદ્ધિવાળી અગ-
જાઓને પોતાની ગુરુણીજીના રાગને લઈને ચોરી કરવી પડે છે.
અહા ! શો અધર્મ કેવો દુરાચાર ! અને કેવો અવસર્પિણી કાળ !
તોપણ એટલું તો હજી ઠીક છે કે, જેવી રીતે પદ્મશ્રી સાધ્વી તરફ
વિચાર કરતાં મહાન શોક ઉત્પન્ન થાય છે, તેવી રીતે સાધ્વીજી
જ્ઞાનશ્રી તરફ વિચાર કરતાં અપાર સંતોષ ઉત્પન્ન થાય છે. ક્યાં
દેકરી અને ક્યાં મેરૂ પર્વત ! હે શાસન દેવતા, સર્વ જૈન પ્રજાને
પદ્મશ્રી જેવી સાધ્વીઓના પાસમાંથી દૂર રાખો અને જ્ઞાનશ્રી
જેવી પવિત્ર સાધ્વીઓનો સમાગમ કરાવો.

આ પ્રમાણે કહી સમજી સાકરચંદે ગોમતીને કહ્યું કે, શેઠાણી,
કહો, હવે શું કરવું છે ? આ વિષે જીવીને શું કહેવું ? અને સા-
નો ને શું કહેવું ? મારો વિચાર એમ થાય છે કે, કોઈને કાંઈ કહેવું
નહીં અને આ વખતે આપણે મનમાંજ સમજી લેવું.

ગોમતી—સ્વામી, એમ બનશે નહીં. આપણે તો આ બા-
બત ખુદ્દી કરવી અને સાધ્વી તથા જીવી બંનેને ઠપકો આપવો.
તેમ જીવીના બાપ લાવચંદ્રને બેલાવી આ વાત જણાવવી; એ-
તે પણ પોતાની દીકરીને ઠપકો આપે.

સાકરચંદ—ચેડાણી, જો એવી રીતે બંભેરો કરીશું તો વળે જીવી મુંઝાશે અને તેથી દુઃકેસાઈને આપવાત કરે તો વધારે બુંદ થાય.

ગોમતી—ના, એવું નહીં થાય. આપણે યુક્તિથી કામ લઈશું. પણ જો આ વાત તફન જીવી રાખીએ અને જીવી તથા સાધવીને જાણવીએ નહીં તો પછી એ દુરાચાર વધતો જશે. આજે તો જીવીએ ફક્ત પચીસ રૂપીઆ લીધા છે, પણ હવે પછી તે સો રૂપીઆ અથવા ઘરમાંથી મોટો દાગીનો ઉઠાવે તો પછી શું કરવું ?

સાકરચંદ—હા, એ વાત ખરી છે. આવા દુરાચારનાં કામ જુમાં રાખવાથી તેવા લોકોને ઉત્તેજન મળે છે. આ વખતે આવું કામ જીવીએ કર્યું, તો બીજે વખતે કોઈ બીજી શ્રાવિકા કરે, માટે આપો અનાચાર તરત અટકાવવો જોઈએ.

પુતળી—હે બહેનો, આ પ્રમાણે સાકરચંદ અને ગોમતી રાત્રીની કરતાં હતાં, ત્યાં જીવી બાહેરથી આવી. જીવીને જોતાં જ ગોમતીએ તેને ઘરમાં જોડાવી. તે વખતે સાકરચંદશેડ બાહેર આસ્યા ગયા.

ગોમતી—જીવી વદ, ક્યાં ગયાં હતાં ?

જીવી—સાચું, દેહેરે દર્શન કરવા ગઈ હતી.

ગોમતી—એકલ દેહેરે જ ગયાં હતાં કે, બીજે ક્યાં ગયાં હતાં ?

જીવી—ના, બીજે ક્યાં પળ મઈ નથી.

ગોમતી—સાધવીજ પદ્મધો પાસે ગયાં હતાં કે નહીં ?

જીવી—ના બાઈજી, અચારે નો ત્યાં નથી ગઈ.

ગોમતી—ત્યારે ત્યાં ક્યારે બચ્ચો છે ?

જીવી—સાચું, ત્યાં બંસર પછી આમાધિક કરવાને જાડું થું.

ગોમતી—આમાધિક વખતે હાલ કાંઈ લગ્ન છે કે નહીં ?

જીવી—હા, લાણું છું અને સાંડે સાંડે જ્ઞાન વધે તેવી ચોપડીઓ પણ વાંચું છું.

ગોમતી—હાલ, કંઈ ચોપડી વાંચો છો ?

જીવી—હાલ તો કંઈ વાંચતી નથી.

ગોમતી—ત્યારે શું કરો છો ?

જીવી—જે તે વાંચું છું અને નોંકારવાળી ગણું છું.

ગોમતી—હુમેશાં કેટલી નોંકારવાળી ગણાય છે ?

જીવી—થોડી થોડી ગણાય છે.

ગોમતી—તેનું શું કારણ ?

જીવી—ગાંધીજી, આપણાં સાધ્વીજીની પાસે જોરડાઓ વાંતો બહુ કરે છે.

ગોમતી—ત્યારે તમે ઘરેજ સામાયિક કરતાં હો તો કેવું સાંડે.

જીવી—ઘરના કરતાં ત્યાં બહુ મજા પડે છે.

ગોમતી—સામાયિક કરવામાં વળી મજા શેની ?

જીવી—ગાંધીજી, પ્રથમ તો ત્યાં જવાથી ગામની બધી વાતો જાણવામાં આવે છે. તે સાથે સાધ્વીજીનો સ્વભાવ આનંદી હોવાથી હસવાનું બહુ આવે છે.

જીવીનો આવો જવાળ સાંભળી ગોમતીના મનમાં ચીડ આવી અને તરતજ તે ગોડી કે, વડ, સાધ્વીજી કોઈ વાર તમારી પાસે કંઈ માગે છે કે નહીં ?

જીવી—તે બિચારાં શું માગે ? કોઈવાર પુસ્તક પાનાં માટે માગે તો તે આપણે આપવું જોઈએ.

ગોમતી—પુસ્તક પાનાં માટે તે શું માગે ?

જીવી—વળતે જો ચાર રૂપીઆ માગે તેમાં શું.

ગોમતી—અસ ફક્ત જે ચાર રૂપીઆ માંગે? તે વધારે નહીં?

હવી—નાના, તે ગિચારાં વધારે માંગે તેવાં નથી.

ગોમતી—રહુ, તમે ખરેખર કંદો છે? સાધ્વી પદાગ્રી જે ચાર રૂપીઆથી વધારે માંગતાં નથી?

હવી—હા, તે હું ખરેખર કહું છું.

ગોમતી—તમે તેને વધારેમાં વધારે ઢેલલા રૂપીઆ આપેલા છે?

હવી—મેં વધારેમાં વધારે ચાર રૂપીઆ સુધી આપેલા છે.

ગોમતી—તે રૂપીઆ તમે ક્યાંથી આપો છો?

હવી—તમારાં ઘર તરફથી અથવા મારાં બાપના ઘર તરફથી જે કાંઈ મને મંગળ્યું હોય, તેમાંથી હું તે સાધ્વીને કોઈ વાર આપું છું.

ગોમતી—આજકાલ તમે સાધ્વીને કાંઈ આપ્યું છે?

હવી—ના, આખર, હમણાં તો કાંઈ પણ આપ્યું નથી.

હવીનું આલું અડાણું જોઈ ગોમતીના હૃદયમાં ગુસ્સો આવી ગયો. તે ભુરનાથી ઉંચે સ્વરે બોલી—અરે જૂઠી, બસ થયું, હવે કાંઈ બોલીશ નહીં. નાહું બધું પોછળ જાણવામાં આવી ગયું છે. તું જૂઠું બોલે છે એટલું જ નહીં, પણ ચાર છે. જો, આ ચીકી, ફાટ તારી આંખો?

આ પ્રમાણે કહી ગોમતીએ પદાગ્રી સાધ્વીની ચીકી હવીની આગળ નાખી. હવીએ મુજતાં મુજતાં તે ચીકી લઈને વાંચવા માંડી. ચીકી-વાંચતાં જ તેણીના હૃદયમાં મોટી ક્ષણ પડી. વરતજ તે નીચું મુખ કરી દબી રહી અને તેણીની આંખોમાંથી આંસુની ધારા આ ચાલવા માંડી.

હવીએ વિચાર કર્યા કે, હવે બધું બાપાનું ખુલ્લું થઈ ગયું છે, તેથી હવે જે આવે આવું હોય, તે કહી દેવું. તેજ વધારે નાહું છે.

આવું વિચારી છૂપી જોડી—સાસુજી, મને ક્ષમા કરો. આ ચીડીની વાત ખરેખરી છે. સાધ્વી પગથોના રાગથી મેં તે દુરાચાર કંપા છે. હવે ફરીવાર નહીં કરું. મેં ગુરુભક્તિનો લાભ મેળવવા અદત્તાદાનનું મહાપાપ કર્યું છે. મારા સાસરાની પેટીમાંથી પચીશ રૂપીઆ ચોરીને પગથોને આપ્યા છે. મને માફ કરો. હું તમારું કોરકું છું.

પુતળી—હે જહેનો, પછી પૈસાની લાભી ગોમતી પગથોની પાસે ગઈ અને તેણીએ સાધ્વીને કહ્યું કે, જો પચીશ રૂપીઆ તમને છૂપીએ આપ્યા છે, તે ચોરીના પૈસા છે. ચોરીનું ધન રાખવું, તે જૈન સાધ્વીને ઘટે નહીં. તે રૂપીઆ શેડના છે અને જો તમે પાછા નહીં આપો તો, શેડ પાનાની જાતે અહીં આવશે, અને ગામમાં તમારી મોટી ફજેલી કરશે. ગોમતીનાં આવાં વચન સાંભળી સાધ્વી પગથો ભય પામી ગયાં અને તરતજ તેમણે તે રૂપીઆ ગોમતીને પાછા આપી દીધા. અને તે વાત ધુપી રાખી હતી, તોપણ આકર-ચંદ્રશેડના ઘરમાં કેટલાંકજ નોકરોએ તે વાત જાણી હતી.

જયા—પુતળી જા, આ વાત તો ભારે બની કેહવાય. તે વાત તમારા જાણવામાં ક્યાંથી આવી ?

પુતળી—જયા ભાભી, જ્યારે છૂપીએ ચોરીને પચીશ રૂપીઆ સાધ્વી પગથોને આપ્યા, તે ત્યાંને મારીએક જહેનપણી સાધ્વી છૂપી પાસે ભેટી હતી, અને તે પણ પગથોની દ્રોષી હતી.

સાધ્વીએ તે રૂપીઆ લેવાને અને પુત્તાકના કળાટમાં રાખવાને તેનેજ કહ્યું હતું. પછી જ્યારે ગોમતી તે રૂપીઆ પાછા મેકા ગઈ ત્યારે પણ સાધ્વીએ તેજ જાણને હાથે તે રૂપીઆ પાછા આપેલા હતા. તે જાણને મેને આ બંનેની વાત કહી મેલગામી હતી. તેથી આ વાત મારા જાણવામાં આવી હતી.

જયા—પુતળી બા, તમારી બહેનપણી પાસેથી સાધ્વીની બીજ કાંઈ હકીકત તમે સાંભળી છે કે નહીં?

પુતળી—ના ભાભી, હું એવી પંચાતમાં પડતીજ નથી.

જયા—હા, એ વાત ખરી છે. આપણે એવી નાહકની પંચાતમાં શામાટે પડવું નેધએ!

પુતળી—ભાભી, જ્યારથી ધર્મમાતા આનંદા માસીના સહવાસમાં હું આવી છું, ત્યારથી મને બીજ કાંઈ પણ પંચાત ગમતી નથી. સાધ્વી પદ્મશ્રીને માટે હું ઘણુંએ સાંભળું છું, પણ હું તે વાત ઉપર જરા પણ ધ્યાન આપતી નથી. જયા ભાભી, કોઈ કોઈ વાર મને પદ્મશ્રી સાધ્વી ઉપર ઉલટી દયા આવે છે. સર્વથી ઉત્તમ એવો મનુષ્યજન્મ મેળવી અને અમૃત્ય ચારિત્રરત્નને સંપાદન કરી સાધ્વી પદ્મશ્રી પોતાના આત્માને ખરેખર ઠગે છે. ચારિત્ર લખે તેને દ્રુપિત કરવું, તેનાં કરતાં ચારિત્ર લેવુંજ નહીં, એ વધારે સારું છે. ભાભી, પદ્મશ્રી સાધ્વીને માટે બીજી ઘણું નિંદા ભરેલું સાંભળીએ છીએ. તે ગૃહસ્થ શ્રાવકોની વિધવા અને સધવા વહૂ દીકરીઓની પાસેથી પુસ્તક લખાવાને બાને ઘણા પૈસા લે છે અને તેનો ઉપયોગ ચારિત્રધર્મને ન ઘટે તેવી રીતે કરે છે. પુસ્તકને બાને એકઠા કરેલા પૈસા પોતાની કોઈ રાગી ગરીબ શ્રાવિકાને અથવા પોતાના સંસારનાં સગાંવહાંલાંને મદદ કરવામાં આવે છે. કોઈ કોઈવાર તો પોતે બોરેલાં કપડાં, ઠાગળ, રૂમાલ અને બીજી સારી ચીજો પોતાની રાગી શ્રાવિકાઓને આપી દે છે, તે ગિવાય બીજી પણ તેનો ગેરઉપયોગ કરે છે.

જયા ભાભી, જ્યારથી જીવી અને સાધ્વી પદ્મશ્રીની વચ્ચે પૈસા સંબંધી ઘણેલી ગડબડ જાણવામાં આવી, ત્યારથી પદ્મશ્રી સાધ્વીની ઉપર ગોમતીનો અભાવ થઈ ગયો છે. હવે ગોમતીની પહેલાંની જેમ પદ્મશ્રીની પાસે જતી નથી. જીવીને ત્યાં જવાને માટે તેનાં આસુ

સુખ ક્યાં આપ્યું ગું? અને મરા નકારા કેમ આ દુઃખ ક્યાંથી
 આવ્યું? કોણ જાણે મેં પૂર્વે કેવાં ક્રમ બાંધ્યા હશે? કે તેનું ફળ
 આ લોગવવાનું આવ્યું. આ ફાટેલીં ગોઢડનાં ગાલ, જેમાં ઘણી
 જગ્યાએ તો મુઠલ રૂજ નથી, ને એક જગ્યાએ તો મોટો ડુચો
 થયો છે; પરસેવો તથા ધૂળ લાગવાથી ચીકણા મેલના થરખાડીને
 ગંધાય છે; એમાં વળો ફાટેલા જુની આઢરના કડકા પણ લાગ્યે
 પાથરવાના હોય, એની દુર્દશામાં ખાસાં ફેરવી ફેરવીને રાત કાઢવી
 પડે છે. તેમાં પણ પાર વિનાના માંકશુઘડી પણ એક પાસે જંપવા
 દે નહીં. અને ચાંચડના ચટકા પણ ચિત્તને ચુંથી નાખે છે. અરે
 એટલુંજ દુઃખ નથી પણ ખાવાની તો મોટી પીડા થઈ છે. જુદી
 જુદી જાતનાં પાંચ દશ શાક, તથા સ્વાદિષ્ટ ચટણીઓ, પાપડ, અ-
 થાણાં, ઘીની વાટકી અને બીજાં પકવાનોને બાજેડ ઉપર મુકી આ-
 નંદથી જમનારો જે હું, તેને આજે જાડા કાચાપાકા રોટલા, ચી-
 કણા ને જાડા થયેલા ચોખા અને દાળ કે જેમાં વધાર કરવાને એક
 પગી નેડનું ઠેકાણું નથી, તે કેમ ગળે ઉતરે? હાય, હાય, આ પેટ
 કેમ ભરાશે? ને કેમ જીરાશે? જીવતાં મરવાનો દહાડો આવ્યો છે.
 જે હું હજારો શુભાસ્ત! રાખતો અને આખી બજારમાં મોટો શેડ
 કહેવાનો, તે મારો કોળડીમાક ક્યાં આપ્યો ગયો? વળી લાલ
 ચણાડી સરખા રંગની પાઘડી અને ઊંચી જાતનાં અંગરખાં પે-
 હિરનારો હું આજે ચીથરે હાવ જની ગયો. સાંકળાં, કડાં, કંઠી,
 ચેઢ અને કીમતી વીંટીઓ પેહેરી નવરંગિત જની આલનારો હું
 આજે કેવો બેહાલ છું? જે હું સ્વતંત્ર રીતે આલનારો તે આજે
 સર્વથી બીજો બીજો આવું છું. અભાગણી આ સીતા પગલાથી
 અથવા આ કોઈ નકારા છેકરાના જન્મથી મારો બધો વખત ફરી
 ગયો લાગે છે. તેના જન્મ્યા પછી તો જેમ સાવરણીએ વાળીને ક-
 ચરો કાઢી નાખે તેમ બધી દોલત કોણ જાણે ક્યાંએ કાઢી નાખી.
 બચ્યું આ ઘર! કોણ જાણે શા મુહૂર્તમાં તેના પાયા નાખ્યા

હોતો કે તેમાં કદાચ પડી નહીં જાય તો ચોરી, અને જેવડે પાસ-
માંથી ઘડી ગઈ. અરે વધારે અપશ્રોત તો માનનાં આવે છે. હું સં-
ધનો મોટો આગેવાન મળાતો હતો. કોઈને સંધની ખાતેર મુકવો
હોય, ત્યારે મારા વિના આગળ પડીને કોની મગફળી દોરી કે જે કે ?
હું કોઈ પંચમાં જતો તો મારું ધાર્યું કરીને જાતો હતા. કોઈ પણ
સાધુ સાધ્વી આવે તો નેમનું સંનિધુ કરવું, તેમને કોઈ ભવનું
માન આપવું, નેમના માનમાં વરધોટો કાઢવો અને કોઈ દેહિય-
શરમાં કે ઉપાશરમાં શુધારો વધારો કરવો, તે વખતે મારેજાન મન
લેવાનો હતો. અરે! આજે કોઈ મારો ભાવ પુછતું નથી. સલાહ
લેવા તો ક્યાંથીજ આવે. અત્યારે તો હું ઉલટો સામો નીકળી
જેલું છું. તોપણ કોઈ મારા જોડને મળાકારતું નથી. ને જલદા
મને દબાવે છે. અરે! મારો તે વખત ક્યાં આવ્યો ગયો? જ્યારે
હું પેસે જઈ જી રહ્યો હતો, ત્યારે મારી અડધી પોણી ન્યાતતો ચગી
ધવા આવતી. હું કોઈનો પક્ષ લઉં તો મારા પક્ષમાં પાંચસો મા-
ળુસો તૈયાર થતાં અને આજે તો સગો ભાઈ પણ બીજાના પક્ષમાં
જઈને જોસે છે. મારું ખાઈજનારાં સગાંબધાલાં અત્યારે મને પોતાનો
સગો પણ મળતાં નથી. કોઈ સાધુજી ગામમાં ચોમાસું રહ્યા હોય, તે-
ને હજાર વખત જોતાવતા. અને શેકજી, 'શેતું વખાણ વાંચીશું'
મેમ કહી મારો મન લઈને વખાણ વાંચતા હતા. કોઈ ખુશામ-
ડીઆ સાધુ તો મને સજી રાખવાને મારે ઘેર હમેશાં બોહારવા
માવતા અને મારા નાના છોકરાઓને હેત બતાવી જોલાવતા હતા.
હ કોઈ વાર તો ત્યાંસુધી હું ઉપાશરે આવ્યો ન હોઈ, ત્યાંસુધી
સાધુજી વખાણ વાંચવું શરૂ ન કરતા અને મારી રાહ જોઈને
ડાકા હતા. અરેરે એ વખત આવ્યો ગયો, અત્યારે મારો કોઈ
પણ પુછતું નથી. મારે ઘેર કોઈ આવતું નથી. હજાર વાર કહું
રે સાધુજી કે સાધ્વીજી બોહારવા આવે છે. જે કોઈ લક્ષ્મી અને
નાન દુષિવાળા મુનિઓ હોય, તેઓ મારો ભાવ પુછે છે. અને

મારે ઘેર વોહોરવા પણ આવે છે. હવે તેઓ શામાટે વોહોરવા આવે? જે સ્વાદીલા સાધુઓ છે, તેમને મારા ઘરમાંથી હવે શું મળે તેમ છે? અ', મીઠાઈ, મેવા અને શીયાળાના ઉમદા મશાલા-દાર પાકો મારા ઘરમાં હવે ક્યાંથી હોય? અત્યારે સુકા રોટલા મળે તેવું છે. જેઓ રસનાઈદ્રિયને છોડનાર અને બીજાની દર-કાર નહીં રાખનારા નિઃસ્પૃહ સાધુ છે, તેવા સાધુઓ માત્ર લાવ જોઈને મારે ઘેર આવે છે, બીજા સ્વાદીલા સાધુઓ કદિ પણ આવતા નથી.

અરેરે! હું કેટલોક બળાપો કરું? પર્યુપણ વગેરે પર્વમાં મોટા મોટા વરઘોડામાં જરો લહાવ મનેજ મળતો હતો. ઘણું જ ઘી જોલીને ઉંચામાં ઉંચું સ્થાન મેળવવાને હું જ લાગ્યશાળી થતો હતો. પ્રમુની પ્રતિમાની સાથે હાથીના હોદ્દા ઉપર, તાવદાન, મીયાના અને રથ ઉપર મારાજ કુટુંબને જગ્યા મળતી હતી. તે શિવાય પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં તથા બીજા દીક્ષાના ઉત્સવમાં મનેજ આદેશ મળતો હતો. અરેરે! એ વખત ક્યાં ચાલ્યો ગયો?

હું દીકરી, આ વિગેરે અનેક મુખનીવાતોના વિચાર કરીને પાછળથી થઈ ગએલી વાત્તાને સંભારી સંભારીને હું જાને વધારો કર્યા કરે છે, પણ આ હું ખ કેવી રીતે મટે? એ વિચારનો ઉપાય કરતા નથી, તેમ જોળતા નથી. જ્યારે કે વિચેદી પુરૂષ તેવાને સત્ત્વ આપે કે, ભાઈ! ગઈ વાતને સંભારવી નહીં, ગઈ તિથિ તો જાણી પણ વાંચતા નથી. જે પુરૂષ પાછલી વાત સંભારીને હું ખ માને તેને વિચારવાનું પુરૂષો મૂર્ખમાં ગણ્યા છે. તેથી હવે ઘરમાં જોશી રહી આ પ્રમાણે હું ખ વેહો છું, તે કરતાં કાંઈ ઉદ્યમ કરો. 'એક નર એકો હુતાર' એવી તથા બીજીની ધરમ છે, બીજા વાને શરણ લેવી નહીં. જ્યારે આપણે વધારે હલકા આવે ત્યારે

તેની ચાકરી કરીને પણ પેટ ભરીએ, તેમાં કાંઈ લાજ જતી નથી. જુઓ, મોટા હરિશ્ચંદ્ર રાજ સરખાએ પણ નીચ જતીની ચાકરી કરીને પેટ ભર્યું છે, જનનામાં પડદાની અંદર રહેનારી તેની રાણીએ પાણી ભરવાની તથા જંગલમાં અથડાઈને તેમજ બારણે બારણે ભટકાઈને જુદી જુદી વસ્તુઓ આણવાની હલકી નોકરી કરી દોહલા દિવસ કાઢ્યા છે. તો આપણે કેાણ માત્ર છીએ ? વળી જુઓ, નળરાજ અને હમયંતી રાણીએ કેવાં દુઃખ વેઠ્યાં છે. પાંચ પાંડવ અને દ્રૌપદીની વાત યાદ કરો. તેમણે જંગલમાં અનેક દુઃખ વેડી પેતાનો નડારો વખત પ્રસાર કર્યો છે. લાઈ, આપણા જનસાક્ષમાં કેવા કેવા રાજાઓ અને શ્રીમંતોએ દુઃખ વેઠ્યાનાં દર્શાવે છે, તે યાદ કરો. માટે લાઈ! સમજણ રાખીને જેવો વખત તે પ્રમાણે વર્તવું. અને ગમે તેવે પણ ન્યાયને રસ્તે અલ્પવસ્ત્ર મેળવવાં, એમાં કશી લાજ રાખવી નહીં. હમેશાં ઘરમાં બેસી રહેવાથી હજાર હજાર અંદેશાઓ મનમાં આવ્યા કરે છે. અને તેથી સંતાપ થઈને આપણું લોહી ઉકળે છે અને દુઃખમાં વધારો થાય છે, તેમજ બુદ્ધિ બગડે છે, માટે કાંઈ ધંધો રોજગાર કરો. સાચું પુછો તો પુરૂષનો મોટો ખોરાક રોજગાર છે રોજગાર વિના માણસ નખતું પડી જાય છે, તેથી માફ કરીશનું માનોને કાંઈ નખજોપાતજો જે મળે તે વેપારરોજગાર કરો તો સુખી થશો.

હો જાહેનો, આ પ્રમાણે કોઈ ગણ્યા માણસો શ્રીખામણુ દે છે, ત્યારે જો કોઈ સમજતું માણસ હોય તો તે દુઃખના દિવસોમાં ગમે તે રસ્તે નરમાશથી ચાલી પેરો મેળવે છે, અને કાળે કરીને પાછો સુખી થાય છે; પણ કેટલાક ગંધી બુદ્ધિના તથા દુંધ નશીબના માણસો તો તે શ્રીખામણુ દેનારની ઉપર કલશ રીમે બંધે છે, કેટલાએક માણસોના સ્વભાવ 'દારડી

હતી. આજે મારા ઘરમાં કેમ થતી નથી ? ઘણાંને ભૂમિમાંથી ધનના લાંડાર મળ્યા છે અને તેથી તેમના દારિદ્ર્યનો નાશ થઈ ગયો છે. વળી મારા ઘરમાં રહેને મારા વડિલોએ ધન દાટેલું હોય અને તે ધનવડે આ માટે દુઃખ ટળવાનું હોય તો મારા શાસનદેવતા મને તે ધન શામાટે ન જતાવે ?” આવી હુવાઈ આશા બાંધતો તે આશાપાશથી બાંધાયેલું ધન મળવાની આશાએ વળતે થોડું ધન ખર્ચી જમીન, જોદાવી પણ જીવે છે, અને જો તેમાંથી કંઈ નીકળતું નથી તો પાછો નિરાશ થઈ ખેદ કરતો બેસી રહે છે. વળી હે લલિતા, એવો ધન વિનાનો માણસ માર્ગમાં ચાલતાં પણ નીચી નજર કરતો ચાલે છે. અને ધારે છે કે, અરે ! મને આ રસ્તેથી કંઈ પારસમણિ કે ચિંતામણિ જડી જાય તો કેવું સારું ! જો પારસમણિ મળે તો ઘરમાં બેઠેલું લોડું છે, તેનું સોનું જતાવી દઉં અને જો ચિંતામણિ મળે તો પછી દુઃખજ રહે નહીં.

હે દીકરી લલિતા, આ પ્રમાણે તે યુગી યયા પછી દુઃખી થયેલા મૂર્ખ માણસની સ્થિતિ થાય છે. તેનું વર્ણન મેં કરી બતાવ્યું. આવે વખતે મુંઝતા પુરુષને તેની સ્ત્રીએ હીમન આપવી જોઈએ. કારણકે, નિર્ધન અવસ્થામાં સ્ત્રીની બરેબરી પરીક્ષા થાય છે, નહારી સ્થિતિમાં આવી પડેલા પતિને હીમન આપવી જો સ્ત્રીનું બરેબરું કર્તવ્ય છે. તે વિષયક જોદાવરી નામની વ્રાહ્મણીની વાર્તા જાન્યુવા જેવી છે. જો કે એ જોદાવરી મિથ્યાત્વીક હતી, તે પત્નિની વાર્તામાંથી થોડો સાર લેવાનો છે.

ધર્મદાસ—હે શ્રવિશ્વેશ્વર, આનંદાએ પિતાની પુત્રી લલિતા અને બીજી શ્રવિશ્વેશ્વરને ઉપદેશવાના કરતાં જ્યારે જોદાવરીની વાર્તાની સૂચના કરી ત્યારે અંગ્રજો વિનયથી નીચે પ્રમાણે કહ્યું :—

ચચળ—આનંદા કાકી, એ ગોદાવરી કોણ હતી? ક્યાં રહેતી હતી? અને તેણીએ શું કંઈ હતું? એ વાત અમને વિસ્તારથી કહી સંભળાવો.

પ્રેમદા—આનંદા બહેન, એ વાંતો જરૂર કહો. એમાંથી અમને ઘણું બોધ મળશે.

આનંદા—બહેનો, શુર્ગરદેશમાં વસંતપુર નામે એક નગર હતું. તેની અંદર દેવશર્મા નામે એક ગ્રાહ્ય હતો. તે ગ્રાહ્ય ઘણું વિદ્વાન, ધર્મી, અને મુશીલ હતો. તે ભિક્ષુક કુળમાં જન્મેલો હતો, તથાપિ તેને ભિક્ષુકવૃત્તિ ઉપર ઘણુંજ તિરસ્કાર હતો. જોકે તેના આપદાદાની વૃત્તિ ભિક્ષુકની હતી, તોપણ દેવશર્મા જ્યારે લાયક થયો, ત્યારે તેણે એ વૃત્તિનો ત્યાગ કર્યો હતો. તે વિદ્વાન હોવાથી લોકો તેને માન આપતા અને દાન પણ આપતા, પણ તે એકલા માનનેજ લેતો અને દાનનો ત્યાગ કરતો હતો. તેની વાણીમાં ત્રીકાશ્ર ધણી હતી. જ્યારે તે સુભાષિતના શ્લોકો બોલતો ત્યારે શ્રાવણ ગમે તેવો હોય, તોપણ તે સાંભળવાથી તેનું હૃદય પીગળી જતું હતું.

એ દેવશર્મા ગ્રાહ્યજીને ગોદાવરી નામે એક સ્ત્રી હતી. ગોદાવરીએ બાળવયમાંથી સારી કેળવણી લીધી હતી. જોકે તે સ્ત્રી મિથ્યાત્વમાં જન્મેલી અને મિથ્યાત્વમાં ઉછરેલી હતી, તોપણ તે સ્ત્રીનામાં પૂર્વના કોઈ સારા સંસ્કારોને લઈને વિવેકબુદ્ધિની ગ્રાધે હૃદયમાં દયાબુદ્ધિ જામત રહેતી હતી. સર્વ જીવ ઉપર દયા, સર્વની સાથે મૈત્રીભાવ અને પતિ તરફ કૃતમ ભક્તિભાવ, એ વિગેરે સારા સારા ગુણોએ તેનામાં વાન કરેલો હતો. સ્ત્રી કેળવણીના ગોટા પ્રજાવધી તેણીએ પોતાના સંસકારના માર્ગને ચારી રીતે મુકાયો હતો. તેણીના સંસારથી દેવશર્મા ઘણુંજ અંતુષ્ટ રહેતો અને તેથી પોતાના જીવનને દૃત્યર્થ માનતો હતો.

એક વખતે તે મધુરલાખી દેવશર્માને પરમાણુદે નામના એક વેપારીને સમાગમ થઈ આવ્યો. પરમાણુદે દેવશર્માની સુલાખિત વાણી સાંભળી ઘણોજ ખુશી થઈ ગયો. એમ કરતાં તે બંનેની મૈત્રીની જમાવટ વધારે થતી ગઈ. છેવટે લિલુકવૃત્તિને ધિક્કારનાર દેવશર્માને પરમાણુદે વેપારની લાઈનમાં ચડાવી દીધો. અનુક્રમે કેટલીક મુદતે દેવશર્મા એક સારો વેપારી બની ગયો. પરમાણુદેની સહાયથી વેપાર કરતાં દેવશર્માની પાસે સારો પૈસો એકઠો થયો. લોકોમાં તેની આરી પ્રતિષ્ઠા વધતી ગઈ.

બ્યારે દેવશર્મા સારો ધનાઢ્ય થયો એટલે તેના ઘરમાં સંસારનાં સર્વ પ્રકારનાં સુખ પ્રાપ્ત થવા લાગ્યાં. જાતજાતનાં સ્વાદિષ્ટ ભોજનો, નવાં નવાં આભૂષણો અને નવાં નવાં વસ્ત્રોથી અલંકૃત થઈ દેવશર્મા અને તેની સ્ત્રી ગોદાવરી આલવા લાગ્યાં. મૈકડો ગુમાસ્તાઓ અને બીજા નોકરો તેમની પાસે હાજર રહેવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે દેવશર્માએ કેટલા એક વર્ષ સુધી જાહોજહાડી ભોગવ્યા પછી તેના કર્મયોગે અચાનક તેના વેપારને ધકકો લાગ્યો. ઘરમાંથી બધું દ્રવ્ય લઈ ખરીદ કરેલા માલનો એકાએક ભાવ તુટી ગયો અને તેને મોટી નુકશાની લાગી ગઈ. આવી કરીને દેવશર્માનું કુટુંબ અતિથય ગરીબ સ્થિતિમાં આવી ગયું. પોતાની જાતે સુખ ભોગવી દુઃખી થતો દેવશર્મા રાત્રિ દિવસ શોકાંધકારમાં મગ્ન થઈ ગયો. ચિંતાના વેગથી તેના મગજની સ્થિતિ નબળી પડી ગઈ અને તે અડધો ગાંઠ બેસે બની ગયો.

હે જાહેન લલિતા, પોતાના સુખી પતિની આવી નબળી સ્થિતિ જોઈ પતિલાજ્ઞા ગોદાવરીને ચિંતા થવા માંડી. એ બહાદુર બાબા તરતજ પોતાની ફરજ બજાવવાને પતિની આગળ આવી ઉભી રહી અને એ હાથ જોડી નીચે પ્રમાણે બોલી-

સ્વર્ગી, આટલી ઝાંખી ચિંતા કરે નહીં. આ સંભારમાં કંઈ અને મારન થયાનું કંઈ છે. સંપત્તિ અને વિપત્તિ નાશ સુખ અને દુઃખ, એ પરસ્પર જોડાએજ છે. કોઈ મરેલા સુખી અને કોઈ સર્વેલા દુઃખી મરેનુંજ નથી. તેમાં પણ આ-પણ બિશુક કુળના લોકોને તો કાંઈ પણ અફેશન કર્યો ન જોઈએ. છેવટે જીવન માણીને પણ આપણે આપણા નિર્જોર કરી શકીશું. પ્રિય પત્તિ, એ વિદ્યેની ચિંતા કર્યો નહીં. વિશેષ ચિંતા કરવાથી શરીરને મોટી હાનિ થાય છે. ચિંતા એ રૂપિયને પી-નારી, પ્રાણને શોષનારી અને હવનો આંત લાવનારી રાક્ષસી છે. સ્વાગી, હિંમતનું હુશીઆર લઈ એ ચિંતાને છોડી નાખો. જો છોડી દેશે તો પુનઃ શારી નિયતિ સંપાદન કરી શકશો.

જોદાવરીનાં આવાં વચન સાંભળી દેવશર્મા ખેડ કરતો જોડ્યો-
પ્રિયા, તમારું વચનો ખરેખર અહુત્ય કરવા લાયક છે. ચિંતાને મોટો લડકો માણસના હૃદયને રબર કરી નાખે છે, એ વાત હું મારી રીતે સમજી છું, તે છતાં મારા હૃદયમાંથી એ ચિંતા જરા પણ દૂર જાયતી નથી. ચિંતાને લઈને મને સુખે નિદ્રા આવતી નથી. હું ઘણી રીતે મારા મનને મારવા જતો છું, તથાપિ મારું મન ઉચ્છૃંખલ જની મારા કળજમાં આવતું નથી. વેપારમાં લક્ષ્મીની જોડાજોડાવી જે મેં હમણાં જ બોગવેલી છે, તે મારી નજર આ-ગળ ખરી થયા કરે છે. લક્ષ્મીના વિલાસનાં મોજાઓ જે મારી આગળ ઉજળ્યા કરતાં હતાં, તે અચાનક લય પામવાથી મારા મનને ભારે ખેડ આવ્યા કરે છે. પ્રિયા, વધારે શું કહેવું? કોઈ કોઈ વાર તો એવી સુંઝવણ થઈ આવે છે કે, આ દુઃખી છોડગીને આંત આ-ણ્યો. વસંતપુરની બજારમાં મેં જે પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી, તે બજારમાં પ્રતિષ્ઠાહીન થઈ ફરતાં મને ઘણીજ શરમ આવે છે. કોઈપણ વેપારીને સુખ બતાવવું ગમતું નથી. હવે હું શવશ કરતાં મરવું વધારે સારું ગણું છું.

પક્ષમાં. આગળ જતાં મદનપુર નામના એક નગરમાં તેઓ આયાં. તે નગરની બાહરે મુસાફરોને ઉતરવાની એક ધર્મશાળા હતી. અનેક વિદેશી મુસાફરો અને યાત્રાળુ લોકો તે સ્થાનનો આશ્રય લેતા હતા.

જે દેશમાં આ મદનપુર આવેલું હતું, તે દેશમાં તે વર્ષે દુકાળની અસર થોડી હતી. ત્યાંના લોકો પોતાનો નિર્વાહ કરી શકે, તેવાં સાધનો તે દેશમાં મેળવી શકતા હતા. મદનપુરમાં મદનસિંહ નામે રાજા હતો. તે રાજા દુરાચારી અને વ્યભિચારી હતો. કોઈ પણ સ્વરૂપવાન સ્ત્રી તેની નજરે પડે તો તેને તે લલચાવતો અને જો તે સ્ત્રી ન લલચાય તો પછી તેને બળાત્કારે પોતાની પાસે બેસાડાવતો હતો. આ દુરાચારી રાજાથી લોકો ત્રાહુત્રાહુ પોકારતા અને તેને હૃદયથી ઘણા ધિક્કાર આપતા હતા. તથાપિ કોઈ મંત્રીઓ કે પ્રજાજનમાંથી કોઈ તેને કાંઈ પણ કહી શકતું નહતું. રાજા મદનસિંહ આવો દુર્યુષ્ઠી છતાં તેનામાં થોડી ઘણી દયા હતી, તે છતાં કોઈ વાર વ્યભિચારના દુર્યુષ્ઠને લઈને તેને નિર્દય થવું પડતું હતું.

પેલો લાનુ ગ્રાહ્યણ પોતાની સ્ત્રી શોલાને લઈને તે મુસાફરોની ધર્મશાળામાં આવ્યો. ત્યાં જઈ તેણે ધર્મશાળાની એક બાલુમાં પોતાનો ઉતારો કર્યો. આસપાસ બીજા ઘણા ઉતારાઓ ઉતરેલાં હતા. સુંદર આકૃતિવાળી શોલાને જોતાંજ ત્યાં ઉતરેલા મુસાફરો અકિત થઈ ગયા. શોલાના સંદર્ભે તેમની દૃષ્ટિઓને આકર્ષી લીધી. લાનુએ ઉતારો કરી પોતાની સ્ત્રીને જણાવ્યું કે, હું સાધવી, તમે અહીં સ્વસ્થ થઈને રહેજો. હું ગામમાંથી અન્નપાનનો યોગ કરી લાવું.

આ પ્રમાણે કહી લાનુ ગામમાં ગયો. થોડીવાર પછી શોલાએ વિચાર્યું કે, પતિ ગામમાં ગયા છે, ત્યાંસુધીમાં મારે બેસી રહેવું, તે યોગ્ય ન કહેવાય, માટે એક ઘડો જળ ભરી લાવું, જેથી સ્વામી

પાછા આવે ત્યારે તેમને સ્નાન અને જળાબાન કરાવી શકાય. આવા વિચારથી શોભા મૃતિકાનો ઘડો લઈને હબી ધઈ પોતાનો સામાન કોઈ પડોશમાં દિતરેલા શ્રી પુરુષને સોંપી પોતે જળ ભરવાને ધર્મશાળાની બાહર નીકળી.

બાહર નીકળ્યા પછી તે ભાનુની શ્રી શોભાએ કોઈ જતા આવતા માણસને પુછ્યું કે, આ શહેરમાં જળાશય ક્યાં છે? તે લલા માણસે દિતર આપ્યો—બ્લેન, આ રસ્તે જાઓ. ઘોડે ચાલતાં એક મદનવાલ્ય આવેલી છે, તેમાં ઘણું સ્વચ્છ અને મુંદર જળ છે. તે વાલ્ય આ શહેરના રાજા મદનસિંહે જાંધાવેલી છે. તેનું જળ ઘણું સ્વચ્છ અને મધુર છે. શોભા તે વાલ્ય તરફ ગઈ અને જળ ભરીને લાંથી પાછી ફરી.

એ શહેરનો રાજા મદનસિંહ ઘણો વ્યભિચારી હતો. કોઈ પણ મુંદર શ્રીને જોવાથી તેનામાં વિકારનો વેગ જલદી પ્રસરતો હતો. તે ગમે તેમ કરીને પણ પોતાની ઇચ્છાઓ પૂરી કરવા પ્રયત્ન કરતો હતો. તે હુણ રાજાએ ઘણી મુંદરીઓ ઉપર બળાત્કાર શુભયો હતો. આખી લોકોમાં તેનો ત્રાસ વર્તાઈ રહ્યો હતો. શહેરની મુંદરીઓ તેની દૃષ્ટિએ પડતી ન હતી. સર્વ ઓછો તે હુણ પંજામાં ન દસાવાને માટે આવચન રહેતી હતી.

ધર્મની શક્તિ ગદ્ગદ છે. ભાનુની શ્રી શોભા વાલ્યમાંથી પાણી ભરીને પાછી ફરી, તેવામાં રાજા મદનસિંહ ગાડીમાં બેસી ફરવા નીકળ્યો હતો, તેની પાછળ ઘોડેચાર ધઈ બે ચાર નેવકો દોડતા આવતા હતા. તે કાત્રી રાજાની કુદૃષ્ટિ શોભાની ઉપર પડી. તરતજ તેના હૃદયમાં વિકારનું પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. મદનસિંહ ઉપર મદને વિચલ્ય બેળાયો. તત્કાળ તેણે આજ્ઞા કરીને ગાડી હબી રખાવી, અને પાછળ આવતા અંમરસક ઘોડેચારને કહ્યું કે, જળ ભરીને જતી આ મુંદર શ્રી કે. જુ છે? તે ક્યાં વાલ્ય છે? અને કોણ

જાતની છે? વિગેરે બધી તપાસ કરી આવ અને પછી તેણીને દર-
બારમાં લાવ. રાજાની આજ્ઞાથી તે સ્વાર શોભાની પાછળ ગયો
અને જે ધર્મશાળામાં શોભા ઉતરી હતી, ત્યાં જઈ ઉભો રહ્યો.
સ્વારને પોતાની પાછળ આવતો જોઈ શોભા વિચારમાં પડી ગઈ,
પણ તેણીએ રાજાના નકારા લાવને જાણેલો ન હોવાથી તે ચિંતાતુર
થઈ નહીં. જાતો ઘડો ઉતારી અને પતિની રાહ જોઈ જોકેલી શો-
ભાની પાસે ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને તે પુરૂષ આગ્યો અને તેણે
વિનયથી જણાવ્યું—ભાઈ, તમે કોણ છો? અને જાને કેવાં છો?
શોભાએ વિનયથી ઉત્તર આપ્યો—ભાઈ, અમે પરદેશી ગ્રાહણ
છીએ. તે પુરૂષ આગ્યો—તમે એકલાં છો કે તમારી સાથે કોઈ
છે? શોભા—ભાઈ, મારી સાથે મારા સ્વામી છે, તેઓ ગામમાં ગયા
છે. પુરૂષે કહ્યું, ભાઈ, તમે પૂર્ણ નથી બહાર લાગો છો. અમારા મ-
હારાજ મહનસિંહજી તમારી ઉપર ખુશી થઈ ગયા છે. તેઓ ત-
મને પોતાની હજુરમાં બોલાવે છે. અને જો તમારી મરજી હશે તો
તે તમને જનાનામાં પોતાની રાણી તરીકે પણ રાખશે.

તે પુરૂષનાં આવાં વચન સાંભળતાંજ શોભા કંપી ઉઠી અને
પોતાના પતિની ગેરહાજરીમાં ‘હવે શું થશે?’ એવી તેને ભારે
ચિંતા થઈ પડી. જ્યારે શોભાએ કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં એટલે
તે પુરૂષ ફરીવાર બે ઢ્યો—કેમ ભાઈ શ્રી વિચાર કરો છો? લક્ષ્મી
ચાંદલો કરવા આવે ત્યારે મોઢું ધોવા જશો નહીં. આવા મોટા
શહેરનો મહારાજ તમને બોલાવે, એ કાંઈ જેવી તેવી વાત નથી.
તમારા ભીખારી પતિથી તમારું શું વળવાનું છે? વિચાર કરો. કદિ
તમે આવવાની આનંદાની કરશો તો પણ તમને બખાતકારે લઈ જ-
વાનો હુકમ કરેલો છે.

સતી શોભા બખાતકારનો શબ્દ સાંભળતાંજ વધારે ચિંતાતુર
થઈ ગઈ. પણ પ્રજાવારે તેણીના હૃદયમાં સતીપણાનું સાર્ય જાત

શયું. તેણીએ મનમાં વિચાર કર્યો. “શું આ હુણ રાજા સતીસ્ત્રીની લાજ લેવા ધારે છે? એ કહિ બનશે નહીં. તે હુણને માલુમ નથી કે, સતીએનો પ્રભાવ કેવો છે? સતીએ પોતાના પ્રાણ જાય તો-પણ વ્યભિચાર કરવાની નથી. તેમના પવિત્ર શરીરને પતિ અને મરણ પછી અગ્નિ—એ શિવાય કોઈ સ્પર્શ કરી શકતું નથી. હુણે, આ વખતે મુક્તિથી બચી જવાની જરૂર છે. જો સ્વામી આ-વશે અને આ વાત સાંભળશે તો તેના હૃદયમાં ભારે શોક થશે. વળી રાજાની આંખે માંદા ગરીબ સ્વામી ટકી શકે તેમ નથી. માટે આ રાજાના પુત્રને મધુર વચનથી સમજાવવો અને તેના ગયા પછી આ શરીરને અગ્નિમાં દગ્ધ કરી નાખવું વધારે સારું છે.” આવો વિચાર કરી સતીધર્મની શોભાથી સુશોભિત એવી શોભાએ ઉપર ત્રી હાથ કરીને જણાવ્યું, ભાઈ; તમારા વચન મને હૃદયમાં ગમી ગયાં છે. મારા બિખારી સ્વામીના કરતાં રાજાની પાસે રહેવાથી વધારે સુખ મળે, એ વાત તો ઉઘાડીજ છે. હું એક ગરીબ બિખારણુ આ મદનપુરની મહારાણી બનું, એ મારાં કેવાં ભાગ્ય કહે-વાય? અરે ઉપકારો બંધુ, જાઓ, તમારા મહારાજાને જાણ આપો કે, આપના બોલાવવાથી હું મારા આત્માને ધન્ય માનું છું. મારા પતિ આવ્યા પછી તેમને જેમ તેમ સમજાવીને હું મહારાજાના મેહેલમાં આવીશ. તમે અને સાચકાણે બોલાવવાને આવજો.

શોભાનાં આવાં વચન સાંભળી તે રાજાનો દૂત પ્રસન્ન થઈ ચાલ્યો ગયો. પછવાડે સતી શોભાએ ચિન્નચુંકે, હજી સુધી પતિ બાહેરથી આવ્યા નહીં. તેમના આવ્યા પહેલાં આ શરીરનો નાશ કરી દેવો એ વધારે ઉત્તમ છે. જો શરીર હુણે તો રાજા બખાતકાર દરી તેને અપવિત્ર કરી દેશે, તેમાં મારા પતિથી કાંઈપણ થઈ શકશે નહીં. અને જો પતિને મળવા રહીશ તો પછી મારા શરીરનો નાશ પતિથી જોઈ શકાશે નહીં. આવો વિચાર કરી શોભા ધર્મશા-

બામાં ઉતરેલા મુસાફરોની પાસે જુદું કારણ દર્શાવી છુટાં છુટાં
 સર્પણ માગવા નીકળી. બધા મુસાફરોએ તેણીને થોડું થોડું
 સર્પણ આપ્યું. તેનો એકંદર મોટો ઢગલો થયો. પછી તેની ધર્મ-
 જ્ઞાનાની મંત્ર લાગે ઉઘાડા ચોકમાં ચિતા બડકી પોતે બાળી મરવ
 તૈયાર થઈ. તે અગ્નિ પ્રગટાવી જેવી તે ચિતા આગળ ઉભી
 રહી ત્યાં કેટલાએક દયાળુ મુસાફરો તેણીની આસપાસ વીંટાઈને
 તેને તેમ કરતી અટકાવવા લાગ્યા. તેણીની પાસે ઉતરેલા કેટલાએક
 મુસાફરો જાણતા હતા કે, કુકર્મને માટે રાજાનું તેડું આવવાથી
 આ પવિત્ર ગ્રાહણી પોતાના પ્રાણનો નાશ કરે છે. તેથી તેઓ શો-
 લાને વધારે સમજાવવા લાગ્યા. તોપણ સતીધર્મને સાચવવામાં
 તત્પર એવી એ સ્ત્રીએ કાંઈપણ માન્યું નહીં. જેવામાં સતી શોલા
 પોતાના સતીધર્મને માટે પ્રાણની આહૂતી આપવાને ચિતામાં પ્ર-
 વેશ કરવા જતી હતી, તેટલામાં તેનો પતિ ભાનુ બાહેરથી આ-
 વ્યો. મુસાફરોના ટોળા વચ્ચે પોતાની સ્ત્રીને ચિતાની આગળ
 ઉભેલી જોઈ તે મનમાં આશ્ચર્ય પામી ગયો. તરતજ તે શોલાની
 પાસે આવ્યો. પતિને જોતાંજ સતીના નેત્રમાંથી આંસુની ધારાઓ
 છુટવા લાગી. ભાનુએ સંજ્ઞામથી કહ્યું, પ્રિયા, આ શું કરે છે ?
 અને આ કરવાનું શું કારણ છે ? પછી શોલાએ મદનસિંહ રાજાનો
 બધો વૃત્તાંત પોતાના પતિની આગળ કહી સંભળાવ્યો. પછી વિ-
 શેષમાં તે મહા સતી રૂઢન કરતી બોલી — પ્રાણનાથ, પતિવ્રતાનો
 ધર્મ સાચવવાને માટેજ આ આત્મહત્યાનું મહાપાપ કરવું પડે છે.
 એ મહાપાપની સાથે પણ તમારી સેવા કરવારૂપ કર્તવ્યમાંથી
 પણ મારે શ્રેષ્ઠ થવું પડે છે. તમારા જેવા વિદ્વાન પતિને દુઃખમાં
 મુકી હું ચાલી નીકળું છું, તેને માટે મને ક્ષમા આપજો. સ્વામી,
 આ અસાર સંસારનું સ્વરૂપ સમજી મારો શોક કરશો નહીં. અને
 આત્મસાધન કરવામાં તત્પર રહી તમારી પશ્ચિમ અવસ્થા પ્રસાર
 કરજો. સ્વામી હવે હું પરલોકમાં જઈ છું, મારા મન, વચન અને

કાયાનાં અપરાધ દામા કરજે અને જો કાંઈપણ પુણ્યનો યોગ હોય તો તમારો દોષ ભરે સમાગમ થજો.

સ્ત્રીનાં આવાં વચન સાંભળી ભાનું ગંડગદિત થઈ ગયો. તેના નેત્રમાંથી આંસુની ધારા ઝુટી. તેમંદસ્વરે બોલ્યો—હે ગવિત્ર સતી, તમે તમારા ખરા ધર્મને સાગરવંદ્યા બાં અશક્ય અને ભયંકર કામ કરો છો, તેને માટે તમને વધારે કહી શકતો નથી. પણ તમે મને તમારા વિચોગના ચોટા સંકષ્ટમાં નાખતાં જાઓ છો, તેનો વિચાર કરજો. આ વિપત્તિના વખતમાં તમારા વિના એક ઘણું પણ મારે યુગ જેવો ઘડ પડશે. પ્રિયા ! હવે ચોટા કાળમાં મને વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થશે. તે વખતે તમારી મને મોટી જોડ જણાશે. તમારા જેવી સાધ્વી સ્ત્રી વિના આ વિદેશમાં મને કેવાં કેવાં દુઃખ પડશે, તેનું હું વર્ણન કરી શકતો નથી. પ્રિયા, જો તમે આ સા-લસે ન દુર્યુહોન તો આપણે ગમેતે યુક્તિથી એ દુષ્ટ રાજાના પાશ-માંથી બચી જીવ અથવા અર્ધીથી નાશી છુટવ.

પોતાના પતિ ભાનુનાં આવાં વચન સાંભળી શ્રોતાએ રૂદન કરતાં જણાવ્યું—પ્રાણનાથ, આપને દુઃખમાં એકલા મુકી હું ચાલી જઉં, તે યોગ્ય કહેવાતું નથી, તથાપિ મારા ધર્મની ખાતર, અને જગત્માં સ્ત્રીધર્મનો પ્રભાવ દર્શાવાની ખાતર—આ અત્મહત્યાનું મહાપાપ આવડું છું. સ્વામી, મારાં અપરાધ દામા કરજો. મન, વચન અને ક્રિયાએ કરી જે કાંઈ અનુચિતકર્મ કરવામાં આવ્યું હોય, તેની મને દામા આપી મારા આત્માનો હિદ્દાર થાય એવું શુભ ચિત્તવન કરો. પ્રાર્થના, નાહી મન થશે નહીં. દરેક મનુષ્ય સુખ દુઃખ પામે છે. આ વિશ્વની એવી ઘટમાલ છે કે જેમાં પ્રગટ થનાર પ્રાણીઓ હસનિ જાન અવનનિ પામ્યા કરે છે. સ્વામી, હવે હું રજા માગું છું. ભાનુ ગગનચોર થઈને બોલ્યો—સતી, તમારા વિના મારે આ બધું જીવન શન્ય છે. મારા દુઃખના ગાણની એક

મુસ તમારા માથા ઉપર હતી તે તમારા જવાથી મારા ઉપર
જનિ મુસ પડશે. એટલે હું દળાઈ જઈશ. જ્યારે કદના
માડનો ભારે જોજે મારાથી ઉપડશે નહીં, તો વળતે હું
મારા આત્માનો અંત કરવા તૈયાર થઈશ. હવે આ દુઃખી
હૃદયનો અંત લાવવો એ મને મુશ્કેલ પડશે નહીં. તારા જેવી
માણી સતીની સહાય વિના જીવવા કરતાં મરવું વધારે ઉત્તમ છે.

જાનુનાં આવાં વચન સાંભળી શોભા વધારે શોકાતુર થઈ ગઈ.
તે જે હાથ જોડી જોડી—સ્વામી, એવા વિપરીત વિચાર લાવશે
નહીં. આપના જીવનના અંતનું કારણ હું થઈ, તો મને પતિ-
હત્યાનું પાપ લાગે. હું આપને વચન આપું છું કે, “જે મેં મન, વ-
ચન અને કાયાથી શુદ્ધ સતીધર્મ પાળ્યો હશે તો આપના આ જ-
ન્મમાં મારો યોગ ફરીવાર થશે. જો આપનું જીવન આગાદ હશે તો
સતીધર્મને માટે આત્મહત્યા કરનારી હું ફરીવાર તમારા ચરણની
સેવાનું મહા ફળ મેળવી શકીશ, સ્વામી! હું એવું જ નિર્ધારું છું
અને મારા સતીધર્મના પ્રભાવથી મને ખાતરી થાય છે કે, હું આજ
જન્મમાં આપને મળીશ અને આપના જીવનનો છેલ્લો ભાગ મુખી
કરીશ.

જાનુએ રોતાં રોતાં કહ્યું, સતી, આ તમારાં વચનો હીંમતને
આપનારાં છે, તથાપિ મને મારા હૃદયમાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થતો નથી
પ્રિયા! તમે મને બીજા જન્મમાં શી રીતે મળશો? જ્યાં તમારો જન્મ
થયો હશે, તે સ્થાનનો શોધ મારાથી શી રીતે થઈ શકશે? સૌંદર્ય-
તાથી ભરપૂર એવી યુવાવસ્થામાં આ વૃદ્ધ થઈ ગયેલા પતિને તમે
કેમ અંગીકાર કરશો? પ્રિયા એ બધી વાત અસંભવિત છે. મારા
લાગ્યમાં સુખ લોગવવાનું હોત તો આ વળતે તમારા વિયોગ
માટે થાય? પ્રાપ્ત થયેલા અમૃતના પ્યાલામાં ઝેરનું ટીપું આ માટે
પડે?

પતિનાં આવાં વચન સાંભળી સતી શોભા બોલી—પ્રાણનાથ, આમ નાહીં મત થાઓ નહીં. શુદ્ધ મનથી પતિની સેવા કરનારી સતી-ઓને દેવતા સદાય આપે છે. સતીધર્મનો પ્રભાવ દિવ્ય છે. એ પવિત્ર ધર્મના પ્રભાવથી મને મારા પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ રહેશે અને હું આપને ગમે ત્યાં મેલવી શકીશ. સ્વામી, સતીઓ સાંકળેના મોહને વશ થતી નથી. તેઓ પોતાનો ધર્મ જેમ સચવાય તેમ વર્તે છે. વૃદ્ધ, કુરૂપી દુર્ગુણી, બચ્ચાની અને અપંગ પતિ હોય તો પણ તેને દેવસમાન ગણી પૂજે છે. તેમજ્ઞાનુભાવા સતીઓ ભાવ-રૂપને જોનારી છે. દ્રવ્ય રૂપને જોનારી નથી. સ્વામી, હું જગત્પતિની પાસે ઐતલીજ પ્રાર્થના કરું છું કે, જે મારામાં કાંઈ પણ સતીધર્મ હોયતો આવતા જન્મમાં મને તમારા મેળાપ થજો. અને તમે મારા પતિ થજો. આ પ્રમાણે સતી શોભા બે હાથ જોડી આકાશ તરફ દ્રષ્ટિ કરી બોલી—હું આર્યધર્મના અધિષ્ઠાયક, દેવતા, શુદ્ધ મન, વચન અને ક્રાયાથી જે મેં કાંઈ પણ સુકૃત કરેલું હોય તો આ મારા પતિની વૃદ્ધનવસ્થામાં તેમની પવિત્ર સેવા કરવાનું મદાક્ષ મને પ્રાપ્ત થજો.

આ પ્રમાણે કૃત્વા પછી શોભાએ વિશેષમાં જણાવ્યું કે, સ્વામી, હું આપને આવના જન્મમાં ઓળખી શકું તેવું એક પદ્યનું પૂર્વાર્દ બનાવી આપને કહું છું. તે યાદ રાખજો. તે પદ્યનું ઉત્તરાર્દ મારા સિવાય કોઈ પણ કુમારિકા પૂર્ણ કરી શકશે નહીં. એ પદ્યમાં આપનું અને મારા પિતાનું નામ લખવું કરેલું છે; જે ઉપરથી ઉત્તરાર્દ પૂરું કરવાથી અપ મને આવના જન્મમાં ઓળખી શકશે. આ પ્રમાણે કહી સતી શોભા નીચે પ્રમાણે એક શ્લોકનું પૂર્વાર્દ બોલી :—

“જાનો: સુરગ્ની હૃદિતા મજાનો—
સ્ત્રિ ગતા મા નૃપસૈવૃત્ત”

“માનુની પત્ની અને પ્રમાનુની દીકરી તે રાજતાં બુદ્ધિમંત્રી
રહ્યું પત્ની.”

સ્વામી, આ પૂર્વોક્ત શ્લોક કે જેમાં તમારું અને મારા પિ-
તાનું નામ છે, તે શ્લોક જોલતાં જોલતાં તમે જગતમાં વિચરજો.
સતીપત્રના પ્રમાણની કાયાં મારો જન્મ થશે, ત્યાં તમે કરતા કરતા
આવશો અને આ શ્લોક જોલશે તેથી મને મારા પૂર્વ જન્મનું
સ્મરણ થશે એટલે હું તે શ્લોકનું ઉત્તરાર્દ પૂરું કરી તમને જ વ-
રીશ અને વૃદ્ધાવસ્થામાં તમારી સેવા કરી મારા શ્રીજન્મને
કૃતાર્થ કરીશ.

આનંદા કહે છે—હે પુત્રી લલિતા અને બીજી જહેનો, આ
વાત જોદાવરી પાતાના પતિ દેવશર્મા ગ્રાહ્યજીને કહે છે—હે સ્વા-
મી, તે શોભા પાતાના પતિને એ પૂર્વોક્ત શ્લોક સંભળાવી જોડી
કે, પ્રાણનાથ, આ શ્લોકનું ઉત્તરાર્દ હું જ પૂરું કરીશ. મારા વિના
કોઈ વિદ્વાન કે વિદુષી શ્રી તે ઉત્તરાર્દની પૂર્તિ કરી શકશે નહીં.
વળી હું નાથ, આપણા આ બનાવ વિષે કોઈને જાહેર કરશો નહીં.

આટલું જોડી શોભાએ ચિતામાં અગ્નિ પ્રગટાવ્યો અને અગ્નિની
મોટી જ્વાળામાં શોભાને આત્મા આગ્નિ રૂપ થઈ ગયો. આસ-
પાસ વીંટાઈને હોલો કંટલાએક મુસાફરો એ મહાસતીને
બાળતી જોઈ હીલગીર ઘઈ ગયા. કોઈ તેને કન્યવાદ આપવા લા-
ગ્યા. કોઈ તેના સતી ધર્મની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

આ વખતે લાનુ ઉંચે સ્વરે આકંઠ કરી રૂદન કરવા લાગ્યો.
અને તે બોલ્યો—અહા ! દેવ અથવા કર્મની શક્તિ કેવી ગહન
છે ? ક્યાં માંડે નંદ પવનપુર અને ક્યાં આ ગદનપુર ! હું દુર્ભાગ્યને
લઈને અહિં ક્યાંથી આવ્યો ! અરે મારા દુર્ભાગ્યે મને દુઃખ
ના દરીયામાં હડસેલી નાખ્યો. મારા ઘરની, મારા ગૃહસ્થાશ્રમની

મારા દ'પની ધર્મની અને મારા જીવનની શોભા ક્યાં ગઈ? હું
અવેદીતે શોભા રહિત થઈ ગયો. આ જગતમાંથી મારી શોભા
ચાલી ગઈ. એટલુંજ નહીં પણ આ મનુષ્ય લોકની ગંભી સતી-
આની શોભા ચાલી ગઈ. તે અત્યારે તો સ્વર્ગની શોભા થઈ ગઈ.

ગોદાવરી કહે છે—હું સ્વામી, પછી તે વિયોગી અને વિધુર
થયેલા ભાનુને મુસાફર લોકોએ દીલાસો આપી શાંત ર્યાં. એમ
કરતાં સાયંકાળ થયો એટલે રાત્ર મદનસિંહનો ફૂત શોભાને જો-
લાવા આગ્યો. તેણે શોભાની તપાસ કરી પણ શોભા જોવામાં
આવી નહીં. તે વળતે કેટલાએક ઝનુની મુસાફરોએ તેને કહ્યું,
“અરે, રાજપુરૂષ, તારા હાથ રાત્રને કહે કે, તે સતીએ અગ્નિમાં
પોતાના હૃદની આત્મિ આપી છે. તારા દુરાચારી રાત્રને લીધે તે
મદાસતીએ પ્રાણ ત્યાગ કર્યો છે. તારો રાત્ર મદનસિંહ રાત્ર
નથી પણ એક રાક્ષસ છે. આવા હાથ અને અધર્મી રાત્રો શા-
માટે જીવતા હશે? ન્યાયી અને ધર્મી રાત્રસિંહાસન ઉપર આ-
વા રાત્રોને જોડાડનાર દૈવને અમે ધિક્કાર આપીએ છીએ. સતી
ત્રીની હત્યા કરનારા મદનસિંહને નરકપણ સંઘરશે નહીં.” મુસા-
ફર લોકોનાં આવાં તિરસ્કાર ભરેલાં વચનો સાંભળી તે રાજપુરૂષ
વિચ્છેદ થઈ ચાલ્યો ગયો. તેણે આવી રાત્રને તે ખબર આપ્યા. રા-
ત્રએ પશ્ચાત્તાપ કર્યો નહિ, પણ પોતે એક સ્વરૂપવાન ત્રીનો ભોગ
મેળવી શક્યો નહીં તેનેમાટે તે દુરાચારી પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો.

ગોદાવરી કહે છે, હું સ્વામી, પછી તે દુઃખી થયેલા ભાનુ મદ-
નપુરનું પાણી દરામ કરી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. હાથમાં કાળા વા-
વટાની ધ્વજ લઈ પોતાની ત્રીએ કહેલો પૂર્વાર્દ શ્લોક જોલતો જો-
લતો તે ગંધિલેલ નાખવા લાગ્યો. એ શ્લોકની ટેલ કરતા અને આ વિ-
શ્વમાં શહેર, અને ગામડામાં ફરતા તે ભાનુને લોકો તે અર્ધા શ્લોક-
નો અર્થ પુછતા હતા. ભાનુ તેનો કાંઈપણ જવાબ આપતો ન હતો.

નમી પડી. પોતાના પૂર્વ પતિનાં ચિરકાળે દર્શન થવાથી તેણીની આંખોમાંથી આંસુની ધારા ચાલવા લાગી. વળી વૃદ્ધ અને અશક્ત થઈ ગયેલા પતિ પોતાના વિયોગથી આજ પર્યંત દુઃખી થયા, એ વાત યાદ આવવાથી તેણીના શોકમાં મોટો વધારો થઈ આવ્યો.

પ્રભાવતી ગદ્ગદ કંઠે બોલી—મહારાજ, આપ કોણ છો? ક્યાંથી આવો છો? અને આ અર્થો શ્લોક શામાટે બોલો છો? ‘આ પોતાની સ્ત્રી છે,’ એ વાત ભાનુના જાણવામાં હતી નહીં. તેથી તે બોલ્યો, બાઈ, હું ઘણો દુઃખી બ્રાહ્મણ છું. હું નંદનપુરનો રહેવાસી છું. અમારા દેશમાં મોટો દુકાળ પડવાથી હું દેશ છોડીને ચાલી નીકળ્યો છું.

પ્રભાવતી—તમારે સ્ત્રી છે કે નહીં?

ભાનુ—બાઈ, મારે સ્ત્રી નથી.

પ્રભાવતી—જે તમે અર્થો શ્લોક બોલ્યા હતા, તે શેનો શ્લોક છે? અને તેનો અર્થ શો થાય છે?

ભાનુ—બાઈ, એ વાત મને પુછ્યો નહીં. કોઈની આગળ તે વાત હું કહ્યો નથી. તે વાત ઘણીજ મને દુઃખદાયક છે; મારે મેહરબાની કરીને આ શ્લોક વિષે મને કાંઈ પણ પુછ્યો નહીં.

પ્રભાવતી—મહારાજ, આ શ્લોક તો અર્થો છે. તેનું ઉત્તરાર્થ કેવું છે? તે કહો જોઈએ.

ભાનુ—બાઈ, હું તેનું ઉત્તરાર્થ જાણતો નથી. જો ઉત્તરાર્થ જાણવામાં આવે તો પછી માફ દુઃખ રહેજ નહીં.

પ્રભાવતી—એનું શું કારણ છે?

ભાનુ—હું તેનું કારણ પણ કહી શકતો નથી.

પ્રભાવતી—મહારાજ, તમે વિક્રાન્ છે, તેનું ઉત્તરાર્થ ન અનાવી લ્યો તો બની શકે તેમ છે.

લાનુ—ના બાઈ, મારાથી તે જની શકે તેમ નથી.

પ્રભાવતી—બીજા કોઈથી જની શકે તો તમે કશું કરો કે નહીં ?

લાનુ—જો બરાબર તેને મળાનું આવે તો કશું થઈ શકે.

પ્રભાવતી—મહારાજ, કૃપા કરીને તે જલોકનું પૂર્વાર્દ બોલો જોઈએ ?

ગોદાવરી કહે છે—હો શ્વામી, તે પ્રભાવતીના કહેવાથી લાનુ ને અર્ધા જલોક નીચે પ્રમાણે બોલ્યો :—

“જાનોઃ સુપત્ની હૃદિતા પ્રજાનો—

મૃતિં મતા સા નૃપકૌતુકેન”

આ પ્રમાણે તે પૂર્વાર્દ બોલ્યો એટલે મહારાજની શોભાનો અવતાર પ્રભાવતી નીચે પ્રમાણે તેનું ઉત્તરાર્દ બોલી :—

“વારાણસીં પ્રાપ્ત પુનર્દિં જન્મ

જીવન્મરો જટ્ટશત્તાનિ પડ્યેન્” ?

આવાર્ય.

લાનુની પત્ની અને પ્રભાનુની દીકરી (શોભા) રાજ્યના જુલમથી મૃત્યુ પામી હતી. તે દરીવાર કાશીનગરીમાં જન્મ લઈ (તેના પતિને મળી.) જીવે નર ભા જુલમ છે. ૫૧ ॥

પ્રભાવતીએ આ પ્રમાણે જલોકનું ઉત્તરાર્દ પૂરું કર્યું, તે સાંભળી જુલ લાનુ વિચારમાં પડી ગયો. અહા ! આ મરી કોણ હશે ? મારો શોખ તે નહીં હોય. શોખ વિના આ જલોકનું ઉત્તરાર્દ બીજા કોઈથી પૂરી શકાય નહીં. વળતે શોભાના બીજા જન્મ આ

મારાથી પુરીમાં થયો હોય તો તે સંભવિત છે. આવી મુંઢર બાબતે મારાથી શી રીતે કહેવાય કે, તું શોભાનો અવતાર છે.

આ પ્રમાણે ભાનુ ચિંતવતો હતો, ત્યાં પ્રભાવતી બેઠી થઈને ફરીવાર તેના ચરણમાં નમી પડી અને બે હાથ બેઠી ગોલી—સ્વામિનાથ, હું આપની દારૂ શોભાનો અવતાર પ્રભાવતી છું. આપનું દર્શન થતાં અને તે પ્રલોકનું પૂર્વાર્દ સાંભળતાં મને મારા પૂર્વજન્મનું જ્ઞાન થઈ આવ્યું છે. પ્રાણનાથ! હોઈ જાતની શ્રીકર રાખશો નહીં. હું હજી કુમારિકા છું. આપના શિવાય હોઈ બીજા પુરૂષને વરવાની નથી. આપ નિશ્ચિંત રહેજે.

પ્રભાવતીનાં આવાં વચન સાંભળી ભાનુના નેત્રમાં આંસુ આવી ગયાં. અને તેના શરીર ઉપર ફેવાંગંડિલાં થઈ ગયાં. ભાનુએ ગદગદ કંઈ કહ્યું, જ્યારથી તમે પ્રલોકનું ઉત્તરાર્દ પૂરું કર્યું, ત્યારથી જોને ખાતરી થઈ હતી કે, આ સ્ત્રી શોભાનો અવતાર છે, પણ તમારા જેવી હિંમતવાળી મુંઢરબાબતે મારાથી શી રીતે કહી શકાય? તમે એક ગૃહસ્થને ઘેર અવતર્યાં છો. વળી તમારું જોઈએ અને નવીનવય અનુપમ છે. ક્યાં તમે મુંઢર બાબત? અને ક્યાં હું એક દરિદ્રી કદ બ્રાહ્મણ! કદિ તમે મારી સાથે વિવાહિત થઈ રહેવાને ધારે તો પણ તમારા માતાપિતાને વાત માન્ય કરે નહીં. હું મતી સ્ત્રી, તમારો સંગ્રામ થયો એથી મારા મનને સંતોષ થયો છે. તમે મુખે ન વાતો લેશો. હું મારા જન્મનું કાળ જોઈએ તો મારું હૃદય પૂરું કરાવ.

પ્રભાવતી—સ્વામિનાથ, આ શું બોલો છો? શું હું પૂર્વજન્મનો અવતાર છું? એ વાત કદિ મને મનમાં નહીં. મને, વચન અને કાવળી હું તમને વરુ મુકી છું. કદિ મારાં માતાપિતા એ વાત માન્ય નહીં કરે તો હું મારું હૃદય પૂરું કરાવ. તમારું જોઈએ તો મારું હૃદય પૂરું કરાવ. તમારું જોઈએ તો મારું હૃદય પૂરું કરાવ.

અને બ્રાતા છે. સ્વામી, જ્યેષ્ઠ વિચાર રવખે પણ લાવશે નહીં. સતી સીએ કદિ પણ પોતાના મનથી અસાધમાન થતી નથી. સૂર્ય પશ્ચિમમાં ડોળે, પ્રવનો તારો અસાધમાન થાય અને પવન સ્થિર રહે તોપણ સતી સી પરપુરૂષને અંગીકાર કરતી નથી. સ્વામી, તમે મારા પતિ, મારા ઇશ્વર, મારા પૂજ્ય, મારા ગૃહીગુરુ અને મારા નારક છો. તમે પોતેજ મારું સર્વસ્વ અને શુભન છો.

પ્રભાવતીનાં આવાં વચન સાંભળી ભાનુને ઘણો સંતોષ થયો. પોતાની પવિત્ર સતી શોભાને ફરીવાર સમાગમ થવાથી તેના મનમાં આનંદ તો આવ્યો હતો પણ જ્યારે તેણીએ આ બીજા ભવમાં તેનેજ વરવાની ઇચ્છા બતાવી ત્યારે ભાનુના હૃદયમાં જે આનંદ પ્રગટ્યો હતો, તે અવર્ણનીય હતો.

ગોદાવરી કહે છે—હે સ્વામી, પછી પ્રભાવતીએ સૂખીને ત્રણે પોતાની માતાને કહેવશાવ્યું કે, તેણી કોઈ બીજા પુરૂષને વરશે નહીં. તેણે પોતાના પૂર્વજન્મના પતિને મેળવ્યો છે. આ ખગર સાંભળતાંજ પ્રભાવતીની માતા અગાધીમાં આવી. ત્યાં મલિન વસ્ત્ર ધાળે અને વૃદ્ધ ઘઈ ગયેલો ભાનુ તેણીના જોવામાં આવ્યો. ભાનુને જોતાંજ તેણીએ હૃદયમાં નિઃશ્વાસ મુક્યો અને વિચાર્યું કે, ક્યાં મારી સુંદર પ્રભાવતી ! અને ક્યાં આ વૃદ્ધ દરિદ્રી કુરૂપ પ્રાણસૂએ વાગ તેણીને ગમી નહીં. પછી તેણીએ પોતાની પુત્રી પ્રભાવતીને સમજાવવા માંડી ત્યારે પ્રભાવતીએ પોતાના પૂર્વજન્મની બધી વાત કહી સંભળાવી અને ઉપરે પોતાનો અવિચલ નિશ્ચય જણાવ્યો. પ્રભાવતીની પૂર્વજન્મની વાત સાંભળી તેની માતા અકિંત ઘાઈ ગઈ. પછી તેણીએ પોતાના પતિ અદ્રશિવને તે બધી વાતો જણાવી. અદ્રશિવ પણ તે સાંભળી આશ્ચર્ય પાત્રી ગયો.

ગોદાવરી કહે છે—હે સ્વામી, પોતાની પુત્રી પ્રભાવતીની આ માતરી વાત સાંભળી અને “આ પાને ગિલાય બીજા પુરૂષને તે

વરવાની નથી. જો બીજા પુરુષની સાથે તેણીને પરણાવવામાં આવશે તો તે પોતાના દેહનો ત્યાગ કરી દેશે.” આવી તેણીની ભયંકર પ્રતિજ્ઞા બાણી તે ચંદ્રશિવે પ્રભાવતીને તે વૃદ્ધ ભાનુની સાથે મોટા ઉત્સવથી પરણાવી હતી. ચંદ્રશિવને બીજું કંઈ સંતાન ન હતું, તેથી તેણે પોતાના જમાઈ ભાનુને ઘરજમાઈકરી રાખ્યો અને એક બુદ્ધો મેહેલ કરાવી ગૃહસ્થાશ્રમની સર્વ સામગ્રી સાથે ભાનુ અને પ્રભાવતીને તે અર્પણ કરવામાં આવ્યો, જેમાં રહીને ભાનુ ગૃહાવાસનું સંપૂર્ણ સુખ પ્રાપ્ત કરી શક્યો હતો.

ગોદાવરી પોતાના પતિ દેવશર્માને કહે છે—હે સ્વામી, આ પ્રમાણે ભાનુ જીવતો રહ્યો તો પાછો ફરીવાર સુખી થયો હતો. તે ઉપરથી લોકમાં “જીવન્નરો નદ્રગતાનિ પश्येत्” “જીવતો નર સો ભદ્રા પામે” એ કહેવત આવી છે. આ ઉપરથી તમારે બોધ લેવાનો છે કે, ગમે તેવી આપત્તિ આવે તોપણ માણસે આત્મચાત કરવો નહીં.

ગોદાવરીના મુખથી ભાનુનું દૃષ્ટાંત સાંભળી દેવશર્માના હૃદય ઉપર સારી અસર થઈ ગઈ. તરતજ તેણે પોતાનો શોક છોડી દીધો. અને તે હૃદયમાં આનંદ પામી બોલ્યો—પ્રિય, તે મને આત્મહત્યાના પાપમાંથી બચાવ્યો છે. તે કહેતી વાર્તા સાંભળી મારા મનમાં સારી પ્રિમત આવી છે. ભાનુની વાર્તા ઉપરથી મને ઘણું બોધ મળ્યો છે. તેમાં બાસ કરીને શોભાના સતીધર્મે મારા હૃદયને આકર્ષ્યું છે. વાહ! કેવો સતીધર્મ છે. સતીએના પ્રભાવ વિન્ય છે. જગત્માં સતીએના ધર્મ સર્વથી વિન્યવંત છે. પ્રાચીનકાળે પણ પતિવ્રતાએએ પોતાના જીવનમાં જે ચમત્કારો દર્શાવ્યા છે, તેવા ચમત્કારો કોઈ બીજાએ દર્શાવ્યા નથી.

આનંદા કહે છે—હે પુત્રી લક્ષ્મી, અને બીજી બહેનો. તે ગોદાવરીના ઉપદેશથી તેના પતિ દેવશર્મા પાછો પ્રિમતમાં આવી

ધંધે લાગ્યો હતો અને તેથી તે મુખી થયો હતો. આ ઉપરથી તમારે એટલો બોધ લેવાનો છે કે, પતિ ન્યારે નિર્ધન અવસ્થામાં આવે ત્યારે તેને સ્ત્રીએ ગોદાવરીની જેમ દિ'મન આપવી જોઈએ. અને પતિના દુઃખમાં પૂર્ણ રીતે ભાગ લેવો જોઈએ. નાહિ'મન અને નાશીપાત્ર થયેલો પતિ મૂંઝાઈને આત્મઘાત ન કરે અથવા સિદ્ધેશમાં આશ્રય ન લેય, એવા ઉપાયો સ્ત્રીએ કરવા જોઈએ.

પતિની નિર્ધન અને દુઃખી અવસ્થામાં સ્ત્રીએ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ? એ વિષે એક મુંદર કવિતા મારી માથે મને શીખડાવી છે, જેનો હું હમેશાં પાઠ કરું છું.

લલિતા—બા, તમે એ કવિતા મને કેમ શીખવી નથી?

આનંદા—લલિતા, એ કવિતા જરા લાયક ઉમરવાળી સ્ત્રીથી સમજાય તેવી છે, તારા જેવી બાળકીથી સમજાય તેવી નથી, તેથી હાલ મેં તને શીખવી નથી.

લલિતા—બા, એમ ન ધાય, મને તે શીખવવી પડશે. મારાથી જેટલું સમજાયે તેટલું સમજીશ.

અચ્ચળ—આનંદા કાઠી, લલિતા જોડેનને તે કવિતા શીખવો તો પછી હું પણ તેની પાસેથી શીખી લઉં.

પ્રેમદા—આનંદા જોડેન, શીખવવાની વાત તો એક તરફ રહી પણ એક વાર સંભળાવો તો ખરાં.

ધર્મદાસએક કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, પછી આનંદાએ નિર્ધન અને દુઃખી અવસ્થામાં સ્ત્રીએ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ? તે વિષેની કવિતા લલિતા અને બીજી શ્રાવિકાઓની આગળ ગાઈ સંભળાવી. તે કવિતા અહિં તમને આ શ્રાવિકા (ગંગા) ગાઈ સંભળાવશે.

પછી ગંગા ઉભી થઈ શ્રાવિકાશાળામાં તે કવિતા ગાય છે અને આનંદા પોતાની પુત્રી લલિતાની આગળ ગાય છે.

નિર્ધન અને દુઃખી અવસ્થામાં સ્ત્રીએ કેવી
રીતે વર્તવું જોઈએ ?
તે વિશેની કવિતા.

(બાણ્યું બાણ્યું હેત તમારું જાદવારે—એ રાગ.)

એ સદ્ગુણથી શોભે શ્રાવક સુંદરીરે;
વિપદ વળતમાં ધીરજ ધરતી નારજો. (એ ટેક.)
સમય સમયની છાયા બાણી રનેહથીરે,
દુરદમ હિંમત રાખી રહેતી નાર જો;
નિર્ધન નરમાં રનેહ ધરેજે નિર્મળારે,
સાચી શ્રાવિકા જગમાં તે સુખકારજો. એ સદ્ગુણથી. ૧
જે દિલમાં નવ ડરતી દયિતા દુઃખ થકીરે,
સુખ દુઃખમાં જે ધરતી સરખો રનેહજો;
અંતરના આનંદે અતિશે આપતીરે,
દમન કરે પણ દુઃખમાં કોમળ દેહજો. એ સદ્ગુણ. ૨
નાથ ધરો હિંમત હૈયામાં હર્ષથીરે,
પ્રાણપતિ પરિતાપ કરો ન લગારજો;
ફાલે સુખકર સમય સુધરશે આપણારે,
એવી હિંમત પતિને આપે નારજો. એ સદ્ગુણ. ૩

આ ધન વંશવ ચપળ એમ મન ધારતીજે,
 ઉદય અમનું ચક્ર ફરે છે નિત જો;
 એ મન ધારી ધીરજ ધરતી ધર્મશીજે,
 ખલુ નવ છોટે આવકકુળની રીતજે. એ સદ્ગુણી. ૪
 ગર્વ ધરે નહીં જે સંપત સુખ સાંપડેજે,
 વિપદ વખતમાં ખેદ કરે નહીં આપજે;
 ધર્મ વિષે ધીરજથી દૃઢતા રાખતીજે,
 તે મેળવતી શુદ્ધ શ્રાવિકા છાપજે. એ સદ્ગુણ. ૫
 નિર્મળ નવલકથાઓ નિત્યે વાંચતીજે,
 લે તેમાંથી બોધ અને શુભ સારજે;
 'વિકટ પંથ સંસાર તણોજ સુધારતી,
 ધન્ય શ્રાવિકા તણો સફળ અવતારજે. એ સદ્ગુણ. ૬

ઉપર પ્રમાણે જંગાએ તે કવિતા સંભળાવી, તે સાંભળી
 શ્રાવિકાશ્રાવણમાં બધી શ્રાવિકાઓ ખુશી ખુશી ધઈ ગઈ. તેઓએ
 કર્પના આરેશથી ઉચે સ્વરે આદીશ્વર ભગવાનની જય બોલાવી.

ધર્મદામશેઠ કહે છે—હે માતાઓ અને ગૃહેનો, જ્યારે આ
 કવિતા આનંદાએ ગાઈ સંભળાવી તે સાંભળી લલિતા, ચંચળ, પ્રે-
 મદા, જયા, પ્રેમ, પુતળી, પોતી વગેરે બધી ગાળ અને યુવાન
 શ્રાવિકાઓ ઘાઘીજ ખુશી ધઈ ગઈ.

પાછી આનંદાએ સર્વને જણાવ્યું કે આજે નિત્યના નિયમ
 પ્રમાણે આપણે વખત ધઈ ગયો છે; માટે ઉપદેશ વાર્તા સમાપ્ત
 કરીએ.

પાછી બધી શ્રાવિકાઓએ ઉચે સ્વરે આદીશ્વર ભગવાનની જય

જોલાવી અને તે પછી પ્રેમદા એકલીએ “સતી શ્રાવિકાની જય” એમ ઉંચે સ્વરે કહ્યું. પછી આનંદા અને લલિતા બેઠાં થયાં એટલે બીજી શ્રાવિકાઓ તેમની રજા લઈ પોતપોતાને ઘેર ગઈ.

ધર્મદાસશેઠ કહે છે—હે માતાઓ, અને મહેનો, આજે આપણે પણ દિપદેશવાર્તા સમાપ્ત કરવાનો વખત થઈ ગયો છે. માટે હવે બીજી વાર્તા આવતી કાલે કરીશું. જોલો (આદીધર લગવાનની જય.) ધર્મદાસશેઠની પાછળ બધી શ્રાવિકાઓ ઉંચે સ્વરે આદીધર લગવાનની જય જોલો છે. અને તેથી શ્રાવિકાશાળાની ભૂમિ ગાજી ઉઠે છે.

ધર્મદાસશેઠ અને ગંગા પોતાને ઘેર બંધ છે તે વખતે સરતામાં બધી શ્રાવિકાઓ તેમને વિનયથી નમન કરતી બંધ છે અને તેમને ધર્મપિતા અને ધર્મમાતા નરીકે ગણી બહુ માન આપે છે.

દિવસ ૧૬ મો.

લક્ષ્મીચંદની સ્ત્રી તારા સવારમાં વેહેલી ઉઠીને
પ્રભુનું સ્મરણ કરી નીચે પ્રમાણે પ્રભાતીયું
ગાય છે :—

રાગ પ્રભાત.

(પદોરે પોપટ રાગ રામના—એ રાહ.)

- જાગીરે જીવંત જનબાજિકા, ચો છે ધર્મ તમારો. (એ ટેક)
દેવ ગુરૂને ધર્મમાં, ટેક દહતાથી રાખો;
સમકિતના શ્રંગારને, સજી શુભ દ્રુણ ચાખો. જાગીરે. ૧
- અંગ કિમંગ લલ્લી અંગના, જ્ઞાન ગંભત કરજો;
જાળા જોધનું જાહેનદી, ભાવે ભણતર ભણજો. જાગીરે. ૨
- પિયરગહીને પ્રેમદા, પૂજ્ય પૂજન કરજો;
માનથી માત ને તાતનું, દિન શિક્ષણ ધરજો. જાગીરે. ૩
- સામગ્રિયામાં સુંદરી સ્નેહ સંપથી રહેજો;
અત્યથી અતુરા આલજો, સત્યને સુખ કહેજો. જાગીરે. ૪
- આત્મ તણી નિત્ય સેવના, સખી સ્નેહથી કરજો;
નમ્ર જાની નિત્ય નણુંદમાં, નેહુ નિર્મળા ધરજો. જાગીરે. ૫
- ભાવથી ભક્તિ રાખજો, ભરતારની ભાદે;
પૂરણ પ્રેમથી પૂજજો, પતિને સંસારે. જાગીરે. ૬

૧ ધારણ કરી. ૨ આ. ૩ હે પ્રેમને આપનારી. ૪ પૂજના યોગ્ય.
૫ સ્નેહ.

કાંત તણા આદેશને, હર ધારી ઉમંગે;
વર્તન કરજે બહાલથી, રહિ સદ્ગુણિ સંગે. જગીરે. ૭

કોડ ધરી ઘરકામમાં, નિત્ય તત્પર રહેજે;
કામણ બાણી કામને, કામિની દુઃખ રહેજે. જગીરે. ૮

શ્રવણ કરો નિત્ય શ્રાવિકા, શુદ્ધ બોધની વાણી,
શ્રાવકકુળની જાણિકા, થાજે સદ્ગુણ ખાણી. જગીરે. ૯

તારા આ પ્રભાતીયું બોલી રહી એટલે તેનો પતિ લક્ષ્મીચંદ પથારીમાંથી ઉઠી બાહર આવે છે. તારા તેને બાહર જવાનું પાણી આપે છે. તે બાહર જઈ આવ્યા પછી તેના હાથપગ ધોવરાવે છે. હાથપગ ધોવરાવી ઘરની ખડકીએ એટલા ઉપર ચાકળો ખાચરી તેની પાસે દાતણ અને જળ ભરેલો કળશ મુકે છે.

લક્ષ્મીચંદ દાતણ કરી મુખ ધોઈ ઘરમાં આવે છે. એટલે તારા પછવાડે જઈ ચાકળો અને કળશીએ લઈ ઘરમાં આવે છે. તે વખતે તારા કહે છે—સ્વામિનાથ, જો ઘેર નદાવાની ઈચ્છા હોય તો ગરમ પાણી તૈયાર છે.

પોતાની વિનયી વનિતાનાં આવાં વચન સાંભળી લક્ષ્મીચંદ કહે છે—પ્રિયા, આજે તો દેહેરે નદાવાનો વિચાર છે. પછી તારાએ વિનયથી પુછ્યું, 'સ્વામિનાથ, આજે શું જમવું છે?'

લક્ષ્મીચંદ—જે હમેશાં હોય તે.

તારા—શાક શેનું કરવું છે? જે કરવું હોય તે લાવી આપજો.

લક્ષ્મીચંદ—પ્રિયા, આજ તો શાક વિના ચલાવીશું. કારણકે મારી પાસે કાંઈ પૈસા નથી. જોકે શાક વિના મને ટીક પડશે નહીં પણ શું કરીએ. પૈસા ન હોય તો ચલાવી લેવું.

૧ આત્માને. ૨ હૃદયમાં. ૩ સદ્ગુણવાળાના સંગમાં. ૪ જોઈ શક્યું, તેણે કામણ કર્યું એમ કામને કામણરૂપ બદલીને.

તારા—તમારી ખાસે પૈસા કેમ નથી? તમારો પગાર આવ્યો છે કે નહીં.

લક્ષ્મીચંદ—પ્રિયા! મારા શેડ નગીનદાસ નાણાવટીને આ માસમાં નુકશાની થઈ છે, તેથી તે પૂરેપૂરી તંગીમાં છે. માટે તેઓ આ માસમાં પગાર ચુકાવી શક્યા નથી. આણ્ણપ્રિયા, જ્યારે શેડ સંકટમાં આવી પડ્યો હોય, ત્યારે વફાદાર મોકલે એ તેની લાજ રાખવી જોઈએ. સંકટના વખતમાં સહાય આપનારા સેવકોની સત્કીર્તિ થાય છે. સ્વામી અને સેવકનો ધર્મ ત્યારે જ સચવાય છે. તેથી મેં મારાં શેડને પગાર માટે આશ્રય કર્યો નથી. તેથી હું પણ તંગીમાં આવી ગયો છું.

તારા—સ્વામિનાથ, એ તમે બહુ સાહેબું. તમે તમારો ખર્ચ ધર્મ બતાવ્યો છે. તેને માટે મને વધારે ખુશી ઉત્પત્ત થાય છે. આપણે કદિ તંગી ભોગવીશું તેથી કાંઈ દરકાર નથી પણ આપણા શેડને દુઃખમાં દુઃખ આપવું, તે કાંઈ રીતે યોગ્ય નથી. આપણે મારા પ્રતાપ શેડના છે. આજ દિન સુધી તેણે આપણું પાત્રનપોષણ કર્યું છે. નેનો મોટો આભાર આપણા ઉપર સદાને માટે છે. એ આપણા અસહન છે અસહનનાં કુળ ચિંતવવું, એ આપણું કર્તવ્ય છે. દરેક શ્રાવક અને શ્રાવિકાએ ભોજન કર્યો પછી નીચેનું વાક્ય બોલવાનું છે:—

“અન્નાદાતા મુખી જવન”

“અન્નેના આપનાર મુખી થાય”

લક્ષ્મીચંદ—પ્રિયા, તને તં પૂરી ન જાણી શકું છું. મારા કુળ પશ્ચિમીએ તે પદેબદે રહે છે. આપ્યો છે તાના ઉત્તરજનને રેલાં વચનોથી મારામાં નેવકધર્મની અમલી થઈ છે તાના જેવી સુરશાસ્ત્રી શાસ્ત્રિકના અદ્વૈતના મંદિરાથી શ્રાવક પેદાના કર્તવ્યને

સમજનાર અને તે પ્રમાણે વર્તી પોતાના જન્મને સાર્થક કરનાર થાય છે.

તારા—સ્વામિનાથ, એમાં મેં શું કયું છે ? આપના જેવા સદ્ગુણીના સહવાસથી મને સારી બુદ્ધિ થવાના પ્રસંગો વારંવાર બને છે. તેમાં ખાસ કરીને ધર્મપિતા ધર્મદાસશેઠના ઉપદેશનું આ ફળ છે. એ મહાનુભાવનો આખા રૂપનગરના સંઘની શ્રાવિકાઓ ઉપર મોટો આભાર છે. જે જે શ્રાવિકા તેમની ઉપદેશવાર્તા સાંભળે છે, તે શ્રાવિકાનો જન્મ સુધરી જાય છે. તેમનાં પવિત્ર સતી સ્ત્રી ગંગા જરેજર ગંગા જેવાંજ છે. તેમના હૃદયની નિર્મળતા ગંગા જળના જેવી છે. એ જાને દંપતી આપણા રૂપનગરના સંઘનું સ્વરૂપ છે. પ્રાણનાથ, એ જાળતમાં મારે પેહેલો ઉપકાર મારાં અજવાળી જહેનનો માનવાનો છે. કારણકે, પેહેલાં મને તેઓજ ધર્મદાસશેઠની શ્રાવિકાશાળામાં લઈ ગયાં હતાં, અને તેથી મને આ બધો લાભ મળ્યો છે. હું પેહેલાં તદ્દન અલણ હતી, તે હવે મને વાંચતાં લખતાં પણ આવડી ગયું છે. ધર્મમાતા ગંગાબાના મુળની ધર્મ તથા નીતિની ઘણી કવિતાઓ અને ગરળીઓ મેં મોઢે કરેલી છે.

લક્ષ્મીચંદ—પ્રિયા ! તું કહે છે; તે સત્ય છે. ધર્મદાસશેઠની શ્રાવિકાશાળા થતાં આપણા ગામની શ્રાવિકાઓનો ઉદ્ધાર થઈ ગયો છે. અત્યારે ધર્મદાસશેઠ અને ગંગા જે પુણ્ય બાંધે છે, તેવું બીજે કોઈકજ શ્રાવક બાંધી શકતો હશે. જો આ પ્રમાણે તે શ્રાવિકાશાળા નિર્વિઘ્ને લાંબોકાળ ચાલશે તો રૂપનગરના બધા સંઘનો ઉદ્ધાર થઈ જશે. અને એથી આરો પ્રવર્તશે.

પ્રિયા આજકાલ જૈનધર્મના ઘણા ઉત્સવો થયા કરે છે. અઢાઈ ઉત્સવ, પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ, સ્નાત્રોત્સવ, તીર્થની નવી નવી રચનાઓ અને તપ તથા વ્રતનાં મોટાં મોટાં ઉજમણાં થાય છે—એ બધા

ઉત્સવો જે કે ધર્મનો ઉદ્દેશ કરનારાં છે, પણ તે કરવાના જે મૂળ હેતુ છે, તે ખરાબર સમજાતા નથી. તેમાં ખાસ કરીને વરઘોડામાં નો જીન લોકોની ઉધાડી અજ્ઞાનતા જણાઈ આવે છે. તે ઉત્સવ અને તેના વરઘોડાઓ જોવાથી જે લાવના લાવવી જોઈએ તે લાવના દરખાસ લાવી શકાતી નથી. ત્યાં તો અજ્ઞાનતાજ દેખાઈ આવે છે. રજેગુણથી વાદપૂર્વક ઘી જોડી હાથીના હોદા ઉપર સોનેરી રૂપેરી રથ તથા તાવદાન ઉપર જોડી અને ઉમદા પોશાકો પેહેરી કાકમા-દથી શહેરમાં ફરવાની હોંશ પૂરી કરવામાં આવે છે. નવા નવા તીર્થની રચનાઓમાં પણ એવીજ અજ્ઞાનતા જોવામાં આવે છે. આવાં આવાં આડંબરનાં કામોમાં ધનાઢ્ય શ્રાવકો લાજો રૂપીઆ ખર્ચી નાખે છે, પણ જે કાર્ય શ્રાવકના ધર્મ તથા ગૃહસ્થસારને સુધારવાનાં છે, તેમાં કોઈ ધ્યાન આપતું નથી. પ્રિયા, એ કામ તો ખરેખર ધર્મદાસશ્રેયે ઉપદેશ્યું છે. એ મદાનુભવ શ્રાવકે અનુર્વિધ સંધને માટે ખરેખરો આત્મલોગ આપ્યો છે. તેમનાં હૃદયને પૂરેપૂરો ધન્ય-વાદ થટે છે. જે આવી રીતે ભારતવર્ષમાં દરેક શહેર અને ગામ-ડામાં એવી શ્રાવિકાશ્રાવણાઓ સ્થાપવામાં આવે અને ધર્મદાસ જેવા પરાપકારી શ્રાવકો તેમાં લગ લે તો આખા ભારતવર્ષની જીન કોમનો ઉદ્ધાર થઈ જાય. શાસ્ત્રનિવેશ તોયો સમય ક્યારે લાવશે? પ્રિયા, હવે મારે જિનપૂજન કરવાનો સમય થઈ ગયો છે. તેથી હું દેહેરે જઈ છું. હમણાં શાક વિના ચલાવી લઉં.

તારા—સ્વામીનાથ, મારી પામે એક જે રૂપીઆના પેસા છે, તે તમે તમારી પામે રાખો. તેમાંથી શાક વગેરે જોઈએ તે લાવજો.

લક્ષ્મીચંદ—તમારી પામે પેસા ક્યાંથી?

તારા—સ્વામીનાથ, મેં તે પેસા ઘર આગળ કામ કરીને એ-કાં કર્યો છે.

લક્ષ્મીચંદ—તમે મું કામ કરીને પેસા એકાં કર્યો છે?

તારા—ધર્મપિતા, ધર્મદાતાઓની શ્રાવિકાશાળામાં બપોર પછી એક કલાક ભરવા શીખવાનું કામ ચાલે છે, તે કામ આપણી દીવાળી શીખેલી છે. અને તેની પાસેથી હું શીખી છું. ત્યારે ત્યારે મને વખત મળે છે, ત્યારે તે કામ હું કરું છું અને તેમાંથી મને આ ખ્યા મળ્યા છે.

લક્ષ્મીચંદ—આપણી દીવાળીને તે કામ કોણે શીખવ્યું છે?

તારા—સ્વામીનાથ, અમારાં ધર્મમાતા ગંગાબાઈએ શીખવ્યું છે. એ પવિત્ર શ્રાવિકા દરરોજ એક કલાક આવી બધી શ્રાવિકાઓને ભરવા વગેરેનું નિર્દોષ કામ શીખવે છે. તેમાં આપણી દીવાળી પેહલો નંબર રાખે છે.

લક્ષ્મીચંદ—વાહ! ધન્ય છે, એ ગંગાબાઈ શ્રાવિકાને. તેના જેવી શ્રાવિકાઓ આ જગતમાં હલ્લ છે.

તારા—સ્વામીનાથ, તેમને તો જોડેલો ધન્યવાદ આપો તે ટલો ઘોરો છે. એ પવિત્ર માતાએ ઘણી ગરીબ, અનાથ, અપંગ અને વિધવા શ્રાવિકાઓને ઘેર જોડાં થાય તેવા નિર્દોષ ધંધામાં જોડી દીધી છે. એ મહાસતીના પ્રભાવથી બીચારી ઘણી શ્રાવિકાઓ સુખે નિર્વાહ કરી શકે છે. રેશમ, કીનવાસ, જરી અને કશાનું ઉચી બતનું ભરત કામ રૂપનગરની શ્રાવિકાશાળામાં બને છે. તે સાથે વેતરવાનું અને શીવવાનું પણ ઉચી બતનું કામ ત્યાં થાય છે.

લક્ષ્મીચંદ—વાહ! એ ઘણી જ સારી યોજના કરી છે. દરેક ધનાઢ્ય શ્રાવિકાએ એવી શ્રાવિકાશાળાને તન, મન અને ધનથી મદદ કરવી જોઈએ. જેમાં ધાર્મિક, સાંસારિક અને ઔદ્યોગિક શિક્ષણ મેળવી શકાય તેવી શ્રાવિકાશાળાઓ સંખ્યાબંધ થાય તો જૈનકો મની ઉન્નતિ સત્વર થાય, એમાં કંઈ પણ સંદેહ નથી. પ્રિય જૈન બંધુઓ, બ્રાહ્મણ થાઓ. તમારા દ્રવ્યનો સાત ક્ષેત્રમાં સદુપયોગ કરો. તેમાં પ્રથમ જ્ઞાનક્ષેત્રની અને શ્રાવિકાક્ષેત્રની સુધારણા કરવ

તપર ધાઓ. એ જાને દેવની જોખરેખરી ઉત્તતિ થશે તો જીવન
 પાંચ દેવો એની મેળે ઉત્તતિમાં આવી જશે. પરોપકારી અને કૃ-
 પાળુ મુનિઓ, તમે પણ એ કાર્યમાં સહાય આપો. જેવી રીતે જ્ઞાન-
 દેવ અને આવિકાદેવને પુષ્ટિ મળે તેવા ઉપદેશો આપી તમારા
 આશિર્વતને કૃતાર્થ કરો. જે જનકોમ ધામિક અને સાંસારિક ઉત્તતિના
 શિખર ઉપર આવી હશે તો પછી દરેક શહેર અને ગામમાં મોટા
 મોટા ઉત્સવો કરવાને તે સમર્થ થઈ શકશે. તેમજ તમારા પ્રવે-
 શોત્સવ, તમારા દીક્ષા ઉત્સવ અને તમારા તપસ્થા તથા વ્રતના
 બીજ મહાન ઉત્સવો કરવા તેઓ ઉત્સાહભર આગળ પડશે. પ્રિયા,
 તમને પણ ઘણી સાળાશી ઘટે છે. નવરાશના વળતમાં ભરત કામ
 કરી તમે આટલા પૈસા એકઠા કર્યો. તે કામ તમારા જીવનમાં ઘ-
 લુંજ થયેલી થયેલું છે. આપી તંગીના વળતમાં તમે મને મોટી
 મદદ આપવા તૈયાર થયા એ વાત તમારા જીવનને ઉત્તવલ
 કરનારી છે.

પછી તારા પોતાના પતિ લક્ષ્મીચંદને પોતાના બધા પૈસા
 સોંપી દે છે. લક્ષ્મીચંદ તે પૈસા લઈ હુપ પામતો દેહેરે પૂજા કરવા
 લાયક છે. નિત્યના નિયમ પ્રમાણે ધર્મદાસશેડ અને ગંગા આવિકા-
 શાળામાં આવે છે. રૂપનગરની આવિકાઓ અગાઉથી આવી હાજર
 થઈ બેઠી છે. જાને ધર્મી આવકદંપતીને જોતાં જ બધી ઉભી થઈ
 તેમને નમન કરે છે અને પછી આદીશ્વર લગવાનું જીવ બોલાવી
 આવિકાશાળાને ગજવી મુકે છે :—

ધર્મદાસશેડ મનમાં નવકાર મંત્ર લાગી નીચે પ્રમાણે મંત્ર-
 બાચરણ કરે છે :—

ગીતિ.

જય જય મંગળ મૂર્તિ, મંગળકારી મહેશ મનહારી,

જયજય જગદાધાર જય જિનવર જય રગનેશ જયકારી. ૧

૧ મોટા ઇશ્વર. ૨ મનોહર. ૩ જગતના આધાર. ૪ શિક્ષકના સ્વરૂપ.

તારા—ધર્મપિતા, ધર્મદાસશેઠની શ્રાવિકાશાળામાં બપોર પછી એક કલાક ભરવા શીખવાનું કામ ચાલે છે, તે કામ આપણી દીવાળી શીખેલી છે. અને તેની પાસેથી હું શીખી છું. જ્યારે જ્યારે મને વખત મળે છે, ત્યારે તે કામ હું કરું છું અને તેમાંથી મને આ પૈસા મળ્યા છે.

લક્ષ્મીચંદ—આપણી દીવાળીને તે કામ કોણે શીખવ્યું છે?

તારા—સ્વામીનાથ, અમારાં ધર્મમાતા ગંગાબાઈએ શીખવ્યું છે. એ પવિત્ર શ્રાવિકા દરરોજ એક કલાક આવી બધી શ્રાવિકાઓને ભરવા વગેરેનું નિર્દોષ કામ શીખવે છે. તેમાં આપણી દીવાળી પહેલો નંબર રાખે છે.

લક્ષ્મીચંદ—વાહ! ધન્ય છે, એ ગંગાબાઈ શ્રાવિકાને. તેના જેવી શ્રાવિકાઓ આ જગતમાં દુર્લભ છે.

તારા—સ્વામિનાથ, તેમને તો જોટલો ધન્યવાદ આપો તેટલો ઘેરો છે. એ પવિત્ર માતાએ ઘણી ગરીબ, અનાથ, અપંગ અને વિધવા શ્રાવિકાઓને ઘેર જેઠાં થાય તેવા નિર્દોષ ધંધામાં જોડી દીધી છે. એ મહાસતીના પ્રભાવથી બીચારી ઘણી શ્રાવિકાઓ મુખે નિર્વાહ કરી શકે છે. રેશમ, કીનવાસ, જરી અને કપડાનું ઉંચી બતનું ભરત કામ રૂપનગરની શ્રાવિકાશાળામાં બને છે. તે સાથે વેતરવાનું અને શીવવાનું પણ ઉંચી બતનું કામ ત્યાં થાય છે.

લક્ષ્મીચંદ—વાહ! એ ઘણી જ સારી યોજના કરી છે. દરેક ધનાઢ્ય શ્રાવિકાએ એવી શ્રાવિકાશાળાને તન, મન અને ધનથી મદદ કરવી જોઈએ. જેમાં ધર્મિક, સાંસારિક અને ઐર્વાગિક શિક્ષણ મેળવી શકાય તેવી શ્રાવિકાશાળાઓ સંખ્યાબંધ થાય તો જૈનકો મની હિસાબે સુવર ધાય, એમાં કોઈ પણ સંદેહ નથી. પ્રિય જૈન બંધુઓ, બહુત ધાઓ. તમારા જ્ઞાનો માત્ર જ્ઞાનમાં સદુપયોગ કરો. તેમાં પ્રથમ જ્ઞાનજ્યોતની અને શ્રાવિકાજ્યોતની સુધારણા કરવ

નત્યમ ધ્યાનમાં, જો બનિ કંપની એ અરેબી દક્ષિણ દશે સેન્ટીમીટર
 પાંચ હોય તેમની મિત્રે ઉત્તરિમાં આવી જશે. પરોપાદી અને કુ-
 ખાતુ મુનિએ, તમે પણ એ કાર્યમાં મદદ આપો. જેવી રીતે જાન-
 સેત્ર અને આધિકારને પુષ્ટિ થઈ નેક કાર્યોમાં આવી સમાવે
 આપિને કૃતાર્થ હશે. જે વળકેળા થઈ અમને મંગલ હિત ઉત્તરિમાં
 કિમ્બર નહીં આવી હશે તે પછી કોઈ કાર્યમાં જશે. આમ જોઈને
 આપા ઉત્તરે કુવાને ને માર્યે કાર્યમાં જશે. નેમણ નમકા પ્રતિ-
 શ્રાવણ, નમણ દીશા ઉત્તર અને નમણ, નમણ નમકા પ્રતિ-
 શ્રાવણ મદ્રાસ ઉત્તરે કુવા નેમણ નમકા પ્રતિશ્રાવણ જશે. વિધા,
 તમને પણ મળી માળ કોઈ મારે છે. નમકા પ્રતિશ્રાવણ નમકા પ્રતિશ્રાવણ
 કોઈ તમે આપણા પ્રિય કાર્યમાં જશે. તે કાર્ય નમકા પ્રતિશ્રાવણ
 નમકા પ્રતિશ્રાવણ થઈ જશે. આવી તરીકે નમકા પ્રતિશ્રાવણ
 મારક આપણા લોકોમાં જશે. આ નમકા પ્રતિશ્રાવણ નમકા પ્રતિશ્રાવણ
 નમકા પ્રતિશ્રાવણ.

પાત્રી તરફ પોતના પત્રિ કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.
 કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.
 કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.
 કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.
 કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.
 કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.
 કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.

કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.
 કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.

ગીતિ.

કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.

કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.

કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે. કાર્યમાં જશે.

તારા—ધર્મપિતા, ધર્મદાસશેઠની શ્રાવિકાશાળામાં ખપોર પછી એક કલાક લરવા શીખવાનું કામ ચાલે છે, તે કામ આપણી દીવાળી શીખેલી છે. અને તેની પાસેથી હું શીખી છું. જ્યારે જ્યારે મને વખત મળે છે, ત્યારે તે કામ હું કરું છું અને તેમાંથી મને આ પૈસા મળ્યા છે.

લક્ષ્મીચંદ—આપણી દીવાળીને તે કામ કેણે શીખવ્યું છે?

તારા—સ્વામિનાથ, અમારાં ધર્મમાતા ગંગાબાઈએ શીખવ્યું છે. એ પવિત્ર શ્રાવિકા દરરોજ એક કલાક આવી ગંધી શ્રાવિકાઓને લરવા વગેરેનું નિર્દોષ કામ શીખવે છે. તેમાં આપણી દીવાળી પહેલો નંબર રાખે છે.

લક્ષ્મીચંદ—વાહ! ધન્ય છે, એ ગંગાબાઈ શ્રાવિકાને. તેના જેવી શ્રાવિકાઓ આ જગતમાં હલ્લેલ છે.

તારા—સ્વામિનાથ, તેમને તો જોડલો ધન્યવાદ આપો તે. ટલો ઘોરો છે. એ પવિત્ર માતાએ ઘણી ગરીબ, અનાથ, અપંગ અને ત્રિવ્રત શ્રાવિકાઓને ઘેર બેઠાં થાય તેવા નિર્દોષ ધંધામાં જોડી દીધી છે. એ મહાસતીના પ્રભાવથી બીચારી ઘણી શ્રાવિકાઓ મુખે નિર્વાહ કરી શકે છે. રેશમ, કીનવાસ, જરી અને કશણનું ઉચી જાતનું ભરત કામ રૂપનગરની શ્રાવિકાશાળામાં બને છે. તે સાથે વેતરવાનું અને શીવવાનું પણ ઉચી જાતનું કામ ત્યાં થાય છે.

લક્ષ્મીચંદ—વાહ! એ ઘણીજ સારી યોજના કરી છે. દરેક ધનાઢ્ય શ્રાવિકાએ એવી શ્રાવિકાશાળાને તન, મન અને ધનથી મદદ કરવી જોઈએ. જેમાં ધાર્મિક, સાંસારિક અને ઐત્તરિક શિક્ષણ મેળવી શકાય તેવી શ્રાવિકાશાળાઓ અંગ્રજાનંદ થાય તો જોઈએ. મની ઉન્નતિ સત્વર થાય, એમાં કાંઈ પણ સંદેહ નથી. પ્રિય જૈન બંધુઓ, જાતે તથા. તમારા દ્રવ્યનો સાત ક્ષેત્રમાં સદુપયોગ કરો. તેમાં પ્રથમ જ્ઞાનક્ષેત્રની અને શ્રાવિકાક્ષેત્રની સુધારણા કરો.

તપસ થાઓ. એ જાને ક્ષેત્રની જોખરેખરી ઉત્પત્તિ થયે તોજ ખીજાં
પાંચ ક્ષેત્રો એની મેળે ઉત્પત્તિમાં આવી જશે. પદોપકારી અને કુ-
પાણુ મુનિઓ, તમે પણ એ કાર્યમાં સહાય આપો. જેવી રીતે જ્ઞાન-
ક્ષેત્ર અને શ્રાવિકાક્ષેત્રને પુષ્ટિ મળે તેવા ઉપદેશો આપી તમારા
આદિત્રને કૃતાર્થ કરો. જો જનકોમ ધાર્મિક અને સાંસારિક ઉત્પત્તિના
ગ્રિખર ઉપર આવી હશે તો પછી દરેક શહેર અને ગામમાં મોટા
મોટા હિતસયો કરવાને તે સમર્થ થઈ શકશે. તેમજ તમારા પ્રવે-
શોત્સવ, તમારા દીક્ષા હિતસવ અને તમારા તપસ્યા તથા મતના
ખીજા મહાન્ હિતસવા કરવા તેઓ હિલ્લતબેર આગળ પડ્યો. પ્રિયા,
તમને પણ ધર્મી સાળાશ્રી ઘટે છે. નવરાશના વખતમાં ભરત કામ
કરી તમે આટલા પૈસા એકઠા કર્યા. તે કામ તમારા જીવનમાં ધ-
ર્મજ્ઞ યથસ્વી થયેલું છે. આવી તંબીના વખતમાં તમે મને મોટી
મદદ આપવા તૈયાર થયા એ વાત તમારા જીવનને ઉન્નત કરનારી છે.

પછી તારા પોતાના પતિ લક્ષ્મીચંદન પોતાના જાયા પૈસા
સોંપી દે છે. લક્ષ્મીચંદ તે પૈસા હાથ હુપ પામતો દેહેરે પૂજા કરવા
બધ છે. નિત્યના નિયમ પ્રમાણે ધર્મદાસચોક અને જંગા શ્રાવિકા-
શાળામાં આવે છે. કુપનગરની શ્રાવિકાઓ અગાઉથી આવી હાજર
થઈ બેઠી છે. જાને ધર્મી શ્રાવિકાંપનીને ભક્તિજાળ ખપી કબી થઈ
તેમને નમન કરે છે અને પછી આદીપર ભગવાનની જય મોહાવી
શ્રાવિકાશાળાને ગચ્છી મુકે છે:—

ધર્મદાસચોક નનમાં નવકાર મંત્ર જાણી નીચે પ્રમાણે મંત્ર-
જાપરણ કરે છે:—

ગીતિ.

જય જય મંત્રગ મૂર્તિ. મંત્રગકારી મહેશ મનહારી,
જયજય મંત્રગ. પાર જયચિનવર જય જયનેશ જયકારી. ૧

૧ મોટા ૬૫૮ • મને ૬૨૩ ૩ મનગરના આપદે ૪ મોટા ૫૫૫.

શાસનદેવ દેવ્યાધર, વિશ્વ તણાં સર્વ દુઃખને હરજો; ૨
 સર્વ શ્રાવિકા જનને, સુખકર સદ્બોધથી સુખી કરજો.
 વીરસુતા સંભાળી, વીરધર્મમાં વધારજો નિત્યે, ૩
 વીરતણાં સંતાનો, સદ્ગુણ આપી સુધારજો પ્રીતે.
 શ્રાવકના સંસારે, સુધારવા દનેહ સદ્ય આચરજો; ૪
 કરી પ્રેરણા સારી, દુષ્ટ રિવાજે બધાય ઉસંહરજો.

ધર્મદાસ શેઠ મંગળાચરણ કરી રહ્યા પછી ગંગાએ ઉભાં થઈને
 જણાવ્યું કે, મણિ, આજે ઔદશના પર્વનો દિવસ છે, માટે આપણે
 પ્રભુની ભક્તિનું કાંઈક ગીત ગાઈએ.

મણિ—જેવી ધર્મમાતાની આજ્ઞા પછી ગંગા નીચે પ્રમાણે
 પ્રભુની ભક્તિનું ગીત ગાય છે અને તેની સાથે તારા, દીવાળી, અને
 મણિ વગેરે બીજી શ્રાવિકાઓ મધુર સ્વરથી ગાય છે.

પ્રભુની ભક્તિનું ગીત.

(હરિ ભજન વિના દુઃખ દરિયા સંસારનો
 પાર ન આવે—એ રાહ.)

જિનભક્તિ વિના લવસાગર તરવાનો અંત ન આવે.

શ્રી જિનવર નામ નિત્ય જાપ્યા,

વિષ્ણુ જન્મ મરણ નવ જાવે. એ ટેક.

જિનભક્તિ વિષે જે લાવ ધરે,

પ્રભુ પુનઃનમાં નિજ પ્રેમ કરે;

પ્રભુ ધ્યાન વિષે તે નિત્ય કરે.

જિનભક્તિ. ૧

નિતભક્તિ જગત્માં ફેટપણતા,

પ્રભુ પ્રેમ વિષે જ્યાં તત્પરતા;

મન વાંછિતની ત્યાં પૂરણતા.

નિતભક્તિ. ૨

પરિપૂરણુ પૂરવ પુણ્ય જાણે,

સ્તુતિસાધક પ્રમાણવ જન્મ મળે;

નિતભક્તિ વિના નવ કાંઈ વળે.

નિતભક્તિ. ૩

જલવતારણુ છે નિતભક્તિ લાલી,

કરતાં સહુ જાય વિપત્તિ ટળી;

સ્તુતિપત્તિ તેથી મળે અકળી.

નિતભક્તિ. ૪

નિતભક્તિ કરી કેક જીવ તથા,

સુખે મોક્ષપુરીમાં તે વિચર્યા;

પરમાત્મ તણા રત્નમાંદિ કયા.

નિતભક્તિ. ૫

આ પ્રમાણે ગંગા વગેરે શ્રાવિકાઓ પ્રભુની ભક્તિનું ગીત ગાઇ રહ્યા પછી ધર્મદાસશ્રેષ્ઠે પોતાની ઉપદેશ વાર્તા શરૂ કરી.

હે શ્રાવિકાઓ; જ્યાં હું મેંશનો સમય થયો, એટલે આનંદા પોતાની પુત્રી લલિતાને ઉપદેશવાર્તા કરવા પોતાના સ્થાન ઉપર આવી તે વખતે સંસાર, પ્રેમ, પુતળી, જ્યા, પ્રેમદા પોતી વગેરે બધાં હાજર થયાં. પછી આનંદાએ પોતાની ઉપદેશવાર્તાનો આરંભ કર્યો—હે ગંદન લલિતા, આજે હું તને કર્મ વિષે સમજાવું, તે તું ધ્યાનપૂર્વક સાંભળજે. આ સંસારમાં જ્યાં આપણે વિચાર કરીએ છીએ, ત્યાં સાફ જણાય છે કે, આ સંસારજ દુઃખ રૂપ છે. લોકો જે દુઃખ નામનો પદાર્થ કહે છે, તે આ સંસારજ છે. કારણકે, જે વસ્તુ સંસારથી રહિત છે, તેમાં દુઃખ એવું

૧ કંપવતની લતા—વેલ. ૨ તેમાં આશ્રક્તિ. ૩ પૂર્વના સ્તુતિ ને સંકલ્પ. ૪ મનુષ્યનો જન્મ. ૫ સંસારને તારનાર. ૬ કળી સમય નદી તેવી. ૭ પરમાત્માના આનંદમાં.

ગ્રંથજ નથી. માટે આપણા જૈન વિદ્વાનોએ તે સંસારને મોટા રોગરૂપ કહ્યો છે. આવા રોગ જેવા દુઃખરૂપ સંસારમાં અવિવેકી મનુષ્યો આસક્તિવાળા રહીને 'આ વસ્તુ મળે તો અમને સુખ થાય, પેલી વસ્તુ મળે તો અમને સુખ થાય'. એમ ને એમ કરતાં સુખ પામ્યા વિનાજ મરી જાય છે અને આખરે તેમની માઠી ગતિ થાય છે. માટે વિવેકી માણસોએ તો જે જે વસ્તુ મળી આવે, અને જેમાં વધારે કલેશ કે નડાઈ ધ્યાન ન થાય એવા ઉપાયો વડે અગ્ર વસ્ત્ર વગેરે ગૃહ-સંસારના સાધનોને મેળવી લેવાં. અને સર્વમાં સંતોષ રાખી પોતાનું જે કર્તવ્ય હોય, તે કર્યાં કરવું.

જેનેા, જ્યારે જ્યારે માણસને માથે દુઃખ આવે છે, ત્યારે તે ચિંતવે છે કે, આ ક્યાં પાપકર્મનું આવું ફળ મને આવી નહ્યું? આથી એમ જાણવું. કે દુઃખ થવું એ પૂર્વે કરેલાં પાપકર્મનું ફળ છે અને જ્યારે જ્યારે સુખ આવે છે, ત્યારે માણસને એમ થાય છે કે, આ સુખ પૂર્વના કોઈ પણ સારાં કર્મનું ફળ છે. તે ઉપરથી આપણે જાણવું જોઈએ કે નડારાં કર્મ કરવાથી દુઃખ થાય છે અને સારાં કર્મ કરવાથી સુખ થાય છે. આ વાત અનુભવથી સિદ્ધ થયા છતાં પણ જ્યારે આપણે રાત્રિ દિવસ સારાં કર્મ કરવાની ઈચ્છા ન રાખીએ પછી આપણાથી બીજું કોણ મૂર્ખ કહેવાય ? આથી જે માણસને દુઃખ આવી પડે ત્યારે બીજી બધી વાત છોડી દઈ સારાં કર્મ કરે તો તેને સુખ મળ્યા વિના નજ રહે. પણ તેવા દુઃખીઆ માણસોની અવળી બુદ્ધિ હોવાથી તે ભાગ્યેજ સારાં કર્મ કરવા ઇચ્છે છે.

જેન લલિતા, આ પ્રસંગે સારાં કર્મ ક્યાં છે અને નડારાં કર્મ ક્યાં છે? તેનું તને ટુંકામાં સ્વરૂપ કહું છું, તે તું ધ્યાન દઈને સાંભળજે. કારણકે, પ્રથમ સાઈ તથા નડાઈ જાણ્યા વિના નડાઈ ત્યજવું અને સાઈ કરવું તે કેમ બની શકે? માટે હવે તારા ચિત્તને ડેકાણે રાખીને સાંભળજે. જેનેા, તમે પણ આ વાત ઉપર પૂરેપૂરું લક્ષ આપજો.

૧. કોઈ પણ પ્રાણી ભુખ્યું હોય તેને આપણી શક્તિ પ્રમાણે ખાત આપવું અને જે તરસ્યું હોય તેને પાણી પાવું.
૨. કોઈ માણસ નિરાશ્રય હોય, સ્થાન વિના દુઃખી હોય, તેને વિદ્યાન કરવા સ્થાન આપવું.
૩. વર્ષોદ અથવા શીયાળામાં કોઈ ટાંકથી પીણું હોય અથવા શાળીને સુવા પાથરવાનું કાંઈ સાધન ન હોય, તેવાને જે હેશ્વા ઓઢવા વસ્ત્ર આપવું. જે કદિ આપણી પાસે ન હોય તો તેમને માટે દયા લાવવી.
૪. સ્વર્ધર્મી હોય, કે પરધર્મી હોય પણ જે તે દયાપાત્ર હોય તો તેને યથાશક્તિ સહાય આપવી.
૫. સર્વને માટે મનમાં સારા વિચારો અને સંકલ્પો કરવા. મનથી કોઈનું અશુભ ચિંતવવું નહીં, વચનથી કોઈને ખેદ ધાય એમ કરવું નહીં, અને કાયાથી કોઈનું ભગ્નવું નહીં.
૬. દરેકની વચનથી પ્રશંસા કરવી અથવા કોઈની નિંદા કરવી નહીં.
૭. જે આપણાથી અને તો સંપાત્ર નાધુ, અથવા વર્ગિતની ગેવા કરવી.
૮. જે કોઈ આપણા વટેમાં હોય તેમને જે હાય એટલી નમસ્કાર કરવો.

આવી રીતે કરવાથી ત્રાસ કામ કર્યા કહેવાય છે અને તેથી પુન્યનો ખર્ચ થાય છે.

આશિવાય બોલું પણ આક બાબતો ત્રાસ કર્મમાં મુખ્ય ગણાય છે.

૧. મન, વચન અને કાયાથી નિરપરાધી પ્રાણીને પીડા ન કરવી.
૨. જે સત્ય અને પ્રિય બાળત આપણે જાણતા હોઈએ અથવા જે જે રૂપે માનતા હોઈએ તેવેજ રૂપે બીજાની આગળ કહી બતાવવી—એટલે સાચું બોલવું.
૩. કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર બીજાનો હુક અથવા માલિકી હોય, તે જાણ્યા છતાં તે હુકદાર અથવા માલિકની રજા વિના આપણા ઉપયોગ માટે લેવી અથવા વાપરવી એનું નામ ચોરી કહેવાય છે, તેવી ચોરી કદિ પણ કરવી નહીં.
૪. અંતરની અને બાહરની બંને પ્રકારની પવિત્રતા રાખવી. શોક, કામ, ક્રોધ, મોહ, લય અને લોભ એ આપણા શરીરમાં રહેનારા શત્રુ છે, તેને વશ રાખવા અને મનમાં જરા પણ છળકપટ ન રાખવું—એ અંતરની પવિત્રતા કહેવાય છે. આપણા શરીરને તેજ વગેરે ચામડીને સાફ રાખનારા પદાર્થોથી મશળ્યા પછી ચોખા અને પ્રાસુક જળવડે ધોઈને સાફ કરવું, તે બાહરની પવિત્રતા કહેવાય છે.
૫. આપણી માનેલી વસ્તુને આપણા ખરા ઉપયોગ કરતાં વધારે છે, એમ જાણ્યા પછી તેમાંથી કોઈ પણ દુઃખી માણસને તેના દુઃખની વખતે સુખનું ભાન થવા માટે શક્તિ પ્રમાણે આપવું એટલે દાન કરવું.
૬. આપણી ઇંદ્રિયો અને મન એ બંનેની ઉપર કાબુ રાખવો. આપણા શાસ્ત્રોએ રજા આપી હોય એવા ધર્મના માર્ગમાં તેઓને ચલાવવા; તેથી અવળે માર્ગે ચાલવાં ન દેવા, મતલબ કે ઇંદ્રિયો અને મનને ખોટે રસ્તે જવા ન દેવાં.

૭. કોઈ ન્યાયથી ચાલનાર નિરપરાધો પ્રાણી દુઃખમાં આવી પડેલું જાણવામાં આવે તો તેથી તેને બચાવવા મદદ કરવી. અથવા દુઃખીનું દુઃખ દેખીને આપણે જાણે દુઃખી હોઈએ એવી લાગણી કરવો એટલે દયા રાખવી.

૮. કોઈએ આપણો અપરાધ કર્યો હોય તે અપરાધનો ખટલો તેને ન આપતાં મારી આપવી. એટલે ક્ષમા આપવી. ખેત લલિતા, આપણા જૈનધર્મમાં ખમાવવું એ મોટામાં મોટો ગુણ છે. આપણી નિત્યની અવશ્યક ક્રિયામાં ફરેક પ્રાણીને ખમાવાનું લખેલું છે. આપણને કોઈએ કરેલું નુકસાન તેનાથી અનેક ઉપાયરૂપે પળ સુધરી શકે એમ ન હોય, તથા તેણે જાતની જોઈને એટલે આપણને નુકસાન કરવા પારીને ન કંઈ હોય તો તેવે પ્રસંગે તો અવશ્ય ક્ષમા આપવી જ જોઈએ.

આ આઠ બાબતો સારા કર્મમાં સુખ્ય ગણાય છે, તેથી કલતાં, જે હિંસા કરવી, ગ્રહું બોલવું, ચોરી કરવી, મલિનતા રાખવી, અઠાતા થવું, ઈંદ્રિયોને વિષયોમાં ગમે તેમ પ્રવર્તાવવી, મનને ખોટા માર્ગે ચાલવા દેવું, નિર્દયતા રાખવી, અને ક્ષમા ન રાખવી આ સપ્તમાં કર્મ નશારાં કર્મ છે. તે ઉપરાંત ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, બીજાને ખોટું આળ ચલાવવું, ચારી-સુગતી કરવી, રતિ અરતિ કરવી, બીજાની નિંદા કરવી. કપટથી ખોટું બોલવું, અને મિથ્યાત્વ રાખવું—એ બધાં નશારાં કર્મ કહેવાય છે.

હું જોઉં, આ પ્રમાણે સારાં અને નશારાં કર્મને જોળખી તેમાં જે સારાં કર્મ હોય તે આચરવાં અને જે નશારાં કર્મ હોય તેના ત્યાગ કરવો. બીજા પણ જે સારા ગુણો હોય, તેનાં લક્ષણો પણ બીજે પ્રત્યે જે તને સમજાવીશ. પણ આજે જેટલાં મેં સમજાવ્યાં છે, તેને તો તું મનમાં ખસાવે પાસે કરી રાખજે. એ ગુણરૂપે

આ સંસારમાં તું સુખી થઈશ અને જે પદાર્થો પ્રયત્નથી મેળવી શકાય તેવા હશે તેને પણ તું સહેલાઈથી મેળવી શકીશ. એટલુંજ નહીં પણ તું આ ચિંતામણિ જેવા મનુષ્ય ભવની સાર્થકતા કરનાર દયાધર્મના સ્વરૂપને સમજી શકીશ. અને આ લોકમાં વિવેકી માણસોને તું માનવા લાયક થઈ પડીશ. માટે એ ગુણોને સંપાદન કરવામાં પ્રમાદ રાખીશ નહીં. આ જગત્માં સદ્ગુણી માણસો વળણાય છે તથા સુખી થાય છે અને દુર્ગુણી માણસો નિંદાય છે તથા દુઃખી થાય છે.

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, આ પ્રમાણે આનંદા પોતાની પુત્રી લલિતાને અને બીજી શ્રાવિકાઓને બોધ આપતી હતી, ત્યાં પોતીની જેઠાણી કમલા આવી. તેણીએ આવી પોતીને કહ્યું કે, પોતી જ્ઞેન, તમને આપણી સાસુ બોલાવે છે, માટે ઘેર ચાલો.

પોતી—ભાભીજી, એવું શું કામ પડ્યું છે ?

કમળા—બીજું કાંઈ કામ નથી, પણ આપણું નણંદ પાર્વતી બાને શરીરે કાંઈ હરકત આવી ગઈ છે; તેથી બોલાવે છે.

પોતી—હાય મા! એમને શું થયું? તે બીચારા ભરેપેટે છે. દેવતા તેમને ખમા કરે.

પ્રેમદા—પોતી, ત્યારે તો મારે અવશ્ય જવું પડે. આવે વખતે ગમે તેવો લાભ હોય તોપણ રોકાવું ન જોઈએ.

પોતી—હા, બા, ખરી વાત છે. પાર્વતી બા મને સગી જ્ઞેનથી પણ વધારે બહાલાં છે. જો કે તેમણે કેળવણી લીધી નથી, પણ મારે તો તે પૂજવા યોગ્ય અને માનવા યોગ્ય છે.

પ્રેમદા—કમળા, એકદમ તેમને શું થઈ ગયું છે? અને તેમ થવાનું કારણ શું છે?

ક્રમણા—જા, તેઓ જરા ખાધેપીધે નિયમિત નથી. સીમંત આબું છે, તે છતાં જે તે ચીજ ખાધા કરે છે, પૂરા મહિના બંધ છે, તોપણ શરીરની સંભાળ રાખતાં નથી. એવી જોદરકારીને લઈને તેઓ અત્યારે લયંકર સ્થિતિમાં આવી પડ્યાં છે. તેમને આંચકી આવે છે અને શરીરમાં કંપવા ચાલ્યો છે.

ત્રેમદા—ચોય મા, શાસ્ત્રનિવેશ તોમને કુશળ રાખે. પોતી, જલદી બા.

પોતી—જા, હું બહુ છું, તમે મને આજની ઉપદેશવાંતો પડી કહી સંભળાવજો.

ત્રેમદા—હા, ખુશીથી કહી સંભળાવીશ.

આનંદા—પોતી, તું જલદી જઈને તારી નણુંદની જરવાન કરજો. જે આપણા વરની જોન થાય, તે આપણી પૂજ્ય સમજવી. શાસ્ત્રનિવેશ તોને સંહાર કરશે. જ્યારે તેને સુવાણ થાય ત્યારે તેને સીખામણ આપજો કે, ગર્ભિણી સ્ત્રીએ ઘણીજ સંભાળ રાખવાની છે. ખાવાપીવામાં અને શરીરસાચવણીમાં તેણીએ ઘણું સાવધાન રહેવાનું છે.

ત્રેમદા—આનંદા જોન, ગર્ભિણી સ્ત્રીએ કેમ વર્તવું, એ વાત દોષ કેદારે કહેલી હશે ?

આનંદા—હા, વેદકથાઓમાં તેને મારે ઘણું લખેલું છે. જ્યારે આ લલિતા મારા પેટમાં હતી, ત્યારે મારાં પૂજ્ય કાકીએ મને તે વિષે જે બોધ આપેલો છે, તે મારા હૃદયમાં હવે સુધી કોનરાઈ રહેલો છે.

ત્રેમદા—આનંદા જોન, એ ઉપદેશ શ્રાવિકાઓને ઘણા ઉપયોગી છે, મારે કૃપા કરી સંભળાવો.

પોતી—ના જા, હમણાં નહીં. હું આવું ત્યારે સંભળાવજો. વળી તે બોધ મારાં નણુંદ પાવંતીજાને ઘણા લાભકારક થઈ પડશે,

માટે જો જનશે તો હું મારી સાસુને પુછી તેમને લઈને જ
આહિ આવીશ.

આનંદા—બહુ સાફ. પોતી તું જલદી જા, આવે વખતે જરા
પણ રોકાવું ન જોઈએ.

ધર્મદાસશેઠ કહે છે—હું શ્રાવિકાઓ, પછી પોતી તેની જે કાણી
કમળાની સાથે પોતાને સાસુરે ઉતાવળી આવી.

પોતી અને કમળા જ્યાં ઘરમાં આવ્યાં, ત્યાં તેની નણદ પાર્વ-
તીની તળીયત સુધારા ઉપર હતી. આંચકી અને ધ્રુજ બંધ થઈ
ગઈ હતી. અને તે જરા સાવચેત થઈ બેઠી હતી. પોતી અને ક-
મળા તેની પાસે આવી ઉભાં રહ્યાં.

પોતી—બા, તમને કેમ છે? જૈનધર્મના શાસનદેવતા ત-
મારી રક્ષા કરો.

પાર્વતી—ભાભી, અત્યારે તો બચી છું. નહીં તો મારા સમ-
રમી જાત. તમારો મેળાપ પણ ન થાત.

પોતી—તમને ખમા કરે. પાર્વતી બા, તમે વડિલ છો, તમને
મારે કહેવું, તે ઘટિત નથી, પણ તમારે ખાવા પીવામાં જાળવવાની
જરૂર છે.

પાર્વતી—ભાભી, તમે તો આવું નાપતું જ બોલો છો. બપુયું,
ખાધા વગર તે કેમ રહેવાય? કોઈના સાફ કાંઈ દુઃખી થવાય નહીં.

પોતી—બા, પણ અત્યારે તમારી શ્રી સ્થિતિ છે, તે વિચા-
રવું જોઈએ. ચડતા દિવસવાળી બેરીને ખાવાપીવામાં બહુ વિચા-
રવાનું છે.

પાર્વતી—ભાભી, ચડતા દી થયા એટલે શું ખાવું નહીં? જે
થવાનું હોય તે થાય, પણ આપણાથી તો ખાધા વિના રહેવાશે નહીં

પોતી—જા, એમ કહો નહીં. તેનું પરિણામ નક્કર આવે.
 પી મરી જવાય એટલું નહીં, પણ જો કોઈ ભયંકર રોગ થાય
 રીઝાઈ રીઝાઈને મરવું પડે. અને ભારે પીડા ભોગવવી પડે.

પાર્વતી—ભાભી, આલ ગાલગી, કોઈને ખબર ન પડતી નથી.
 કંઈક તો તે ચેહેમ જોવું છે. પેટમાં છોકરું કેવી રીતે રહે છે,
 વી રીતે જન્મીને કુછરે છે, એ વાત કોઈ જાણી શકતું નથી. તેમાં
 ભસ્તો કાંઈ પણ ચેહેમ રાખવો ન જોઈએ.

પોતી—જા, એમ જોયો નહીં. તેને માટે ઘણું જ જાણવાનું છે.
 તેમાં ગર્ભ કેવી રીતે રહે છે, તે દર મહિને કેવો થાય છે અને
 વી રીતે જન્મે છે? તેમજ ગર્ભિણી સ્ત્રીએ કેમ વર્તવું જોઈએ?
 તે બધી જાગૃત વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં દર્શાવી છે.

પાર્વતી—ભાભી, એવી વાત આપણે તો ક્યાંઈ સાંભળી નથી.
 કદિ તે સાચી હશે તો આજકાલ કોઈ જાણતું નથી.

પોતી—પાર્વતી જા, એમ નથી. ને વાતને જાણનારા ઘણા હશે.

પાર્વતી—કદિ કોઈ વિદ્વાન વૈદ્ય જાણે તો હશે, તો તે પુરૂષ
 કૃપાથી તેની પાસેથી આપણે સ્ત્રી રીતે જાણી શકીએ. તેના જ્ઞાનવા-
 ની કોઈ સ્ત્રી તો હોયજ નહિં.

પોતી—પાર્વતી જા, એવું ધાર્યો નહિં. કોઈ સ્ત્રી પણ તે વા-
 તને જાણનાર છે.

પાર્વતી—કોણ છે?

પોતી—અમારાં ધર્મમાતા આનંદા ને વાત જાણે છે. જો તે
 નાંબળાવાની તમારી ઇચ્છા હોય તો મારી સાથે આવો. વળી તેમણે
 નમને આવવાનું કહેલું છે. તે વિશે મારાં આ કન્યા ભાગીદારને
 પુછી જુઓ.

કુમદા—હા બા, એ ખરી વાત છે.

ધર્મદાસ શેઠ—હે શ્રાવિકાઓ, પછી પોતી સામૂની રમ
લઈ પોતાની નણુંદ પાવેતીને લઈને આનંદાની પાસે આવી. પા
વેતીને આવેલી જોઈ આનંદા અને લલિતાએ તેને પ્રેમથી બોલાવે
અને પ્રેમદા વગેરેએ તેની તળીયતના ખજાર પુછ્યા પછી પોતીને
વિનયથી નીચે પ્રમાણે કહ્યું,

પોતી—પૂજ્ય કાકી, અમારાં નણુંદ પાર્વતી બા આપની પા ઉપદેશવાતી સાંભળવા આવ્યાં છે, તેમાં ખાસ કરીને ગણિત શ્રીએ કેમ વર્તવું જોઈએ? એ વાત તેમને સાંભળવી છે. અને વાત સાંભળવાથી તેમને અને ખીજી પંડિતોને પણ લાભ થશે.

પૈત્રીનાં આવાં વચન સાંભળી આનંદાચ્છે પાતાની ઉપદે
વાર્તા આગળ ચલાવી. જાહેનો, આ સંસારમાં સ્ત્રીની ત્રણ અવસ્થા
સુખ્ય ગણાય છે. પેહેલી બાલ્યાવસ્થા, બીજી યુવાવસ્થા અને ત્રીજી
વૃદ્ધાવસ્થા. તેમાં સ્ત્રીઓએ પાતાની અવસ્થાનું કેમ પ્રમાણે
મેળવીને કેમ વર્તવું? તે પ્રથમ જાણવાની જરૂર છે. પેહેલી,
બાલ્યાવસ્થામાં ઘર આગળ ન.બ.પ. યુર તથા પરમશ્વર પ્રત્યે પ્રે
ભક્તિ સખતાં શીખવું. અને પાટી, બાળપણથી, ધર્મની પ્રવેશને
અને સારી મેળવત વગેરે શાળાનાં શબ્દમાર સજી સાંત્વારિક
ધર્મિક કેળવણી વચ રવી. યુવાવસ્થામાં મુશીક્ત, સરસતા,
તથા સ્વર્ગમાં અને સદ્ગર્મ વગેરે નદ્મુમે. સાંત્વન કરી
મરિની શે. વાનક વૃદ્ધિ કરવી અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પાતાની ર
કરણીને. સખિત, સખિત તથા નિદેશ બાળકોને. આનંદ
વર્ધન આ વચને મુજબ અવસ્થામાં સદ્ગર્મ પાતાના સ્ત્રીજી
સખિત કરવી મુંદર સખિતને. આ હેતુ અને પરદેશ મુ
જીવન સખિતે.

હે જોડનો, ઉપર કહેલી ત્રણ અવસ્થામાં શ્રીને કન્યા, વપુ, માતા અને પૂજ્ય સારૂ વગેરે શુદ્ધી શુદ્ધી અવસ્થા અનુભવવાનો પ્રસંગ આવે છે. આપણા ધર્મ પ્રમાણે પ્રાણી પોતે કરેલાં સારાં કાર્યો કર્મ બોગવવાને માતાના ગર્ભમાં આવે છે. પતિગૃહમાં રહેતારી શુભતિ જ્યારે યોગ્યવયની થાય છે, ત્યારે જો તેનું શરીર સંતુલન હોય તો તેને ગર્ભના યોગ થાય છે. જે દિવસે ગર્ભ ધારણ થાય, તે દિવસે તે સ્ત્રીના શરીરમાં શુદ્ધાં શુદ્ધાં ચિન્હો થાય છે. જ્યેષ્ઠા ધર્મ કરવાગી શરીર થાકી ગયું હોય, તેમ લાગે છે. શરીરમાં ગ્લાનિ થાય છે, પાણીની તરસ લાગે છે, પગની પીડામાં દુખાવો થાય છે, પ્રસવસ્થાન ફરકે છે, ફંવાડાં કંભાં થાય છે, મુગમ્મી નીજમાં દુર્ગંધ લાગે છે, અને આંખની પાંપણો ખઝાઈ જાય છે. ગર્ભાધાન થયાને જ્યારે એક માસ થવા આવે એટલે મોળા અને ઉલટી—થોડા દૈન્ય અગાઉ સ્વારમાં થવા લાગે છે. અટકાવ બંધ થયાની બખર તો એક માસે પરે પણ મોળા અને ઉલટી તો કેટલીક શ્રીને. વેહેલાં અને કેટલીક શ્રીને માસ દોઢ માસ ચડ્યા પછી થાય છે. પછી અનુક્રમે ધાવણના સ્થાનનો મુખ ભાગ સ્થામ થઈ જાય છે અને તેની ઉપર પચીનો વળે છે. પછી શ્રીને બાવા અબાવા, પેટમાં બાળકનું ફરકવું, પેટનું વધવું વગેરે બધાં ચિન્હો થાય છે.

જોડન પાર્વતી, આ વિષે સર્વશ્રી તારે વધારે ધ્યાન આપવાનું છે; કારણકે, આ ત્યારે તું તે અવસ્થા અનુભવે છે. પેહેલાં માનસમાં ગંજિની શ્રીએ મધુન. શીતવર્ષ અને નરમ આદરનો વધારે ઉપયોગ કરેલા ખીરે મને ગર્ભમાં શીત. બાક અને પંચ મહા-ભુતનો મેળાપ થારા થાય છે, મારે એ માસનાં પણ ત્રીણ, શીત પીર અને નરમ આદરનો ઉપયોગ કરેલા. ખીરે મને વેલક નિયમ પ્રમાણે ગર્ભના બે હાથ, તે પત્ર અને મધુન એ પાંચ અવસ્થાના પિંડના રોપા એ દર દર થાય છે અને ખીર અવસ્થા: થતુ: મુકમ

રહે છે. આ માસમાં ઉપર પ્રમાણે ગોરાક ઉપરાંત દૂધમાં સાંડી ચોળાનો વધારે ઉપયોગ કરવાનો છે. એથે માસે ગર્ભ સ્થિર થાય છે; તેનાં સર્વ અંગો ખુલ્લાં દેખાય છે, તેને હૃદય ઉત્પન્ન થાય છે અને સર્વ ઇન્દ્રિયો ઉદ્ભવ થાય છે—એટલે ગર્ભ ફરકવા માંડે છે; તેથી ગર્ભિણીનું શરીર ભારે પડી જાય છે. જ્યારે તે હૃદયવાળા ગર્ભને પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિવિધ જાણવાની શક્તિ પેદા થાય છે. ત્યારે તેને વિવિધોની ઇચ્છા થાય છે. આથી કરીને ગર્ભિણીને શરીરનું ભારે પાણું, અન્ન ઉપર અરૂચિ, અને સારા નરસા પદાર્થોની ઇચ્છા થાય છે. વળી આ વખતે ગર્ભિણીને સ્તનમાં ધાવણની ઉત્પત્તિ, નેત્રનું શિથિલપણું; હોડ અને સ્તન ઉપર કાળાશ, પગપર સોજો, અને મોઢામાં મોળ આવવી વગેરે ચિન્હો થાય છે. જ્યેન પાર્વતી, અહિ તારે એક ખાસ વાત જાણવાની છે કે, ગર્ભનું જે હૃદય છે, તેના સંબંધ માતાના હૃદયની સાથે હોવાથી, માતાના હૃદયમાં રહેલા રક્તને વહુન કરનારી નાડીથી ગર્ભનું પોષણ થાય છે. તેથી માતાએ જે આહાર કરવો તેમાં ઘણુંજ ધ્યાન આપવાનું છે. જો માતા જે તે અપચ્ચ પદાર્થો ખાય તો તેથી ગર્ભને અને તેને લઈને તેની માતાને કોઈવાર પીડાકારી ભયંકર રોગ થઈ આવે છે.

આ વખતે પોતીએ વચમાં વિનયથી જણાવ્યું—પાર્વતી બા, આ વાત ધ્યાનથી સાંભળજો. તમે ખાવામાં જેદરકાર રહો છો, તેથી તમારે હમણાંજ મોટું દુઃખ ભોગવવું પડ્યું હતું. તેમાં વળી તમારે આ પ્રથમ ગર્ભ છે. પેહેલા ગર્ભવાળી માતાએ ખાવાપીવામાં સર્વથી વિશેષ ધ્યાન આપવાનું છે.

પાર્વતી—ભાભી, તમારું કહેવું સાચું છે. મને આ જાણતમાં કાંઈ જાણરજ નહતી. મારા મનમાં તો એમજ હતું કે, મહિનાવાળી ઊંરીને કાંઈ પાળવાનુંજ નહીં હોય. આ વાતની મને અંતરેજ માલમ પડે છે. ભાભી, હું મારી અજ્ઞાનતાથીજ પીડા પામી છું.

પોતી—જા, હવે કાંઈક સમજ્યાં ખરાં. પૂરત્ય આનંદા કાઢી
હવે તમે તે વાત આગળ ચલાવો.

આનંદા—જેનો સ્વાધા મારામાં ગર્ભિણીને મનભાવતા પદાર્થોની ઇચ્છા થાય છે. તેને આપણું લોકો દોહુદ કહે છે. ગર્ભિણીને જે દોહુદ થાય તે અવશ્ય પૂરા કરવા જોઈએ. ગર્ભિણીના દોહુદ પૂરા કરવાથી બાળક વીર્યવાન અને મોટી આયુષ્યવાળું થાય છે. જેનો, આપણા જનશાસ્ત્રમાં દોહુદ પૂરા કરવાના ઘણા દાખલાઓ છે. તે દોહુદ કંઈકથી બાળક કેવું થશે તે પણ જાણી શકાય છે. મારા મારા દોહુદો ધવાથી જન્મ પામી કરનાર બાળક ભવિષ્યમાં ધર્મિષ્ઠ, પરાક્રમી અને વિદ્વાન થવાના અને નહારા દોહુદ ધવાથી બાળકો ફર, ધાતકી અને પાતી થવાના અનેક દાખલાઓ આપણું ચારિત્ર ગ્રંથોમાં મળી આવે છે. તેમજ જે પદાર્થોની ગર્ભિણીને ઇચ્છા થાય તે પદાર્થના ગુણવાળું બાળક અવશ્ય થાય છે. જે તેણીને મનભાવતા પદાર્થો આપવામાં ન આવે તો બાળક અનેક બનીવાળું પદાર્થ થાય છે. વળી ગર્ભિણીને તે પ્રસંગે સારી મનોહર, સુગંધ અને પવિત્ર વસ્તુઓનું અવલોકન કરાવવું જોઈએ. નહારી અને ભયંકર વસ્તુઓ ન બતાવવી જોઈએ. નહારી અને ભયંકર વસ્તુઓ જોવામાં આવવાથી બાળક નહારા લક્ષણવાળું થાય છે. માટે જેમ સારી સારી વસ્તુઓની ઇચ્છા થાય અને જેમ સારી સારી વસ્તુઓ જોવામાં આવે તેમ કરવું. જે જે પદાર્થો વિકાસવાળા હોય તે ગર્ભને સુકશ્યાન કરનારા છે, માટે તેનો ત્યાગ કરેલા.

ત્રયકશાસ્ત્ર પ્રમાણે પાંચમે માસે ગર્ભાશયમાં બાળકને સંકલ્પ વિકલ્પ કરવાની શક્તિ આવે છે. અને માંસ તથા રૂધિરનો તેમાં વધારો થાય છે, તેથી ગર્ભિણીનું શરીર ધનું દુર્બળ પડી જાય છે. આ વખતે સ્ત્રીને થી હ્રદય સાથે અનાજ આપવા રહેવું. છડે માસે બાળકને નિશ્ચય કરવાની ભુદ્ધિ કલ્પાત થાય છે તથા તેના શરીરમાં

બળ અને વર્ણનો વધારો થાય છે. તેથી ગર્ભિણીના શરીરનું બળ અને વર્ણુ ઓછાં થાય છે. આ વખતે તેને કાંઈ સાથે થી દૂધનો ખોરાક આપવાનો છે. સાતમે માસે બાળકના અંગે ખુલ્લા જણાય છે. અને તેનું શરીર પુષ્ટ થતું જાય છે. તેથી ગર્ભિણી સ્ત્રી કુબળી થતી જાય છે; આ વખતે પણ ઉપર પ્રમાણે ખોરાક લેવાનો છે. આઠમે માસે બાળકનું ઓજ એટલે ઘાતુ સ્થિર થાય છે. ગર્ભ સાથે સંબંધ રાખનારી નાડીથી માતાના ગર્ભનું અને ગર્ભમાં તાનું ઓજ વારંવાર ગ્રહણ કરે છે, તેથી ગર્ભવતી કોઈ વખતે કુર્પવાળી અને કોઈ વખતે જેઠવાળી થયા કરે છે. ઓજની સ્થિરતાના અભાવને લીધે આ માસમાં ગર્ભ ઘણું પીડાય છે, માટે આ વખતે ગર્ભિણીએ ભાન સાથે થી દૂધ ખાવા ચુકવું નહીં. નવમે તથા દશમે માસે ગર્ભાશયમાં રહેલું બાળક ઉદરમાંજ ઓજસહિત સ્થિર થઈને રહે છે, તેથી પુછી માટે થી દૂધ વગેરે ઉત્તમ પદાર્થો ખાવા જરૂરના છે. આથી કરીને ગર્ભની વૃદ્ધિ સારી થાય છે. જે પદાર્થો વિપરીત હોય તેવા પદાર્થો ગર્ભિણીને આપવા નહીં. તેવા પદાર્થો આપવાથી ગર્ભ ઉદરમાંજ નાશ પામે છે. અગર ઘણું દિવસે જન્મે છે એથી વળતે સ્ત્રીના જીવની પણ હાનિ થાય છે, માટે નુકશાન કરનારા પદાર્થો ગર્ભિણી સ્ત્રીને ખાવા દેવા નહીં.

જેઠન પાર્વતી, તારે ઘણું સંભાળીને ચાલવાનું છે. સ્ત્રીને દરદ કરનારાં કારણો જેટલાં ડાળી અવસ્થામાં અસર કરે છે, તેના કરતાં ગર્ભ રક્ત પછી દશગણી વધારે જડાવી અસર કરે છે. તેથી તારે તંદુરસ્તી જાળવવાને ખૂબ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. તારે ચાખ્ખી હવામાં રહેવું. ગીચ વસ્તીવાળી જગ્યામાં રહેવું નહીં. દરરોજ ખુલ્લી હવામાં ફરવાની ટેવ રાખવી. કારણકે, તેના કરવાથી અંગ કસાય છે. શરીર હલકું રહે છે અને રહેલાઈથી બાળક પેદા થાય છે.

જેઠન પાર્વતી, વળી તું આખરુ થઈને પડી રહીશ નહીં. ઘરમાં

કામકાજ કરજે. કારણકે, આજસાધમાં પડી રહેવાથી પ્રસવ થતી
 વખતે ઘણી પીડા થાય છે, પણ તું તારા કૌવત કરતાં વધારે મહે-
 નત લઈ ઘાક લાગે એવું કામ કરીશ નહીં. તેમજ જે કામનાં
 ચરીર વાંકુ વાળી કરવું પડે તેવું કામ કરીશ નહીં અને વાંકુ વાળીને
 બારે ચીજ ઉચકીશ નહીં, તેમાં એટલું તો ખાસ ધ્યાન રાખવું કે,
 પેટ ઉપર દબાવુ થાય, એવું કાંઈ કામ કરીશ નહીં અને તે ઉપર
 એજે મુકીશ નહીં. જો એવાં વિપરીત કામ કરીશ તો તને અનેક
 નકારનાં દરદો થવા સંભવ છે. ઘણીજેદરકાર ગર્ભિણી સ્ત્રીઓની એવાં
 વિપરીત કામ કરવાથી પોતાની છાંદગી જોખમમાં આવેલી છે.
 અને ઘણીઓને રોગી અને મુવેયાં બાળકો અવતર્યા છે. જોન
 પાવેતી, તારે ખાવાપીવાની ઘણી સંભાળ રાખવી. બારે પડેના
 અને અછલું થાય તેવો જોરાક કદિ પણ લેવો નહીં. જ્યં પેટે તા-
 લીને મિણક કે બીજો જોરાક વધારે લેવો નહીં. વધારે પડેના
 જોરાક લેવાથી વખતે જો અછલું અને ઝાંઝો થાય તો ગર્ભને નુક-
 યાન થવાનો સંભવ છે. એટલુંજ નહીં પણ વખતે કસુવાવડ થ-
 વાનો બધ રહે છે. જોન પાવેતી, મુખ્યત્વે કરીને કેવા પદાર્થો ખાવા
 અને કેવા ન ખાવા? તેને માટે જે હું કહું. તે તું ધ્યાન રાંધેને સાંભ-
 ગાજે. પ્રથમ તો તારે કદિ પણ દાદો ખોરાક ખાવો નહીં, કારણકે,
 જો તે ખાવામાં આવે તો પેટમાં વાયુ થઈ પીડા ઉપજે છે. નેત્રવાળાં
 અને મરચાણી વધારેલાં શાક ખાવાં નહીં, તેથી ઉપરસ થાય છે.
 ઠાકી સીના કરતાં ગર્ભિણી સ્ત્રીને માંદી પડેનાં વાર ઇચ્છતી નથી,
 માટે પડેનાં શકે એટલો અને હલકો ખોરાક લેવો. પૃષ્ઠિક ખોરાકની
 ઘણી જરૂર છે પણ તેથી પેટ તણાય અને ન પડે એટલો વધારે પ-
 ડેના ન લેવો. વધી ઉપરાસ પણ કરવો નહીં. ઉપરાસ કરવાથી
 જો અને બાળક બનેત વજનું આવે છે. અને ગર્ભને પે. પણ નહીં
 નાવવાથી તે દરકરે બાંધ પડી મુલત થઈ બાવ છે. કદિ જીવ. જી-
 બ. થાય એવું તો મા મનને ઘાત આપવાનું. ખાદ્યક્રમ અનિ-

યમિતપાત્રું કરવું નહીં. જે ચીજ નુકશાન કરતી ન હોય તેજ ખાવી.
જે સ્ત્રીનું શરીર જોરાવર અને લોહિઆળહોય તેને તો જનતા સુધી
કાંછ, દૂધ, ઘી અને વનસ્પતિના હલકા જોરાક ઉપર રહેવું. ગરમ
જોરાક ખાંધ કરવો; ખટાશ, કાચો મેવો, અતિ ખાટું, અતિ તીખું,
હુણું, ટાકું, અતિ કડવું, ખગડેલું, વાસ મારતું, વાયડું, ખંદાઈ
ગથેલું, સહેલું, સોપારી, માટી, ધૂળ, રાખ અને કોયલો વગેરે વિ-
કાર કરનારા પદાર્થો છે, માટે કદિ એમનું મનથાય તો પણ તે ખાવું
નહીં. ગર્ભિણીને સખત જીવાળ લેવો નહીં, કદિ કંઈ દરદ થાય તો
હુશીયાર વેદની સલાહ લઈ દરદ મટે એમ કરવું, પણ તે વધવા
દેવું નહીં.

જેન પાર્વતી, આ બધી વાત ધ્યાનમાં લઈ તે પ્રમાણે વર્તજે.

પાર્વતી—આનંદા બા, તમે જે કહ્યું, તે મારા મનમાં ઠસી
ગયું છે. હવે હું તે કદિ પણ ભુલીશ નહીં. આજ સુધી મને આ
ખાજતની કાંઈ ખબરજ ન હતી; તેથી મેં ભુલ કરી હતી. હવે
હું ખરાખર સમજી ગઈ છું. તેથી હવે મારામાં કદિ પણ ભુલ આ-
વશે નહીં. લોકો તમને ધર્મમાતા કહે છે, તે ખરાખર છે. મારાં
પોતી ભાભી હમેશાં તમારાં વખાણ કરે છે, એ વાત આજે મારે
પ્રત્યક્ષ થઈ છે. બા, કહો હવે બીજાનું જે કાંઈ કહેવાનું હોય તે
કૃપા કરી કહો.

આનંદા—પાર્વતી, આ શિવાય ગર્ભિણીએ કેમ વર્તવું જો-
ઈએ? એ વિષે કેટલીએક ટુંકી સૂચના છે, તે હું કહું તે તું ધ્યાન
દઈ આંલખજે. જેન પાર્વતી, હમેશાં તારા શરીરને શરદી અને ભી-
નાશથી દૂર રાખી જાવજે. ઉત્તગરો કરીશ નહીં. વેહેલી સુજે
અને વેહેલી ઉડજે. કીકર દિલગીરી વગેરે જે મનને ઉશ્કેરનારાં
કારણો છે, તેનાથી દૂર રહેજે. બીજામણા દેખાવાં જોઈશ નહીં. લ-
ચંકર અકસ્માતો આગળ ડિલી રાહીશ નહીં. કોઈ ગર્ભિણીને પ્રસવ

થતો હોય ત્યાં પાસે જઈશ નહીં. પ્રવૃત્તિ શાંત રાખજો. નાપસંદ
 વાતો કરીશ નહીં. સારી સારી વાતોથી મનને રાશી કરજો. ધર્મ
 તથા નીતિની વાતો સાંભળી મનને મજબૂત રાખજો. મનમાં હિંમત
 રાખજો. જે વાતો સાંભળવાથી કંટાળો કે લય કલ્પણ થાય તેવી
 વાતો સાંભળીશ નહીં. હમેશાં નિયમસર વર્તજો. સારો-પોશાક
 અને અલંકાર ધારણ કરજો. પતિ કિપર પવિત્ર પ્રેમ રાખજો, પો-
 તાના ધર્મમાં પ્રીતિ રાખજો, હમેશાં પવિત્રતાથી રહેજો. ધીમંથી,
 મધુર વચન બોલજો, જિનલક્ષિમાં ચિત્ત રાખજો, મનની લાગણી
 ધર્મ તથા નીતિ તરફ વાળવા સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચ્યા કરજો,
 પુણી માળા પહેરજો, સુગંધી ચંદનનો લેપ કરજો, સ્વચ્છ પરમાં
 રહેજો, પદ્મપદ્મ અને દાન કરજો, સાત્ત, સત્ય, સુરૂપ વગેરે
 ગરિલાની મર્યાદા આચરી સેવા કરજો. શરીર કિપર બ્રાહ્મણનાં
 ચિન્હો ધારણ કરજો. કોમળ તથા સ્વચ્છ ઓછાડવાળી પધારી કિપર
 મુજો, તથા ભેસજો. સારી વસ્તુઓ કિપર લાવ રાખજો, ધાર્મિક, ની-
 તિમાન, પરક્રમી અને અગત્યના વગેરે સુલુવાન શ્રી પુરૂષોત્તમ સ્વા-
 રિત્રોનું મનન કરજો. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના પ્રભાવના વિચાર
 કરજો. અમ્યકાવના માહાત્મ્યનું મનન કરજો. હૃદયમાં સારી સારી
 ઉત્તમ ભાવના ભાવ્યા કરજો. ધર્મવીર, દાનવીર અને જ્ઞાનવીર શ્રી-
 પુરૂષોત્તમ અને પુરુષવાન પ્રભાવિત પ્રાણીઓના તથા કુટુંબના દેખા-
 વના સુંદર ચરિત્રોનાં ચિત્રો બોધાં કરજો. ધર્મ, તપ, તીર્થ અને
 પ્રભાવનાનું સ્મરણ કરી હૃદયમાં અતિ આનંદ પ્રાપ્ત કરજો. સુંદર
 અને મનરંજન ખીતો ઝાડ તથા સાંભળી મનને સદા આનંદમાં
 રાખજો. મનમાં અતિ ક્રોધ, અતિ હર્ષ અને અતિ શોક કલ્પણ
 થય, એવું બોધશ નહીં, એવું કરીશ નહીં અને એવું સાંભળીશ
 નહીં. કદિ પાત્ર પત્નનો કરીશ નહીં અને પત્નનાં દેશ, ભવન
 ચરણ બનવા મુખી નહીં. મરીદે કે જેને અલિન કરીશ

નહીં. કોઈની સાથે વાદ કરીશ નહીં, દુર્ગંધથી દૂર રહેજે. લૂણ, લંગડાં, કાણાં, કૂળાં જેહિરાં અને મુંગાં વગેરે ખામી—ખોડવાળાં તથા રોગી માણસોનો સ્પર્શ કરીશ નહીં. તેમને નીહાળીને જોઈશ નહીં. ઉંચે ચડીશ નહીં. ગાડી ઘોડાવગેરે વાહન ઉપર બેસીશ નહીં. ઉંચે સ્વરે બોલીશ નહીં, કેદ કરીશ નહીં, ઉતાવળે ચાલવું, દેખવું, કુદવું, ઉભડક પગે બેસવું, ખારણીઆડે સાંજેલાપર બેસવું, દિવસે ઉઘવું, મૈથુન, જળમાં ડુબકી મારવી, શૂન્ય ઘરમાં કે ઝાડતળે બેસવું, કલેશ કરવો, અંગ મરોડવું, લોહી કાઢવું, નળવડે પૃથ્વી ખોતરવી, કે લીંટા તાણવા, અમંગળ અને અપશબ્દો બોલવા, ઘણું હસવું, છુટા કેશો રહેવું, વૈર, વિરોધ, દ્વેષ, છગ—કપટ, ચોરી, બુગારી, મિથ્યાવાદ, હિંસા અને કુસંપ એ સઘળાનો ત્યાગ કરવો. કારણકે, એ સઘળા ગર્ભને નુકશાન કરનારા છે. ગર્ભ સારો કે નરસો થવો એ ગર્ભિણી સ્ત્રીની વર્તણૂક ઉપર આધાર રાખે છે. માટે ગર્ભિણી સ્ત્રીએ ખરાબર નિયમ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. તેમજ પતિ-સંગ તો ખીલકુલ કરવોજ નહીં એથી ઘણી હાનિ છે. જ્ઞેન પાર્વતી, આ પ્રમાણે ગર્ભિણી સ્ત્રીને નિયમમાં રહેવા વિષે મેં તને સૂચના કરી તે હમેશાં ધ્યાનમાં રાખજે. અને તે પ્રમાણે વર્તવાને હમેશાં સાવધાન રહેજે.

ધર્મદાસશેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, આનંદાઓ આ પ્રમાણે પોતીની નણુંદ પાર્વતીને ગર્ભિણી સ્ત્રીને ઘટે તેવો બોધ આપ્યો તે સાંભળી બધી શ્રાવિકાઓ ઘણાજ આનંદ પામી ગઈ હતી. જ્ઞેનો! તમે પણ આ વાત ધ્યાનમાં રાખજો. અને ગર્ભિણી સ્ત્રીએ જેવી રીતે વર્તવું જોઈએ, તે ખરાબર બાણી તેમ વર્તવા તત્પર રહેજો.

આ વખતે અંચળે આનંદાને પુછ્યું, આનંદા કાઢી, આ ઉપદેશ તો આ પાર્વતી જ્ઞેનને ઉપયોગી થયો, હવે અમારે જે

ઉપયોગી હોય, તે કહે.

આનંદા—ચંચળ, એમ કેમ કહે છે ? આ વાત તમારા મોંને ઉપયોગી છે, કારણકે, તમે પણ લલિત્યમાં ગર્ભિણીની અવસ્થા બ્રાજવવાના છો. તેથી આ ઉપદેશ તમારે પણ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે.

પ્રેમ તથા પુતળી—ધર્મમાતા, એ જારી વાત છે, પણ તમે વારે વારે પાર્વતીનું નામ કહીને આ ઉપદેશ આપતા હતા, તેથી અમે તો એમજ સમજ્યાં હતાં કે, આ ઉપદેશ પાર્વતી જોઈનેજ ઉપયોગી છે. તેથી અમે તો તેમાં જોઈએ તેવું ધ્યાન આપ્યું નથી.

આનંદા—જેનો, લલિતા, ચંચળ, અને તમે જાણો છોકરાં કહેવાઓ, તેથી તમારી આગળ ગર્ભિણીની વાત કરવી, તે યોગ્ય ન કહેવાય, કારણકે, તમને તેથી શરમ આવે, માટે પાર્વતીનું નામ આપી આપીને મેં આ ઉપદેશ આપ્યો હતો. પણ આડકતરી રીતે તમને જાણતે તેનો ખોલ થાય, એવી મારી ધારણા હતી. માટે હું જેનો, તમારે જાણ્યો આ ઉપદેશ હૃદયમાં રાખવા જોવો છે, અને તે ઉપદેશ ટુંકામાં કાચમ યાદ રહે, તેને માટે ગર્ભિણી સ્ત્રીએ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ ? એ વિગતની એક નાની કવિતા છે, તે તમે યાદ કરી લેજો.

પ્રેમદા—આનંદા જોઈને, કૃપા કરી તે કવિતા ગાઈ જતાવો.

ધર્મદાસ શેઠકહે છે—આધર્મી માતાઓ અને આધર્મી જેનો, તે પછી આનંદાએ ગર્ભિણી સ્ત્રીએ કેમ વર્તવું જોઈએ ? તે વિગતની એક નાની કવિતા ગાઈ જતાવી હતી. અહિં તે કવિતા અમારા ઘરમાંથી કાવિશ્રી તમને ગાઈ જતાવશે. પછી ગંગાએ તે કવિતા ગાઈ જતાવી હતી.

હું કાવિશ્રીઓ, આ કવિતા આનંદાએ પણ તે પ્રમાણે ગાઈ જતાવી હતી.

ગર્ભિણી સ્ત્રીએ કેવી રીતે વર્તવું ?

તે વિષે ગરબો.

(એ મહિને નવ જઠરો પિયુ પરંદશમાં—એ રાહ.)

જાળવજો જમવામાં જીવની જીવને,

નિયમ ધરીને રહેણી રાખો અંગ જો ;

અંતરમાં ઇચ્છાઓ ઉમઢા લાવજો,

મનગમતા મન ધરજો રસથી રંગજો.

એ રાખો શુભ રીત સગર્ભા મુંદરી. એ રાખો. ૧

ધી ધી સાથે જમજો આપ અનાજને,

કોમલ કાંજ લેવા ધરજો પ્રીતજો ;

અવશુભકારી ચીજ છળીલી છોડજો,

ગર્ભ તણી એ અતિ સુખકારી રીતજો. એ રાખો. ૨

હરજો કરજો ખુડી હવામાં હેતથી,

કોમળતાથી કરજો ધરનાં કામજો ;

આળસમાં અળગા નવ રહેજો લેશથી,

રક્ષણ કરજો ગર્ભ તાણું ધરિ હામજો. એ રાખો. ૩

ગરમ ચીજ નવ લેજો લલના રસધરી,

તેથી અંગ ઉપાધિ ધરશે આળજો ;

રહેણીને કરણીમાં રહેજો રીતથી,

ઉત્તમથી કરજો તરૂણી સુખ સંભાળજો. એ રાખો. ૪

મન ગળી મનમાંહે મહિલા મહાલજો,

અંતર ધરજો અળગા અતિ આનંદજો ;

અતુર ચિંતા ચિત્ત વિષે નવ રાખજો,

શોક ન કરજો તેથી બનશે મંદજો. એ રાખો. ૫

લેવી રાખે દેવ સગલો સુંદરી,
 તેવી જાળક ધરશે જન્મી દેવજો;
 ધર્મે તણું દોહદ દયિતા દિલ ધારજો,
 તેમાં રહ્યા કરે છે શાસન દેવજો. એ રાખો. ૬
 ભાવ ધરીને જિનવર ભકિત ભાવજો,
 જિન પૂલમાં ધરજો યુવતિ પ્રેમજો;
 દીનદાન કરવાનું દિલમાં રાખજો,
 નવં છવપર રહેજો રાખી. રહેમજો. એ રાખો. ૭
 ગૌરી ગંભીર કરજો શુભને જ્ઞાનની,
 ગર્વ ન ધરજો શુભનો ચિત્ત લગારજો;
 શુદ્ધનને ગૌરવથી નિત્યે માનજો,
 સુંદર ધરજો શીલ તણા શણગારજો. એ રાખો. ૮
 નિર્મળ મનથી સેવા કરજો નાથની,
 વનિતા વિનય ધરીને રહેજો આપજો;
 કોષ માનને માયા નવ મન લાવશો,
 ધરશો તેથી સદ્ગુણ કેરી છાપજો. એ રાખો. ૯

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે દાવિકાઓ, આનંદાએ જ્યારે તે
 કવિતા ગાઇ જતાવી એટલે પોતીનું નાનું પાર્વતીનું વિનમ્ર
 જણાવ્યું, ધર્મમાતા, તમે આપેલો બોધ મારા મનમાં ઠગી જ-
 ચેલો છે, પણ તે હમેશાં યાદ રહી શકેલો સુકેલ છે, તેથી મને
 આ તમારી કવિતા શીખવો તો મોટો ઉપકાર થશે.

આનંદા—પાર્વતી, હું ખુશીથી તને શીખાવવીશ. તમે બીજે
 વખતે ઘર આવજો, એટલે લલિતા પાસે લખાવી તને આપીશ.

૧ સ્ત્રી. ૨ ગરીબને દાન કરવાનું. ૩ દે નારકજીવાળી સ્ત્રી. ૪ અદ્ભુત માનથી.

૫ કપટ.

Sh. Bli.—૧૮

ઢેમ તજવે ધર્મને, ઢેમે લાજ પળાય;
 ઢેમતણા અતિ વેગથી, શીલ ખંડિત થાય. ઢેમ. ૫
 ઢેમ કરે વલગાડને, ઢેમે ભૂત લરાય;
 ગાંડી ગણાયે ઢેમથી, કેઈ આપે ન રહાય. ઢેમ. ૬
 સર્વ ઉપાય અપાર છે, નહીં ઢેમનો એક;
 તેથી વિદારે ઢેમને, રાખી અંતર ટેક. ઢેમ. ૭

આ પ્રમાણે ઢેમ વિષેની ગરબી સાંભળી બધી શ્રાવિકાઓ
 ખુશી ખુશી થઈ ગઈ. ચંચળ, જ્યા, પ્રેમ, પુતળી, પ્રેમદા, અને
 પોતી વગેરે તે કવિતા લખી લેવાની માગણી કરી. તે વખતે પાછી
 પાર્વતી વધારે રોઈ પડી. તેણીએ પોકાર કરી કહ્યું, કે, અરે હું
 કેવી અભાગણ કે જે હું વાંચવા લખવાનું સાધારણ જ્ઞાન પણ મે-
 ળવી શકી નથી. મારા સમાન વયની આ બધી શ્રાવિકાઓ આવી
 આવી સુંદર ગરબીઓ પાતાની મેળે લખી, વાંચી અને શીખી શ-
 કે છે અને હું મૂઠ જેવી કાંઈ પણ જાણતી નથી. મારા સ્ત્રીજીવ-
 નને ધિક્કાર છે. આંખો છતાં હું આંધળી છું અને હાથ છતાં હું
 હુંડી છું.

તે વખતે જ્યાના હૃદયમાં દયા આવવાથી તે બોલી — પાર્વતી-
 જીન, તને અપશોષ કરે નહિ. હું તમને જે માનની અંદર વાંચતાં
 લખતાં શીખવી દઈશ.

પોતી—ભાતી, હું તમને પણ તેમાં મદદ આપીશ. તમારી
 પેઠે મને પણ પેઠેલાં વાચતાં લખતાં આવડતું ન હતું. પણ આ
 ચંચળ જીને મને થોડા રોજમાં શીખવી દીધું છે.

પ્રેમદા—જીન પાર્વતી, તે વાતે ચિંતા કરીશ નહિ. તું
 હવે તો બચક છે. હું આવડી બોલી છું, તેમજ થોડા દિવસમાં વાં

૨ અંતર—હૃદયમાં

ચતાં લખતાં શીખી. છું તો તને શીખતાં શી વાર લાગવાની છે ?

ધર્મદાસશેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, આ પ્રમાણે બીજી શ્રાવિકાઓના કહેવાથી પાર્વતીના મનમાં જરા ધીરજ આવી અને પછી તેણીએ જ્યાની પાસે અભ્યાસ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પછી આનંદાએ પોતાની પુત્રી લલિતાને અને બીજી શ્રાવિકાઓને કહ્યું કે, આજે આપણા નિત્યનો વખત ધર્મ ગયો છે, માટે ઉપદેશ-વાર્તા બધે કરવામાં આવે છે. પછી બધી શ્રાવિકાઓ ધર્મમાતા આનંદાને પગે લાગી પોતપોતાને સ્થાને ચાલતી ધર્મ. નણુંદ લો-બર્ધ પાર્વતી અને પોતી આનંદાનાં વખાણ કરતાં કરતાં પોતાને ઘેર આવ્યાં.

ધર્મદાસશેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, હવે આપણા પણ નિત્યનો સમય થયો છે, માટે આપણે પણ ધર્મવાર્તા સમાસ કરીએ. જોડો (આદીશ્વર ભગવાનની જય) તેનાં નાદથી શ્રાવિકા-ચાળા ગાણ ઉઠે છે અને ગંગા, મહિ, અજવાળી વગેરે બધી શ્રાવિકાઓ ધર્મદાસ શેઠને વંદના કરી પોતપોતાને સ્થાને ચાલી બેસે છે.

ઘોડો જોવાને આવ્યા હતા. વરઘોડાની સમૃદ્ધિ તથા વૈભવથી જૈન-ધર્મનો ઉદ્ધોત જોઈ તે ધર્મી રાજા હૃદયમાં ઘણા ખુશી થયા હતા. અનુક્રમે દીક્ષા લેનારી શ્રાવિકાની શિળિકા આવી. શિળિકા ઉપર જોડેલી એ બાળશ્રાવિકા યાચકોને અગણિત દાન આપતી હતી. તેની આસપાસ ધર્મનો જ્યદ્વનિ થઈ રહ્યા હતા. પછી દીક્ષાવાળી શ્રાવિકાની શિળિકાની પછવાડે ગૃહસ્થ શ્રાવિકાઓનો મોટો સમૂહ મહારાજતા જોવામાં આવ્યો. તેઓમાં વિધવાઓની સંખ્યા ઘણી જોઈ તે દયાળુ મહારાજાએ પોતાના એક નિપુણચંદ્ર નામના મંત્રીને પુછ્યું, મંત્રી, જુઓ તો ખરા? શ્રાવકકોમમાં કેટલી બધી વિધવાઓ છે? આતો વિધવાઓનાં ટોળેટોળાં નજરે પડે છે.

નિપુણચંદ્ર—મહારાજ, આ દેખાવ હૃદયને કંપાવે તેવો છે. એક મૌલાગ્યવતી શ્રાવિકાની પાસે દશ વિધવા રહેલી છે. જ્યાં જોઈએ ત્યાં વિધવાઓજ જોવામાં આવે છે. મહારાજ, તેનું કારણ મારા સમજવામાં આવી ગયું છે.

ધર્મસિંહ—મંત્રિરાજ, તે શું કારણ છે? ને કહો.

નિપુણચંદ્ર—મહારાજ, આજકાલ શ્રાવકકોમમાં બાળક-સનેા દુરાચાર બહુ પ્રવર્તે છે. દીંગણા દીંગણીની જેમ નાનાં છોકરી છોકરાઓને પરણાવવામાં આવે છે. હજુ તો સંસાર એ શું ચીજ છે? એવું કાંઈ સમજતાં ન હોય તેવાં બાળકોને માથે સંસારની ધુંતરી તાપવામાં આવે છે. છોકરાઓને બાળવયમાં અનેક બાળકો રોગ થવાનાં સંભવ છે, તેથી વિવાહિત થયેલા છોકરાઓ રોગથી મરણને કારણ થઈ જાય છે, એટલે તેમની બાળવયમાં તરત વિધવા થઈ જાય છે. એ દુરાચારથી કાંતિપુરની શ્રાવકકોમમાં અને બીજાં કેમમાં આટલી બધી વિધવાઓ વધી પડી છે. આપણા નગરમાં ને ખરમાં બાળવિધવા ન હોય તેવું કંઈ જાણ્યેજ હશે.

ધર્મસિંહ—મંત્રિ, તમારું કહેવું ખરાબર છે. અહીં શું

આવકકેમ એવી અજ્ઞાન છે કે જે આવા દુરાચારને દૂર કરી શકતી નથી.

નિપુણચંદ્ર—મહારાજ! તે કોમમાં જે કેળવણી પામેલા યુવ આપકે છે, તેઓની સંખ્યા ઓછી છે અને અજ્ઞાન આવકોની સંખ્યા ઓછી છે, તેથી એ દુરાચાર તે કોમમાંથી દૂર થઈ શકતો નથી.

ધર્મસિંહ—મંત્રિવર, આ તો યજ્ઞ અપરોપની વાત કહેવાય. આ વિષે કોઈ પણ રાજ્ય તરફથી ગોઠવણ થવી જોઈએ. હું જૈન રાજા કહેવાઉં છું અને જ્યારે આવો દુરાચાર મારી પ્રજામાં આવે તો પછી મારી રાજનીતિ શા કામની! હું આવક રાજા છતાં મારી આવકપ્રજા દુરાચારને સેવે એ કેવું અનુચિત કહેવાય? હે પ્રિય મંત્રિવર, આજથી તમે આપણા રાજ્યમાં એવો ધારો કરો કે, કોઈ પણ આવકપ્રજાએ બાળલગ્ન કરવાં નહીં. જે કોઈ કરશે તેને સખ્ત શિક્ષા કરવામાં આવશે.

નિપુણચંદ્ર—મહારાજ, જેવી આજ્ઞા આવે ધારો કરવાથી. આવકકોમમાંથી એ દુરાચાર નાબુદ થઈ જશે. અને તેથી તે કોમમાં વિધવાઓની સંખ્યા ઓછી થઈ જશે.

આ પ્રમાણે ધર્મસિંહ અને મંત્રિ નિપુણચંદ્ર વાતચીત કરતા હતા, ત્યાં વરદોશમાં વિધવાઓની પાછળ એક સુંદર પાંચાક ધારણ કરી ચાલતું બાળ અને તરણ સ્ત્રીઓનું મોટું ટોળું આવ્યું. રાજા ધર્મસિંહની તેમની ઉપર દષ્ટિ પડી. તેમને જોઈ રાજાએ મંત્રીને પુછ્યું, મંત્રી, જુવે, આ સાલાચ્યવતીઓ પણ ધણી લાગે છે. મને લાગે છે કે, જેટલી વિધવાઓ છે, તેટલીજ આ સાલાચ્યવતીઓ હશે.

નિપુણચંદ્ર—મહારાજ, તે સાલાચ્યવતીઓ નર્ધો પણ વિધવાઓ છે. જુવે, તેમના હાલ ઉપર તિલક નથી.

ધર્મસિંહ—આ શું બોલો છો? આવી તે વિધવાઓ હોય.

માંગ્યા કરતી હતી. પોતાનાં માતાપિતા પોતાનો વિવાહ કરવાને
 ઇચ્છે છે, એ વાત જાણી કાવેરીએ પોતાની મા સુમતિને નીચે
 પ્રમાણે કહ્યું :—

“આ, મારે મારા વિવાહની વાત કહેવી તે શરમ લેવું છે.
 તોપણ મારા હિતની ખાતર મારે તમને કહેવું પડે છે કે, “આ,
 હું હજી નાની છું, મને હજી ઘરકામનું પૂરેપૂરું શિક્ષણ મળ્યું નથી.
 સાસરું શું કહેવાય ? અને સાસરીઆમાં વહૂની શી ફરજ છે ? એ
 વાત મારા સમજવામાં હજી બીલકુલ આવી નથી, તેમજ જેની
 સાથે મારો વિવાહ થવાનો છે, તે પણ તદ્દન નાની વયમાં છે—
 ઢીંગલા ઢંગલી જેવો અમારો આ વિવાહ શામાટે અત્યારથી કરે
 છે ? આવા બાળલગ્નના દુરાચારથી આપણી કોમમાં ઘણો અનર્થ
 થયો છે. માતા, તમે વડિલ છે, તમારે તમારા ફરજનનું શુભ
 ઇચ્છવું જોઈએ.”

કાવેરીએ આ પ્રમાણે કહ્યું, તોપણ તેની અજ્ઞાન માતાએ
 માન્યું નહીં અને તેણીનો વિવાહ કરવામાં આવ્યો. કર્મયોગે જે
 ચાર મહિના થયા, ત્યાં કાવેરીના બાળપતિને શીળી નીકળ્યા અને
 તે ચાર દિવસમાં મૃત્યુ પામી ગયો. કાવેરી યૌવનવયના આરં-
 ભમાંજ વિધવા થઈ. તેણીના અવિચારી માળાપે ઘણો અફરોપ
 કર્યો, અને તેની માતાએ પુત્રીએ કહેલાં વચનો યાદ કરી હૃદયમાં
 પશ્ચાત્તાપ કર્યો. કેળવણી પામેલી કાવેરી પોતાના પતિના મરણથી
 ભારે શોક કરતી પણ બાળલગ્નના દુરાચારને માટે તેણીના હૃદ-
 યમાં તેના કરતાં વધારે શોક થતો હતો. તે બાળા પોતાના ઘરના
 એકાંત લાગમાં બેસી જૈનધર્મના શાસન દેવતાની પ્રાર્થના કરતી
 હતી. “હે શાસન દેવતા, વર્તમાનકાળે વીર પ્રભુના તીર્થની રક્ષા
 કરે. આ અવસર્પિણીકાળના પ્રલાવથી જૈનગ્રંથમાં અજ્ઞાન
 વધતું જાય છે. પ્રતિ દિવસ અનિષ્ટ આચારો વધતા જાય છે, અને

નવા નવા હાનિકારક રીવાજો પ્રગટતાં જાય છે. હે શાસ્ત્રન દેવતા, તે બધામાં બાળકલ્પ કરવાનો દુરાચાર સર્વગી મુખ્ય છે. એ દુરાચારથી જૈનપ્રજા નિર્ભ્રા, અસાની, રોગી, અને અવિચારી થતી જાય છે. કેળવણી પામેલી સૈકડો સુંદર છાત્રાઓ વિધવા થાય છે, વિધવા વેગને છતી નહીં શકનારી કેટલીક-એક વિધવાઓમાં શુભ રીતે મોટા મોટા અનર્થ પણ ઉદ્ભવે છે. હે વીરશાસ્ત્રનના દેવ, આ ઘોર પાપથી જનોને મુક્ત કરો. તીર્થરૂપ સંઘના આગેવાનોના હૃદયમાં સદ્બુદ્ધિની પ્રેરણા કરો, અને એ દુષ્ટ દુરાચારનો તદ્દન નાશ કરી દો.

આ પ્રશ્નને પ્રાર્થના કરતી કાચેરીની પાસે તેની મા આવી અને તે જોત્તી—બહેન, આજે તારે માટે તારા બાપા આ સોનાની નવી ખંચડી કરાવી લાગ્યા છે, તે પહેર. આજે તારો દિવસ છે. આપણા જોષી મહારાજે કહ્યું છે કે, આજે વિધવાને વેપ પહેરવામાં તારો દિવસ ગણાય છે. માતાનાં આવાં વચન સાંભળી કાચેરીની આંખોમાંથી આંસુની ધારા ચાલવા લાગી. તેણી-એ જો હાથ જોડી પોતાની માતાને કહ્યું,—બા, આ શું જોલો છો? હું વિધવા જીરોને વળી વેપ શાનો હોય? માફે સૌભાગ્ય, મારો શબ્દગાર અને માફે રૂપ મારા પતિની સાથે ચાલ્યું ગયું છે. હવે વેપ શાને, શબ્દગાર શાને અને રૂપ શાનું? માફે સર્વસ્વ સ્વાર્થમાં ગયું છે. જો મારા લાભમાં સુંદર વેપ, અને સૌભાગ્યનો શબ્દગાર ધારણ કરવા લખ્યો હોત તો હું વિધવા શામાટે થાત? બા, તમારા મનમાં એવી તાણ રાખ્યો નહીં. હવે હું વિધવા ધર્મપાળી મારા આત્માને સુધારીશ. સંસ્કારનો લાંબોમાર્ગ મારે દુકો થઈ ગયો છે. જો કે એ માર્ગ દુકો છે છતાં કષ્ટ ભરેલો છે, તથાપિ શ્રી આદ્યતપગુના ધર્મધ્યાનરૂપ વાહુનમાં જોત્તી એ માર્ગનો પાર પામવા હું પ્રયત્ન કરીશ. બા, હવે મારે શબ્દગારનો વેપહોય નહીં મારા સૌભાગ્યનો સ્વામી મારા શબ્દગારના વેપને લઈને સ્વર્ગે ચા-
 NII. III. —૧૬

હ્યો ગયો છે. મારા શણુગારનો સાક્ષી અને મારા શણુગારનો નિ-
રખનાર હવે આ દુનિયામાં કોઈ છેજ નહીં. મારે હવે સુંદર વેષ
કોને બતાવવાનો છે? માતા, હવે હું સાલોગ્યવતી નથી પણ એક
અભાગિયણુ વિધવા છું. હવે લોકો મને રાંડેલી રાંડ કહી જોવાવશે
પોતાનું શુભ ઇચ્છનારા અને જ્ઞેમમાં મગ્ન થયેલા જગતના લોકો
મારા શુકન પણ જોશે નહીં. માતા, મંગળરૂપ પતિ પરલોકમાં
જવાથી હું આ જગતમાં અમંગળ થઈ ગઈ છું—સર્વ જાતનાં
મંગલિક કાર્યોમાંથી બાતલ થઈ છું.

કાવેરીનાં આવાં કંઠણુજનક વચનો સાંભળી તેની માતાને ઘ-
ણું વસમું લાગ્યું, તે ધ્રુશકે ધ્રુશકે રોવા લાગી—પછી તેણીએ ગ-
દ્ગદ્ સ્વરે કહ્યું, બેટા કાવેરી, તારાં વચનોએ મારું હૃદય ભેદી ના-
ખ્યું છે. હવે કંઈ પણ આવાં વચન મને સાંભળાવીશ નહીં. બેટા,
જ્યારે તું આવા આવા વિચારો મનમાં લાવ્યા કરીશ તો પછી તારા
મનમાં ઘણો પરિતાપ થયા કરશે. બેટા, તું હજી બાળક છે. તારે
અવસ્થામાં લાંબા દિવસ લેવાના છે. જો આજથી આવા વિચાર
કરી અપશોષ કરીશ તો પછી શી રીતે રહેવાશે? બેટા, જ્યાંસુધી
અમે બેઠાં છીએ ત્યાંસુધી તારે વિધવાવેષ રાખવાની જરૂર નથી.
તું નાની છું. તારે ખુશીથી પેહેરવું ઓઢવું જોઈએ. જ્યારે કર્મ-
યોગે એક રીતે તારો ભવ બળી ગયો તો પછી વિધવાનો વેષ પેહે-
રી બીજી રીતે બધો ભવ શામાટે બાળવો જોઈએ? બેટા, સારીસા-
રી ઓઢણીઓ, સોનાની બંગડીઓ, પગમાં ઝાંઝરો, કશળી કેચી
જાતની ઢાળીઓ અને કમળાઓ પેહેરવામાં કાંઈપણ હરકત નથી.
માત્ર નાક ઉપર નથડી, કુલ કે ટીપકી અને કપાળમાં ચાંદલો—એ
જે શિવાય બધો સુંદર પોશાક પેહેરવામાં બાળવિધવાને કોઈ જા-
તની હરકત નથી. જ્ઞેન કાવેરી, આ કાંઈ આપણે ઘેર નવાઈ નથી.
આપણા ગામમાં દરેક બાળવિધવા તેવો વેષ રાખે છે. અને આ-
પણી કોનમાં તે રીવાજ ઘણા કાળથી ચાલ્યો આવે છે.

માતાનાં આવાં વચનો સાંભળી કાવેરી બુદ્ધિસાથી બોલી ઉઠી—
 બા, તમે મારાં પૂજ્ય માનુષી છો, એટલે હું તમને કાંઈ કહી શકતી
 નથી. પણ મારી આગળ કદિ પણ એ વાત કર્યો નહીં. મારે
 શુદ્ધ સાવથી વિધવાધર્મ પાળવો છે. આ વિધવ્યને પામેલા અમં-
 ગળ શરીર ઉપર મારે હવે કદિ પણ સુંદર પોશાક પહેરવો નથી. જે
 વિધવાઓ પોતાના પતિના સ્વર્ગવાસ પછી સુંદર પોશાક પહેરી
 બનીશ્છી આવે છે, તેઓ પતિની લાગણી વગરની અને ધર્મબ્રહ્મ
 છે. સ્ત્રીઓને તેનો પતિ તેનો દાદાદેવ તુલ્ય પાળક અને પોપક છે.
 જેન વિવાહ સંસ્કારથી જેની સાથે પવિત્ર સંબંધ બેઠાયો છે, એ-
 વો પતિ પોતાની છાંયી શુભાવી આપ્યો લાય અને તેની સ્ત્રી પ-
 છવાડે મારા ચારા પોશાકો પહેરે અને મોજ કરે એ કેવો અધર્મ?
 વગ્ની કેવા અધર્મને જે માળાપો ઊંતરવન આપે છે, તે કેવા અધર્મી
 માળાપો કહેવાય? માતા, તમે મારાં પૂજ્ય છો. તમે તેવાં અધર્મી
 થયો નહિ. આપણી કોમમાં જે વિધવાઓને વેશરાખવાનો વિષ-
 દીત રીવાજ પ્રવર્ત્યો છે, તે અધર્મને ઉત્તેજન કરનારો છે. એ
 ખરેખરે મિથ્યાત્વ છે. સમક્ષિતને પારણ કરનારી જેન પ્રજા ત્યાં
 તેવા મિથ્યાત્વને માન આપે તો પછી તે સમક્ષિતને પારણ કરનારી
 કેમ કરીને કહેવાય? બા, તે વિષે મને વધારે આગ્રહ કર્યો તો
 હું કદિ પણ વિધવા ધર્મથી બ્રહ્મ યર્થ મારા સમક્ષિતને દૂષિત કરીશ
 નહિ. મેં બાળપણમાં કેળવણી લીધી છે, તેનો હું મેર ઉપયોગ
 કરીશ નહિ. માતા તમારા પ્રચારથી મેં જાની કેમરમાં જે કાંઈ
 લાવ્યું છે, વાંચ્યું છે અને વિચાર્યું છે, તે બધાનો ઉપયોગ મારે આ
 વખતે કરવાનો છે. બા, મારે માટે કોઈ બળનો ચોક્કસ સંતાપ
 કર્યો નહિ. હું સારી રીતે વિધવાધર્મ પાળી શકીશ. શ્રી વીર-
 પ્રભુના ધર્મે મારા હૃદયને ઉલ્લસાડ્યું છે. સમક્ષિતની પવિત્ર છા-
 યા મારા મગજમાં પડી છે. મારે હવે આ દ્રવ્યઆત્મકુલની છત્ર
 નથી. મેં જાણી બંધી, સોનાના દાગીના અને કમળી તથા દે-

વરાન્ન વિનયથી જવાળાઓ—જા, એક વળતે સાધ્વીજાન-
ગ્રીને ઉપાધ્યયે હું ઉપદેશવાર્તા સાંભળવા ગઈ હતી, ત્યાં તેઓ
વેધવા ધર્મનો ઉપદેશ આપતાં હતાં. ઉપદેશ આપી રહ્યા પછી
તેમણે એક વિધવા ધર્મનું મધુર ગીત ગાઈ સંભળાવ્યું હતું, જે
ગીત મેં તરત યાદ રાખી લખી લીધું હતું.

માતાએ આનંદમાં કિસરાઈ પુછ્યું, દીકરી, તે ગીત કેવું છે?
તે મને સંભળાવ જોઈએ.

નિપુણચંદ કહે છે, મહારાજ, પછી તે પવિત્ર કાવેરીએ વિધ-
વા ધર્મનું ગીત તેની માતાને આ પ્રમાણે ગાઈ સંભળાવ્યું હતું—

વિધવા ધર્મનું ગીત.

(સીતાઈના અહિનાનો રાગ.)

મારી રાંકડી વિધવા જહેનો,	મુણે એક વાતડી;	
દેખી જહેનો! તમારાં દુઃખ,	જાણે મુખ છાતડી.	૧
હવે રાખી હૃદયથી ટેક,	મુધારજે કર્મને;	
નિત્ય વર્તજે વિધવા નાર,	અનુચરી ધર્મને.	૨
દુઃખ આવી પડ્યું જે શિર,	રહેવું તે અંગથી;	
હવે દીન થયો અવતાર,	ઝોલાગ્યના લાંબથી.	૩
નિત્ય ધર્મ તણો ગુલબોધ,	હૃદયમાં ધારજે;	
કરી ઇદ્રિય 'દમન વિશેષ,	વિકારને પારજે.	૪
નિત્ય આપ રહી પરવંચ,	મુરીને ચાલજે;	
કરી અંતર 'ચિત્ત નિરોધ,	સદા મન વાળજે.	૫
ધરી વીત્ર તપસ્યા નિત્ય,	વિગેને ત્યાગજે;	
શીલ રક્ષણ કરવા કાજ,	અણે નિય વાગજે.	૬

શમી સાડી, ચોળી, કમળા, ચણીઆ વગેરે દ્રવ્યઆભૂષણો મારે પેહેરવાનાં નથી. હવે મારે ભાવઆભૂષણો પેહેરવાનાં છે. દ્રવ્ય આભૂષણો અસ્થિર, ક્ષણભંગુર અને માટીનાં છે, ત્યારે ભાવઆભૂષણો સ્થિર અવિનાશી અને અપૌદ્ગતિક છે. હવે હું કદ તપ રૂપી કેશવેણી ધારણ કરીશ. સારી ભાવનારૂપ કંઠાભરણ પેહેરીશ. કપા-યના ત્યાગરૂપ કંઠેણ, નિર્જરારૂપ નંગથી જડેલા નિર્મળતાના નૂ-પૂર ધારણ કરી મારી લગ્ન શોભામાં વધારો કરીશ. જ્ઞાનરૂપ અ-ધનથી મનોહર દર્શનરૂપ હામણી ધારણ કરીશ અને ચારિત્રરૂપ ચાં-દલાથી મારા ભાવ સૌભાગ્યને શોભાવીશ. તે શિવાય સમકિતનો સુંદર શણગાર મારા દરેક અંગ ઉપર આરોપિત કરીશ. તે ઉપર શીળની સાડી ઓઢી હું મારા નિર્મળ આત્માને ઓપાવીશ. માતા, મારી દરદી કરી વાતના ચિંતા રાખશો નહિ. હું કુલીન બા-ળા છું. શીળ એજ માડું સર્વસ્વ છે, એવો મારો દૃઢ નિશ્ચય છે. માતા, હું વિધાવાધર્મ પાળી મારા પિતાના અને સાસરાના જાને કુળને દીપાવીશ.

કાવેરીનાં આવાં વચન સાંભળી તેની માતા હૃદયમાં આનંદ સાથે આશ્ચર્ય પામી ગઈ. આટલી નાની વયમાં તેણીના આવા પ્રાંઠ વિચારો સાંભળી તેના મનમાં મોટો અચંબો થયો. પછી હૃદયમાં શાંતિ પામી તેની માતા બોલી—બેટા, તારા વચ-નોએ મારા પરિતાપ પામેલા હૃદય ઉપર અમૃતનું સિંચન કરેલું છે. વળી મારા મનમાં ખાતરી કરાવી કે, તું બાળક નથી પણ એક વૃદ્ધ વેશી જેવી છું. હવે માડું હૃદય તારે માટે કોઈ જાતની શંકા રાખતું નથી. તારા જેવી બાળિકાને વેશ રાખવાની કંઈ જરૂર નથી. તારા હૃદયની કંઈકા ધર્મની પવિત્ર વાતનાથી ભરપૂર છે. ખરું જોઈને, મને એક મોટું આશ્ચર્ય થાય છે કે, તું બહુ નાની છું, તે છતાં તને વિદ્યાધર્મનો આદરો. બેટા, અનુભવ કરાંથી?

ધારા આપના રાજ્યમાં સર્વ સ્થળે ચાલશે તો આપની જૈનપ્રજા
મારી સ્થિતિમાં આવશે. મહારાજ, આ જાણત મારે આપને એક
મુદ્દાના આપવાની છે, તે જો આપને યોગ્ય લાગે તો સ્વીકાર કર-
જો. ધર્મસિંહે તે જલ્દી આજ્ઞા કરી એટલે ચતુર મંત્રી નિપુણ-
ચંદ્રે નરનાથી કહ્યું, મહારાજ, પેહેલાં અમેના સંધના આગેવાનોને
જોલાયી આ ધારાની વાત જલ્દીયો અને તેમની સંમતિ લીધા પછી
તેની ઘોષણા કરી જૈનપ્રજાને જાણર આપો તો તેથી ઘણું જ્ઞાન
ધશે. કારણકે, સંધના આગેવાનોની સંમતિ લેવાથી તેઓ ખુશી
ઘડી અનુમોદન આપશે એટલે પછી આપણા ધારાઓ અસ્થાલિત-
પણે બધા રાજ્યમાં પ્રવર્તશે.

પોતાના મંત્રીના આ નિવારને રાજા ધર્મસિંહે અનુમોદન
આપ્યું હતું. પછી તેને મારે આજે આપણા જૈન મહારાજા ધર્મ-
સિંહ સંધના આગેવાનોને જોલાવે છે, તેમાં મારે પણ જવાનું છે.
આ જાણે વૃત્તાંત ચાંલગી આનંદા નિશ્ચિંત ઘડી જોલી—સ્વામી,
આ બધા જાણર તમને અગાઉથી શી રીતે પડ્યાં? શિવચંદ્રે કહ્યું,
મઈ કાલે મંત્રી નિપુણચંદ્ર દેહેરે દર્શન કરવા આવ્યા હતા, તેમણે
અમારી આગળ આ બધી વાત કહી સંભળાવી હતી.

આનંદા—સ્વામિ, સત્વર પધારો એ કામ કરવા જેવું છે.
આવા ઉત્તમ ધારા પ્રસાર કરવાથી આપણી કોમમાંથી જાગૃત્તમ
અને વિધવાને વેપ રખાવવાના હાનિકારક રીવાજો નાબૂદ થઈ જશે.
ધન્ય છે મહારાજા ધર્મસિંહને કે જેમને આવી બુદ્ધિ સુઝી આવી.

શિવચંદ્ર—ધ્રાવિકા, આપણા કાંતિપુરની બધી પ્રજા સામ્ય-
શાળી છે કે જેમની ઉપર ધર્મસિંહ જેવા નીતિવાન જૈનીરાજા રા-
જ્ય કરે છે.

આનંદા—સ્વામી, એ ખરેખરી વાત છે. કાંતિપુરની બધી
પ્રજા સુખી છે. મહારાજા ધર્મસિંહ આપણને કુમારપાળ રાજ્યનું
સ્મરણ કરાવે છે.

શિવચંદ્ર—ત્યારે નિપુણચંદ મંત્રી આપણે વસ્તુપાળ તેજ-
પાળ મંત્રીનું સ્મરણ કરાવે છે. શ્રાવિકા, હવે વળત થઈ ગયો છે.
હું મહારાજા ધર્મસિંહના દરબારમાં બાઈ છું.

આનંદા—સ્વામી સત્વર પધારો. અને એ કાર્ય સિદ્ધ કરી
આપણા સાધર્મી બંધુઓની આશીષ સંપાદન કરો.

શિવચંદ્ર—સદ્ગુણી શ્રાવિકા, તમે પવિત્ર હૃદયનાં છો, મારે
આ વળતે મને તમે હૃદયની આશીષ આપો, જેથી હું સાધર્મી
બંધુઓની આશીષ મેળવવાને લાગ્યશાળી થાઉં.

સ્વામીનાં આવાં વચન સાંભળી આનંદા નીચે પ્રમાણે આ-
શીર્વાદની કવિતા બોલી:—

આનંદાની આશીષ.

“તીર્થ તણી આશાનના નવ કરીએ”—એ રાહ.

આજ આનંદા અંતરાશિષ આપે,

સ્વામીનો જય થાય;

કાંત કરો કામ કોમનું જયકારી,

થાશે ધર્મ સહાય.

આજ. ૧

સ્વામી સુધારો શ્રાવિકા સ્નેહ ધારી,

રાખો અંતર અંત;

સહાય કરાવો સર્વને સુખકારી

બોધો કુલ્ય અનંત.

આજ. ૨

હુજી કરે જે કોમની અતિ વેગે,

હુજીકર સીકાર;

નષ્ટ કરો તે કોમને દુષ્ટદાયી;

સેવક સુદૃઢ ધન.

આજ. ૩

૧ અંતરમાં દરજ્જા અગ્રિય.

બાળલમ્બના કોપથી કોમ ક'પે,
 યાય હાનિ અપાર;
 રાજ સહાયથી શ્રાવકોને મુધારી,
 કરો જય જયકાર.
 શ્રી જિનશાસન દેવતા ચ્હાય આપો,
 કાપો કટ અપાર;
 વિજય કરો વીરધર્મનો શિવકારી,
 સંઘનો જયકાર.

આજ. ૪

આજ. ૫

આ પ્રમાણે આનંદના મુખથી આશીર્વાદની મધુર દ્રવિતા
 માંભગી શિવચંદ્ર ધર્મસિંહના દરબારમાં ગયો.
 સર્વ ધર્મસિંહના દરબારમાં ગતાં શિવચંદ્ર પોતાની સ્ત્રી આ-
 નંદએ આપેલી આશીર્વાદનો વિચાર કરતો હતો—“અહા! પુ-
 વિત્ર શ્રવિષ્ઠ આનંદએ મને કેવી આશીર્વા આપી છે? તેણીનાં
 હૃદયની પવિત્ર ભાવના કેવી ઉત્તમ છે! પોતાના સાધર્મિકમધુ-
 એનું અને સાધર્મિ બહેનોનું હિત કરવાની તેણીની ધારણા કેવી
 ઉત્તમ છે! એ પવિત્ર શ્રવિષ્ઠના અંતરની આશીર્વા સફળ થયા
 વિના સંશય નહીં. તેને માટે મને એક પ્રલોકનું પદ યાદ આપે, છે—

“સ્વર્ગવ્યપરાઃ ધર્મ-

નિષ્ઠાઃ સ્યુઃ સફલાશિપઃ।”

“પોતાના કર્તવ્યમાં અને ધર્મમાં તત્પર રહેનારા મનુષ્યોની
 શોધ સફળ થાય છે.”

ધર્મદાતા મોકે કહે છે—હે શ્રવિષ્ઠઓ, એમ ચિંતવતા શિ-
 વચંદ્ર મેં ધર્મસિંહના સર્વજ્ઞદાર આગળ આવી પોહોવ્યા હતા.
 આનંદ પોતાના પતિને આશીર્વા આપી હૃદયમાં આનંદ
 પૂર્ણ હતો અને પોતાના પતિ સાધર્મિકમધુએનું હિત કરવામાં
 વિચારી રહ્યો, એવી ભાવના ભાવતી હતી.

પછી નિત્યનો સમય થયો એટલે પરમ પવિત્ર આનંદા પોતાની પુત્રી લલિતાને ઉપદેશવાર્તાથી બોધ આપવાને પોતાના હમેશના સ્થાન ઉપર આવી. તે વખતે ચંચળ વંજેરે બધી શ્રાવિકાઓ આવી હાજર થઈ.

આનંદા કહે છે—ખેન લલિતા, આવતી કાલે હું જ્ઞાનશ્રીને ઉપાશ્રયે ગઈ હતી, ત્યાં તેમણે શીળ નિષે રાહિણી સતીની કથા કહી હતી, તે ઘણી મનન કરવા લાયક છે, તે હું તમને કહી સંભળાવું, તે તમે બધાં ધ્યાન દઈને સાંભળજો. તે કથાને અંગે એ પવિત્ર સાધ્વીજીએ બીજા ઘણા બોધ આપ્યો હતો, જેની અસર શ્રવણ કરનારી શ્રાવિકાઓના હૃદયમાં ઘણી સારી રીતે થઈ હતી.

ચંચળ—ધર્મમાતા, એ કથા અમને કહી સંભળાવો તો ઘણું ઉપકાર થશે.

પ્રેમ—ચંચળ ખેન, હા, ખરી વાત છે, એ કથાની પ્રશંસા મેં પણ બીજી શ્રાવિકાઓને મોઢેથી સાંભળી છે.

પ્રેમદા—આનંદા ખેન. આ વાત સાંભળી મને ઘણું અપશોષ થાય છે.

ચંચળ—તેમાં તમને શાને અપશોષ થાય છે?

પ્રેમદા—ગઈ કાલે હું પણ જ્ઞાનશ્રીને ઉપાશ્રયે ગઈ હતી, પણ હું તો કિતાવળી કિતાવળી તેમને વાંદીને આત્રી આવી હતી. તેથી મને તેના ઉપદેશનો લાભ બીજાકુલ મળ્યો નહીં.

ચંચળ—તમે શામાટે કિતાવળ કરી હતી?

પ્રેમદા—હું કંઈ ખેન, મારો કિતાવળીનો સ્વભાવ છે. ઘણી વાર ઉપાશ્રયે પણ એવી રીતે કિતાવળ થઈ આવે છે. અને એવા કિતાવળીના સ્વભાવને કારણે મેં ગઈ કાલેના કિતો લાભ મેળવ્યો છે.

મધુ—પ્રેમદા માતા, મેં કેટલાં સારાં પણ એવો સ્વભાવ મળી, જેમણે મને ધર્મમાતાના ઉપદેશથી મુક્તી મળે છે.

ત્રેમદા—જ્યાંજેન, તોપણ મારા જેવો તમારો ઉતાવળીઓ
સ્વભાવ નહીં હોય.

જ્યા—જેન, હું બાહુ ઇં કે, મારા જેવો તમારો ઉતાવળો
સ્વભાવ નહીં હોય કારણકે, હું પેહેલાં કેવી હતી તેવાત તમારા બાહુ-
વામાં નથી. ઘણે ભાગે હું દેહેરે કે ઉપાધ્યયે જતી નહીં. પણ વ-
ખતે કોઈ પર્વણીને દિવસે જઈ તો દર્શન મને વંદન ઉતાવળથી કરી
દોડાદોડ કરી ઘેર આવતી હતી. જેન, એક વખતે તો એવું બન્યું
કે, હું જ્ઞાનશ્રીને ઉપાધ્યયે તેમને વંદના કરવા ગઈ, ત્યાં જ્ઞાનશ્રીની
આગળ કોઈ યોગી માઠી પેહેરી બેઠેલી શ્રાવિકાને વાંદવા લાગી.
જ્ઞાનશ્રી તેનાથી ઘોરે દૂર બેઠાં હતાં, પછી તે શ્રાવિકાએ હુમ્મીને
કહ્યું, જેન, તું કોને વાંદે છે? જરા સામું તો ને. જ્ઞાનશ્રી આ ત-
રફ બેઠાં છે. પછી હું વિવશી બની એટલે જ્ઞાનશ્રીએ કહ્યું, જેન,
અરમાઈય નહીં. તું જેને વંદન કરતી હતી, તે શ્રાવિકા દ્રવ્યથી
આધારી નથી પણ ભાવથી સાધારી છે. અને વયમાં તારાથી મોટી છે,
માટે તારે વંદન કરવા યોગ્ય છે. તે વખતે મેં કહ્યું, ગુરૂણીજી,
હમા કરજો. મારો સ્વભાવ ઘણો ઉતાવળો છે.

ત્રેમદા—જેન, એ તો જરા વધારે પડતો ઉતાવળો સ્વભાવ
કહેવાય. તે તો હીક પણ મને તો ગઈકાલે જ્ઞાનશ્રીનાં મુખથી રા-
હિણી સતીની કથા સાંભળી નહીં, તેને માટે ધણીજ પશ્ચાત્તાપ
થાય છે.

જ્યા—જેન, હવે પશ્ચાત્તાપ કરવો શા કામનો? જે ધયું
તે ખરું. આપણાં જ્ઞાનશ્રી તો આપણાં ધર્મમાનાજી આ આનંદા
કાઢીજી છે. તેમના મુખથી રાહિણી સતીની કથા સાંભળ્યો એટલે
તમારા મનમાં પૂરેપૂરો સંતોષ થશે.

ત્રેમદા—હા, જેન ખરું છે. આપણાં જ્ઞાનશ્રી તો આનંદા
જેનજ છે.

આનંદા—જેનો, ક્યાં જ્ઞાનશ્રી? અને ક્યાં હું? તેઓ પંચ-
મહાવ્રત ધારી સાધ્વી કહેવાય અને હું એક પામર સંસારનો કીડો
કહેવાઉં. વળી ક્યાં તેમની ઉપદેશ શક્તિ? અને ક્યાં મારી શક્તિ?
તેમાં ઘણોજ તફાવત છે.

પ્રેમદા—આનંદા જેન, એ ખરી વાત, પણ અમારાં બ-
ધાનાં હમેશનાં ઉપકારી તો તમેજ છે. સમયનો લોગ આપી હમે-
શાં ઉપદેશવાર્તા કરી અમારા જેવી અજ્ઞ શ્રાવિકાના જીવન સુધાર-
નારી તમારા જેવી પરોપકારી શ્રાવિકા આ જગતમાં જવલેજ હશે.

આનંદા—જેનો, એમાં હું શું કરું છું. મારી તે દ્રશ્ય છે.
દરેક શ્રાવિકાએ પોતાનું અને બીજાનું હિત થાય તેમ કરવુંજ જોઈએ.

પોતી—ધર્મમાતા, હવે કૃપા કરીને જ્ઞાનશ્રીએ કહેલી રો-
હિણીની વાર્તા અમને સંભળાવો.

ધર્મદામશેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, પછી આનંદાએ જ્ઞાન-
શ્રી સાધ્વીજીની પાસેથી સાંભળેલી રોહિણી સતીની વાર્તા કહેવા
માંડી. તે તમે પણ ધ્યાનથી સાંભળજો.

આનંદા—હે શ્રાવિકા જેનો, પાટલીપુત્ર નગરમાં શ્રીનંદ
નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. શ્રીનંદના વડિલો ઘણાં ધર્મિષ્ઠ હતાં,
પણ શ્રીનંદ દુરાચારી લોકોના સહવાસમાં વિશેષ આવવાથી ઘણો
નકારો રાજા થયો હતો. જોકે તેનામાં બુદ્ધિ, ઉદારતા અને પરાક્રમ
વગેરે બીજા સારા ગુણો હતા, પણ દુરાચારના એક અવગુણથી
તે બધા ગુણો ઢંકાઈ ગયા હતા. તેના રાજ્યમાં ધનાવહ નામે એક
શેઠીઓ રહેતો હતો. તેના ઘરમાં રોહિણી નામે એક સ્ત્રી હતી.
રોહિણી જ્યારે તેના પિતાને ઘેર કુંવારી હતી, ત્યારે તેણીએ પો-
તાની માતા પાસેથી સારી કેળવણી લીધી હતી. તે સાથે તેણીનામાં
હિંમતનો ગુણ ભારે હતો. જ્યારે ૧ પરણીને પતિને ઘેર

ગઈ, ત્યારે તેની માનાઈ જે દિનકારી ગોષ્ઠ આખો હતો. તે તે-
જીના હૃદયમાં આવ્યો તો કસી ગયો હતો કે પછી જે અવશ્ય નુપી
તેજીના હૃદયમાંથી કદિ પણ બુઝાય નેંચા ન હતો.

ધનાવહુ અને દોહિણીનો શુદ્ધવાસ પણે ઉર્મ પ્રકારે ચાલતો
હતો. તે જાનેની વચ્ચે પ્રેમની પવિત્ર ગાંઠ બંધાઈ ગઈ હતી. એક
વખતે ધનાવહુએ દોહિણીની રક્ત લઈ વેપાર કરવાને સમુદ્રપ્રવાસ
કર્યા તૈયાર થયો. સતી દોહિણી પોતાના પતિના વિયોગને માટે
મનમાં જરા કચવાણી પણ પતિના આવા સાહુર ભરેલા કંઠમાં
પોતાને અંતરાયરૂપ ન ધાવું, એવું પારી તેણીએ પતિના પ્રયાણને
માટે ખુશી બતાવી. ચાલતી વખતે તે પવિત્ર શ્રાવિકા જે હાથ જોડી
ઉભી રહી ત્યારે ધનાવહુએ ગદ્ગદિત વદ્ય બોલ્યો—“પ્રિયા, હું
દૂર દેશમાં જઈ પડું. ધરની પ્રતિષ્ઠા આચરને અને આપણા ધરના
કીમતી પદાર્થોના કર્તૃતાં જે વધારે કીમતી છે, તેવા તારા શ્રીચરણની
સારી રીતે રક્ષા કરજે. તારા સહવાસથી મને ખાતરી તો થઈ ચુકી
છે કે, તું બરેબરી શીખવતી સતી છે, તથાપિ ‘પતિએ પત્નીને
હિતશિક્ષા આપવી જોઈએ’ એ કર્તવ્યને અનુસરી મારે તને કહેવું
પડે છે.” તે સાંભળી દોહિણી મંદસ્વરે ગાતી—“પ્રાણનાથ, મારા
શ્રીગતી રક્ષા જે મારાથી થઈ શકશે નહીં તો જનશામનના પવિત્ર
દેવતા તેની રક્ષા કરશે. વળી મેં માત્ર શીખરૂપ અમૃત્યુ રત્ન મારા
પ્રાણની આંતરમાં રાખ્યું છે, જે કોઈ આવી ને પ્રાણનો નાશ કરી
નેને લેવા ધારે તો મેળવી શકે તથાપિ એમ પણ અને તેવું નથી
શરણુંકે, તે પ્રાણ એકલો નાશ પામશે નહીં. શ્રીચરણને સાથે લ
ઈનેજ તેઓ નાશ પામશે, એટલે મારા શ્રીચરણને લેવાને કોઈ
પણ અમર્થ નથી. સ્વામી, પાછા સત્ત્વર પાંડલા પધારજો. આપના
શરીરની રક્ષા કરજે અને યોગ મળે તો શુભ સમાચાર મોકલજો.”

આ પ્રમાણે કહી ધનાવહુએ સમુદ્રમાર્ગ વેપાર કરવા ગયો.
Nla. Bli—૨૦

ખરાં. તે શી રીતે જન્યું હતું ?

અજવાળી—જેન તારા, આ રૂપનગરમાં અમરચંદ ક-
રીને મારા એક મામા છે, તે સાધારણ સ્થિતિના છે, પણ તે મારા
કુળવાન ગણાય છે. તેને જેકુંવર નામે દીકરી છે. મારી મામીનું
નામ હરિ છે, તે હરિ મારા સ્વભાવની અને ગરીબ છે. એક
વખતે મારા મામાએ કોઈ ચોખાનીયામાં વાંચ્યું કે, “જે પિતા
પોતાની દીકરીને સ્ત્રીકેળવણી આપતો નથી તે પિતા તેનો
શત્રુ છે.” આ ઉપરથી તેમણે નિશ્ચય કર્યો કે, મારે જેકુંવરને
એવી ભણાવવી કે, તેના જેવી કોઈ વિદ્વાન શ્રાવિકા આ ગામમાં
ભાગ્યેજ મળે.

આવા વિચારથી પોતાની સ્થિતિ સાધારણ છતાં તેણે એક
સારી યાદને પગાર આપી પોતાને ઘેર જેકુંવરને ભણાવા રાખી.
તે ઉપરાંત પોતે પણ તેણીને અભ્યાસ કરાવા મહેનત કરવા
લાગ્યા. તેમણે મારી મામી હરિને કહી દીધું કે, “તારે જેકુંવરને
કાંઈ પણ કામ બતાવવું નહીં. આખો દિવસ તેને ભણાવા દેવી.”
આથી જેકુંવરે સારો અભ્યાસ કર્યો, પણ ઘરના કામકાજથી તે
તદન અજાત રહી. જેકુંવર ઉમર લાયક થઈ ત્યારે તેણીના વેવિ-
શાળ માટે મારા મામાએ કોઈ યોગ્ય અને વિદ્વાન પતિની શોધ
કરવા માંડી. શોધ કરતાં તેને કર્મચંદ નામે એક શ્રાવકનો દીકરો
મળી આવ્યો. કર્મચંદ એક સાધારણ ગૃહસ્થના દીકરો હતો, પણ
તેના બાપની લોકોમાં સારી આગરૂ હતી, અને તે કુળવાન ગણાતો
હતો. કર્મચંદની મા તેની બાળવયમાં મુજરી ગઈ હતી, આથી
ઘરનો ભાર ઉપાડી લે, એવા ઇરાદાથી તેનો પિતા કોઈ મોટી
ઉમરની કન્યા શોધતો હતો. ‘અમરચંદ શેકની દીકરી મોટી
ઉમરની અને ભણેલી ગણેલી છે,’ એ મારી કર્મચંદની સાથે
તેણીનું વેવિશાળ કરવામાં આવ્યું. ” સારી ધામધામથી

જેકુંવરનો કર્મચંદની સાથે વિવાહ કર્યો. કર્મચંદના ઘરમાં કોઈ
 બંધ હતું નહીં, તે પોતાની એક આંધેલ વચની કુછને થોડા દિવસ
 માટે પોતાને ઘેર તેડી લાવ્યો હતો. જેકુંવરને પરણ્યા પછી તર-
 તજ સાસરે વળાવવામાં આવી. કર્મચંદની કુછએ જેકુંવરને કહ્યું
 કે, હવે આ ઘરનો બધો ભાર તારી ઉપર છે. હું તો જે દિવસની
 નેમાન છું, માટે ઘરનું દરેક કામ કરવા માંડ. જેકુંવરે તેનો ઉત્તર
 આપ્યો નહીં. સવાર પડે એટલે જેકુંવર કોઈ વાતોની ચોપડીઓ
 લઈ વાંચવા બેસતી અને જમવાનો વખત થાય એટલે જમવા ઉઠ-
 તી હતી. થોડા દિવસ સુધી તો એમ માણ્યું પછી તેણીએ કર્મચંદને
 કહ્યું કે, “તારી ખેંચી તો વાળી ગઈને અહિં વાંચવા આવેલી લાગે છે.
 હવે મારે જે ચાર દિવસમાં ઘેર બસું છે.” કુછનાં આવાં વચન સાં-
 બળી કર્મચંદે જેકુંવરને એકાંતે બોલાવી કહ્યું કે, તું ઘરનાં કામ
 કેમ કરતી નથી ? હું તને કાંઈ ઘરની માંડ કરવાને લાગ્યો નથી.
 જેકુંવર નવીનવી ચોપડીઓ વાંચીને શીખી હતી કે, પતિને પ્રા-
 ણનાથ કહીને બોલાવવો—તેથી તે બોલી કે, “પ્રાણનાથ, મને ઘ-
 રનું કામ કાંઈ આવડતું નથી. મને તો નવીનવી ચોપડીઓ વાંચવી
 ગમે છે. ઘરનું કામતો નોકરો કરે અને તેને માટે મેં પછી ચોપ-
 ડીઓમાં વાંચ્યું છે.” કર્મચંદની સાંભળેને બોલ્યો—“અરે મૂર્ખી, હું
 કાંઈ તેવો ગૃહસ્થ નથી કે, ઘેર નોકરો રાખું. મારા ઘરનું તો બધું
 કામ તારે કરવું પડ્યું. નહીં તો તારે કોઈ જિલ્લાદારને ‘રજીસ્ટ્ર’ હતું
 કે જેથી ઘણા નોકરો તારી સેવામાં હાજર રહે.” કર્મચંદનાં આવાં
 વચન સાંભળી જેકુંવર પરીવાર છાંં બોલી નહીં. પછી તેણીએ
 રોમાં રોતાં કહ્યું કે, મને ઘરનું કામ આવડતું નથી, તમે કહો તેમ
 કરો. કર્મચંદે જુસ્સાથી જવાબ આપ્યો—“ત્યાં સુધી મારાં કુછ
 અહિં રહે ત્યાં સુધીમાં તું બધું કામ શીખી લે. અને ઘરના બધા
 કામમાં મદદિતગાર થઈ જા.” પછી કર્મચંદે પોતાની પુછને કહ્યું
 કે, તમે જે ચાર દિવસ વધારે રોકાઈને પણ તેને ઘરનું કામ-

કાજ શીખવી દો. બીજે દિવસે જેકુંવર સવારે ઉઠી એટલે તેની કુંઈજીએ કહ્યું કે, ‘વહુ, આ સાવણી લઈને આડું કાઢ.’ જેકુંવર ઘરમાં આડું કાઢવા લાગી ત્યાં સાવણીમાંથી બધી સળીયોનીકળી ગઈ અને ભોંતળીએથી ગાર ઉખડી ગઈ. જેકુંવરે આવી કુંઈજીને કહ્યું કે, બા, બુવોને આ સાવણી લાંગી ગઈ. અને ગાર ઉખડી ગઈ. કુંઈજીએ જોયું એટલે તે મોટે સાદે બોલી—અરે ભુડી, તને આડું કાઢતાં પણ આવડતું નથી. તારી માએ આવું પણ શીખવ્યું નથી? મારા કર્મચંદને નશીમે તું ક્યાંથી મળી? પછી કુંઈજીએ તેને પાણી ભરવા મોકલી. થોડીવારે રોતીરોતી પાણી આની. અને તેણીએ કહ્યું કે, માથે બેઠું ભરીને આવતી હતી. ત્યાં ડોક લચકી ગઈ, એટલે બેઠું પડી ગયું તે સાંભળી કુંઈજીને ઘણું કંટાળો આવ્યો અને તે બોલી—અરે સૂણી, કાંઈ નાની નથી કે બેઠું ન ઉપાડી શકે? જરા નજર રાખીને ચાલીએ. શું કરતાં ડોક લચકી ગઈ? જેકુંવર રોતીરોતી બોલી—બા, પાણીને રસ્તે આવતી હતી, ત્યાં કોઈના ઘર ઉપર લખેલું ‘પાટીયું ચોડયું’ હતું તે વાંચવાને મેં કાંચી ડોક કરી એટલે ડોક લચકી ગઈ અને બેઠું પડી ગયું. કુંઈજી બોલી—“તારે વાંચ્યાની શી જરૂર હતી? મૌ બાણે છે કે, તું લણેલી છું.” જેકુંવરે જરા હાજવેથી કહ્યું, બા, ભણ્યાં હોઈએ તો વાંચવાનું તો મન થાય. આ બધી વાત કુંઈજીએ કર્મચંદને કહી એટલે કર્મચંદે જેકુંવરને ઘણુંજ કપકો આપ્યો.

એક વખતે કુંઈજીએ જેકુંવરને રસોઈ કરવા બેસાડી. ઘણી માથાકૂટ કરી તોપણ તેને આવડ્યું નહીં. તથાપિ પગણે પગણે આંધણું મુકવાનું અને બાળતું તાંબવાનું થોડું ઘણું શીખવ્યું હતું. એક દિવસે કુંઈજીએ જેકુંવરને કહ્યું કે, આજે ચાંદ્રશ છે, તેથી હું દેહિરે ઉપાશરે બેઠું છું. તે પેહેલાં દાળા લાવ કરી રાખજે. મેં તને શીખવ્યું છે, તે પ્રમાણે આંધણું મુકી ચોખા અને દાળા ચોરી

હેને. હું આખા પત્રી ફાટકી કરી છા. પત્રી જ્યારે કુઈ ફેરફાર ઉપર
 થાય જઈને આવી ત્યારે તેણીને અથે જઈ મંમજયું, ત્યાં ચોખા
 અને દાઢની તંપકી ખાલી પત્રી હતી અને નીચે આડઅરખા જા-
 હા થતા હતા. કુઈએ કોપથી જેકુંવરને બોલાવી ત્યારે
 જેકુંવર મેડી કપરથી આવી એટલે તેને કહ્યું, અરે મૂર્ખા, તું ક્યાં
 દગી હતી? આ જગતું નકાચું કેમ બને છે? અને દાઢ ભાત
 કેમ આવ્યો નથી? જેકુંવર જોડી—મા, તમે મને જેનાથી આંધળું
 મુકવાનું મંપ ગતાવી શીખવ્યું હતું, તે કમગીરો મને જડથો
 નહો. પત્રી હું શ્રી રીને આંધળું મુકું? પછી તો હું તે કામ છેડી
 હજ મેડી ઉપર ચોપડી વાંચતી હતી. અરેજાજયું તારૂં વાંચતું, તેમાં
 વગી તે કમગીઆનું શું કામ હતું. તેના જેવડા બીજે કમગીયો
 લઈને અનુમાનથી આંધળું મુકતું હતું. આ વાત કુઈએ કર્મચંદને
 કહી કે, તારી જોડી કદિ પણ ચુપરે તેમ નથી. તે નકામી ચોપડીઓ
 વાંચ્યા કરે છે અને કામ શીખવામાં ધ્યાન રાખતી નથી. હવે હું
 તો એનાથી કાયર થઈ ગઈ છું. પત્રી કર્મચંદ જેકુંવરને ઘણો ક-
 પકો આપી કહ્યું કે, અરે જણેલાની દીકરી, તે શું ધાર્યું છે? તારા
 જેડી મૂર્ખા શ્રી મારા નશીબમાં ક્યાંથી આવી? બાધડી થઈને
 જ્યારે ધરતું કામકામ શીખતી નથી તો પછી મારે તારૂં શું કામ
 છે? તું તારે પીયર ચાલી જા. હવે તારા બાપને ઘેર રહેજે અને
 ચોપડીઓ વાંચ્યા કરજે.

પતિનાં આવાં વચન સાંભળી જેકુંવર જોડી—“પ્રાણનાથ,
 મારી ઉપર દયા કરો. તમારાં વચન સાંભળી મારા હૃદયમાં ઘણો
 પરિતાપ થાય છે. મારા જેવી કેળવણી પામેલી સ્ત્રીને તમે મૂર્ખા
 કહી બોલાવો છો અને હલકાં વચનો કહી મારો નિરંકાર કરો છો,
 તેથી મને ઘણું માહું લાગે છે.”

કર્મચંદ ડાંચે સ્વરે બોલ્યો—અરે શંડ, બળી તારી કેળવણી.

કેળવણીનો ખરો અર્થ તું સમજી નથી. સ્ત્રીકેળવણીનો અર્થ કાંઈ ચોપડીઓ વાંચતાં શીખવું એવો નથી પણ ઘરનાં કામકાજ શીખવાની સાથે વાંચતાં લખતાં શીખવું એવો તેનો અર્થ થાય છે. જે સ્ત્રી ઘરનાં બધાં કામકાજ શીખવાની સાથે વાંચતા લખતાં શીખેલી હોય, તેણીએ સ્ત્રીકેળવણી લીધી છે, એમ સમજવું.

અજવાળી કહે છે, જ્ઞેન તારા, આ પ્રમાણે પોતાના પતિ કર્મચંદ્રે કહ્યું, તે જેકુંવર સાંભળી રહી, પણ તેણીનું ધ્યાન ઘર-કામમાં લાગ્યું નહીં. છેવટે તેણીની કુધજી કંટાળીને પોતાને ઘેર ચાલી ગઈ. પછી કર્મચંદ્રે જેકુંવરની સાથે કેટલાક દિવસ સુધી માયું ફટયું. છેવટે તેણે જેકુંવરને તેણીને પીયર કાઢી મુકી હતી. એક જે વર્ષ વીત્યા પછી કુળવાન ગણાતો કર્મચંદ્ર ફરીવાર પરણ્યો હતો. અને જેકુંવર કાયમ છતે ઘણીએ વિધવા જેવી થઈ પોતાના પીયરમાં રહી હતી. હાલ મારા મામા અપંગ થઈ ગયા છે, તેથી તેમનાથી કમાઈ શકાતું નથી એટલે મારી મામી હરિ અને જેકુંવરને પારકાં કામ કરી પેટ ભરવાનો વખત આવ્યો છે, હરિ જેકુંવરને તેના પતિ પાસે મુકી આવે છે, પણ તેની શોક્ય નડારી હોવાથી તે તેણીને પગવ્યા કરે છે, એટલે તે બિચારી પાછી રાતી રાતી પોતાને પીયર આવે છે. જ્ઞેન, તને વધારે શું કહું, મારા મામા અમરચંદ્રને ઘડપણમાં દીકરીનું દુઃખ ભારે આવી પડ્યું છે. થોડા દિવસ પેહેલાં હું તેમની પાસે ગઈ હતી, ત્યારે તેઓ બોલ્યા હતા કે, “ કોઈ પણ માળાપો પોતાની દીકરીને એકલી શુદ્ધ કેળવણી આપશે નહીં. જે માળાપો ઘરના કામકાજની કેળવણી આપ્યા વગર એકલી વાંચવા લખવાની કેળવણી આપી સંતોષ માનશે, તેઓ અમારી જેમ પસ્તાશે. એટલુંજ નહીં પણ તેમને તેની દુઃખી થતી દીકરીના નીચાસા લાગશે. માટે હે તારા જ્ઞેન, તને તમારી દીકરી દીવાળીને મુકી કેળવણી આપશે નહીં. તને ઘરનું કામકાજ શીખવાની સાથે બીજી કેળવણી આપશે.

નારા—અજવાળી બેઠેન, તમે કહો છો, તે મને જરાબર
ચોખ્ખ લાગે છે. જેમુંવરની દાખલો થયો અસરકારક છે. હું મારા
પણને જેમુંવરની વાત કહી સમજાવીશ.

પણીભાગ અને અજવાળી બુદ્ધિ પરી પોતપોતાને ઘેર જાય છે.

શણની મહાવિદ્યા મેળવશે, ત્યારેજ તેઓનાં સંતાન આરોગ્યવાળા, સુખી, ચતુર, બક્ષિષ્ઠ, કઠાવર, તેજસ્વી, પરાક્રમી, શૂરવીર અને દીર્ઘાયુષી થશે. બાળસંરક્ષણની વિદ્યામાં ૧ નવરાવલું, ૨ કપડાં, ૩ ધવરાવલું, ૪ ધાત્ય, ૫ ખોરાક ૬ હુવા, ૭ ઉંઘ, ૮ કસરત, ૯ દાંતની સંભાળ, ૧૦ પગની સંભાળ, ૧૧ મસ્તકની સંભાળ, ૧૨ કાનની સંભાળ, ૧૩ શીતળાના રોગમાંથી રાખવાની સંભાળ, ૧૪ ઝેર વીનાની બાળાગોળી, ૧૫ આંખ, ૧૬ ચેપીરોગ, ૧૭ શિશુલુ, ૧૮ સ્તન—આ અઢાર બાળનો મુખ્ય રીતે નાણવાની છે. એ અઢાર બાળતનું સાફ શિશુલુ મેળવનારી શ્રાવકમાતા પોતાના સંતાનને સારી દિવિતિ ઉપર મુકી શકે છે, જે સ્થિતિને સર્જને તેમનાં સંતાનો લક્ષ્યમાં સર્વ રીતે સુખી થાય છે.

નવરાવલું—જ્યારે બાળકનો જન્મ થાય ત્યારે તેનું નાવચ્છેદન કરવામાં આવે છે. તે નાવચ્છેદન કરતી વખતે ઘણી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. કારણકે, મર્મસ્થાનમાં બાળકનું પેપણ નાળવડેજ થાય છે. તેથી તેના સંબંધ બાળકના મર્મસ્થાનની સાથે હોય છે. જ્યારે બાળક જન્મે છે, ત્યારે તે નાળનો એક છેદો ઓર સાથે વળમેલો હોય છે. નાળને ટુંટીથી અડી વધુ ઇંચને છેદે ફરતું મુંઝાણું હુમટું કે ૩ વીંટી એક દોરાથી મજબૂત બાંધી લેવું. વળી એક તરફનો નાળનો છેદો કાપી નાંખવો, હવે જે અડી વધુ ઇંચને નાળનો બાંધેલો કટકો રહ્યો, તેને પેટ ઉપર રાખી, તે ઉપર એક મુંઝાણું હુમટાનો પાટો બાંધી લેવો, આમ બાંધવાથી નાળની સંભાળ બરાબર રહી શકે છે. વળી પેટે પાટો રાખાથી પેટમાં વાયુનો વધારો થતો નથી. અને પેટને ટેકો મળે છે. વળી જે નાળને ફરતું હુમટું દોરાથી બાંધાય છે. તેથી બાળકના અંગનાં જે કોઈ ફરે છે, તે નાળદ્રવ્યથી બહાર નીકળી આવતું નથી. કોઈ એ બાળકને મારુ છે. એ કોઈ વધુ નાળ છે. તે બાળકને મ

રી જાય છે, આ પ્રાણનમાં ઘણીજ સંભાળ રાખવાની છે. તે નાળ પાં-
ચ સાન રોગે કે તેની જે વધારે દારૂ એની મેળે ખરી પડે છે. એ-
ને એથી કાઢવું નહીં જો કદિ નાળ પાકે તો તે ઉપર કલંદ્ર ચઢેલા
દવાપડ્યાં. જો મોળે હોય તો તેણમાં અરીજીને ઘણી દવાપડ્યું અને
તે ઉપર અરીજીના યોગનો શેષ કરવો. નાળચેદન ક્યો પછી બાળકને
ઘણી સાવચેતીથી નદવરાવવું તેમાં તે પહેલું સ્નાન હોવાથી તે-
ને ફાલ્ગુની, ધાબળી કે બનાત વગેરે ગરમ કપડાપર અને દાઢ
ન હોય તો સુવાળું પોતીયું ઓઢાડી માંચીપર સુવારવું. તે પછી
દમેશાં બાળકને નદવરાવવાનો રીવાજ રાખવો. સાબુ લગાડી નવ-
સેકા પાણીથી પોચે હાથે નદવરાવી તેને સાફ રાખવું. નદવરાવતી
વખતે તેની આંખમાં તેલ, સાબુ કે પાણી ન લાય, તેની પૂરતી
સંભાળ રાખવી. નદવરાવવાનો વખત સવારનો ઉત્તમ છે. નદવરા-
વવા પહેલાં તેના શરીર ઉપર તેલ ચોળવું. પછી માથે પાણી રેડી
માથું ભીંજવી ધોવું, ત્યારપછી શરીરે સાબુ ચોળી કેટ સુધીના
પાણીમાં ઉભું રાખવું. કે એનારવું. વળી પાણી નવસેકું કરવું.
વધારે હિનું કરીને તેમાં દાડું પાણી રેડવું નહીં. પ્રથમથીજ જોઈએ
તેટલું પાણી નવસેકું કરી રાખવું. નદવરાવતી વખતે તેના શરીરના
સાંધામાં મેલ રહેવા દેવો નહીં. માથા ઉપર પાણીની ધાર કર-
વાથી મસ્તક ડંડું થાય છે. મગજની વૃદ્ધિ થઈ પ્રકૃતિ સારી રહે
છે. બનતા સુધી માથાગર ગરમ પાણી રેડવું નહીં. માથે તો ડંડુંજ
પાણી રેડવું ઉત્તમ છે. બાળકને નદવરાવતાં પાંચ મીનીટથી વધારે
વાર કરવી નહીં. તેમ શરીર પલાળી ઘણી વાર રાખવું નહીં. ત-
રત પોચે હાથે શરીર કોર્ફ કરવું, શરીર કોર્ફ કરતાં આમડી ઘસાય
નહીં, તેની સંભાળ રાખવી, નદવરાવ્યા પછી શરીર ઉઘાડું નહીં
રાખતાં તરતજ તેને કોરાં રવચ્છ વસ્ત્ર પહેરાવી દેવાં. શરીર ઉઘાડું
રાખવાથી અથવા વસ્ત્ર પહેરાવવામાં વાર લગાડવાથી વખતે શરદી,
સળેખમ, ઉધરસ વગેરે વ્યાધિ થવાનો સંભવ છે. બાળકનું શરીર

જાણુક હોય છે, માટે બીજે માસે પાણીમાં જે મુઠી મીઠું નાખીને
 હરાવવું; તેથી બળ આવશે. જ્યાં પવન ન હોય, તેવે ઠેકાણે તેને
 નહવરાવવું. પુત્રના માથાના વાળ રોજ અને પુત્રીના સાત આઠ
 રોજે ઘેવા. જ્યારે બાળકની ત્રણ ચાર વર્ષની ઉંમર થાય ત્યારે
 નહાવામાં ટાઢું પાણી ફાયદાકારક છે. અને શીયાળામાં તો નવસેકા
 પાણીએ નહવરાવવાનું રાખવું. ગરમ પાણીથી શરીર વધારે સ્વચ્છ
 થાય છે ખરું, પણ શરીરમાં સ્પુરણા અને ગરમીનો તરત આવતાં
 નથી. ગરમ પાણીથી શરીર ઢીલું થાય છે અને ટાઢું પાણી વડે
 નહવરાવવાથી શરીરમાં તરત સ્પુરણા અને ગરમી આવે છે;
 બળ વધે છે, તથા શરીર મજબૂત થાય છે. બાળકને બાળપણમાં
 નવરાવવાનો મહાવરો રાખ્યાથી તેને મોટપણે એ દેવ પડે છે,
 તેથી તે શરીરમાં અનેક પ્રકારના વ્યાધિઓ થતા અટકાવે છે, શરીર
 આરોગ્ય રહી મજબૂત થાય છે.

કપડાં—ખેતો! બાળસંરક્ષણની બીજી રીત કપડાં પહેરા-
 વવાની છે, તે તમે ધ્યાનમાં રાખજો. ખેત પાર્વતી, આ તારા લા-
 ણીઆન. શરીર ઉપર જે મેલાં અને તડાતડ કપડાં રહેલાં છે, તે
 બાળકના રક્ષણના નિયમથી ઉલટું છે; માટે બાળકને કેવાં અને
 કેવી રીતે કપડાં પહેરાવવાં જોઈએ? તે વિષે મેં મારી માતા પા-
 સેથી જે કંઈ જાણું છે અને જાણજી છે, તે હું તમારી પાસે કહું
 છું, તે તમે ધન ઠકને સાંભળજો. પહેલાં તો બાળકને શીયાળો,
 ડિનાળો અને ચામાસું—એમ ત્રણે ઋતુને અનુકૂળ એવાં વસ્ત્રો પહે-
 રાવવાં. શીયાળામાં અને ચામાસામાં ફલાલીન, ડિન વગેરેનાં ગરમ
 કપડાં પહેરાવવાં ફાયદાકારક છે. અને ડિનાળામાં તો સુતરાઈ ગારીક
 પહેરાવવાં. જે ઋતુ પ્રમાણે કપડાં પહેરાવવામાં ન આવે તો બાળ-
 કની તબીયત બગડે છે, વળી તે કપડાં તેને તંગ ન પહેરાવવાં,
 કારણકે, કપડાં તંગ પહેરાવવાથી બાળકના શરીરમાં લોહી ફરી

શક્તિ નથી, તેથી વ્યાધિ થાય છે, તેમજ તેના શરીરના અવયવો વધી શક્તિ નથી; તેથી બાળકને મોકળાં વસ્ત્ર પહેરાવવાં. હમેશાં બાળકનું અંગ ઠંડકયું રાખવું. કદિ આપણી શક્તિ ઘોડી હોય તો હુગડાં ડાંચી જાતનાં ન મળે તો કાટેલાં હોય પણ સાંધી ઘોઠ સ્વચ્છ કરી પહેરાવવાં. બાળકના શરીર તથા તેનાં હુગડાંની સ્વચ્છતા ઉપરથી હુરકોઈ અનુમાન કરી શકે કે; તેની માતા મુઘડ છે. જો તેથી હુલટું હશે તો તેની માતા પ્રવડ હશે, એવું અનુમાન થાય છે. વળી ત્યારે શીયાળાની ડંડી મોશમ હોય ત્યારે બાળકને કાનટોપી અને પગમાં મોજાં પહેરાવી રાખવાં. કદિ મોજાં ન મળે તો હુગડાં વીંટવાં. મળમૂસ, કે લાળથી ભીંજાએલાં કપડાં તરત બદલાવી નાખી બીજાં કોરાં સ્વચ્છ પહેરાવવાં. નહીં તો શરદી કે કફ થાય છે. હમેશાં બાળકના પગ, છાતી અને પેટ—એ ગરમ રાખવાં, ઠંડા થવા દેવાં નહીં. વળી પગીનો વળી બાળક ગભરાય એવાં વસ્ત્ર પહેરાવવાં નહીં. ધારણકે, ઘણો પગીનો થવાથી શરીર નમળું થઈ જાય છે. બાળકની સામડી નાનુક અને મુંવાળી છે, માટે કપડાં મુંવાળાં અને પોચાં પહેરાવવાં.

બાળકને શીયાળામાં ઉધાડાં રાખવાં નહીં, જો ઉધાડાં ફરે તો તે ટાઢથી ઈંજણાં અને ગુરસા વગરનાં થાય છે. ઉનાળામાં પણ તદ્દન ઉધાડાં ન રાખવાં, ઉધાડાં ફરવાથી શરીરે કાળાં થાય છે, લૂ લાગે છે અને તેથી તેમાં ઘં પડે છે. ચામાસામાં પણ ઉધાડાં ફરવાથી શરીરે શામળાં પડે છે, અને શરદી લાગે છે. જ્ઞેન પાર્વતી, આ તારા છેકરા ઉપર જે કપડાં છે, તે ઉંચી જાતનાં લાગે છે, પણ પગીનો વગવાથી અછકડ થઈ જાય છે, તેમજ તેના શરીર ઉપર તંગ રહે છે, તેમ ન થવું જોઈએ.

પોતી—માત્રી, એ વાત ખરી છે, મારાં સાચું તેમને ધણી વાર કહે છે, પણ તેઓ આજ્ઞામાં રહે છે. પણ એક વાતમાં તેઓ

ખરેખરાં વર્તે છે કે, આ છોકરાને બીલકુલ બાહિર કાઢતાં નથી. આજેજ મારા કહેવાથી અહિં લઈને આવ્યાં છે. નહીં તો ઘર બાહિર કાઢતાં નથી.

આનંદા—એ તો ઘણુંજ ખરાબ છે. બાળકને હમેશાં ઘરમાં ગોંધી રાખવું ન જોઈએ. બાળકના શરીર ઉપર સૂર્યનું અનવાણું પડે તેમ કરવું જોઈએ. હમેશાં ઘરની અંદર રાખવું નહીં.

પોતી—પાર્વતી બા, આ વાત ધ્યાનમાં રાખજો. હવેથી આ મારા લાણુલાઈને જરા બાહિર હેરવવા ફેરવવા આપજો.

આનંદા—ખડેનો, આ ઉપરથી તમારે સમજવાનું કે, બાળકોને કપડાં પહેરાવવામાં તમારે ઘણીજ સંભાળ રાખવી. જે માળાપો બાળકોને કતુને અનુકૂળ કપડાં પહેરાવવામાં પૈસાનો લોભ કરે છે, અને ઉઘાડાં ફેરવે છે, તેથી શરીરની ગરમી ઓછી થાય છે. ગરમી ઓછી થવાથી તે પૂરી કરવાને જોરાક વધારે ખાવો પડે છે. એટલે જેટલું કપડાંનું ખર્ચ બચે છે, તેટલું જોરાકનું ખર્ચ વધે છે, એટલે સરખે સરખું થઈ રહે છે, ઉલટું નફામાં તો શરીરને નુકશાની મળે છે, તે માટે બાળકોને કતુને અનુકૂળ વસ્ત્રો પહેરાવવામાં ઘણા કાયદા છે.

આનંદા—પાર્વતી, તેં કહ્યું કે, હું છોકરાને ઘણીવાર ધવરાવું છું, તો તે પણ નુકશાન કર્તા છે. માતાએ છોકરાને ધવરાવવામાં કેવી સંભાળ રાખવી જોઈએ, તે હું કહું છું. તે તમે બધાં ધ્યાન લઈને સાંભળજો.

ધવરાવવું—જ્યારે બાળક જન્મે કે, તરત ધવરાવવું નહીં, પણ તેની માતાને થાક ઉતરે ત્યારે ત્રણ ચાર કલાકે ધવરાવવું, કોઈ તો બાળકને એક બે દિવસ સુધી માત્ર બળાયતી ચલાવે છે અને ધવરાવતાં નથી, આ રીત સારી નથી. બાળકને તો માતાનું કાવલુજ હિતન છે. બાળક જન્મ્યા પછી ત્રણ ચાર કલાકે ધવરાવવું.

આથી ઘણો લાભ થાય છે. માતાના દૂધનો પ્રથમ ભાગ રેચક હોય છે. તેથી ગર્ભસ્થાનમાં બાળકના પેટના આંતરડામાં ભરાઈ રહેલા કાળામાળા દૂર થાય છે. વળી તેની માતાને પાછલી આવતી વેળાં ઓછી થઈ રક્ત પ્રવાહ થવાનો સંભવ થોડો રહે છે. બાળકને એક જ દિવસ ધવરાવ્યા વગર રાખ્યાથી પછી તે ધાવવા લાગતું નથી. તેથી સ્તન દૂધથી ભરાઈ જઈ પાછી આવે છે, માટે પ્રથમથી જ ધાવવા વળગાડવું ઉત્તમ છે. જો માતાને ધાવણુ ન આવે તો ગાયતું દૂધ અને તેથી અડધું નવસેકું પાણી અને સહેજ ગળપણુ થાય એટલી સાકર, નાખી તેમાં પ્રથમ સાકરને પાણી મેળવી પછી તેમાં દૂધ મેળવવું, એ મિશ્રણ માતાના દૂધને મળતું થાય છે, તે બાળકને બન્ને કલાકે થોડું થોડું પાવું, પણ જ્યારે ધાવણુ આવે ત્યારે પાવું અંધ કરી ધવરાવવું અને જાને સ્તને વારા ફરતી ધવરાવવું, નહીં તો સ્તન પુટી સોજે ગયો.

વળી બાળકને ધવરાવવામાં સંભાળ રાખવી. તેને વારંવાર ધવરાવવું નહીં. નિયમ પ્રમાણે ધવરાવવું. અનિયમિત રીતે ધવરાવવાથી ધાવણુ અશુદ્ધ રહે છે, અને તેથી બાળકને રોગ થઈ આવે છે. વળી વધારે ધવરાવેલું હોય તો તે પેટમાં રહેતું નથી એટલે બાળક ઉલટી કરી કાઢી નાંખે છે અગર કાઢી ન નાંખે તો પેટ ભારે ધક્કા ખાય છે. તેથી બાળક રડ્યા કરે છે. કેટલીએક અજ્ઞાન માતાઓ ધાવણુના વધારાથી જેતું પેટ તણાતું હોય તેથી રોના એવા બાળકને પાછું ધવરાવા લે છે. કદિ બાળક મોંમાં સ્તન લે નહીં તો પછી તેની અજ્ઞાન માતા પસાણું ધવરાવે છે, આમ વારંવાર ધવરાવવાથી ધાવણુ આવતું નથી એટલે બાળક વધારે રડે છે. તેથી માતા કંટાળે છે, એ રીતે થવાથી જાને નળણાં ધક્કા ખાય છે. વળી બાળકના મોંમાં સ્તન આપી ઉંધવા દેવું નહીં કે પોતે ઉંધવું નહીં, એથી સ્તનને તથા બાળકને મોંમાં ચાંદા પડે

હવે બાળકને ધવરાવવાનો વખત કેવી રીતે લેવો તે વાત ધ્યા-
માં રાખજો. બાળકને પેહલે મહિને દોઢ દોઢ કલાકે—બીજે મ-
હિને બે કલાકે—ત્રીજે મહિને અઢી અઢી કલાકે અને ચોથે
મહિને ત્રણ ત્રણ કલાકે ધવરાવવું—એમ દરેક મહિને અર્ધા અર્ધા
કલાકનો અંતર વધારતા જવું. બાળક સાત આઠ મહિનાનું થાય
ત્યારે ત્રણ ચાર કલાકે ધવરાવવાનો વખત રાખવો. જ્યાંસુધી સ્ત્રીને
અટકાવ ન આવે ત્યાંસુધી બાળકને ધવરાવવું. ઘણું કરીને, બાળક
જન્મે ત્યારથી સાત આઠ મહિના સ્ત્રીને અટકાવ આવતો નથી.
ત્યાંસુધી ધાવણ ઘણુંજ પુષ્ટિકારક હોય છે; જ્યારે અટકાવ આવે
છે, ત્યારે ધાવણમાં ફેરફાર થઈ જાય છે. માટે તેને આઠ નવ મહિના
સુધી ધવરાવવું ઉત્તમ છે. બધી ધીરે ધીરે ધાવણ ચોધું કરી સાથે
ચોરાક આપતા જવું.

બધી માતાએ ધવરાવતી વખતે ઘણી સાંભાળ રાખવાની છે.
બાળકને ધવરાવતાં પ્રથમ પાતાના મનમાં ધીરજ, ઉછરંગ, શાંતિ
અને આનંદ રાખી બાળક સામું જોઈ તેને હસાવવું અને રમાડવું.
પછી પેહલા ચટનમાંથી જરા દૂધ કાઢી નાખીને ધવરાવવું. ધવરા-
વતી વખતે માતાએ પાતાને હાથ બાળકના માથા ઉપર રાખવો.
જો ધવરાવતી વખતે માતાના મનમાં કંટાળો, શોક, ભય, ગુસ્સો
અને તિરાશા થઈ આવે તો તેણીનું ધાવણ કે કદમ બગડી જાય છે.
તે બગડેલું દૂધ જો બાળકના ધાવણમાં આવે તો તેને કેરતા લેવું
હકેશ્ય છે. તેજજો જો માતાને નાંદગી હોય તેમણે બાળકને
ધવરાવવું નહીં જોઈએ. જો શરીરની તબીબ દર્દી કે કોઈ રોગથી
માતાને ધાવણ આપવું નહિય અગર આવવું હોય ત્યારે પુરું પાવું
નહિય, તેમણે બાળકે માતા આઠ મહિને સુધી, ત્યાંસુધી તે
તેને તોળા દરમિયાન પેહલા પેહલા પેહલા દૂધ ઉપર રાખવું.
તેમ જતાં જાણે તેને નહિય આવે ધાવણ રાખતી જોઈએ.

તે ધાવ બે પોતાની જાતની અને ગામડાની હોય તો તે ઉત્તમ છે. તેમ વળી તે ધાવ જાળક જેવડા હવતા તંદુરસ્ત જાળકવાળી, મધ્યમ કદની, શાંત, શરીરે મજબૂત, નિરોગી અને સદાચરણી હોવી જોઈએ. બે ધાવ ન હોય તો હુમેશાં એક તંદુરસ્ત ગાયનું તાણું દૂધ ટેવું અને તેમાં અઢધું નવસેકું પાણી તથા થોડી જાકર નાખવી. તે મિશ્રણ કરી ધવસવવાના વખત પ્રમાણે નિયમ-સર આપવું. તે દૂધ માટી કે કાચના વાસણમાં પાવું, ધાતુના વાસણમાં પાવું નહીં.

જેને પાર્વતી, હવે તે જાળકને જોરાક કેવો આપવો, એ વાત ધ્યાનમાં રાખજો. હુમેશાં જાળકને તાજો, હલકો, થોડો ઉનો, માફક આવે એવો અને પૌષ્ટિક જોરાક આપવો. તે સાથે હુમેશાં ગાયનું તાણું અને ચોખ્ખું દૂધ આપતા રહેવું. અનાજના જોરાકમાં જરા મીઠું નાખવું, તેથી જોરાક સ્વાદિષ્ટ અને પાચન ધર્મ શકે તેવો થાય છે, દૂધમાં બે જાળક કહે તો રોડિંગ મળ-પણ નાખવું, પણ જાડું મળપણ આપવું નહીં. જાડું મળપણ પાચન શક્તિને મંદ કરે છે. વ્યારે જાળક એક વર્ષનું થાય અને હાંત આવે ત્યારે એખા, દાળ, ખીચડી, ચોખ્ખું દહીં અને મસાઈ વગેરે આપનારું, પણ અનાજ સાથે ગાયનું દૂધ આપતાં છુલવું નહીં. દૂધથી બે ઝાડોકજીવન રહેતા હોય, તો તેમાં મીઠું પાણી મેળવવું, એટલે જાડો ઉતરશે. ઉમ્મર જેમ વધે તેમ દૂધના જોરાક વધાર્યા જવો, તેથી જાળકનું કુટની તેજ, બાંધ અને બળ વધે છે. જાળક બે વર્ષનું થાય ત્યારે તેને પાણી ને જાળ્યા વગરનું તાણું દૂધ આપતા રવું. પછી જાળક જેમજેમ મોટું થતું હાય તેમ તે જાક, લાલ વગેરે આપ તેમ કરવું. તેમાં મીઠું, મસાડો નાખવો. જેવા મીઠાઈ મહકનર આપ્યાં હોય તેજ, કેવડા, માટી વગેરે અવગુણકારી પદાર્થો ખાવા દેવા

નહીં. વળી બાળકને હમેશાં દિવસમાં ત્રણ વખત ખોરાક આપવો. સવારમાં દૂધ અને રોટલી ત્યાર પછી બીજીવાર ચાર કલાકે અને ત્રીજીવાર સાંજનો હાલકો ખોરાક આપવો. આ ત્રણ વખત શિવાય વચમાં ખાખા કરે, તો ખાવા દેવું નહીં. એકવાર ખાધેલો ખોરાક પાચન થાય અને હોઝરીને જરા વિશ્રાંતિ મળે, ત્યારે બીજીવાર આપવો. મેવામાં ઢાઝમ, દ્રાખ, સફરજન, બદામ, પસ્તાં કેળાં વગેરે ફળ વખતે વખતે આપવાં. પાણી ચોખ્ખું પીવા આપવું. ફવાતું પાણી વધારે ઉત્તમ છે. પાણી ઉપર તરતા રજકણોમાં એવા ખરાબ પદાર્થો ભળેલા હોય છે કે, તેવું પાણી મોટી ઉમ્મરના કરતાં બાળકને વધારે નુકશાન કરતા છે. નિયમસર ડરાવેલું વખતે પાચન થઈ શકે એવો અને એકલો રાંધેલો ખોરાક આપવો. જીવનક્રિયા ચલાવવા સારું જે જે તત્ત્વોની જરૂર છે, તે બધાં તત્ત્વો એકજ જાતનાં ખોરાકમાંથી મળતાં નથી; માટે ખોરાક એકને એક જાતનો ન આપતાં જુદા જુદા આપવો. એકને એક ખોરાક આપવાથી શરીરને જોઈતાં તત્ત્વો મળતાં નથી તથા પાચનશક્તિમાં ખગાડો થાય છે. વળી જે ખોરાક ઉપર બાળકને અભાવો હોય તે ખાવાને આગ્રહ ન કરવો. ખાતાં અડધો કલાક લગાડવો. ચાવીને ખાવાની ટેવ પાડવી. ઉતાવળે ખાવા દેવું નહીં. તાપમાંથી આવ્યા પછી કે થાક્યા પછી વિશામો લીધા બાદ ખાવા દેવું. ખાતી વખતે હસવા કે વાતો કરવા દેવી નહીં. સૂતા પેટેલાં ત્રણ કલાક અગાઉ ખોરાક આપવો. ઉંઘી ઉઠ્યા પછી એક કલાકે ખાવા દેવું. તેમ ખાધા પછી કારણ હોય તો એક કલાકે સુવા દેવું ટાડું, સડી કે બગડી ગયેલું અને ગંધાતું ખાવા દેવું નહીં. બહુ ખાવું અને થોડું ખાવું બંને નુકશાન કરતા છે.

પાર્વતી પૂછેન, તમે આ ભાણુને ક્યાં સુવાડો છો ?

પાવંતી—આ, એને તો અને ખાસ અમારા રસેદાવાળા
ઓરડાની પાસે ઓરડી છે તેમાં મુકારોએ છીએ. જ્યાં આખી
રાત દીવો પજુ બળતો રહે છે.

આનંદા—ખંડન પાર્વતી, એજ વધારે તુકશાન કારક છે.
બાળકને કેવી જગ્યામાં અને કેવી હવામાં રાખવું જોઈએ, એ વા-
ત તારા બાળવામાં આવી નથી.

પ્રેમદા—આનંદા ખંડન, એ ખીચારી હવુ બાળક કહેવાય
તેને ક્યાંથી બળર હોય. તેમાં હવુ પેહેલા છેકડાની મા ઘઈ છે.

પ્રેમ—આ, એને માટે શું કહો છો, તમે આવાં મોટાં છો,
તોપણ તમારા બાળવામાં એ વાત નહીં હોય, કારણકે, આપણી
શાવકદોષમાં બરાબર સીકેબણી અપાતી નથી.

પ્રેમદા—પ્રેમ, તારું કહેવું બરાબર છે. હું પણ તે વિષે જા-
ણતી નથી. આનંદા ખંડન, કહો, બાળકને કેવી જગ્યામાં અને
કેવી હવામાં રાખવું જોઈએ ?

આનંદા—હમેશાં બાળકને ખુદી અને સ્વચ્છ હવા મળે
તેમ કરવું. સ્વચ્છ હવા માટે બાળકને રોજ સાંજે દરિયા કિનારે,
મેદાન, ટુંગર કે બાગમાં હવા ખાવાને લઈ જવું. તેથી તેના શ-
રીરમાં ઘણી હુશીયારી આવે છે, લોહી સુધરે છે અને નિદ્રાગી રહે
છે. વળી જે ઓરડામાં તાજી અને સ્વચ્છ હવા આવતી હોય,
તેવા બારી બારણાવાળા ઓરડામાં બાળકને રાખવું. કઢિપણ અં-
ધારી જગ્યામાં, ચૂલાની કે દીવાની ગરમી જ્યાં રહ્યા કરતી હોય
ત્યાં બાળકુટી કે માટીની દુર્ગંધ જ્યાં આવતી હોય ત્યાં, સાંકડી,
અંધારી અને દુર્ગંધીવાળી ઓરડીમાં, જ્યાં ઘણા મનુષ્યના શ્વાસ-
થી ખરાબ હવા નીકળતી હોય ત્યાં અને જ્યાં દીવો અખંડ રહે-
તો હોય ત્યાં બાળકને રાખવું નહીં. કેમકે એવી જગ્યાએ બાળ-
કને રાખવાથી તેની તંદુરસ્તી બગરે છે. આ બધા વિચાર કરી

કે મંદ્રીયાળ. આંકડા આરંભમાં મુવાડનું નહીં. જોન પાવંતી, દેવ-
 યાદ રાખે છે, બાળકને ખારક કરતાં કંપની વિશેષ જરૂર છે.
 આંકડી ઉપર બાળક દુખાવું મધ્ય જાય છે. બોળામાં કંપડામની દેવ
 રાખવી નહીં. તેમતે ધાંડીયા કે પારડામાં પસારી દીવકલી, મરી
 રાવી અને કંટાળી ઉંધાડનું નહીં. તેના બાળાઓની કે આંકડી
 જેવી નુકસાન કરતા જેવી વસ્તુ ખાવડાવી ઉંધાડનું નહીં. તેમ કરવા-
 થી બાળાં શરીર બગડે નવડું પડી જાય છે. શરીરને ખાંસ
 મજબૂત થયે નહીં. જ્યારે તેરે કુદરત વિષમ પ્રમાણે રાખાવિ-
 ક કંધ આવે ત્યારે જ ઉંધાડનું રાખે ખોરાક આપ્યા પછીજે કસાકે
 હાથાવી, રવાડી, દોડાવી, પુઢાવી શરીરને કસરત મળે એમ કરી
 તથા મુર નોંઝરડાના મીઠા માર્ડ તેનું મનરંજન કરી મુવાડનું,
 લેવી તે મુમેની ધમધમાડ કરી ઉંધાડે. બાળકને જો કંધ ન આ-
 વે તો ચમજડું કે, તેના પેટમાં ચુંક કે કાંઈક દુખાવે છે, પછી
 તેનો યોગ્ય ઉપાય કરવો. બાળક ઉડ્યા પછી તરત ખીછાનું લેશું
 કરવું નહીં, પણ હવા લાગી માંહેની ગંઢકી ઉડો જાય ત્યારે ઉપા-
 ણું. બાળકને ચાંચડ, માંકડ, જૂ વગેરે કરડે નહીં તેની સંભાળ
 રાખવી. મુવાનું ખીછાનું સાફ રાખવું. ઉબગરો ધવા દેવો નહીં.
 ખીછાનું કે બોચું મળમૂત્રથી ભીનું હોય, તો તરત એ કાઢી નાખી
 ખીજ કાત રવરજ ઉપર મુવાડનું કે જેથી શરદી લાગે નહીં.

જોન, પાવંતી, એ પ્રમાણે બાળકને ઉંધ વિષે જે સૂચના આ-
 પી તે ધ્યાનમાં રાખજો. હવે બાળકના શરીરને કસરત આપવાને-
 માટે કેટલીએક સૂચના કહું છું, તેનું ધ્યાન આપી સાંભળજો.

કસરત—બાળકને હમેશાં શરીરે કસરત મળે તેવી રીતે ખુલ્લી
 હવામાં દેવવું. કસરત ધવાથી શરીર માંહેનું લોહી બધી નસોમાં નિ-
 ચમસર ફરી વળે છે. બાળકના અંતરો રસધર્મ આપ્યા શરીરને પોષ-
 ણુ મળે છે, પાચનશક્તિ વધે છે, નસોનું ચલનવલન ધવાથી લો-

હી માંહેલો મલિન પદાર્થ પસીનાવાટે બાહરે નીકળે છે, તેથી શરીરનો બાંધો મજબૂત અને નિરોગી થાય છે. વળી તેથી સારી ઉંઘ આવે છે, તથા હિંમત, હુશીઆરી, ચંચળતા અને શૂરવીરતા વધે છે. બાળક ને આરોગ્ય રાખવાં અને મોટાં કરવાને કુદરતથીજ કસરત તરફનું વલણ હોય છે, તે તેની સ્વાભાવિક ચંચળતાઈ ઉપરથી જણાઈ આવે છે. બાળક જન્મ્યા પછી થોડા માસનું થાય, ત્યારે તેને સવાર સાંજ લુગડાં પહેરાવી સારી હવામાં લઈ જવું વળતે ભોંયપર ગોઢડી પાથરી સુવાડવું. તેથી તે આમતેમ પછાડા મારશે, કોઈ વળતે હસાડવું, રમાડવું, કુઢાવવું અને કોઈ વસ્તુ દૂર ફેંકીને મંગાવવી; એટલે તે લાખોડીયાભર થઈ હાથ પગ પછાડતાં, દોડતાં, આમતેમ ફરતાં લાવવા મથશે. તેથી તેને કસરત મળશે. જ્યારે તે ચાલવા શીખે ત્યારે ઘરમાં કે બાહરે રમવા દેવું, ઘરમાં બેસાડી રાખવું નહીં. જે રમતથી શરીરના કોઈ ભાગને નુકશાન થાય અને જે રમતથી નીતિમાં બગાડો થાય, તેવી રમત રમવા દેવી નહીં. તેમ નકારાં છેકારાંની સંગતમાં પણ બાળકને રમવા દેવું નહીં.

બહેન પાર્વતી, આ બધી બાબત ધ્યાનમાં રાખી હવે બાળકના શરીરના દાંત, પગ, મસ્તક, કાન અને આંખ—એ પાંચ ભાગની સંભાળ રાખવામાં લક્ષ આપજો. અને તે વિષે જે હું કહું, તે એક ચિત્તે સાંભળજો.

જ્યારે બાળક સાત આઠ માસનું થાય છે, ત્યારે તેને દાંત આવવા શરૂ થાય છે. કોઈ વળતે બે ત્રણ માસ મોડા આવે ત્યારે તેને તાવ, ઉધરસ, ઉલટી, ચુંક, ઝાડો અને આંચકી વગેરે થઈ આવે છે, આ વળતે તેને કંઈ પણ ચેન પડતું નથી. વારંવાર ધાવવાની મરજી કરે છે. ધાવણી કે અંગુઠો મોંમાં ઘાલે છે. તેથી પેઠા ઘસાવાથી તેને સાડું લાગે છે. બીજા કરતાં અંગુઠો મોંમાં ઘાલે તે ડીક

[illegible]

આગકના કાનને મટે પાત્રમાંના ગરમ પાણી છે. આગકના કાનમાં પડ્યા દેવા નહિં. હંદ. ચાપ તે કાન દોડી પેટેવાયી; નહિં ના શરદી લાગી કાન પાક્યે અને પીણ વગેરે. કદિ કાન હુએ ના તેલ હતું કદી દીપાં પાડ્યાં અને જો કાન વડે ના સમુદ્રીયુને તેલમાં કાકળી તેનાં દીપાં પાડ્યાં વગી કાનને કાઠવારમળી વગેરે પી આતરચો નહિં. જોતરવાયી કાન પાકે છે અને પીણ ચાપ છે.

જહેન પાર્વતી—આ તારા ભાણીઆની આંખો જોતાં માલમ પડે છે કે, તેની આંખોની સંભાળ પણ લેવાતી નહીં હોય, જહેન શરીરનો બધો આધાર આંખ ઉપર છે, તેથી આંખની સંભાળ ઘણી રીતે લેવી જોઈએ.

પાર્વતી—આ, મારાથી બને તેટલું કડું છું, પણ તેની આંખ સુધરતી નથી.

આનંદા—શું કરે છે?

પાર્વતી—હમેશાં ગરમ પાણીએ ઘોવું છું અને આંજણ આંજું છું.

આનંદા—જહેન, આંજણને માટે તો ઠીક છે, પણ તેને ગરમ પાણીએ ઘોવું તે નુકશાન કરતા છે. જહેન, જ્યારે બાળક બગી ઉઠે, ત્યારે તેની આંખો ઠંડા પાણીથી ઘોતાં જવી. આંખમાંના ચીપડા વગેરે મેલ ઘોઈ સાફ કરવા. ઠંડા પાણીએ આંખો ઘોવાથી તેજ વધે છે; ઠંડક વળે છે અને આંખની ગરમી ઓછી થાય છે. કદિ પાણી આંખને ઘોયા વગર એમની એમ રાખતી નહિ, તેથી નુકશાન થાય છે. આંખમાં હમેશાં સાફ અંજન આંજતાં જવું, વળી આંખ એ ચેપી છે, માટે કોઈની આંખ ઊઠી હોય તેની પાસે બાળકને જવા દેવું નહિ.

જહેન પાર્વતી, આ પ્રમાણે બાળકના શરીરના તે પાંચ ભાગને સાચવવાને હમેશાં કાળજી રાખવાની જરૂર છે. હવે બાળકની છંદગીને નુકશાન કરનાર કેટલાએક ચેપી રોગો છે, તેનાથી બાળકની રક્ષાકરવાની જે સૂચના કદું, તે આનમાં રાખજે. રોગો તાવ, આંધી, અછબડા, શીતળા, ગાલપચેરીયાં, ડિંટાંટીયું, ગળાનુવું, ઢાઢર, આંખ દુખવી ચેપી તાવ (રાઈફસતાવ) કોલેરા અને મરડી બરા ઢાઢર રતવા વગેરે ચેપી રોગ ગણાય છે. જ્યારે જ્યારે આવડા ચેપી રોગ ચાલતા હોય, અગર જેને એ લાગુ પડ્યા હોય, તેની પાસે બાળક

ને જવા દેતું નહિં. તે રોગ બંધ પડ્યા પછી તેવી જગ્યાએ જા-
વેને લઈ જવું તથા તેવા રોગી માણસને સારી પેઠે આરામ થયા
પછી, તેની પાસે જવા દેવું. આવખતે તેની તંદુરસ્તી નળવવા મળી-
ને કાળજી રાખવી.

ઉપર કહેલા બધા રોગોમાં શીતળાનો રોગ ઘણું જલંકર છે;
કાસણુકે, શીતળા નીકળવાથી જાળક આંધળાં, લૂલાં, કાણાં અને
ખંડેરાં થઈ જાય છે, તથા આખે શરીરે ચાદાં પડી ચંદુરો બગડે
છે, એટલુંજ નહિં પણ એથી વખતે મરણ પણ થાય છે. જે
વખતે એ ચેપી રોગ ચાલતો હોય, તે વખતે તેમને એવી જગ્યાએ
લઈ જવાં નહિં. જે જાળકને શીતળા કઢાવ્યા ન હોય તો આ
વખતે તરત કઢાવી લેવા. શીતળા કઢાવાથી ઉપર કહેવા પ્રમાણે
ખોટા આવવાની ધારતી રહેતી નથી. જેવાર કઢાવવાથી નીકળતા
પણ નથી. વગી શીતળા કઢાવતાં જે જાળકનો ચેપ લેવામાં આવે
તે જાળક તાવ કે શું મરણ વગેરે રોગવાળું ન હોવું જોઈએ, પણ
તે તંદુરસ્ત, મજબૂત બાંધાનું અને નિરોગી જાળક હોવું જોઈએ.
રોગી જાળકનો ચેપ લેવાથી જાળકને તરત તેવો રોગ લાગુ પડે
છે. શીતળા કઢાવતાં ઘણી સંભાળ રાખવાની છે. જાળક શરીરે
આડું હોય, ત્યારેજ શીતળા કઢાવવા. શીતળા કઢાવ્યા પછી દાણા
જરાય અને સોજો ચડે તો પણ તે ઉપર દવા કરવાની જરૂર નથી.
જે તાડ કરે ને દુઃખ થાય તો તે ઉપર ઘી ચોપડવું તેથી લીંગડા
ઉખડી જશે. દાણા કુટ્યા પછી માથે ઝીણી રાખ બુંસવી એ પણ
ઠીક છે. ખંડેન પાર્વતી! આ જાળકમાં તું બરાબર ધ્યાન રાખી વર્તજે
અને જેમ એ જલંકર ચેપી રોગ લાગુ ન પડે તેવી સંભાળ
રાખજે.

ખંડેન પાર્વતી! તે કહ્યું હતું કે, છોકરાને ગોળી આપું છું, એ
ધાતું નુકસાન કરતા છે. ઘણાં જૈરાઓ જાળકને જાળાગોળી આપે

છે, એ રીત બાળકની તબીયતને બગાડનારી છે. કદી એથી હેખીને લાલ લાગતો હોય પણ પરિણામે નુકશાનકારી છે. તે નિત્ય આપવાથી તો એક જાતના ખોરાક જેવું અને એક જાતના બંધાણીના જેવું થાય છે. એનો નીશો રહે છે, ત્યાંમુઘી બાળકને ઉંઘ આવે છે અને ડીક રહે છે. નિશો ઉતરે તો પાછું એવું ને એવું જ થાય છે. નીશો કરવાથી જોઈએ તેવી ઉંઘ આવતી નથી. બાળાગોળીમાં મુઠ્ઠી મુઠ્ઠી વસ્તુઓ આવે છે, તેમાં અશીષુ મુખ્ય આવે છે. એ પાણી કે ધાનખમાં ઘોળી પરાણે બાળકના હાથ પગ પકડી પાકે છે. આ રીત દેખા દેખીથી સ્ત્રીઓમાં પડેલી હોય છે. આ એક જાતના બંધાણથી બાળક દુખાઈ, નબળું, ખીજું હોય પણ દોરડી અને પેટ મારગરી જેવું થઈ જાય છે, બાળકને ઉંઘાડવાના ખરે રસ્તે તેમને સૂતા પડેલાં પુર ની કસરત આપવી એ ઉત્તમ છે. મારે બાળાગોળી આપવાની રીત રાખવી નહિં.

હોન પર્વતી. આ પ્રજાણે નેં કહ્યું, તે વાદ રાણી આ તારા જાણીયાની માવજત કરશે. એવી રીતે વર્તવાથી તારો બાળાપુત્ર ઘણું તાંદુરસ્ત રહેશે અને તેના મુખી હૃદયની તમે આશીર્વાદ મારશો. હવે હવે એક કુંડોવાનું છે કે, જ્યારે આ બાળક મારો થાય ત્યારે તેને સારી કેળવણી આપવા પડેલાં એક બચંદર સહુસ તે ને વાલે નહીં એ જ્ઞાનનાં રાખશે.

પોતી—માની આ, એવો બચંદર સહુસ કોણ છે ? અને તે બાળકને શુક્રાન્ન વગરનો છે ? કોઈ પણ બાળકને સહુસ જાય તો હોય, એવું તે જાનુજાનું અનુકૂળ નથી.

માનંદા—પોતી આપણી રીતકે નમા આજ ન મરે તે બચંદર સહુસ જાણે છે.

પ્રેમજી—માનંદા પડેલું, માનંદાને જાણ છે સહુસ જાણે છે, એ વાત તે ને આપણે જાણીએ.

આનંદા—જેનો, એ લયંકર રાક્ષસ તે બાળલગ્ન છે. જેમ રાક્ષસ વળગવાથી માણસનો નાશ થાય છે, તેમ બાળલગ્નથી બાળક તથા બાળક્રીનો નાશ થઈ જાય છે. એ હાનિકારક રીવાજે આપણી બધી જૈનકોમળી પાપમાલી કરી છે.

બાળપણમાં લગ્ન કરવાથી તેઓ સંબંધમાં વેહેલાં જોડવાની ચિન્તાએ કરીને જોઈએ તેવો વિદ્યાભ્યાસ કરી શક્તાં નથી. તેથી મોટપછે શુદ્ધરાત્ર ચક્ષુવવામાં તેઓ અશક્ત થાય છે એટલે તેમનો સંસાર દુઃખરૂપ થાય છે. વળી કાચી વયમાં ગાપકવ વીર્ય ખેંચાવાથી શરીરનો ખાંધો તુટી જાય છે. અને અતે આયુષ્યનો વેહેલો ક્ષય થાય છે. તેના નગના પુરૂષથી જે પ્રતિધાય છે, તે પણ તેવીજ થાય છે. તેનાથી કાંઈ પણ કાર્ય હિમનિરઘર્થ શકું નથી. એ વગેરે ઘટ્ટાં નુકસાન થાય છે. તેથી બાળલગ્ન એ ખરેખરો રાક્ષસ છે. જે નિર્દય માબાપો પેતાના બાળકોને એ લયંકર રાક્ષસ વળગાડે છે, તે તેઓના શત્રુરૂપ છે.

જેન પાર્વતી, આ વાત ધ્યાનમાં રાખજે, તારા બ્દાગા પુત્રને બાળલગ્નરૂપ બયંકર રાક્ષસને લગ્નજી કરવાએાંડી દઈશ નહીં. પુત્રને લાલનપાલન કરી ઉછેરનારી દયાળુ માતા ધર્મ, તેની શત્રુરૂપ ધર્મશ નહીં.

પ્રેમદા—આનંદા જેન, તમે જે કહ્યું, તે બરાબર છે. હવે મારા સમજવામાં આવ્યું. બાળલગ્ન એ ખરેખરો લયંકર રાક્ષસ છે, આજકાલ ઉત્તમ કેળવણીની શીતળ છાયા વગર અજ્ઞાનતાના તાપથી પરિગ્રપ પાનની જૈનપ્રજા એ લયંકર રાક્ષસને પોતાના નિર્દોષ નંતાનેનો જોગ આપે છે. એ લયંકર રાક્ષસના પંજામાં સપડાએલાં કોકરો, ધાવકા, ગોકો દુઃખી છંદની બોમવે છે.

આનંદા—પ્રેમદા જેન, હવે તમે બરાબર સમજી ગયાં.

પ્રેમદા—આનંદા જેન, એ લયંકર રાક્ષસરૂપ બાળલગ્નનો

સ્થાને જવાને ઉભો થયો તે વખતે એક વૃદ્ધ શ્રાવિકા ઉંચે સ્વરે બોલી—“ધર્મદાસભાઈ, મને બાધા આપો.”

ધર્મદાસ—માતા, શેની બાધા લેવી છે?

વૃદ્ધા—આજથી જ્યાંસુધી હું જીવું, ત્યાંસુધી મારા કુટુંબમાં મારે હાથે બાળલગ્ન કરવાં નહીં, એવી બાધા લેવી છે.

ધર્મદાસશેડ—ધન્ય છે, શ્રાવિકા તમને ધન્ય છે. બહુ સારો વિચાર કર્યો. તે વખતે બીજી પચાસ શ્રાવિકાઓ બોલી ઊઠી—ધર્મપિતા, અમને પણ તેવી બાધા આપો. તે જોઈ ધર્મદાસશેડે ઉંચે સ્વરે બોલ્યા—માતાઓ અને બહેનો, જેઓને પોતાના કુટુંબમાં બાળલગ્ન ન કરવાની બાધા લેવી હોય, તેઓ હાથ જોડી બેસી રહે.

ધર્મદાસશેડનાં આવાં વચન સાંભળી બીજી સો શ્રાવિકાઓ બાધા લેવા ઉભી થઈ, એકંદરે બધી મગીને ગયો. શ્રાવિકાઓએ પોતાના કુટુંબમાં સંતાનોનાં બાળલગ્ન ન કરવાની બાધા લીધી. ધર્મદાસશેડે ઉંચે સ્વરે પરચબાણ આપ્યા. તે પછી બધી શ્રાવિકાઓ આદીધર ભગવાનની જય બોલાવી પાતપોતાને ઘેર ચાલતી થઈ.

સ્ત્રીઓમાં પરસ્પર વાતો કરતી શ્રાવિકાઓ જાય છે. તેઓમાં કેટલીએક એક બીજીને પુછે છે કે “પોતાના સ્વામીની સંમતિ વગર લીધેલી આ બાધા શી રીતે નબી શકશે? ત્યારે તેઓ એક બીજાને જવાબ આપે છે કે, જે શ્રાવિકાઓ બાધા લીધી છે, તેઓના પતિ કેળવણી પામેલા છે, તેથી તેમની સંમતિ મળવામાં વાંધો આવશે નહીં. તેમાં કેટલીએક તો પુરૂષોની મદદ ન હતાં બાળલગ્ન કરવાને આવડે સખતારી છે. તેઓની બાધા તે જુલુ લીધી નહીં શકશે.” આ પ્રમાણે બાળલગ્નની બાધાની ચર્ચા

સ્ત્રી ધાવિકામાં પાતપોતાને ઘેર બાપ છે. ધર્મદાત્રશેઠ અને ગંગા “આજે મારો દાશ થયો” એમ માની હૃદયમાં આનંદ પામતાં પોતાને ઘેર ગાડ્યાં આવે છે. રસ્તામાં જે કોઈ આવક કે ધાવિકા મળે તે તેમને કાપુડી જેવા ગળી નમન કરે છે અને તેમનું બહુ માન કરે છે. જે જે રસ્તે ધર્મદાત્ર શેઠ બાપ છે, તે તે રસ્તે લોકો તેમનાં દર્શન કરવાને ઐર્ષીગંધ ડિમા રહે છે. અને તેમને પ્રેમથી વંદન કરે છે. ધન્ય છે આવા ગરોપકારી ધાવકના હાથને.

દિવસ ૧૯ મો.

નિત્યના નિયમ પ્રમાણે ધર્મદાસશેઠ શ્રાવિકાશાળામાં આવે તેમના આવવાથી બધી શ્રાવિકાઓ આદીશ્વર લગવાત્ની ય જોડાવી તેમને વધાવી લે છે.

સર્વ શ્રાવિકાસમાજ ભરાયા પછી નિત્યનો સમય થયો એટલે ધર્મદાસશેઠ નીચે પ્રમાણે મંગળાચરણ જોડ્યા:—

વસંતતિલકા.

જે વીરધર્મ હૃદયે ધરતી ઉમંગે,
રહેતી સદા વિનયથી નિજ નાથ સંગે;
તે શ્રાવિકા જગત્માં જયવંત થાઓ,
સંસાર કપ્પ સઘળા દાણ માંહિ જાઓ. ૧

મંગળાચરણ થઈ રહ્યા પછી ધર્મદાસશેઠે પોતાની ઉપદેશ-
ત્તી નીચે પ્રમાણે શરૂ કરી. હે સદ્ગુણી શ્રાવિકાઓ, શિવચંદ્ર-
ની સ્ત્રી આનંદા નિત્યનો સમય થયો એટલે પોતાની પુત્રી લ-
તાને જોધ આપવાને માટે તૈયાર થઈ હુમેશની જગ્યાએ આવી,
વળતે ચંચળ, પ્રેમ, પુનગી, જયા, પ્રેમદા, પોતી વગેરે બધી
વિકાઓ હાજર થઈ બેઠી હતી. તેમણે આનંદાને ઉત્સાહથી માન
પ્રદાન કર્યું, સાંત થઈ બેઠાં અને આનંદા પોતાની ઉપદેશવાત્તી
શરૂ કરે છે, તેવામાં આનંદાની નાની દીકરી કુસુદા ઉપલેખ દોરતી
હતી ત્યાં આવી અને પોતાની માતા આનંદા અને માદી બંનેન
લેતાને પગે લાગી. કુસુદાના સુખ ઉપર આટલી બધી ખુશાલી
આનંદાએ તેણીને પુછ્યું, કુસુદા, આજે આટલી બધી આનં-
દા કેમ દેખાય છે?

કુસુદ—મા, આજે હું જૈનકન્યાગ્રામામાંથી ઇનામ મેળવી
લાવી.

આનંદા—મેનું ઇનામ મેળવ્યું?

કુસુદ—જુઓ આ મુંદર સાડી મળી.

એમ કરી આનંદાના હાથમાં સાડી આપે છે. તેને વીછ
ળાવી ધ્રાવિકાએ જુએ છે.

આનંદા—જેલન, આ ઇનામ સાચી મળ્યું.

કુસુદ—હું હંદકમાં પાસ ધર્મ, તેથી મને આ ઇનામ મળ્યું.

આનંદા—કુસુદ, કોણે પરીક્ષા લીધી હતી?

કુસુદ—વસંતળા શેકાણીએ. તેઓ દરમાસે અમારી કન્યા-
ગ્રામામાં આવી છેકરીઓની પરીક્ષા લઈ સારાં સારાં ઇનામ આ-
પે છે.

પ્રેમદા—આનંદા જેલન, એ વસંતળા શેકાણી કોણ છે?

આનંદા—શું તમે તેમને નથી જાણખતાં? એ તો આપણા
કાંતિપુરમાં પ્રખ્યાત ધ્રાવિકા છે. તેઓએ જ્ઞાનશ્રી સાધ્વીજીની
પાસે સારા અભ્યાસ કર્યો છે. તેમની જુદી ધણીજ સાદી છે. થો-
ડા વખતમાં તેમણે કર્મત્રય મુખીના અભ્યાસ કરી લીધો છે. તે-
ઓ સારા શ્રીમંતનાં પત્ની છે. તેમના પતિ કાંતિપુરના સારા વેપા-
રી હતા, તેમણે નીતિને માર્ગે સારા પૈસા પેદા કર્યો છે. તેઓને
સ્વર્ગવાસ થયા પછી વિધવા થયેલાં વસંતળાએ તેમની લક્ષ્મીના
સહુપયોગ કરવા માંડ્યો છે. તેઓ સાત ક્ષેત્રોમાં પોતાનું દ્રવ્ય વા-
વે છે, તથાપિ તેઓ જ્ઞાનક્ષેત્ર અને ધ્રાવિકાક્ષેત્ર ઉપર વધારે આ-
નંદા રાજે રે. તેઓએ નિશ્ચય કર્યો છે કે, જો ધ્રાવિકાક્ષેત્ર સાથે જ્ઞા-
નક્ષેત્રને પુષ્ટિ કરવામાં આવશે તો ખીલત જાણાં ક્ષેત્રો એની મેળે
પુષ્ટિને પ્રાપ્ત કરશે. આવા નિશ્ચયથી તેઓ દર મારે જૈન કન્યા-
Sh.Bh.—૨૪

શાળા અને શ્રવિકા શાળામાં જાય છે. અને ત્યાં પરીક્ષા લઈ સારાં સારાં ઈનામો આપે છે.

પ્રેમદા—તેમના જીવનને ધન્ય છે.

આનંદા—(કુમુદને પોતાના જોખામાં બેસારી) જહેન, તે દંડકની કેટલે સુધી પરીક્ષા આપી ?

કુમુદ—પૂરેપૂરી પરીક્ષા આપી.

પ્રેમદા—આનંદા જહેન, દંડક એટલે શું? એ મને સમજાવો.

પ્રેમ અને પુતળી—ધર્મમાતા, અમને પણ દંડકની ખબર નથી, માટે આજ તો તે વિષયનીજ વાર્તા કરો.

લલિતા—બા, જો કે, હું દંડક ભણી છું, પણ તેમાં મને જોઈએ તેવી સમજણ પડી નથી, માટે એ વિષે કહો તો વધારે સારું.

અંચળ—મારી ઈચ્છા પણ તે સાંભળવાની છે.

કુમુદ—બા, હું તો હમણાંજ દંડક ભણી ગઈ છું, તેથી જ તમે તે ટુંકામાં સમજાવશો તો મને ઘણું લાભ થશે.

ધર્મદાસશેઠ—હે શ્રાવિકાઓ, આ પ્રમાણે બધી શ્રાવિકાઓનો આશ્રય જોઈ આનંદાએ દંડક ઉપર પોતાની ધર્મવાર્તા શરૂ કરી—

જહેનો, આ જગતમાં જે સંસારીજીવો છે, તે દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંક અને નારકી એ ચાર ગતિમાં રહેલા છે. તેઓના બુદ્ધી બુદ્ધી જાતિના ભાગને દંડક કહે છે. એટલે આત્મા કર્મથી દંડાય તેને દંડક કહે છે. તે બધા મળીને ચોવીશ દંડક કહેવાય છે અને તે ચોવીશ દંડકને વિષે સમસ્ત સંસારીજીવ હુમેશાં ભમ્યા કરે છે.

૧ સાત નારકીના જીવોનો એક દંડક કહેવાય છે, તેની અંદર સાતે નારકીના જીવોનો સમાવેશ થાય છે. તે સાતે નારકીનાં નામ

તમારે યાદ રાખવાં જોઈએ. પેટેત્રી રતનપ્રભા, ખીજી ચર્કશ-
પ્રભા, ત્રીજી વાણકપ્રભા, ચોથી પંકપ્રભા, પાંચમી ધૂમપ્રભા છડી
તમઃપ્રભા, અને સાતમી તમસ્તમઃપ્રભા — એ સાત નારકીના ગોત્ર
છે અને ધમા વંશા. શેલાવીગેરે તેમના સાત નામ છે. પણ હાલમાં
આપણા શ્રાવકોમાં આ ગોત્રના નામ પ્રસિદ્ધ છે તેથી મેં તમોને
આ નામ કહ્યાં છે. તે પછી દશ ભુવનપતિના દશ દંડક છે. એટલે-
ખીજો દંડક અસુરકુમારનો, ત્રીજો નાગકુમારનો, ચોથો સુવર્ણકુમા-
રનો, પાંચમો વિદ્યુતકુમારનો, છઠો અગ્નિકુમારનો, સાતમો દ્વીપકુમા-
રનો, આઠમો ઉદધિકુમારનો, નવમો દિગ્વિકુમારનો, દશમો વાયુ-
કુમારનો, અને અગીયારમો રતનિતકુમારનો દંડક છે. બારમો પૃ-
થ્વીકાયનો દંડક છે, તેરમો અપ્સરાયનો દંડક છે, ચૌદમો તેડકાયનો
દંડક છે, પંદરમો વાયુકાયનો દંડક છે, સોળમો વનસ્પતિકાયનો દંડ-
ક છે, સત્તરમો ઐરિન્દ્રિયજીવનો દંડક છે, અઠારમો તેરેન્દ્રિયજીવનો
દંડક છે, એગણીશમો ચૌરેન્દ્રિયજીવનો દંડ છે, વીશમો તિર્યચપં-
ચેન્દ્રિય જીવનો દંડક છે, એકવીશમો મનુષ્યનો દંડક છે, બાવીશમો
વાણવ્યંતર દેવતાનો દંડક છે, ત્રેવીશમો વ્યોતિર્ણી દેવતાનો
દંડક છે અને ચોવીશમો વૈભાનિક દેવતાનો દંડક છે. આ પ્રમાણે
બુદ્ધી બુદ્ધી જ્ઞાતિના જીવોના બુદ્ધા બુદ્ધા દંડક પાડેલા છે.

ચંચળ—આનંદા કાકી, જે ચોવીશમો વૈભાનિક દેવતાનો
દંડક કહ્યો, તે વિશે વધારે સમજાવો.

આનંદા—જેનો, તે વૈભાનિક દેવોના દંડકના મૂળ જે જોદ
છે. સકલ્પ. અને કલ્પાતીત. જે દેવતાઓ આચાર્યાણા હોય તે
સકલ્પ કહેવાય છે. તે કલ્પ બાર દેવલોકના દેવોને હોય છે, તે
બાર દેવલોકનાં નામ આ પ્રમાણે છે. ૧ ચૌધર્મ દેવલોક,
૨ ઈશાન દેવલોક, ૩ સનતકુમાર દેવલોક, ૪ મહેન્દ્ર
દેવલોક, ૫ બ્રહ્મા દેવલોક, ૬ લાંક દેવલોક, ૭ મહાશુક

દેવલોક, ૮ સહસ્રાર દેવલોક, ૯ આનત દેવલોક, ૧૦ પ્રાણુત-
દેવલોક, ૧૧ આરણ્ય દેવલોક, અને ૧૨ અન્યુત દેવલોક—એ
બાર દેવલોક કહેવાય છે.

બીજા કંડ્યાતીત દેવતા કહેવાય છે. જેઓને સ્વામી સેવકનો
સંબંધ નથી, તેઓ કંડ્યાતીત દેવતા કહેવાય છે. તેઓના જે પ્રકાર
છે. ઐવેયક અને અનુત્તર વિમાનના દેવતા. તેમાં ઐવેયક નવ
અને અનુત્તર વિમાન પાંચ કહેવાય છે. ૧ સુદર્શન, ૨ સુપ્રતિ-
બદ્ધ, ૩ મનોરમ, ૪ સર્વતોભદ્ર, ૫ સુવિશાળ, ૬ સુમનસ, ૭
સૌમનસ્ય, ૮ પ્રીતિકર અને ૯ આદિત્ય—એવાં તેનાં નામ છે.
૧ વિજ્ય, ૨ વિજ્યંત, ૩ જ્યંત, ૪ અપરજિત અને ૫ સર્વો-
ર્થસિદ્ધ,—એ પાંચ અનુત્તર વિમાનના નામ છે.

બ્રહ્મો, રે, ચોવીશ ટંડોને બુદ્ધા બુદ્ધા ચોવીશ દ્વારમાં કિતા-
યાં છે. તેથી તે દ્વાર કહેવાય છે. તે તમે લક્ષ ઢંઢને સાંભળાને. તે
ચોવીશ દ્વારના નામ આ પ્રમાણે છે—૧ શરીરદ્વાર, ૨ અવગાદ-
નાદ્વાર, ૩ સંઘમણ્ડુદ્વાર, ૪ સંજ્ઞાદ્વાર, ૫ સંસ્થાનદ્વાર, ૬ કામ-
યદ્વાર, ૭ લેશ્યાદ્વાર, ૮ ઈન્દ્રિયદ્વાર, ૯ સમુદ્ધવાતદ્વાર, ૧૦ દષ્ટિ-
દ્વાર, ૧૧ દર્શનદ્વાર, ૧૨ જ્ઞાન તથા અજ્ઞાનદ્વાર, ૧૩ યોગદ્વાર,
૧૪ ઉપયોગદ્વાર, ૧૫ ઉપમાદ્વાર, ૧૬ વ્યવનદ્વાર, ૧૭ આયુ-
ષ્યદ્વાર, ૧૮ પર્યાસિદ્ધ, ૧૯ દિગ્ગદ્વાર, ૨૦ સાંસાદ્વાર, ૨૧ ગતિ-
દ્વાર, ૨૨ અગતિદ્વાર, ૨૩ ચેત્તદ્વાર, અને ૨૪ અત્યગાદુત્તરદ્વાર.
—એ ચોવીશ દ્વાર બહુવાં.

૧ પેટકું શરીરદ્વાર છે. તે શરીર ૧ કૈઠકરિક, ૨ વેકિકર,
૩ અદ્વારક, ૪ તૈજસ અને ૫ કાર્મણ—એવાં પાંચ પ્રકારનું છે.
ગતિરતિરિચિત્તો એક ઢંઢ, અને વાયુકવનો એક ઢંઢ એ બે ઢં-
ઢને વિરે એકરિક, વેકિકરિક અને કાર્મણ—એ ચાર શરીર
દેવ છે. સંસ્કૃતિરતિરિચિત્તો એકરિક, તૈજસ અને કાર્મણ—એ

ત્રણ શરીર હોય છે અને મનુષ્યના એક હંડકના છયોને તે પાંચે શરીરો હોય છે. તેમાં સ્વભૂતિમ મનુષ્યોને આદારિક, તૈજસ અને કાર્મણુ—એ ત્રણ શરીર હોય છે—ખાદીના એકવીશ હંડકના છયો-માં નારકી અને દેવતાના મળી ચાલ હંડકને વિગે પૈકિય, તૈજસ અને કાર્મણુ—એ ત્રણ શરીરો હોય છે. એક વાયુકાય શિવાય ખાદીના સ્થાવરના ચાર હંડકના છયોને અને વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ હંડકના છયોને આદારિક, તૈજસ અને કાર્મણુ—એ ત્રણ શરીરો હોય છે.

૨ ખીનું અવગાહના દ્વાર છે. તે દ્વારથી ચોવીશ હંડકના શરીરનું પ્રમાણ ગણવાય છે. પાંચ સ્થાવરમાં વનસ્પતિકાય શિવાય ખાદીના ચાર સ્થાવરમાં જવન્યથી અંગુલના અસંખ્યાતમા લાગ જેટલું અને ઉત્કૃષ્ઠી અસંખ્યાત ગુણે અધિક એવું શરીરનું પ્રમાણ છે. ખાદીના જે વીશ હંડક રહ્યા, તે બધામાં શરીરનું પ્રમાણ જવન્યથી અંગુલના અસંખ્યાતમા લાગ જેટલું અને ઉત્કૃષ્ઠી નારકીના હંડકમાં પાંચસો ધનુષ્યનું અને દેવતાના તેર હંડકમાં સાત હાથનું પ્રમાણ છે. તેમાં સાત નારકીના જીવના શરીરનું પ્રમાણ છુટું છુટું કહેલું છે. આતમીનરકે પાંચસો ધનુષ્ય, છઠી નારકે અઠીસે ધનુષ્ય, પાંચમી નારકે સવાસો ધનુષ્ય, ચોથી નારકે બાસક ધનુષ્ય ત્રીજી નારકે સાડાએકવીશ ધનુષ્ય, બીજી નારકે સાડાપંચર ધનુષ્ય તે બાર આંગળ અને પેહેલી નારકે આઠ ધનુષ્યને છ અંગુલનું પ્રમાણ છે.

દેવતામાં પણ જવનપતિ, વ્યંતર, વ્યોતિક, સાધર્મ તથા ઇશાન—એ બે લોક ગુપ્તી સાત હાથનું શરીરનું માન છે. તે પછી ત્રીજા સનતકુમાર અને ચોથા મહિન્દ્ર—એ બે લોકમાં છ હાથનું શરીરનું માન છે. પાંચમા બ્રહ્મલોક તથા છઠા લાંતક—એ બે લોકમાં પાંચ હાથનું શરીરનું માન છે, તથા સાતમો શુક અને આઠ-

મો સહસ્રાર—એ જે લોકમાં ચાર હાથનું શરીરનું માન છે. નવમો આનત અને દસમો પ્રાણુત અગીયારમો આરણ અને બારમો અન્યુત—એ ચાર દેવલોકમાં ત્રણ હાથનું શરીરનું માન છે. નવ ગ્રેવેયકમાં જે હાથનું અને પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં એક હાથનું શરીરનું માન છે.

ગર્ભજ તિયંચમાં શરીરનું માન એક હજાર યોજનનું છે અને વનસ્પતિકાયના જીવોનું માન એક હજાર યોજનથી કાંઈક અધિક છે. ગર્ભજ મનુષ્ય અને ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા જીવોનું માન ત્રણ ગાઉ સુધીનું છે, જે ઈન્દ્રિય જીવોના શરીરનું માન બાર યોજન સુધીનું છે. અને ચાર ઈન્દ્રિય જીવોના શરીરનું માન એક યોજનનું છે.

પ્રિય જહેનો, જે જે દંડકના જીવને વૈક્રિય શરીર હોય છે, તે જે જાતનું હોય છે એક તો ભવોપગ્રાહી અને ઉત્તર વૈક્રિય. ભવોપગ્રાહીનું માન મેં તમોને સમજાવ્યું છે, તેમજ સમજવું અને ઉત્તર વૈક્રિય પેહેલા સમયમાં તેના શરીરનું માન અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું હોય છે અને પછી વધતું વધતું જે દંડકે જેટલું વધવાનું હોય તેટલું વધી શકે છે. દેવતાનું વૈક્રિય શરીર એક લાખ યોજન સુધી વધી શકે છે, મનુષ્યનું વૈક્રિય શરીર એક લાખ યોજનથી અધિક વધી શકે છે, તિયંચજીવોનું વૈક્રિય શરીર નવસો યોજન સુધી વધી શકે છે અને નારકીના જીવોનું વૈક્રિય શરીર પોતાના મૂલ પ્રમાણથી ઝમણું થઈ શકે છે.

ચંચળ—પૂજ્ય કાકી, મારા મનમાં એક શંકા છે, તે નિવારણ કરો.

આનંદા—જેન, ખુશીથી કહે.

ચંચળ—તમે જે વૈક્રિય શરીરનું માન કહ્યું પણ તે વૈક્રિય શરીર કયાં સુધી વધેલું ટકી શકતું હશે? તે સમજાવો.

આતંદા—જેન ચંચળ, તેને માટે આપણા હંડકશાસ્ત્રમાં જે
 હેલેલું છે, તે સાંભળ, નારદીના હયોનું વૈકિયશરીર અંતમુદ્ધર્ત
 મુધી ટકો રહે છે, અને તે પછી તે વિચરાણ ઘડ બન્ય છે. તિથ્યંચ
 અને મનુષ્યોનું વૈકિયશરીર એક પોહોર મુધી ટકો શકે છે. દેવ-
 નાઓનું વૈકિય શરીર પંદર દિવસ ટકો શકે છે. જહેનો, એવી રી-
 તે ખીનું અવગાહના દાર કહું, તે ધ્યાનમાં રાખજો. હવે ત્રીનું સં-
 ધયણદાર કહું છું, તે સાંભળો—

તે ઓવીશ હંડકના હયોમાં કયા હંડકના હવના શરીરનો ખાં-
 ધો કેવો છે? તે બણવાને માટે ત્રીન સંધયણદારનું પ્રયોજન છે.
 સંધયણના ઉપદાર છે. ૧ વચ્ચ કાપતનારાચ સંધયણુર કાપતનારા-
 ચ સંધયણુ ૩ નારાચ સંધયણુ ૪ અર્દ નારાચ સંધયણુ; ૫
 દીલિકા સંધયણુ અને ૬ છેવડું—સેવાર્ત સંધયણુ. તે દરેક સંધય-
 ણના જુદા જુદા અર્થ છે, તે હું તમને બીજે પ્રસંગે સમજાવીશ.

સ્થાવરના પાંચ હંડક, દેવતાના તેર હંડક, નારદીનો એક—
 એ ઓગાળીશ હંડકના હયોને હયે સંધયણુનાંથી એકે સંધયણુ
 હોતું નથી. કારણકે, જે શરીરમાં હાડ તથા માંસ હોય ત્યાં સંધ-
 યણુ હોઈ શકે. અને તે ઓગાળીશ હંડકના હયોને હાડ તથા
 માંસ હોતા નથી. જે ઇન્દ્રિય, તેન્દ્રિય અને ચક્ષુન્દ્રિય—એ વિદ્ય-
 એન્દ્રિયના ત્રણ હંડકના હયોને છું છેવડું અથવા સેવાર્ત સંધ-
 યણુ હોય છે.

માથું સંસારદાર છે, સંજાનો અર્થ જ્ઞાન થય છે. તે સંજા
 આહાર, જપ, પરિવહ અને મિથુન—એવા ચાર પ્રકારની છે.
 તેમજ કામ, ક્રોધ, માત, માયા, કોલ અને દોષ એ ઉપદારે પલુગાંજ
 કહેવાય છે. ઉપરની ચાર તેની સાથે મેલવનાં બધી મળીને હાડ
 થય છે. એકેન્દ્રિય હવથી માંડીને ચાલીએ હંડકના હયોને એ
 હય સંસાર હોય છે.

પ પાંચમું સંસ્થાનદ્વાર છે. સંસ્થાનનો અર્થ આકૃતિ
 વાય છે, એટલે એવીજ દંડકના ઊંચેના શરીરની આકૃતિ કેવી
 રહી શકે, તે સંસ્થાનદ્વારથી જાણી શકાય છે. એ સંસ્થાન સમચતુ-
 રસ રચ્યોય, ૩ સાદિ, ૪ વામન પ કુજ અને હુંડક એના—
 ૭ પ્રકાર છે. તેમાં કેવળના તેર દંડકના ઊંચેના શરીરની
 આકૃતિ સમચતુરસ સંસ્થાનવાળી છે. મનુષ્ય અને તિર્થંક—
 ના એ દંડકના ઊંચેના કાષ્ઠ સંસ્થાન હોઈ શકે છે. વિકલોદ્રિયના
 મનુ દંડક અને નારડીના એક દંડકમાં હુંડક સંસ્થાન હોય છે.
 વલ્લભવિદ્યના દંડકમાં ચતુર્ સંસ્થાન હોય છે. વાસુકાયના
 દંડકને વામન આકારે સંસ્થાન હોય છે. તેડકાયના દંડકને
 ઊંચેના મેહુને આકારે સંસ્થાન હોય છે, અપત્રયના ઊંચેના પર-
 મેશ્વરના આકારે અને પૃથ્વીકાયના દંડકના ઊંચેના ગચ્છની
 મંદિરના તુરગની રામને આકારે અથવા ચંદ્રને આકારે સંસ્થાન
 હોય છે.

[illegible][illegible]

દયા હંડક, અંતર દેવતાનો એક હંડક, પૃથ્વીકાયનો એક હંડક, અને વનસ્પતિફલનો એક હંડક—એ ચાર હંડકને વિષે કૃત્તુ, નીત, કાપોત અને તેજો—એ ચાર લેખા હોય છે.

૮ આક્રમું ઇન્દ્રિયદાર છે. જીભ, કાન, નાક, આંખ અને શરીર—એ પાંચ ઇન્દ્રિયો છે. તેઓમાંથી જે હંડકે જેટલી ઇન્દ્રિયો હોય, તે જલજ્વાને માટે આ ઇન્દ્રિયદારનો ઉપયોગ છે.

સ્થાવરના પાંચ હંડકમાં એક સ્પર્શ અથવા શરીર ઇન્દ્રિય હોય છે. ત્રિકલેન્દ્રિયના ત્રણ હંડકમાં બે ઇન્દ્રિયને જે, ત્રણ ઇન્દ્રિયને ત્રણ અને ચતુરેન્દ્રિયને ચાર ઇન્દ્રિયો હોય છે, જાકીના સોળ હંડકમાં પાંચ ઇન્દ્રિયો હોય છે.

૯ નવમું સમુદ્ઘાતદાર છે. તે સમુદ્ઘાતના બે ભેદ છે. જીવ સંજાંધી સમુદ્ઘાત અને અંજીવ સંજાંધી સમુદ્ઘાત, અહિં જીવ સંજાંધી સમુદ્ઘાત લેવાની છે. આત્માની વેદના વિગેરેથી ઘાત થાય, તે સમુદ્ઘાત કહેવાય છે. તે જીવ સંજાંધી સમુદ્ઘાતના સાત પ્રકાર પડે છે. ૧ વેદનાસમુદ્ઘાત, ૨ કપાયસમુદ્ઘાત, ૩ મરણ સમુદ્ઘાત, ૪ વૈકલ્પ સમુદ્ઘાત, ૫ તંત્રસ સમુદ્ઘાત, ૬ આહાર, સમુદ્ઘાત ૭ દેવળી સમુદ્ઘાત. એ સાત પ્રકારે આત્માના પ્રવેશ શરીરથી બાહર નીકળે છે, માટે તે જીવ સમુદ્ઘાત કહેવાય છે.

મનુષ્યના એક હંડકમાં વેદના વીગેરે આત્મે સમુદ્ઘાત હોય છે. વા-
યુ કાયના એક હંડક વિના જાકીના ચાર સ્થાવરના ચાર હંડકને વિષે વેદના, કપાય અને મરણ—એ ત્રણ સમુદ્ઘાત હોય છે. ત્રિકલેન્દ્રિયના ત્રણ હંડકમાં ત્રણ તે વેદના, કપાય અને મરણ એ ત્રણ સમુદ્ઘાત હોય છે. ગર્ભજનિચ્ચનો એક હંડક અને દેવતાના તેર હંડક એ ચાર હંડકને વિષે આહારક અને દેવળી એ બે સમુદ્ઘાત શિવાયની જાકીની પાંચ સમુદ્ઘાત હોય છે. નારકીના એક હંડક

અને વાયુકાયનો એક દંડક, એ બે દંડકને વિષે વેદના, કયાય, મરણ અને વૈદિક્ય એ ચાર સમુદ્ધાત હોય છે.

હે જ્ઞેનો, દશમું દૃષ્ટિદ્વાર છે. તેના ત્રણ પ્રકાર પડે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ અને મિશ્રદૃષ્ટિ. શ્રી વીતરાગ ભગવાને કહેલ વસ્તુ તત્ત્વનું જેમાં જ્ઞાન થાય તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ કહેવાય છે. અને તેથી જે વિપરીત તે મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે. સાક્ષ અને માતું—એ જાનેમાં જે ખરાપણનું જ્ઞાન થાય, તે ત્રીજી મિશ્રદૃષ્ટિ કહેવાય છે.

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડકને વિષે મિથ્યાદૃષ્ટિ અને સમ્યગ્દૃષ્ટિ—જાને હોય છે. સ્થાવરના પાંચ દંડકને વિષે અને સંમૂર્ણ મનુષ્યોને વિષે એક મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે. નારકીનો એક દંડક, ગર્ભજ તિર્થંચનો એક દંડક, ગર્ભજ મનુષ્યનો એક દંડક અને દેવતાના સોળ દંડકને વિષે સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ અને મિશ્રદૃષ્ટિ—એ ત્રણ દૃષ્ટિ હોય છે, તેમાં નવ ત્રૈવેયકમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને મિથ્યાદૃષ્ટિ—એ બે દૃષ્ટિ હોય છે અને પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં એક સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ હોય છે. જે સંમૂર્ણ તિર્થંચના જીવો છે તેઓને સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને મિથ્યાદૃષ્ટિ જાને હોય છે.

પ્રિય જ્ઞેનો, ૧૧ અગીયારમું દર્શનદ્વાર છે. જીવનો સામાન્ય ઉપયોગ એ દર્શન કહેવાય છે. તે દર્શનના યોગથી જીવ દેખી શકે છે. ઘડો, વજ્ર વગેરે, પદાર્થનો સામાન્ય આધાર જોવામાં આવે તે દર્શન અને તેનો વિશેષ આધાર એટલે તેની સારી માહિતી થવી એ જ્ઞાન કહેવાય છે, અને દર્શન અને જ્ઞાનમાં એટલો તફાવત છે. તે દર્શનના ચાર પ્રકાર છે. ૧ ચક્ષુર્દર્શન, ૨ અચક્ષુર્દર્શન, ૩ અવધિર્દર્શન અને ૪ કેવલદર્શન—એવા તે ચાર દર્શનના નામ છે. અવધિર્દર્શી જોઈને આ અનુક પદાર્થ છે એમ જાણે છે, તે ચક્ષુ

દર્શન, ચક્ષુ વિના બીજી અંતઃકરણ વગેરે ઇન્દ્રિયોથી તે વસ્તુનું સ્વરૂપ જોવું, તે બીજું અચક્ષુદર્શન, સામાન્ય પણે પૌદ્ગલિક વસ્તુનો પરિચેદ કરવો તે ત્રીજું અવધિદર્શન અને વગતમાં બૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન—એ ત્રણે કાળથી વસ્તુને સામાન્યપણે જાણી લેવું તે ચોથું કેવલ દર્શન—કહેવાય છે.

સ્થાવરના પાંચ હંડક, જે ઇન્દ્રિયનો એક હંડક અને તેન્દ્રિયનો એક હંડક—એ સાત હંડકને વિષે અચક્ષુદર્શન હોય છે. ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા જીવોને વિષે ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન—એ બે દર્શન હોય છે. મનુષ્યના એક હંડકને વિષે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવળ એ ચારે દર્શન હોય છે. દેવતાના તેર હંડક, નારદીનો એક હંડક અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચનો એક હંડક—એ પંચર હંડકના જીવોને વિષે ચક્ષુ અચક્ષુ અને અવધિ—એ ત્રણ દર્શન હોય છે.

૧૨ બારમું જ્ઞાનદ્વાર છે. તે જ્ઞાનન. પાંચ પ્રકાર છે. ૧ મતિ-જ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાન અને ૫ કેવળ-જ્ઞાન, પાંચ ઇન્દ્રિય અને છંદુ મન એનાથી જીવને જે જ્ઞાન થાય છે, તે સમજના ઉપયોગમાં ન મુકાય, ત્યાં મુધી તેને મતિજ્ઞાન કહેવાય છે. બીજું શ્રુતજ્ઞાન જે પ્રકારનું છે. દ્રવ્ય શ્રુતજ્ઞાન અને ભાવ-શ્રુતજ્ઞાન. તેમાં જે દ્વાદશાંગીરૂપ જ્ઞાન તે દ્રવ્યશ્રુત અને દ્વાદશાંગી જાણવાથી ઉત્પન્ન થયેલો જે ઉપયોગતે ભાવશ્રુત કહેવાય છે. ત્રીજું અવધિજ્ઞાન જે પ્રકારનું છે. ૧ ભવહેતુક. ૨ શુભહેતુક. દેવ તથા નારદીના જીવોને જે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, તે ભવહેતુક અને સમકિતી મનુષ્ય તથા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ વિગેરેને જે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, તે શુભહેતુક સમજવું.

ચોથું મનઃપર્યવજ્ઞાનથી મનના પર્યાય જાણી શકાય છે. તે મહત્ત્વમતિ અને વિપુલમતિ એવા જે પ્રકારનું છે. તે જ્ઞાન સા-

ધુનનનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. પાંચમું દેવગજ્ઞાન ધાતિકર્મનો ફાયદા વાળી ઉત્પત્તિ થાય છે. તે જ્ઞાનથી સર્વ લોકલોકના ભાવ ગામના આવે છે.

૧૩ તેરમું અજ્ઞાનદાર છે. તે અજ્ઞાનના ગણુ લોક છે. ૧ મનિ અજ્ઞાન, ૨ ધ્રુવઅજ્ઞાન અને ૩ વિશંગજ્ઞાન તે ત્રણે અજ્ઞાન કિપરના પાંચ જ્ઞાનથી સાથે મેળવવાથી ગદ્યા મળીને આઠ પ્રકારનો જ્ઞાન થાય છે.

પ્રશ્નનો ! હવે તે પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન અને ત્રણ પ્રકારનું અજ્ઞાન પાંચીય દાંડમાં કેવી રીતે છે ? તે કહું છું. દેવનાના તેર દાંડક પાંચીય દાંડકમાં એક દાંડ અને નારદીના એક દાંડ—એ પાંચ દાંડના છોડને વિશે જે વિશ્વાદિષ્ટિય લાય, તેને મનિઅજ્ઞાન, ધ્રુવઅજ્ઞાન અને વિશંગજ્ઞાન—એ ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે, અને જે નેરજાદિષ્ટિય લાય, તેને મનિ, ધ્રુવ અને આણે એ ત્રણ જ્ઞાન કિય છે. દેવવરદોડના પાંચ દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન, ધ્રુવઅજ્ઞાન અને વિશંગજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે. વિશંગજ્ઞાન ત્રણ દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન અને ધ્રુવઅજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે. મનુષ્યના તેર દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન અને ધ્રુવઅજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે. મનુષ્યના તેર દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન અને ધ્રુવઅજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે. મનુષ્યના તેર દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન અને ધ્રુવઅજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે.

૧૪ એકાદમીજ્ઞાનદાર છે. જેમના અર્થે વિશદાંડ લાય છે. એક દાંડના નારદીના એક દાંડ અને નારદીના એક દાંડ—એ પાંચ દાંડના છોડને વિશે જે વિશ્વાદિષ્ટિય લાય, તેને મનિઅજ્ઞાન, ધ્રુવઅજ્ઞાન અને વિશંગજ્ઞાન—એ ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે, અને જે નેરજાદિષ્ટિય લાય, તેને મનિ, ધ્રુવ અને આણે એ ત્રણ જ્ઞાન કિય છે. દેવવરદોડના પાંચ દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન, ધ્રુવઅજ્ઞાન અને વિશંગજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે. વિશંગજ્ઞાન ત્રણ દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન અને ધ્રુવઅજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે. મનુષ્યના તેર દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન અને ધ્રુવઅજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે. મનુષ્યના તેર દાંડને વિશે મનિઅજ્ઞાન અને ધ્રુવઅજ્ઞાન—ત્રણ અજ્ઞાન કિય છે.

કાયયોગ, ૧૩ આહારક કાયયોગ, ૧૪ આહારક મિશ્ર કાયયોગ અને ૧૫ તૈજસ્ય કાર્મણ કાયયોગ. એવાં તે યોગનાં પંચ પ્રકારના નામ છે. દેવતાના તેર હંડક અને નારકીના એક હંડક—એ ચૌદ હંડકને વિષે સત્ય મનોયોગ વિગેરે ચાર યોગ મનના, સત્ય વચન વિગેરે ચાર યોગ વચનના, વૈક્રિય, તૈજસ્ય અને કાર્મણ—એ ત્રણ યોગ ક્રિયાના—એમ બધા મળીને અગીયાર યોગ હોય છે. તિર્યંચના એક હંડકને વિષે આહારક કાયયોગ અને આહારકમિશ્ર કાયયોગ શિવાયના બાકીના તેર કાયયોગ હોય છે. મનુષ્યના એક હંડકને વિષે પંદર યોગ હોય છે. વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ હંડકને વિષે આદારિક કાયયોગ, આદારિક મિશ્ર કાયયોગ, કાર્મણ કાયયોગ અને અસત્યાનૃપા વચનયોગ—એ ચાર યોગ હોય છે. વાયુકાયના એક હંડકને વિષે આદારિક કાયયોગ, આદારિક મિશ્ર કાયયોગ, વૈક્રિય કાયયોગ, વૈક્રિય મિશ્ર કાયયોગ અને કાર્મણ કાયયોગ—એ પાંચ યોગ હોય છે. વાયુકાય શિવાય બાકીના ચાર કથાવરના ચાર હંડકને વિષે આદારિક મિશ્ર કાયયોગ, અને કાર્મણ કાયયોગ—એ ત્રણ યોગ હોય છે.

હું જોઉં છું, ૧૫ પંદરનું કૃપયોગદ્વાર છે. જેનાથી વસ્તુનું સ્વરૂપ ઓળખવામાં આવે, તે કૃપયોગ કહેવાય છે તે કૃપયોગ ત્રિગુણ અને માહાર એવા બે પ્રકારનો છે. નિરાકાર ત્રિગુણ, મધુ, અમૃત, અવધિ અને કેશવ દર્શન—એ ચાર જેથી ચાર પ્રકારનો છે, એને ખીલ્લે માહાર કૃપયોગ આડ પ્રકારનો છે. પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અસ્થન—એમ તેને અનુસરી તેમ તેના આડ પ્રકાર થઈ શકે છે. છત્ર અને પેટકો દર્શનાધ્યયન હોય છે, તેને સામાન્ય કૃપયોગ કહે છે, અને ૪લી સ્થને ૩રી બંને તે વિશેષ કૃપયોગ કહેવાય છે. કેવળી સત્યવાનના પેટકો સત્યવાન વિશેષ કૃપયોગ હોય છે અને ૪લી દર્શનથી કેવળે એટલે સામાન્ય કૃપયોગ થાય છે. તે કૃપયોગના

છે. આમડી સાથે ફરસે તે લોભાહાર અને મોહામાં કોળીયા નાખવા તે પ્રજ્ઞેપાહાર કહેવાય છે. તેમાં દેવ તથા નારકીના છબોને ઓળાહાર અને લોભાહાર હોય છે. નારકીને તેળાને આહાર મનમાં ચિંતવ્યા પછી અમનોજ (નકારી રીતે) પરિણમે છે અને દેવતા-ઓને શુભ મનોજ (શુભ રીતે) પરિણમે છે, એકેન્દ્રિય વગેરે પાંચ સ્થાવરને ઓળાહાર અને લોભાહાર હોય છે. ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યક પંચેન્દ્રિય, અને મનુષ્યના છબોને ઓળાહાર, લોભાહાર અને સ્વસ્થાહાર હોય છે.

હુ પ્રિય બહેનો! હવે રત્ન એકવીશમું સંજ્ઞાહાર કહું છું, તે સાં-લગો—સંજ્ઞાનો અર્થ જાણવું થાય છે. તે સંજ્ઞા ત્રણ પ્રકારની છે, દીર્ઘકાલિની, હિતોપદેશિની અને દષ્ટિવાદોપદેશિની—જે ત્રણે કાળની વાત જાણે તે દીર્ઘકાલિની સંજ્ઞા કહેવાય છે. જે પોતાના હિતમાં એટલે શરીર સાચવવા વિગેરે પોતાને ગમતી વાતમાં પ્રવેશે અને જે પોતાને અહિત—અસુગમની હોય તેથી નિવૃત્ત તેથીજ હિતોપદેશિની સંજ્ઞા કહેવાય છે. જે કાલશાંતી જાણવામાં કે સમ્યક્ દષ્ટિમાં પ્રવેશે તે ત્રીજી દષ્ટિવાદોપદેશિની સંજ્ઞા કહેવાય છે.

હવે નવમિ, વ્યંતર, વ્યેતિની અને વૈમાનિક — એ ચાર પ્રકારના દેવતાના તેર દંડક નિર્વચનો એક દંડક અને નારકીનો એક દંડક એ પદ્મક દંડક. છબોને વિષે દીર્ઘકાલિની સંજ્ઞા હોય છે. કલ્પકૃતે, જેમાં અનુક્રમ કહું કહું છું, તે અનુક્રમ કલ્પ અને અનુક્રમ કહું કહીશું એક ત્રણ કાળનું માન લેવાને હોય છે.

વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડક. છબોને હિતોપદેશિની સંજ્ઞા હોય છે. કલ્પકૃતે, જેમાં કાળનું હિત અહિત સમજે છે અને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે. સ્થાવરના એક દંડક. છબોને એક સંજ્ઞા હોય છે. અનુક્રમ એક દંડકમાં કાળ લેવાને હોય છે. કલ્પકૃતે, જેમાં અનુક્રમ એક દંડકમાં કાળ લેવાને હોય છે.

, તેઓમાં કોઈ સમયગુદ્ધિ દ્વારા પૂર્વધારી થાય છે.

૨૨ બાવીશમું અતિદાર છે. મતિનો અર્થ ન કરવું છે. ચાવીશ હંક માંડેલા કયા કયા હંકના છત્ર મરીને કયા હંકમાં ગમન કરી ઉપજે છે, તે વાત આ કારમાં જાયેલી છે.

૨૩ ત્રેવીશમું આગતિદાર છે. આગતિનો અર્થ આવવું થાય છે. એટલે કયા કયા હંકમાં કયા કયા હંકના છત્ર આવીને ઉપજે છે, તે એ દારથી જાણવામાં આવે છે. પર્ણોક્તા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અને પર્ણોક્તા મનુષ્ય—એ એ હંકના છત્રો જવતપતિ વગેરે ચાર દેવતાના તેર હંકમાં જાય છે. અસંખ્યાતા વર્ણના આયુષ્યવાળા જુગલિયા મનુષ્ય સિવાય સંખ્યાતા વર્ણના આયુષ્યવાળા પર્ણોક્તા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અને મનુષ્ય તથા પર્ણોક્તા પૃથ્વીકાય, અપૃકાય અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયના પાંચ હંકને વિશે દેવતાના તેર હંકના છત્ર ચપીને ઉપજે છે.

અસંખ્યાતા વર્ણની આયુષ્યવાળા જુગલિયા વિના સંખ્યાતા વર્ણની આયુષ્યવાળા પર્ણોક્તા ગર્ભજનિર્યચ અને મનુષ્યના છત્રો જાતે નારદીના હંકમાં જાય છે અને ત્યાંથી નીકળી તે નારદીના છત્રો સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા પર્ણોક્તા મનુષ્ય તથા નિર્યચના એ હંકને વિશે ઉપજે છે. બાકીના બાવીશ હંકને વિશે નારદીના છત્ર ઉપજતા નથી. એ ઉપરથી એટલું સમજવાનું કે, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અને ગર્ભજ મનુષ્ય નારદીમાં ઉપજે છે અને તે નારદીમાંથી નીકળી પાછો ગર્ભજનિર્યચ અને ગર્ભજમનુષ્યમાં આવી ઉપજે છે.

જેનો, આ જાગત તમારે વધારે સમજવાની છે. સંમૂર્છિમ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય છત્ર પેહેલી નરક મુધી જાય છે. જેવર અતિના છત્રો ત્રીજી નારદી મુધી જાય છે, સિદ્ધ વગેરે ચોપગા પ્રાણી ચાથી નારદી મુધી જાય છે, કેરપરિસ્પર્શ અતિના છત્રો પાંચમી નારદી મુધી

જાય છે, સ્ત્રીઓ છઠ્ઠી નારકી સુધી જાય છે અને મનુષ્ય તથા મત્સ્ય જાતિના જીવ સાતમી નારકી સુધી જાય છે.

ખેડેનો, કઈ નારકીના જીવ ક્યાં આવીને ઉપજે છે? એ પણ તમારે જાણવાનું છે. સાતમી નારકીમાંથી નીકળેલો જીવ ગર્ભજ તિર્યંચમાં આવે છે અને સમકિત પણ પામે છે, છઠ્ઠી નરકમાંથી નીકળેલો જીવ ગર્ભજ તિર્યંચ અને ગર્ભજ મનુષ્યમાં જાય છે અને તે દેશવિરતિપણું પામે છે, તે સર્વવિરતિપણું પામી શકતો નથી. પાંચમી નરકમાંથી નીકળેલો જીવ ગર્ભજ મનુષ્ય થાય અને સર્વવિરતિપણું પામે છે, પણ તે કેવળજ્ઞાન પામી શકતો નથી. ચોથી નરકમાંથી નીકળેલો જીવ ગર્ભજ મનુષ્ય થાય છે અને તે કેવળજ્ઞાન પામે વાન પામે પરંતુ તીર્થંકર તો થતોજ નથી. ત્રીજી નરકમાંથી નીકળેલો જીવ ગર્ભજ મનુષ્ય થાય છે. અને તીર્થંકર પણ થઈ શકે છે, પરંતુ વાસુદેવ અથવા જાળદેવ થઈ શકતો નથી. બીજી નરકમાંથી નીકળેલો જીવ મનુષ્ય થાય છે અને વાસુદેવ તથા જાળદેવ પણ થઈ શકે છે. પરંતુ ચક્રવર્તી થઈ શકતો નથી. પેહેલી નારકીમાંથી નીકળેલો જીવ ચક્રવર્તી વગેરે સમગ્ર પદવીને પામે છે. આ પ્રમાણે નારકીના જીવોનું ગતિ અને અગતિદ્વાર જાણવું.

ખેડેનો, હવે પૃથ્વીકાય અપૂકાય અને વનસ્પતિકાય—એ ત્રણ દંડકના જીવોનું આગતિદ્વાર તથા ગતિદ્વાર કહું, તે તમે એક ચિત્તે સાંભળજો.—પૃથ્વીકાય, અપૂકાય અને વનસ્પતિકાયના દંડકમાં નારકીના જીવ શિવાય બાકીના ત્રેવીશ દંડકના જીવો આવી ઉપજે છે. અને પૃથ્વી વગેરે પાંચ સ્થાવરના પાંચ દંડક, વિકલેન્દ્રિયના ત્રણ દંડક, મનુષ્યનો તથા તિર્યંચનો એક દંડક—એ દશ દંડકને વિષે પૃથ્વીકાય, અપૂકાય અને વનસ્પતિકાય એ ત્રણ દંડકના જીવો જાય છે. ઉપર કહેલા દશ દંડકના જીવો ત્યાંથી નીકળી તે ઉકાય તથા વાયુકાય—એ બે દંડકના જીવો પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને એક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ—એ નવ દંડકમાં ઉપજે છે. પૃથ્વીકાય વગેરે દશ દંડકના જીવો સ્વયંને વિકલેન્દ્રિયમાં આવે

છે અને તે ચિકિત્સાદ્રિયના જીવો તે દશ હંડકમાં માય છે. મનન-
તિર્યચના જીવો ધ્યાનીએ હંડકમાં માય છે અને આવે છે, મનુષ્યના
હંડકના જીવો સ્વપ્નીને ધ્યાનીએ હંડકમાં માય છે. તેંડકાય અને
વાયુકાય વિના બાકીના બાવીએ હંડકના જીવો મનુષ્યમાં આવે છે.

હે બહેનો, આ પ્રમાણે તે ગતિદાર અને આગતિદાર સમજવું
હવે હું તમને ૨૪ ચાવીશમું વેદદાર કહું તે તમે હાથપૂર્વક સાંજાજા-
નો. અહિં વેદનો અર્થ અભિવ્યાય માય છે. તે વેદના ત્રણ પ્રકાર છે.
૧ સ્ત્રીવેદ, ૨ પુરુષ વેદ અને ૩ નપુંસક વેદ. જે પુરુષ ઉપર અભિ-
વ્યાય કરે, તે સ્ત્રી વેદ કહેવાય છે. સ્ત્રી ઉપર જે અભિવ્યાય કરે
તે પુરુષવેદ અને સ્ત્રી તથા પુરુષ બંનેના અભિવ્યાય કરે તે નપું-
સકવેદ કહેવાય છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અને મનુષ્યના હંડકને વિષે
સ્ત્રી વેદ, પુરુષ વેદ અને નપુંસક વેદ ત્રણે હોય છે. બુવનપતિ, વ્યં-
તર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક એ ચાર પ્રકારના દેવતાના તેર હંડ-
કને વિષે સ્ત્રીવેદ તથા પુરુષવેદ હોય છે, નપુંસકવેદ હોતો નથી. સ્થા-
વરના પાંચ હંડક, ચિકિત્સાદ્રિયના ત્રણ હંડક અને નારદીના એક હં-
ડક--એ નવ હંડકને વિષે કુલ નપુંસક વેદજ હોય છે. સ્ત્રીવેદ ત-
થા પુરુષવેદ હોતા નથી.

બહેનો, આ પ્રમાણે ચાવીશ હંડકના જીવોને ચાવીશદ્વારે ક-
હેલાં છે, તે ઉપરાંત એક પચવીશમું અદ્યપગદુત્યદ્વાર કહેલું છે. ક-
યા હંડકના જીવ સર્વથી ઘેરા છે અને કયા હંડકના, જીવ સર્વથી
વધારે છે, એ બાબત અદ્યપગદુત્યદ્વારથી જણાય છે.

બહેનો, જગતમાં જેટલા જીવો છે, તેમાં ગર્ભજ પર્ણીસા મનુ-
ષ્યના જીવ સર્વથી ઘેરા છે. તેમનાથી બાહર અગ્નિકાય જીવ વધારે
છે. તેમનાથી વૈમાનિક દેવતા વધારે છે, તેઓથી દશબુવનપતિના જી-
વો અધિક છે તેઓથી નારદીના જીવો અધિક છે, તેમનાથી વ્યંતરદેવ,
તેમનાથી જ્યોતિષીદેવ, તેમનાથી ચારિન્દ્રિયજીવ અને તેમનાથી
પંચેન્દ્રિય તિર્યચના જીવો અધિક છે. તેમનાથી બેન્દ્રિય જીવ, તેથી
તેન્દ્રિયજીવ, તેથી પૃથ્વીકાયજીવ, તેથી અપૃથ્વીકાયજીવ, તેથી વાયુકા-
ય જીવ, અને તેથી વનસ્પતિકાયજીવ અધિક છે.

પ્રિયજીને એ પ્રમાણે ચોવીશ દંડકના પચવીશ દ્વાર કહેલા છે. મેં તમને તેનું દુંક વર્ણન કરી બતાવ્યું છે, તેનું તમે બરાબર મનન કરજો. જેથી તમને જીવ સંબંધી સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે.

ધર્મદાસ શેઠ કહે છે—હે શ્રાવિકાઓ, આ પ્રમાણે આનંદા પોતાની પુત્રી લલિતાને અને બીજી શ્રાવિકાઓને કહેતી હતી તેવામાં જ્યાં બોલી—

જ્યા—ધર્મમાતા આનંદા કાકીજી, તમે જે દંડકની ઉપદેશવાર્તા કહી, તે બધી યાદ રહે તેવી નથી, માટે તેની જો કોઈ ગરબી હોય તો કહો.

આનંદા—તે કવિતા લલિતાને આવડે છે, તે બોલશે.

કુમુદ—બા, મને પણ આવડે છે. જો તમે કહો તો ગાઈ બતાવું.

આનંદા—તું અને લલિતા બંને ગાઓ પછી લલિતા અને કુમુદ તે ચોવીશ દંડકની કવિતા ગાઈ બતાવે છે.

ધર્મદાસ શેઠ—એ કવિતા અમારી શ્રાવિકા તમને ગાઈ બતાવશે.

પછી ગંગા તે કવિતા શ્રાવિકાશાળામાં ગાય છે.

દંડકની કવિતા.

ગરબી.

“ સાચું સાચું તે સુરત શેહર ”—એ રાહ.

સુણો સર્વ શ્રાવક નાર, વાત વિચારીરે;

સુળકારક દંડક બોધ, લ્યો મન ધારીરે. ૧

છે ચાર ગતિના જીવ, સર્વ પ્રમાણોરે;

તે સ્થાન તણા જે ભાગ, દંડક જાણોરે. ૨

છે દશ દંડક દશ વ્રત, ભુવનપતિનારે;
 તેમાં દશ દેવ ગણાય, વિવિધ કૃતિનારે. ૩
 સૃષ્ટી જગ તેજ પરત, વનસ્પતિ જાણોરે;
 એક દંડક તેનો આપ, સદ્ય પ્રમાણોરે. ૪
 છે ચંદ્રિકોદ્રિયનો એક, દંડક ગણતાંરે;
 સંચોદ્રિય નિર્ચય એક, જન સહુ ભણતાંરે. ૫
 માનવ, પશ્યંતર જ્યોતિ, વૈમાનિક દેવા;
 તે દંડક એક ગણાય, તે સ્થળમાં તેવા. ૬
 તે ચોવીશ દંડક સર્વ, પૂર્ણ ગણ્યારે;
 જિન આગમ માંહે એક, મુખ્ય ભણ્યાંછેરે. ૭
 છે ચોવીશ તેનાં દ્વાર, તે સંયોગેરે;
 તે સ્થિતિ જતાવે પૂર્ણ, વધુને યોગેરે. ૮
 શ્રી જહોનો ધરજો ચિત્ત, દંડક રીતિરે;
 અંતરમાં ધરજો પૂર્ણ, તે પર પ્રીતિરે. ૯

ધર્મદાસ શેઠ—હે માતાઓ અને જહોનો, લલિતા અને કુમુદે ચોવીશ દંડકની કવિતા ગાઈ જતાવી તે સાંભળી ચંચળ વગેરે બધી ધાવિકાઓ ખુશી થઈ ગઈ. અને તેમણે એ કવિતા લાખી મોઢે કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. પછી આનંદાચંદ્ર કહ્યું કે, જહોનો, હવે આજે આપણા ઉપદેશવાત્તાં બંધ કરવાનો સમય થઈ ગયો છે, પછી આદીશ્વર ભગવાનની જય જોલાવી ચંચળ, પ્રેમ, પુતળી, જયા, પ્રેમદા, પોતી વગેરે આનંદાને પત્રે લાખી પેત પેતાને ઠેકાણે આડનાં થયાં.

ધર્મદાસ શેઠ—હવે આપણે પણ સમય થઈ ગયો છે,

૧ જુદા જુદા ધર્મ કલ્પાંશ. ૨ જુદા ધર્મ અનેનો એક એક દંડક છે. ૩ નેરિદિવ, નેરિદિવ, નેરિદિવ પ્રત્યેક એક એક દંડક છે. ૪ પન્દરિવ નિર્વચનો એક દંડક છે. ૫ પાન-પત્તર.

તેથી ધર્મવાત્તા સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. ગોત્રો આદિના લગવાનુનીજ્ય. પછી બધી શ્રાવિકાઓ આદીશ્વર લગવાનુનીજ્ય ગોત્રી ખુશી ખુશી થતી પોતાને ઘેર આવતી થઈ.

ધર્મદાસ શેઠ અને ગંગા પોતાને ઘેર આવે છે. ગંગા પતિની સેવામાં હાજર રહે છે. ધર્મદાસ શેઠ ગંગાની સેવા લક્ષિત જોખુશી થાય છે અને પોતાના હૃદયમાં વિચારે છે કે, આવી શ્રાવિકા શ્રાવકસંસારને ખરેખર સુધારનારી છે. પૂર્વે મેં શાં મુકુત કંઈ હશે કે, જેથી આવી શ્રાવિકાની સાથે મારો સંસાર જોડાયો. થયું છે, આવી સ્ત્રીઓના જીવનને. જેમણે પોતાના જીવનમાં કિંચ વૃત્તિ દર્શાવી છે, તેવી સ્ત્રીઓ આ મનુષ્ય સંસારમાં સ્વર્ગનું મુખ આપનારી છે. હે વીર શાસનના દેવતા, તેવી ઉચ્ચ વૃત્તિવાળી શ્રાવિકાઓ બનાવી આભારનની જૈન પ્રગ્નનો ઉદ્ધાર કરો.

‘ તથાસ્તુ ’

શ્રાવિકાનૂપણ તૃતીય

અલંકાર.

સમાપ્ત.

અનુષ્ટુપ.

શ્રાવિકાનૂપણં વૃત્ત્ય શ્રાવિકા શ્રાવિકા જંતે ।

શ્રાવિકા શ્રાવિકાનામા શ્રાવિકાનૂપણં પિતા ॥ ૧ ॥

